פתיחה ראשונה

הנקראת בשם ה'

קופת הרוכלים

לאשר בו כלולים כמה עניינים השייכים לסדר מועד אשר נחל בעזהש"י. והם:

א) **כלכלת שבת**, בו יבוארו ז' עניינים הנצרכים מאד להתבאר למסכת שבת, ואל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות. והם:

א) כללי ל"ט מלאכות (שייכים לפ"ז משבת).
ב) כללי המטמנה ובשולי שבת (שייכים לפ"ג ופ"ד משבת).
ג) כללי מוקצה (שייכים לסוף פי"ז משבת).
ד) אמירה לעובד כוכבים (שייך לפכ"ג).
ה) מלאכת שבת (שייך לפמ"ז).
ו) שביתת בהמה, כלים ועבד (פ"א משבת).
ז) מסירת דבר למלאכה לעובד כוכבים מע"ש (פ"א משבת):

ב) **כללי חמץ ונוקשה** (השייכים לפ"ג דפסחים):

ג) **כללי בגדי קדש** (השייכים לסוף פ"ז דיומא):

ד) **כללי הבנה** (השייכים לפ"א ופ"ג דביצה):

ה) **כללי מלאכת חוה"מ** (השייכים לפ"א דמ"ק):

ו) **כללי שמחות** (השייכים לפ"ג דמ"ק):

ועתה נתחיל כיד ה' הטובה לבארם ולפרשם אחת לאחת, וה' יהיה לי בעזרי ויתמכני בימין צדקו בזכות אבותי הקדושים האדירים והגבירים ז"ל, ולה' הישועה!

א) כלכלת שבת

א) כללי ל"ט מלאכות.

אמר המפרש קודם שנתחיל לפרש הל"ט מלאכות, ראיתי להקדים ג' דברים. א) נבאר בס"ד איזהו אב ואיזהו תולדה ואיזהו שובדן דחול ואיזהו חלק יש ביניהן. ב) נבאר באיזה אופן צריך שתעשה מלאכה, שיתחייב עליה כשעשתה. ג) ומהו הדבר שמחלק בין המלאכות שעשה שיתחייב עליהן הרבה חטאות. ונתחיל לבארם אחת לאחת:

א) **אב מלאכה** היינו כל מלאכה שהיה במלאכת המשכן (כנ"ק ד"ב ח') כגון זורע וזוטע שהיו במשכן [כירושלמי בפרקן, שכ' שהיו מורשים במשכן ליטע שממין. וזה דלא כרמ"ך שכתב רכ"מ (בפ"ז משבת) בשמו, דזוטע לא היה במשכן, וזה ג"כ דלא כרבינו העלוך ערך „זמר", שכ' ג"כ שזוטע אינו אב רק תולדת זורע, א"כ לא היה זוטע במשכן, והרי בירושלמי הנ"ל מוכח דזוטע היה במשכן]. מיהו לא דוקא שהיה פעולה כזו ממש במשכן, אלא אפי' רק אם דומה למלאכה שהיה במשכן בפעולה ובתכלית, כמבריך או מרכיב, שהן דומין בפעולה לזורע וזוטע, דבכולן תוחב דבר חלש במחובר, ודומה גם להן בתכלית, דבכולן כוונתו שיגדל. או אפי' דומה למלאכה שבמשכן רק בתכלית ולא בפעולה, כומר שמוחק ענפי אילן, ומתכוון להתכלית שעי"ז יגדל האילן יותר. כל אלו נקראו אבות מלאכות, אף שלא היו במשכן. אמנם דוקא בעשה הפעולה באותו הגוף שמתכוון בו התכלית. אבל בעשה הפעולה בגוף אחר, כגון המשקה למחים ואילנות, אף שהשקאה דומה למלאכה שבמשכן בתכלית, שכוונתו בה שיגדלו הלמחים, עכ"פ מדאינו עושה הפעולה בגוף הלמחים רק בהמים, להכי הו"ל רק תולדה (כרמב"ם פ"ח משבת ה"א וכ'). ומה"ע חורש שהיה במשכן, הו"ל ג"כ אב, מדעשה הפעולה בגוף הקרקע. אבל המקרסס עצבים או המנכש בעקרי אילן כדי ליפות הקרקע, מדלא עשה הפעולה בגוף הקרקע, נקרא תולדה (שם). וכ"כ אם דומה לאב בפעולה ולא בתכלית, הו"ל תולדה. כגון שפך ברזל או מתכת אחר ומתמו, שדומה לטוחן גרעינים רק בפעולה, אבל אינו דומה לטחינת גרעינים בתכלית, דהתם לאכילה, והכא להשמיטו שלא לאכילה, לפיכך הו"ל רק תולדת טוחן. ומה"ע המגבל עפר — הו"ל רק תולדת לש (שם פ"ח הע"ז וע"ז). ומה"ע המגבן גבינה, הו"ל רק תולדת בושה, מדאמי רק בפעולה לבושה ולא בתכלית (שם פ"י הי"ג). ובדבריס האלה מתורץ קושית רכ"מ רפ"ז משבת לרמב"ם, יע"ש. — ונהי דאין חילוק בין אב להולדה, דכל א' מהן שעשה במחוד והתרלאה חייב סקילה, ובמחוד בלא התרלאה כרת, ובשוגג חייב חטאת. מיהו בעשה אב והולדה דידיה, או ב' הולדות מאב א' אם היה הכל בהעלם א', שסבור שמותר לעשותן בשבת, אינו חייב רק חטאת א'. כאילו עשה וחזר ועשה אב א' בהעלם א'. אבל בעשה ב' אבות בהעלם א', שסבור שמותר לעשותן בשבת, או ב' הולדות מב' אבות נפרדים, חייב ב' חטאות (כ"ק ד"ב ח' ומרמ"ם פ"ז משבת ה"ז):

אמנם עובדין דחול, [ר"ת' מ"ש באגרת הרמב"ם הנ"ו ב' בהשאלה אלא כותא וכו' דאין הפירוש לאסור כל מה שעושה בחול דא"כ לא יאכל ולא יסוב כדרך שעוש. בחול. אלא] יש בו ג' אופנים, דהיינו אם שאסרו חכמים הדבר משום דדומה לא' מהל"ט מלאכות. אומשום שמא ע"י כך יבא לעשות מלאכה. או משום טרחא יתירתא. וטלן נכללין בשם שבות א) בגון בורר שהוא א' מל"ט מלאכות. ואולהו המזקק משקה משמריו. ואסרו לזקק משקה מזוקק, בסודרין שיש בהן כעין גומא, מדמחזי כמלאכת משמר, והו"ל עובדין דחול, גזירה שמא ישמר, (כשבת קל"ח ח', ורמב"ם פכ"א משבת י"ז). זהו האופן הראשון שזכרנו. ב) וכ"כ אמי מתן דסלית סילתא, ר"ל מבקע עצים דקים להבעיר אם, חייב משום טוחן (כשבת דפ"ד ב'). והחוטב עצים לחתיכות גדולות, אף דבכה"ג לא דמי לטוחן, אסרוהו מדמחזי כעובדין דחול (במג"א סי"ד סקי"ד), משום דכל המסלת סלתא, מחתב עצים גסים תחלה, ויבא עי"כ לסלת באמת סלתא. והוא האופן השני שזכרנו (או משום הסדא). וכ"כ המדבק פירות יחד חייב משום תולדת מעמר. וכשנתפזרו לו פירות בהאר מלקט על יד ואוכל. אבל לא יקבצם יחד לתוך הסל, מדעביד עובדא דחול, ושמא יכבשם יחד בהסל, ויתחייב משום מעמר (כשבת קמ"ג ב'). וכ"כ חבילי סיאה וקורנית שיחדם לאוכל, קוטם בראשי אצבעותיו ואוכל. אבל לא ימלול הרבה יחד, כעובדין דחול, שיבוא לדוק, וחייב משום דש (כשבת דקכ"ח). וכ"כ אסור לשרות עשבים שהן מוטילין לרפואה, אף שהן ג"כ מאכל בריאים, ומותר לאכלן בשבת, עכ"פ שרייתן הוא כעין מתקן דבר לרפואה, והו"ל עובדין דחול, גזירה שמא יבא לשחק שממנים לרפואה וחייב משום טוחן (שבת דק"מ ע"א). כל אלו הן מהאופן הב' שזכרנו. ג) וכ"כ מפנין ד' וה' קופות של תבואה ושל קש מפני האורחים, ולא יותר, משום טרחא יתירתא (שבת קכ"ו ב'). וכ"כ המביא כדי יין וכחומה לא יביאם בסל או בקופה, ודברו באגרת לדרו באכפא וכו', משום טרחא (בביאה ד"ל ע"א). כל זה מהאופן הג' שאמרנו. ושוד הרבה דומין לאלו הג' אופנים שאנו עתידים לבארם אצל כל מלאכה ומלאכה. ועל כולן בעשאן פעור מדאורייתא, אבל חייב מכת מרדות מדרבנן. אולם בזה"ז אפי' בעבר אבות בשוגג, חייב להתענות מ' יום ובליל שאחר התענית לא יאכל בשר ולא ישתה יין. גם יתן ד' (זילבערגראשען) וחצי לא כ"ו ג"פ לצדקה בעד חטאת (מג"א שלד סקנ"ג וצ"ד):

ב) **אמנם** באיזה אופן תעשה המלאכה שיתחייב עליה. צריך לזה ו' תנאים, וסי' כגש"ם מק"ק, כולו. גופו. שנוי. מתכוון. מקלקל. קיום. וזה ביאורן:

א) כולו, ר"ל מדיש שיעור לכל א' מל"ט מלאכות, להכי דוקא בעשה כל המלאכה חייב. אבל בעשה רק חצי שיעור של המלאכה, פטור. ולא זה בלבד, אלא שעשה רק חצי שיעור מהמלאכה, אלא אפי' עשה הוא השיעור ואדם אחר עשה חצי השני, כגון שזה עשה עקירה והשני הנחה (ריש שבת). או שיעור כתיבה שהוא ב' אותיות ושיעור אריגה שהוא ב' חוטין, וכדומה, ועשה זה א' והאחר עשה השניה בלהה, אע"ג שמבין שניהן נעשה מלאכה שלימה אפ"ה פטורים. ולא עוד אלא אפי' עשו שניהן ביחד כל המלאכה, כגון שהאיש שניהן יחד כבר לרה"ר, או שאחזו במוגל ועמדו ביחד, או שאחזו בקנה יחד וכתבו, או שאחזו בנר והדליקו ביחד, שניהן פטורים (כשבת דל"ב ב'). אמנם בזה האופן האחרון יש חילוק דאם א' יכול ולא השני, היכול חייב. אבל אם שניהן כל א' יכול, שניהן חייבים, ואם כל א' אינו יכול, שניהן פטורים (שם ורמב"ם פ"א משבת):

ב) גופו, צריך שתהיה המלאכה שעשה, צריך לגופה. אבל מלאכה שא"ל לגופה, כגון החופר גומא וא"ל לגומה רק לעפרה (שבת דע"ג ב'), או שכבה

כלכלת שבת

אופן המלאכה, שאינו מתכוין. פסיק רישא. כללי לי"ט מלאכות. זורע

גר, ולא מפני שחפץ בכבוי נופה שיהיה חושך, רק מפני שחם על השמן או על הפתילה שלא ישרפו (שבת כ"ט ב') וכדומה, לרשב"א ולשאר פוסקים פטור, ואף דהו"ל פסיק רישא, דבלריך לעבר הגומא על דרך שכשיחפור יתהווה גומא. י"ל דמיירי דלא ניחא ליה שיתהווה גומא וכדומה, ובכה"ג אפי' פ"ר פטור (בשבת ע"ה א'). ולרמב"ם פ"א משבת בכל מלאכה שאינ"ז חייב. ואף דבכל פ"ר דלא ניחא ליה לכ"ע פטור, עכ"פ בשאר פסיק רישא לא התכוון לגוף המלאכה כל עיקר, וכגון בסגר ביתו לשמרו, ונבי עלה בתוכו עי"ז. וכ"כ בנטילת דם החלזון לא התכוון להמיתו כל עיקר, רק ליטול דמו. משא"כ במלאכה שאינ"ז, שהתכוון לגוף המלאכה לעשות גומא רק שלא התכוון להכיה לרמב"ם חייב (רכ"מ פ"א משבת ה"ו):

ג) שני, אינו חייב על המלאכה רק כשעשה אותה כדרך שרגיל לעשות אותה בלי שנוי. אבל אם שינה בה, פטור. כגון טווה שהיא אב מלאכה, ונטווה מהבהמה כשהיא חיה, פטור (שבת דע"ד ב'). וכ"כ המולינא משא קל על ראשו, פטור מדאין דרך הולאה בכך (שבת דל"ב א'). וכ"כ המוטל לפרליו או שערו בכלי חייב, ואם נטלן בידו, פטור (שבת דל"ד ב'), מדאין דרך ליטלן כך. וכ"כ, תלשה תולדת קורה וחייב עלה, ובשדה פיסא לדקלא ואתר תמרי פטור מדאין דרך תלישה בכך. (ובתולש בפיו, לרש"י סוכה דל"ז ב' חייב, ולמג"א סי' שלו סקי"א אפשר דפטור). וכ"כ הכותב בשמאלו פטור מדאין דרך כתיבה בכך (שבת דק"ג א'). וכ"ל דחיקא בכותב שדרך לכתוב רק ביד ימין והו"ל שנוי. משא"כ שאר מלאכות, כגון שהליך גר ביד שמאל, חייב, מדדרך לעשות פעם בימין ופעם בשמאל. ורחייתי דהרי המולינא בשמאלו חייב (בשבת דל"ב א'). וכן כל מלאכה ומלאכה שנוגה בה מהרגיל, כמפרק או דש וכדומה מהמלאכות, שלא עשאה כמו שמורגל לעבודתה פטור (מג"א שלו סקי"א):

ד) מתכוין, אינו חייב על המלאכה רק שיתכוון לאותו מעשה, ובאותו גוף, ובאופן האסור, ובאותו שדר. הא אם חסר חד מהנך ד' כפטור אבל אסור. ביצד. התכוון לאותו מעשה בגוף אחד באופן המותר, ועשה אותו מעשה בגוף אחר באופן האסור. כגון שהתכוון לחתוך ירק זה בהלש, וחתך ירק אחר מחובר, לכ"ע מחשב מתעסק (שבת דפ"ב ב'). וכ"ש בתרתי לטיבותא, שהתכוון למעשה אחר המותר, ולגוף אחר, כגון שהתכוון לתגביה סכין, וחתך מחובר בהגבהתו, ודלי הו"ל מתעסק ופטור (שם). אבל אם התכוון לאותו גוף, ולאותו מעשה, ובאופן המותר, ועשה באופן האסור. כגון שהתכוון לחתוך עשב זה שבחור שהוא תלוש, ונמלא מחובר, לרש"י חייב קרבן, ולר"ת גם זה מחשב מתעסק (שם). ולא עוד אלא אפי' נתכוון לאותו גוף, ולמעשה אסור, ועשה באותו גוף מלאכה אחרת האסורה. כגון שחיתה בנחלים ונתכוון לכבותו, והובערו מאליהן, פטור (כריתות ד"כ ע"ב). ולא עוד אלא אפי' נתכוון לגוף זה ולמעשה זה, ובאופן האסור ועשה אותו מעשה באופן האסור בגוף אחר. כגון שהתכוון לכבות גר זה וכבה גר אחר, הו"ל מתעסק וכשר, (שם ע"א, [*ועי' עוד תוס' שבת דע"ב ותוס' שהדרין דס"ב שכתבו בשם ר"ת דבכה"ג פטור], וכ"כ הרא"ש. ולרמב"ם ע"א משבת בכה"ג חייב, עכ"מ שם ולא"מ שם). ולא עוד אלא אפי' נתכוון לב' גופים, ולב' מלאכות אסורות, שהיו לפניו ב' גרות, א' כבוי וא' דלוק, ולא להדליק תחלה הכבוי ואח"כ לכבות הדלוק, ומהפך הדבר שכיבה תחלה הדלוק ואח"כ הבעיר הב' אף שהתכוון לב' המלאכות ולב' הגופים, אפ"ה פטור (שם ע"א). ולא עוד אלא אפי' נתכוון לב' גופים ולב' מלאכות שוות, אלא שהיה לעשות המלאכה בגוף א ואח"כ בגוף ב, ונהפך ועשה שלא כסדר שחשב תחלה. כגון שהיו לפניו ב' גרות כבויות והיה להדליק תחלה גר א ואח"כ גר ב, ונהפך הדבר שהקדים המאוחר, ואחר המוקדם, אף בשניהן התכוון, כיון שלא עשה כ סדר שהתכוון תחלה פטור (עי' רכ"מ ולא"מ שם, ולרמב"ם הנ"ל בכה"ג חייב). מיהו אם נתכוון לעשות דבר המותר לעשות ונעשה אגבה מלאכת אסור. בזה יש חלוק, אם אפשר שיעשה מעשה היתר בלא האיסור, או אפי' לכתחילה מותר. ולכן גורר אדם מטה כחא ובפסל ע"ג קרקע, ובלבד שלא יתכוון לעשות חריץ, כיון דאפשר שיגרור מבלי שיעשה חריץ (שבת דכ"ט ב'). וכ"כ הולך אדם ע"ג עשבים ובלבד שלא יתכוון לעקרם, דהרי ג"כ אפשר שילך עליהן ולא יעקרם (עירובין ד"ק ע"ב). אבל בהיה שם פסיק רישא ר"ל שאי אפשר לעשות מעשה היתר מבלי שיעשה האיסור, אף שלא התכוון לאיסור, כשעשה המלאכה חייב חטאת. כגון המשקה מים לזרעים דחייב משום זורע (כמ"ק ד"ב ב'), והשותה בחוך גנו ושופך שיורי הכוס ע"ג העשבים שם, אף שאינו מתכוון להשקות הזרעים שיגדלו, חייב מדהו"ל פסיק רישא (א"ח שלו ס"ג). וכל פ"ר אפי' בדבר אסור (כמג"א שי"ד סק"ה). וכן באמירה לעובד כוכבים, או שאינו עושה מלאכה בידים, שנשופך מים בחלר ויולאו אח"כ לרה"ר, מותר פ"ר (כמג"א שם. וכנ"ג סקנ"א). מיהו כל זה בא"ר ליה הגאה מהמלאכה אף שלא התכוון לה, כגון שנפך מים בגנתו או בגן אוהבו, אבל בלית ליה הגאה מינה, כגון שנפך מים בגן שאינו של אוהבו, הוא אסור רק מדרבנן, [*ולהכי בספיקו מותר] (שבת ק"ג א'), ולערוך כל פסיק רישא דלא ניחא ליה מותר אפי' לכתחילה, ויש להאמיר (סי' ש"ב סי"ת). אמנם בשאר אסורים כל שאינו של שבת, מודה הערוך האסור, דחזקא בשבת דלא אסרה תורה רק מלאכה מתשבת, להכי כל פ"ר דלא ניחא ליה שרי (מג"א שם סק"ב):

ה) מקלקל בשבת פטור. מיהו בהתכוון לתקן עי"ז כשותר ע"מ לבנות וכדומה, חייב (שבת דק"ה), [*וכ"כ אף שמתכוון לקלקל אם ע"י פסיק רישא מתקן חייב, כשוהנו בשבת במוץ לע"ז חייב ג' חטאות אף שודאי מקלקל הוא, עכ"פ מתקן הוא לגבי אמה"ח לב"ל שנהנו על זה, (כרש"י חולין ד"מ א') ואף שאין מתכוון לכך, ע"כ משום דפ"ר הוא]:

ו) קיום, כל מלאכה שאין לה קיום פטור (שבת פי"ב מ"א). ודבר זה לא שייך בזורע וחורש וקוצר וכדומה רק בקצת מלאכות:

ג) **אמנם** מהו הדבר שמחלק בין המלאכות. נשיב שכבר בארנו בפ"ב דכריתות סי' (ל"ב) [ל"ד] דבשבת ד' דברים מחלקים לחיוב חטאת וסימנך ישיבה, וזה ביאורן: א) ימים מחלקין לענין שגגת שבת, שאם שגג ולא ידע שהיום שבת ועשה מלאכה אחת, אף שלא ידע ג"כ שמלאכה זו אסורה בשבת, וחזר ועשה אותה מלאכה ע"מ בשבת אחר בשגגת שבת, אז הימים שבין שבת לשבת הויין כיחידה וחייב חטאת על כל שבת ושבת ששגג בו (עולת"מ פ"ו משגגות (ה"ט) [ה"ת] ד"ה עשה): ב) מלאכות ג"כ מחלקות לחיוב רעת, לענין שגגת מלאכה. שאם זרע וקצר ועתה בשבת א', ולא ידע שמלאכות אלה אסורות בשבת, אבל ידע שהיום שבת, חייב על כל מלאכה ומלאכה חטאת אחת (רמב"ם שם (ה"ח) [ה"ג]): ג) ידיעות ג"כ מחלקות, שאם עשה בשבת א' אב ותולדה דידיה, אז כמה תולדות מאב א', כגון שזרע והבריך והרכיב וכדומה, ובכולן היה שגגת מלאכה [אבל בעשה ואחר ועשה אב א', לא משבת"ל חילוק ידיעות, ודו"ק], אם מודע לו בעצם א' שכולן אסורים, חייב על כולן רק חטאת א'. אבל אם מודע לו אח"כ שזריעה אסורה, ואח"כ נודע לו שהבריכה אסורה, ואח"כ נודע לו שהרכבה ג"כ כזריעה ואסור, הו"ל כאכל חלב והלב בהעלם א', ונודע לו שהרא"ון חלב היה ואח"כ נודע לו שהב' ג"כ חלב היה, וחייב על כל א' וא' חטאת לבד (רמב"ם שם (ה"י) [פ"ו ה"ע]): ד) העלמות ג"כ מחלקות, שאם נעלם ממנו שזריעה אסורה בשבת וזרע, ונודע לו שאסור, וחזר ושכח שאסורה וזרע ונודע לו, חייב על כל העלם והעלם חטאת א' (רמב"ם פ"ז משבת ופ"ז משגגות):

ד) **עוד** נקדים לבאר דכל מקום שנאמר בבאריט לל"ט מלאכות מלת „ח י ב" ר"ל שחייב עליו במזיד והתרלה, סקילה. ובמזיד בלי התרלה, כרת, ובשונג חטאת קבוע. ומדאסור מדאורייתא, להכי אסור ג"כ לומר לעובד כוכבים שיעשה. רק לצורך גדול, או במקום מצוה דרבים, או לצורך חולה, או להאם הבית ע"י עובד כוכבים בחורף באמלות הלפוייס, או להדליק נר לצורך סעודת שבת, מילה, או חתונה (רע"ו ס"ב וה'), או לקטור הוא הערב שביתקן, או לבנות ביהכ"נ בשבת כשיש הפס עיכוב, דאז אף בשבירות מותר לעובד כוכבים לבנות בשבת, כשלא רלה בקבלת. בכל אלו מותר לומר לעובד כוכבים לעשות (ועי' א"ר רפ"ו סק"י, ואבל שם סק"ת, ותו"ש שם). אמנם כל מקום שנאמר „א ס ו ר" הוא רק שבות מדרבנן, ושרי ע"י עובד כוכבים במקום הפסד או קלת חולי או מצוה, מדהו"ל שבות דשבות (ס"ז ס"ה. ומג"א שם כתב דלאו כל השבותין שוין). [אב"י ותלי שיעור במלאכת שבת, אין כו חיוב, אבל אסור מדאו' כמו ת"ש בשאר אסורין, (כרש"י שבת ע"ד א' ד"ה וכו'); ועי' תבו' ח"ל סי' ס"ו, ד"ל דהוא מדרבנן בשבת]:

ועתה נחל לבאר בעז"ה כל הל"ט מלאכות.

א) הזורע, שיעורו בכ"ש. ואחד הזורע, או נוטע, או מבריך, או מרכיב, או זומר דהייט שחותך ענפי אילן כדי שיתרבו עופי, חייב. לזור או (גאדטענאפף) נקוב, ובהן עשבים, ולקרן מע"ג ספסל והניחן ע"ג קרקע, חייב משום זורע. ובאופכא חייב משום הולם (ויש לזהר אף בשאינו נקוב א"ת שלו), ואפי' לעולא אסור משום מוקלה, ואפי' לעולך נופו ומקומו אסור לעולל המוקלה זה, וכבילה שעולה ביו"ט דאסור לשמוך בה הכלי. תולדות זורע, כל שאינו טוע בגוף הדבר שמתשון אלו, אבל דומה לזורע בתכלית, שמתכוון שיגדל הצמח, אף שאין הפעולה דומה לזורע. כגון המנכש עשבים רעים מבין הטובים, שעי"ז יתגדלו הטובים (עי' רכ"מ רפ"ח דשבת). והמשקה מים לזרעים (מ"ק דל"ב ב'), בכולן חייב משום זורע. המעשן באילנות, כדי שימותו התולעים שבהן, או המתלש לוהן, או הסך אילנות, או עושה דבר אחר שמסייע גידול הפירות, חייב משום זורע (ירושלמי דפרקן), האי מאן דקטל אספסתא (ר"ל מאחי תבואה, שנקלה אחת שקולין אותו ג"פ בחודש לאכילת בהמה וע"י שקולר כן חוזר וגדל ביותר), או דקייב סולקא (ר"ל חותך תרדין ממתובר, לאכילה, ועי"ז חוזר וזומח ביותר), או זומר (ר"ל חותך ענפי אילן) ומתשון לעלי הענפים שיטול, בכולן חייב משום קולר ומשום זורע (שבת ע"ג ב'. וג"ל דאפ"ג דבכולן לא התכוון לתכלית הזריעה, דהייטו שיתגדל פ"י שיקור. עכ"פ מדהו"ל פסיק רישא דמיתא ליה, שודאי יגדל עי"ז חייב) (ובשבת דק"ג א' ועי' רמ"מ פ"א ה"ו משבת). השורה זרעים במים (בחלי יום, דהייטו כשיעור שיוכלו לצמוח ע"י שריית זו, הו"ל כמשקה מים לזרעים, דע"י שרייה זו מצמיחין גם בתלש, והו"ל הולדת זרע (כן נ"ל כוונת הרמב"ם פ"ת משבת ה"כ). אבל מותר להשקות את התלש שלא יכמוש (שכ"א ס"ב); וכן מותר ליתן מים לזרעונים לעוקר מאכל בהמה, דקדש שימתו יאכלום הבהמות, ואם גם יזחירו ויומתו, הו"ל פסיק רישא דלא ניחא ליה, דלערוד מותר לכתחילה. ולמג"א (שלו סקי"ב)

חטא

אסרה תורה רק מלאכה מתשבת, להכי כל פ"ר דלא ניחא ליה שרי (מג"א שם סק"ב):

ה) מקלקל בשבת פטור. מיהו בהתכוון לתקן עי"ז כשותר ע"מ לבנות וכדומה, חייב (שבת דק"ה), [*וכ"כ אף שמתכוון לקלקל אם ע"י פסיק רישא מתקן חייב, כשוהנו בשבת במוץ לע"ז חייב ג' חטאות אף שודאי מקלקל הוא, עכ"פ מתקן הוא לגבי אמה"ח לב"ל שנהנו על זה, (כרש"י חולין ד"מ א') ואף שאין מתכוון לכך, ע"כ משום דפ"ר הוא]:

ו) קיום, כל מלאכה שאין לה קיום פטור (שבת פי"ב מ"א). ודבר זה לא שייך בזורע וחורש וקוצר וכדומה רק בקצת מלאכות:

ג) **אמנם** מהו הדבר שמחלק בין המלאכות. נשיב שכבר בארנו בפ"ב דכריתות סי' (ל"ב) [ל"ד] דבשבת ד' דברים מחלקים לחיוב חטאת וסימנך ישיבה, וזה ביאורן: א) ימים מחלקין לענין שגגת שבת, שאם שגג ולא ידע שהיום שבת ועשה מלאכה אחת, אף שלא ידע ג"כ שמלאכה זו אסורה בשבת, וחזר ועשה אותה מלאכה ע"מ בשבת אחר בשגגת שבת, אז הימים שבין שבת לשבת הויין כיחידה וחייב חטאת על כל שבת ושבת ששגג בו (עולת"מ פ"ו משגגות (ה"ט) [ה"ת] ד"ה עשה): ב) מלאכות ג"כ מחלקות לחיוב רעת, לענין שגגת מלאכה. שאם זרע וקצר ועתה בשבת א', ולא ידע שמלאכות אלה אסורות בשבת, אבל ידע שהיום שבת, חייב על כל מלאכה ומלאכה חטאת אחת (רמב"ם שם (ה"ח) [ה"ג]): ג) ידיעות ג"כ מחלקות, שאם עשה בשבת א' אב ותולדה דידיה, אז כמה תולדות מאב א', כגון שזרע והבריך והרכיב וכדומה, ובכולן היה שגגת מלאכה [אבל בעשה ואחר ועשה אב א', לא משבת"ל חילוק ידיעות, ודו"ק], אם מודע לו בעצם א' שכולן אסורים, חייב על כולן רק חטאת א'. אבל אם מודע לו אח"כ שזריעה אסורה, ואח"כ נודע לו שהבריכה אסורה, ואח"כ נודע לו שהרכבה ג"כ כזריעה ואסור, הו"ל כאכל חלב והלב בהעלם א', ונודע לו שהרא"ון חלב היה ואח"כ נודע לו שהב' ג"כ חלב היה, וחייב על כל א' וא' חטאת לבד (רמב"ם שם (ה"י) [פ"ו ה"ע]): ד) העלמות ג"כ מחלקות, שאם נעלם ממנו שזריעה אסורה בשבת וזרע, ונודע לו שאסור, וחזר ושכח שאסורה וזרע ונודע לו, חייב על כל העלם והעלם חטאת א' (רמב"ם פ"ז משבת ופ"ז משגגות):

ד) **עוד** נקדים לבאר דכל מקום שנאמר בבאריט לל"ט מלאכות מלת „ח י ב" ר"ל שחייב עליו במזיד והתרלה, סקילה. ובמזיד בלי התרלה, כרת, ובשונג חטאת קבוע. ומדאסור מדאורייתא, להכי אסור ג"כ לומר לעובד כוכבים שיעשה. רק לצורך גדול, או במקום מצוה דרבים, או לצורך חולה, או להאם הבית ע"י עובד כוכבים בחורף באמלות הלפוייס, או להדליק נר לצורך סעודת שבת, מילה, או חתונה (רע"ו ס"ב וה'), או לקטור הוא הערב שביתקן, או לבנות ביהכ"נ בשבת כשיש הפס עיכוב, דאז אף בשבירות מותר לעובד כוכבים לבנות בשבת, כשלא רלה בקבלת. בכל אלו מותר לומר לעובד כוכבים לעשות (ועי' א"ר רפ"ו סק"י, ואבל שם סק"ת, ותו"ש שם). אמנם כל מקום שנאמר „א ס ו ר" הוא רק שבות מדרבנן, ושרי ע"י עובד כוכבים במקום הפסד או קלת חולי או מצוה, מדהו"ל שבות דשבות (ס"ז ס"ה. ומג"א שם כתב דלאו כל השבותין שוין). [אב"י ותלי שיעור במלאכת שבת, אין כו חיוב, אבל אסור מדאו' כמו ת"ש בשאר אסורין, (כרש"י שבת ע"ד א' ד"ה וכו'); ועי' תבו' ח"ל סי' ס"ו, ד"ל דהוא מדרבנן בשבת]:

ועתה נחל לבאר בעז"ה כל הל"ט מלאכות.

א) הזורע, שיעורו בכ"ש. ואחד הזורע, או נוטע, או מבריך, או מרכיב, או זומר דהייט שחותך ענפי אילן כדי שיתרבו עופי, חייב. לזור או (גאדטענאפף) נקוב, ובהן עשבים, ולקרן מע"ג ספסל והניחן ע"ג קרקע, חייב משום זורע. ובאופכא חייב משום הולם (ויש לזהר אף בשאינו נקוב א"ת שלו), ואפי' לעולא אסור משום מוקלה, ואפי' לעולך נופו ומקומו אסור לעולל המוקלה זה, וכבילה שעולה ביו"ט דאסור לשמוך בה הכלי. תולדות זורע, כל שאינו טוע בגוף הדבר שמתשון אלו, אבל דומה לזורע בתכלית, שמתכוון שיגדל הצמח, אף שאין הפעולה דומה לזורע. כגון המנכש עשבים רעים מבין הטובים, שעי"ז יתגדלו הטובים (עי' רכ"מ רפ"ח דשבת). והמשקה מים לזרעים (מ"ק דל"ב ב'), בכולן חייב משום זורע. המעשן באילנות, כדי שימותו התולעים שבהן, או המתלש לוהן, או הסך אילנות, או עושה דבר אחר שמסייע גידול הפירות, חייב משום זורע (ירושלמי דפרקן), האי מאן דקטל אספסתא (ר"ל מאחי תבואה, שנקלה אחת שקולין אותו ג"פ בחודש לאכילת בהמה וע"י שקולר כן חוזר וגדל ביותר), או דקייב סולקא (ר"ל חותך תרדין ממתובר, לאכילה, ועי"ז חוזר וזומח ביותר), או זומר (ר"ל חותך ענפי אילן) ומתשון לעלי הענפים שיטול, בכולן חייב משום קולר ומשום זורע (שבת ע"ג ב'. וג"ל דאפ"ג דבכולן לא התכוון לתכלית הזריעה, דהייטו שיתגדל פ"י שיקור. עכ"פ מדהו"ל פסיק רישא דמיתא ליה, שודאי יגדל עי"ז חייב) (ובשבת דק"ג א' ועי' רמ"מ פ"א ה"ו משבת). השורה זרעים במים (בחלי יום, דהייטו כשיעור שיוכלו לצמוח ע"י שריית זו, הו"ל כמשקה מים לזרעים, דע"י שרייה זו מצמיחין גם בתלש, והו"ל הולדת זרע (כן נ"ל כוונת הרמב"ם פ"ת משבת ה"כ). אבל מותר להשקות את התלש שלא יכמוש (שכ"א ס"ב); וכן מותר ליתן מים לזרעונים לעוקר מאכל בהמה, דקדש שימתו יאכלום הבהמות, ואם גם יזחירו ויומתו, הו"ל פסיק רישא דלא ניחא ליה, דלערוד מותר לכתחילה. ולמג"א (שלו סקי"ב)

חטא

כלכלת שבת

זורע, חורש, קוצר, תולש

חוקת בשורה אחת זמן מועט לבהמות שרי, וכן משמע בהנהת מיי' (פ"ח משבת). מיהו אסור להשליך גרעינים לאכילת הרגולים על הקרקע להדיח, במקום שאפשר שירדו שם ושמיים. ורק במטיל כשיעור שצריכים ליום לו ליומים שרי, דכך דרך להשליך להן כשיעור זה, ולא מחזי כזורע, אבל יותר מזה אסור מדמחזי כזורע (כך כ"ל פי' ועשה של פ"ד בפי' שלי"). ומדאסור להשליך זרעים במקום שמצמיחין, לו לשכוך מים שא"ל להן ע"ג עשבים. לכן יש לזהר מלהטול פירות בגן לו לשהות שם, דבקוטי אפשר לזהר שם מהשלכת הגרעינין שבפירות, ימשפיכת שיורי שם (שם ס"ג). ואפי' במשקין שאין בהם מים, כיין וכדומה. יש זהר מלשפכן שם על עשבים (מג"א שם סק"ו). אבל להשתין שם שרי. (שם, אולם חכמת אדם אמרו שמי רגלים הם טובים מאד לזבל הקרקע. א"כ מזבל תולדת חורש, צירופלמי בפרקן. וכ"ל שנשתנה הטבע) (כמג"א קע"ג וקע"ט ושל"ה ס"ט. ועי' אה"ע קי"ו ס"ד. וי"ד שע"ז ס"ג). ענפים תלשים שנתנום במים בע"ש, מותר לטלן ולהחזיקן למים בשבת, כשאין בהן פרחים ומושכים שפתחים כשעומדים במים, וכדאמרי' (סוכה דמ"ב), בשבת מחזירין, ביו"ט מוסיפין, ובחו"מ מהליפין המים. אבל אסור לתנן למים בשבת לכתחלה, אי משום טרחא, אי משום דמחזי כמתקן מנא (עי' רש"י שם בסוכה. ולא כמשמע לכאורה מש"ע (שלי"ז סי"א) דאפי' מתנן לכתחלה שרי. אב"י וכן בשל שלי"ז ומשבלות תרכ"ד משמע דמותר לכתחלה. אבל דברי פ"ר אבן כשיא ישראל כי"ל מיוזק, וכן ראיתי לכל המפרשים שפי' כן, ועי' בכפות תמרים שם). יש אוסרים להעלות מים מבור ע"י גלגל, דמחזי כדולה להשקות הגן. מהגיון להקל בגלגלים שלנו, שאין ממלאים מים הרבה בפעם א', ולא מחזי כדולה להשקות (שלי"ח):

ב) החורש כל שהוא חייב (והא דאקדמה תנא ורישא לחרישה. קמ"ל דאפי' שיא הקרקע קשה וחרש אחר שזריעה פעם ב', חייב אף על חרישה שניה). אחד שהורש לו שחופר, לו עושה חריץ, לו הכוה תל ורדדו, לו מילא גומא והכווהו, בטלן אם היה בשדה חייב משום חורש (ואם בבית [*אב"י ובתלר] חייב משום בונה). תולדת חורש, כיון דהכלית מלאכת חורש הוא לרפויי ארעא, לו ליפותה, לכן כל העושה פעולה שהיא דומה להכלית זה, אם היו עושה הפעולה ההיא בגוף הקרקע, הרי היא תולדת חורש. להכי המכסה בעיקרי אילנות והמקרסם עשבים, (כ"ל תותך עליה בשיש מהשבים שבמתוכר), והמזרד שרשים (כ"ל תותך עליה הלחים מהגזע שבמתוכר), בטלן אם נתכוון ליפות הקרקע לו לרפותה, הו"ל תולדת חורש וחייב (גמ'). המזבל השדה, המסקלה, המפרר גושים, המדייר שדהו (כ"ל רועה צאנו על השדה שיזבלו אותה), חייב משום תולדת חורש (ירושלמי דפרקן). אסור לעשות לרכיו בשדה יער, גזירה שמא יטול לרוב ממקום גבשושית לקנח בו, ושדי ליה בתר הכי בגומא, והרי כל אשווי גומות בשדה חייב משום חורש, ובבית חייב משום בונה (בשבת דפ"א). ואעפ"כ לא גזרו בבית שלא לכנות ע"ג קרקע מחשש זה, דמלאה לא שכיחא היא ביפנה בקרקעית ביתו, ולהכי לא גזרו בה רבנן (מג"א שי"ב סק"ט). עוד כ"ל משום דשם מעט דברים אחרים לקנח בהן, והו"ל כש"ס. אסור להזיז עפר לו חול בשדה, אפי' הוצא לשם ממקום אחר (מג"א תל"ח סקל"ב). אבל עפר לו חול המונחים בבית כיון שלא שטחום, ויחד להם קרן זוית, מותר להזיזם ולטלטלם ולעשות בהן לרכיו, לפזרן בבית [*אפי' שאינו מרוקף] *), לגוי, לו לכסות בהן חזק לו טוחה. ועכ"פ יזהר שלא יעשה גומא בהחול ההוא, רק יטול בשוה. אם לא שהחול דק כל כך דהיכף כשבוטל, החול מפל לתוך הגומא וסותמה, אז א"ל לזהר בהכ"ל (ש"ת ותל"ח). ומאחר דכל אשווי גומות, בין בשדה בין בבית, חייב עלה לעניל. להכי טיט שע"ג רגליו מקרהו בקורה לו בעץ שבכותל. אבל לא בקרקע, שמא יתכוון להשוות הגומות. גם לא יקנח בכותל במקום הטיט דמוסיף על הבנין (ש"ב). ובבריל בלפני הבית לגרד בו המנעלים, אם רחב בראשו שאינו קולף השוד, נהג מהרי"ל להתיר, ואפ"ה יש להחמיר כשאפשר (מג"א ס"ב סקי"ז). רוק חרטו לפי הומו, ובלבד שלא יתכוון להשוות הקרקע. ופסיק רישא לא הוה, מדאפשר שיזיעם ולא יכווה גומות. ולא גזרי' שמא יסכח ויכווה גומא כלעיל. דהכא מדמתאים הקילו (עי' מג"א שע"ז סקכ"ה): חצר שנתקלקלה במי גשמים, יכול לזרות בה תבן וכל דבר שאינו מבטל. אבל לא עפר וחול, דאף שהכינם להתמישו ואין בהם משום מוקצה, מ"מ הו"ל כמוסיף על הבנין, ואשווי גומות, ואסור. אבל אם אין כוונתו לתקן החצר, רק ליפותו לפי שעה, או שהתיון לכסות דבר מיאוס שם, אף בעפר וחול מותר לכסות (סס' שי"ג ומג"א ואשל שם). אסור לכנות אור כולו, דאתי לאשווי גומות (שלי"ז ועי' לקמן סי"ח). אסור לגרוף אפי' אבוס שהוא כלי ליטו אבוס בקרקע דאסור לגרפה, דאתי לאשווי גומות (שכ"ד סס"ו). אסור לשחק באגוזים ע"ג קרקע. אבל ע"ג שולחן שרי, ולא גזרינן שולחן אטו קרקע כמו בא ום לעיל, דשחוק אגוזים מלאה דל"ש היא ולא גזרו בה רבנן (כביאה די"ח ח'). ובל"ז אין מדמין גזירת חכמים אל"ז (מג"א של"ח סק"ז). אסור לנדד חבית כבידה על הארץ, דאתי לאשווי גומות, ואפי' בריפה של שיש אסור (שלי"ז אשל סק"ח). אבל גורר אדם ממה כסא וספסל אפי' נחלים, ובלבד שלא יתכון לעשות חריץ. אבל אם גדולים מאד שודאי יעשה חריץ, הו"ל פסיק רישא ואסור, ואפי' בקרקע של בית אסור (שלי"ז מג"א סק"ח). אסור לכבד הבית

*) עי' לקמן בדין פיזור חול סוף סימן ל"ד ול"ע.

עם (בעצמן), אפי' מרוקף באבנים לו בקרשים. אבל ע"י עובד כוכבים מותר אפי' באינו מרוקף, דבשבת אמירה הקילו פסיק רישא (רכ"ג מג"א סקמ"ח). וכן ע"י בגד לו כנף אוזן לו (בירסטבו) הרכין, שא"א שיעשו גומות, אפי' ע"י ישראל מותר לכבד (שלי"ז). וכן מותר לרבץ הבית במים, מדאינו מהכוון לאשווי גומות, רק שלא יעלה אבק (שם). לפת לו לטן הטמונים בארץ ולא הכרישו, ומקלת עליו מנולין, מותר לשמן, אף שמזיז העפר. הו"ל דבר שאינו מתכוון ומקלקל דשרי, דאף דהו"ל פסיק רישא, הרי לא ניחא ליה בגומא, וכיון דמקלקל ממי הוה, להכי לכ"ע מותר (עי' ש"כ סי"ח). אבל בעמונים בבית אסור להוליאן, דבבית חיישינן עפי דאתי לאשווי גומא לגרכיו (ש"ת מג"א סקכ"ח). וכל זה בטמונים בקרקע עולם. אבל לטן וחזרת, הטמונים בחול לו עפר התלושים שהוכן מאתמול, דאז לין בחול והעפר משום מוקלה, אז אפי' לין לטנן מגולה, מותר לעשות ולהוליאן (ש"ח סל"ח). דאף דגם בעפר תלש שייך גומא. היינו בעפר קשה, לו בתחוח ושאה הגומא בידים. אבל הכא מיירי שהעפר תחוח, וכשמוליא הלטן, גומא ממילא הויא ושרי (כשבת קי"ג, ח'). ובטמון מים בחול ועפר מוקליס, ולוקן מגולים, תוחב בהן מחט לו כוס ומוציאן, והעפר והחבן המוקלה נעכר מאליו (ש"ח ס"ט); ובהן לו מהנו לו כוס, להליהו רבה (רכ"ע ג') מותר להוליאן ביד, ולהשל (שם סק"ה) אסור. מיהו בכל זה אם העפר והחול לא שכיוליא הלטן ישאר גומא, יש לזהר. אבל בטמונים בקמח לו בפירות, לא שייך גומא כלל (תל"ח מג"א, סקל"ב). עובד כוכבים שהוליא פירות מתחת חפירה בעצמם בכור, אם הוליאן עובד כוכבים לצורך עצמו, לו בכפחת החפירה מעצמה, מותרים הפירות לישראל, דאין בהם משום מוקצה, דדמי כאילו היו מונחים בהיצה סגורה ונפתחה מאליה. אבל בפתח הבור לצורך ישראל, כיון שעשה מלאכה לצורך ישראל, אסורים עד לערב בכדי שיעשה (מג"א שפתקי"ח):

ג) הקוצר ממחובר כשיעור גרוגרת [שהוא שלש ביצה בקירוב וי"ח ד' (תמיעות) [תמיעות] ביצה (שם"ח ג')] חייב. ואפי' קצר מחובר הטומד לקצור וא"ל לקרקע, חייב (ואפילו לר"מ דשא"ב אינו בקרקע, הכא ממשכן יצפינן, דמסתמא עמד לקצור (תוס' שבועות דמ"ג, ח')]. ואפי' קצר פירות שיבשו ע"ג האילן, חייב (חולין קכ"ז, ב'); אבל עשבים יבשים שנתייבשו עד השורש, לכ"ע כתלושין דמו (מג"א, שלי"ז סקי"ד); וכ"כ אילן שנפשח ממנו ענף מע"ש, ובו פירות, מותר לתלשן מהענף בשבת (שם ס"ח). תולדות קוצר כל שלא קצר בכלי, הו"ל כעושה הפטולה בגוף אחר, דאף אינו רק תולדה (כמ"ש בריש דבריהם). ולכן התולש ביד לו הקוצץ בצפרניו ממחובר, הו"ל תולדת קוצר. והתולש בפיו, לרש"י (סוכה דל"ו, ב') הו"ל תולדת קוצר וחייב. ולרמב"ן (שלי"ז סקי"ח) אפשר מדמשכח לאו רק שבות (וכ"ה בתוספתא פ"ו דשבת). אבל הירק אכן לאילן והשיר פירות, לכ"ע פטור אבל אסור (שבת דע"א, ב'). אבל הפירות עצמן, אפי' נשרו ברוח, אסורים בו ביום אפי' לטלטלן (שכ"ב ס"ג). צרור בעלו בו עשבים, וכן בצלים שהשריש בעלייה וכן עלין נקוב (שכשיטיחו על מים, יכנסו המים לתוכו), בטלן התולש מהן בשבת חייב. התולש (שוואממען) שנדלין בבצים, חייב. ולא דמי לעלין שלאו נקוב די"א דהתולש ממנו כשור כלקמן. דהתם אין דרך זריעה בכך (גמ'). אבל התולש מעלין שאינו נקוב כשיעור הנ"ל, יש מחייבין רק בשל עץ, ויש רק בשל חרס. מיהו לכ"ע בכל גוונא אסורא היכא. וכן המגביה עלין נקוב לו לרוח עם עשבים מעל הארץ וכיוצא ע"ג ספסל, חייב [ומה שהקשה רמב"ן (שי"ב ופקי"ח) [סק"ג]) א"כ איך התירו לקנח א"ע בלורר כזה משום כבודו. כבר תי' במ"מ פ"ח משבת ה"ד, דלרמב"ם התם מיירי במונח ע"ג יתידות, וליכא רק משום מוקלה, והתירוה משום כבודו. ועי' בלח"מ שם. ולהגאון במרכבת, לרמב"ם אינו חייב רק כשהגביהו להשאר תלוש זמן מרובה]. התולש כגף לו רגל זבוב לו בשר מכל בעל חי, חייב משום קוצר (שבת ק"ג, ב'). הרודה חלת דבש מכוורת, פטור אבל אסור. אבל דבש הלף שם מהצד מ"ב"ש מותר. ואפי' זב גם בשבת לשם מותר, דקמא קמא חד לשם בשבת, מתבטל במה שזב מע"ש. ואע"ג דשיל"מ לא בטל. הכא שלא היה ניכר האיסור קודם שזב, ולא היה חל עליו שם איסור מעולם, בטל. אבל הזב בשבת בלי תערובות, פשיטא דאסור, דהו"ל מולד, אא"כ ריסק ההלת מע"ש (ש"כ ס"ב). ועי' לקמן במלאכת דש: אסור לעקור עשבים הלושין שתחבן מע"ש בקרקע כדי שיגדלו, אף שלא הגדילו עדיין (שלי"ז ס"ז): אסור לעלות באילן לו להתמשך בו בין שהוא לא לו יבש, גזירה שמא יתלוש, ואפי' אין בו עוקצים לו פירות, דלא שייך שמא יתלוש אפ"ה אסור דלא כלוב רבנן; ואפי' בשרשי אילן שנבהרין מהארץ ג' טפחים, אסור להשתמש בהן לו ליושב עליהן (שלי"ז. ומשבלות שם מסופק אם גזרו גמי באילן שמונה מג' טפחים). [אב"י ל"מ נלפפ"ד דשרי מהאי דיקלא דאכיי דשרי ליה רב יוסף להשתמש בו מדלא היה נבוה ג"ע (כשיוכין ד"ק ע"א). ומשם משמע דאפי' יש בו פירות שרי, כשאתם דקל דשבידי דאתי, ותו מדלא שאל רב יוסף לאכיי אם יש בו פירות. והא דנקט הש"ס שיעורה דג"ע רק כשרשי אילן. הא קמ"ל דאפי' כשרשים דלא שייך שמא יתלוש, כל שגבוהים מהארץ ג"ע אסור ליושב עליהן. ואילא"ק דעפי' הו"ל לאמשיגן כתו דהיתירא, דאפי' באילן פירות, אם הוא פחות מג"ט שרי להשתמש בו. י"ל דכל היכא דהרבותא דאיסורא גדול יותר מהרבותא דהיתירא, ל"א כתו דהיתירא עדיף (כתוס' ע"ז מ"א ח'). וה"ג הרבותא דאיסורא

כלכלת שבת

תולש, מעמר, דש, מפרק, סורט

דאיסורא דטרפים ודאי פדיף טפי, אף לשולם אין בהן פירות, אפ"ס דינו באילן משא"כ דבותא דהיתירא באילן שאינו נטוע ג"ע, ממילא משתמע, דלולא כן גם בטרפים הוה אסרי" בכה"ג משום גזירה, כמו דאסרי' בטרפים שנטועין ג"ע משום גזירה דאילן, ומ"ש הך גזירה מהך גזירה]: מיהו דוקא באילן ובטרפיו גזרו, אבל בקלחים ועצבים, אף שנטועין ג"ט, כל שהן רכין, דליכא למגזר שמא יקצה בקל, מותר להשתמש בהן, דבירק לא גזרו (ס"ב ס"ו וס"ו ס"א). ולרע"ז גם בעצבים גזרו. אמנם בקנים וקלחים קשים מחוברים, לכ"ע אסור להשתמש בהן, דמלבד דחמי לאילן, איכא למגזר בהו טני שמא יקצוס, ויהיר מבאילן, מדקנסם בקלית (בפירוקין פ"ג מ"ג). עלה באילן במזיד בשבת אסור לירד. ואם בשוגג, או שעלה בחול, מותר לירד. וי"א דבעלה בחול, דוקא בהיה דעתו לירד מבעו"י מותר לירד, דאז הו"ל כשוגג. מיהו דוקא באדם שעלה בשוגג מותר לירד, כדי שלא ישב באיסור. אבל כלי שהניח שם אפי' מע"ש, אסור לטלו משם בשבת (שו"ע ס"ו ס"א). אסור להשתמש אפי' בגדי אילן, כגון לסמוך א"ע בסולם שתמוך באילן, או ליקח דבר מהסל התלוי באילן. אבל בגדי לדדים, כגון לסמוך א"ע בסולם התמוך ביתד התקוע באילן, וכ"כ ליטול מתוך הסל שתלוי ביתד התקוע באילן, שרי. וכל זה באילן דק שמתנדנד עי"ז, אבל אם האילן עב מותר להשען אפי' על גוף האילן (מג"א שם סקט"ו) וכ"ש דמותר ליגע באילן עב כשאינו משתמש בו (שע"ז ס"ו, ותקי"ג מג"א, ס"ק כ'). אבל באילן דק שאי אפשר ליגע בו מבלי שינידנו, וכן עשב דק (לרע"ז הנ"ל) אסור ליגע בו ביד, דטלטול במקצת שמיה טלטול (פי"ב ו'). מותר לילך ע"ג עשבים רכים, או ליפב עליהן, אם אינו מגע בהן באצבעותיו, דאז ל"ג שמא יתלוש (שו"ע רע"ז סק"ד). אסור להריח במחובר הרקוי לאכילה, שמא יתלוש לאכל. אבל באינו ראוי לאכילה מותר להריח, ובלבד שלא יגע בו שמא ינידנו שם. וכ"כ אסור להשתמש בצע"ח בלדדיו. אבל בגדי לדדים מותר. אבל בעלה עליה, אפי' במזיד ירד, משום לער בעה"ח (ס"ה סי"ח). אסור לרכב על בע"ח, שמא יתלוש זמורה ממחובר להנהיגה. [ס"ה. ומ"ש הירושלמי דאסור משום שביתת בהמתו (כמג"א ס"ה סקי"ז), אילה"ק הרי חי נושא א"ע (כשבת ל"ד א'). כ"ל דהאי שביתת בהמתו דנקט הירושלמי, אין כ"ל שביתתה ממלאכה רק משום דמדרבנן אסור לצער בע"ח בשבת ווי"ע אפי' כשהוא לצורך אדם דשרי בחול (כתוס' ע"ז י"א א' ד"ה עוקרין ואה"ע סס' ה'), אפ"ה בשבת אסור, כדכתיב למען ינוח, ואין כאן נייח' כשבת קכ"ב א' תו' ד"ה מעמיד].

ד) המעמר כ"ל שאסף גדולי קרקע הנטבין במקום גידולן, חייב. ומיטורו, אם לאכילת אדם כגרוגרת (דהייגו לרמב"ם פ"ח משבת כשליש ביצת תרגולת, ולעור ת"ע $^4/_9$ ביצה). ואם לבהמה כמלא פי גדי, ואם להסקה, ר"ל שליקט עצים במקום גידולן כדי להסיק בהן, כדי לבשל כגרוגרת מבילת תרגולת. תולדת מעמר המדבק פירות יחד עד שיעשו גוף א' אפי' שלא במקום גידולן. וכ"כ המנקב פירות ומושכן על החבל ליבשן. פירות המפוזרים בחצר מלקט אחת אחת ומוכל. אבל אסור ליתן לתוך הסל לא להקפה, שמא יכבשם יחד (רמב"ם פכ"ח הי"ח). ואם נפלו במקום א', מותרן לתוך הסל, רק אם נפלו לתוך לרורות ועפרורים שבחצר, דאז אסור לנקטן משום בורר. ולהבי בכה"ג רק מלקט א' א' ומוכל, ולא יתן לתוך הסל (ספי' שי"ה). וי"א דבבית שרי לנקטן אפי' מפוזרים (מ"מ). אסור לקבץ מלח ממסרפות המלח, בדומה למעמר. וי"א דגם בחינו גדולי קרקע, שיך מעמר, ולפ"ז בכה"ג חייב (רכ"מ פ"ח ס"ה).

ה) הדש גדולי קרקע שיטורו כגרוגרת, אחד הדש תבואה או פירות או מנפץ פשתן וכדומה, חייב: תולדת דש הוא המפרק, כמפרק דגן משבלים, לו מפרק קטניות מתוך בקבטין יבשים (אבל מתוך (באשטן) לחים, שגם הקליפה נאכלת, הו"ל כמפרק אוכל מאוכל וכרי (מג"א שי"ע סק"ח)). וכ"כ המפרק (מאהגקאפפע), ואפי' מפרק כדי לאכול לאלהר, חייב (מג"א ס"כ סק"ו). מיהו דוקא במפרק הרבה פירות ביחד, אבל במפרק כל (שאטע) או כל (מאהגקאפף) לבד ואוכלו מיד, דרך אכילה הוא וכרי (רע"ז שי"ע סק"ד). אמנם פירות שקליפתן קשה, כאגוזים ולוזים ושקדים, לא שייך דישה בקליפתן הקשה ומותר לשברן. אבל בקליפה הרכה הירוקה שמועיל להקליפה הקשה, שייך מפרק ואסור (רמ"א שם): הסורט פירות לטולא משקה, הו"ל תולדה דדש, וכשסרט משקה כגרוגרת חייב מיהו לרי"ף ורמב"ם (פ"ח ופכ"א משבת), דוקא בסוחט זיתים וענבים חייב עליהן מן התורה, ואפי' עומדין לאכילה. ומה"ש אפילו זבו מעצמן בשבת, אם לא רסקן מע"ש, אסורים המשקין היולאין עד מוצאי שבת, אפי' היו עומדין לאכילה, היינו שמא יסחט. ומה"ש אסור לסחטן אפי' כדי לשפוך המשקין הנסחטין לאבוד (ר"ן ספ"ד בשבת). אבל מותר לסחטן לתוך המאכל דהמשקין הבאין לאוכל, כאוכל דמי. ואע"ג דאסור לחלוב בהמה בשבת לתוך המאכל, הכם אין הבהמה ראויה לאכילה, וה"ל שפיר כבורר, אבל הכא האכול גם קודם סחיטה חזי לאכילה (ר"ן שם). ותותים ורמונים שדרך לסחטן למיינהן, וה"ה שאר פירות שדרך לסחטן בשום מקום כדי לשתות מיינהן לשמא לא להעטוג, כמו תפוחים ואגסים שסוחטין אותם באדרן אשכנז לעשות מהן יין תפוחים, אף דבמקום זה אין הדרך כן, עכ"פ כיון דדרך לסחטן בשום מקום, וגם הסוחטן כאן, כוונתו למשקה שבהן, לכי אסור להטן מדרבנן. אבל המשקין היולאין מהן מאליהן, אם הן מוכנים למשקה, אסורים עד מ"ש בכדי שיעשה, גזירה שמא יסחטו זיתים וענבים, דמדעומדין למשקה דמו לזיתים וענבים. ואם הן מוכנים לאכילה וזבו מהן משקין מאליהן בשבת, מותרים. אבל שאר פירות שאין דרך לסחטן בשום מקום כדי לשתות מיינהן לשמא לא לתעטוג, אפי' נהגו לסחטן לכתחלה בשבת אפי' עומדים למשקה (ס"ב ס"א). ולרע"ז שם אפי' בשאר פירות, אם מהכוון לסחטן למשקה ולא כדי למתקן, אסור לסחטן אפי' אין דרך לעשות מהן משקה. מיהו (אלגלאט וגורקנן), אע"ג דדרך לסחטן, אין הכוונה רק לרכבן ולשפוך המים הנסחטין ולא לשתותן, לכן מותר לסחטן. ואף לפ"ז הרופאים שהמים הנסחטים (מגורקנן) מזיקים לבריאות ולחזה יותר (מהגורקנן) עצמן, עכ"פ מדמיגא המים הנכבשים על (הגורקנן) עצמן, הו"ל כשותה לתוך המאכל דשרי, כיון (דהגורקנן) בעצמן גם בלי סחיטה חזו לאכילה (שי' רע"ז שם סקי"ב). מיהו זיתים וענבים אף שאין כוונתו לסחטן רק לתקן נוכן ולשפוך המים הנסחטים, אסור לסחטן, דגזרינן אטו בשסוחטן למיינהן (משבלת שם סקי"ב). מיהו בכל הפירות שאינן ראויין לאכילה, אסור לסחטן כדי לשתות המשקה היולא, דהו"ל כבורר ממש אוכל מתוך פסולת, וכחלב בהמה דמי דאסור ולבעיל. ויש מתירין אפי' באינן ראויין לאכילה (שם ס"ה). וכל זה במשקה של גוף הפירות, אבל ירקות בשר ודגים כבושים או שלוקים שבלעו מיינהן ממקום אחר, וכבר היה עליהן שם משקה, ורוצה לסחטן כדי לשתות המים הנסחטים אסור. רק בשסחטן לשפוך מיינהן לאבוד מותר. [*וכ"כ בשסחטן לתוך המאכל מותר], דלא גרע ממשקין שסחטו מזיתים וענבים לתוך המאכל, דכשראויים לאכילה גם בלי סחיטה, מותרין ובלעיל, דמשקה הבא לאוכל כאוכל דמי, וא"כ אוכלא דאפרת הוא (שם ס"ד). אמנם לרבינו חננאל (הובא בריי"ף ובתוס' שבת דקמ"ה א') בכל הפירות וירקות ומאכלים שסוחטן לשתות מיינהן, בין מיש שבגופן או שבלעו ממקום אחר, ואפי' בסחטן לתוך המאכל חייב חטאת. וקיי"ל כרי"ף ורמב"ם. ולפי דבריהם הכ"ל הבא לעשות (פונש), יסחוט (הליטרלן) על (הלוקקער). דלא גרע מזיתים וענבים דשרי לסחטן לתוך המאכל כלעיל. והרי אפי' מבלי על (הלוקקער) מתיר ב"י ורע"ז (שם סקי"ה) לסחטן לרחיה, דלא דמי לפירות שדרך לסחטן לתוך מיינהן דאסור לסחטן כשמתכוון למשקה (ומש"ל בשם רע"ז) מדדמו לתותים ורמונים. (דבליטרלן) שאי שסוחטו כל המאכל שבתוכן ואינו מתכוון לסחטו מיינהן לבד. ואילה"ק לרע"ז, הרי בסוחטו לאכול, שסוחטו ג"כ כל אבר תוך קליפת הענב, ואפ"ה רק לסחטו תוך המאכל שרי. כ"ל דשאני התם שאין תוך קליפת ענב רק משקה. משא"כ הכא יש (בליטרלן) משקה ואוכל, והוא סוחטו כל מה שבתוכה, הו"ל שפיר אוכלא דאפרת. ואעפ"כ לא מלאני לבי להתיר לסחטה לרחיה, מדיש גדולים מחמירים בזה. אבל לסחטה לתוך לוקקער אין כאן בית מיחוש, (דהלוקקער) דהאי אוכל הוא, ואע"פ שחוזר ונמוח, לא מחשב מולד, מדאינו אז בעין (כפי' שי"ת סע"ז). וכל זה כתוס' שבת דמחמיר גם לסחטן על (הלוקקער). אבל לסחטן לגמיס אוסר בתשו' רדב"ז (ח"א ס"י). מיהו כ"ל דמותר לחתכן לחתיכות (ליטרלן) לתוך המיס, אף שיסחטו מעצמן לתוך המיס ליתן לן בה (כרע"ז ס"ב סק"ז): החולב בהמה חייב משום מפרק. אבל בחולב לתוך המאכל אסור רק מדרבנן, דלא דמי לסחטו זיתים וענבים לתוך מאכל דשרי לכתחלה. דהכא מדאין הבהמה ראויה לאכילה, ליכא כאוכל דאפרת, אלא כמפריד החלב שהוא מאכל מבשר בהמה שהוא כפסולת (שבת קמ"ד ב' תוס' ד"ה חולב). אבל מותר לחליב הבהמות ע"י עובד כוכבים, אף דאמירה לעובד כוכבים שבות, במקום לצע"ח ל"ל רבנן (ומה"ש כ"ם דמותר להמרות אוזות ע"י עובד כוכבים, ובליכא עובד כוכבים שרי ע"י ישראל, ועוב לשבות ע"י קטן), ויש להחמיר, להחליב ע"י עובד כוכבים למאכל, דבכה"ג הו"ל שבות דשבות דשרי במקום מצוה (מג"א ש"ה). ושיטור המאכל, הוא כמו שמתנין חלב לתקן מאכל כשיטור זה. או שיבלע כל החלב בהפרוסות (כפי' תקי"ה). ומיהו אעפ"כ החלב אסור משום מוקצה עד מוצאי שבת, ואז א"ל שימהין בכדי שיעשה, מדהוחלב בהיתר (כמג"א שי"ת סק"ז). אשה שמלטערת מרוב חלב, ומכ"ש שתבהלה או שכעסה, וסכנה לולד שיניק אתו חלב, מותרת להחליב א"ע מדדיה לארץ, ולא לכלי, דעי"ז הו"ל מלאכה שאינ"ג, וגם מדשופכת המשקה לאיבוד אינו כמפרק, וכשותו שלקות לעיל (שי' שכ"ת). וכ"כ נוחם (תולי שלוקלון) יונק חלב מעצו, מדהו"ל רק מפרק כלאחר יד דשרי במקום שערה. אבל משום לער רעבון לא מלינו שהתירו שבות (מג"א שם). (ומכאן מוכח דהא דאמרי' בכל דוכתא במקום לערת נ"ג בה רבנן, אין לך רק בלער שאמרו חכמים שלא גזרו בו): הסוחטו משקין מבגד והוא לריך למשקין היולאין, הו"ל תולדת דש. ואפי' א"ל למשקין הנסחטין, עכ"פ אם בלוע בבגד מים או משקין המלבינין חייב משום מלבן (ועי' תוס' שבת קמ"ה א' ד"ה בבגדים, ור"ן ספ"ד דשבת) ולרמב"ם ולרמב"ן בין סוחטו משקין או מים מבגד, אינו רק תולדת מלבן, דאין דישה רק בהדבר שסוחטין ממנו הוא גדולי קרקע [רמ"ל פ"ע הי"א. ואילה"ק א"כ קשה לרמב"ם (פ"ח ה"ח) דנחייב חולב, וחולב בסמה חיה ושוף ובגד שיש לו עור, משום מפרק, הרי אין דישה רק בגדולי קרקע. ובכר תי' כמ"ש שם דבסמה חיה ושוף חשיבי גדולי קרקע. אבל דגים לא חשיבי גדולי קרקע. וכ"ל דאיה מעיינוכין (דכ"ז ב'), דאמרי' התם הכי להדיא, דאמ"ג דס"ד הרס דדגים חשיבי ג"ק, עכ"פ לכתר דמקשינן לאביי מאכל פוטיתא וכו' דמסקינן דדגים לא מחשבו גדולי קרקע. אמנם תוס' (בשבת דע"ג ב' ד"ה מפרק) כתבו דמפרק תולדה דממחק, דאל"כ הרי כתולה אמרי' דחייב מהוס מפרק (בשבת ל"ה א'),

כלכלת שבת

סודה, חובל, זורה, בורר, מסנן, מחבץ, טוחן, מרקד

ואי מפרק תולדה דדש, הרי דישה אינו רק בגדולי קרקע (כשבת דע"ס ח'). ואף דבהמה תשיב ג"ק (כס"ם שירובין סכ"ל), עכ"פ כיון דמדש דמשכן יצפינן לה, צריך שיהיה גדולי מרן ממש, וחלב לא מחשב גדולי מרן, כדאמר (כ"מ דפ"ט ח') מה דיש מיוחד שגדולו מאדון וכו' יצא שחולב ומגבן. וכן כ"ל, ומדמיונו בפסחים (ל"ט ח') דדג לא מחשב גדולו מאדון, והרי בשירובין סכ"ל אמרי' בס"ד דדג מחשב ג"ק. אע"כ דאף דמחשב ג"ק לא מחשב גדולו מאדון].

אסור להדק להכניס או להוציא מנופה מחבית כשכרוך מטליא סביב המנופה, משום שחיטה, אף דלא מכוון לשחוט פסיק רישא הוא. ואע"ג דהו"ל פסיק רישא דלא ניחא ליה, עכ"פ אף דאינו חייב חטאת מטעם זה, עכ"פ אסורא מיהו איכא. ונהגו להקל אם אין כלי עומד תחת החבית לקבל המשקין הנשחטין מהמטלית (ש"כ), דאז מלבד דהו"ל פ"ר דלא ניחא"ל, איכא נמי שהמשקין הולכין לאיבוד, ולא דמי לדם. אסור לקנח בספוג שאין לו בית אחיזה, דבכה"ג א"א לקנח בלי שחיטה, והו"ל פ"ר. משא"כ באלונטית מותר לקנח, דאין בו פ"ר (ש"כ מג"א סקי"ט). אסור לרסק שלג או גליד בידיו, כדי להשתמש במים היוצאין. אבל מותר לשבר הגליד כדי ליקח מים שתתהיו (אבל בכאר ונסר אסור לשבר הגליד מה"ט, דהו"ל כבונה פתח). וכ"כ מותר ליקר ע"ג שלג אף שמתרסק תחת רגליו. וכ"כ מותר להניח שלג או גליד למים או ליין, אף שהשלג יהיה נמוח שם (ש"כ). אסור לשחיט שער או עור, אע"ג דלא שייך גבייהו דם או מלבן (מג"א שם סקכ"ג). מותר למלוח בפיו המשקה שבענבים, וכ"ש דשרי למלוח הרוטב שנבלע בברוסה. ויש אוסרים בשניהן (ש"כ ס"א). החובל דבר חי שיש לו עור (לאפוקי כל שרץ שאינו משמונה שרצים), וילא מהן דם כגרוגרת, או שנגרר בו דם כשיעור זה, חייב משום מפרק. אבל אם התכוון להזיק, פטור דכל המקלקלין פטורים. אבל אחובל באדם או בבהמה כדי להנקם, אף שהתכוון להזיק, מתקן הוא בהנאת רוח שיש לו שהתקררה דעתו בנקמה וחייב (רמב"ם פ"ת ה"ת ומ"מ שם):

ו) הזורה (ווינדשויפעלן), שיעורו כגרוגרת. אסור לרוח לרוח, שמפזר הרוח ודמי לזורה (עי' ספי' שי"ע). וכ"ל דחייב דנקט הירושלמי ל"ד (כרש"י שבת פ"ח ב'), דהרי בגמ' דילן (דע"ג ב') מקשינן היינו זורה היינו בורר, וה"ל דשלא לו אוכל מפסולת לו מופכת, ואי כירושלמי הרי איכא זורה רוח:

ז) הבורר כגרוגרת חייב. וה' מיני בורר הם: א) הבורר פסולת מאוכל, אפי' ביד ח' ואפי' כדי לאכול מיד, חייב (ש"ע פ"ד). ב) הבורר אוכל מפסולת, דוקא בבורר בגופה וכברה חייב, שכן דרך בירורה. ובשאר כלים פטור אבל אסור. וכל זה אפי' לאכול מיד. ובידו מותר לברור לכתחלה, ודוקא בכדי לאכול מיד בסעודה הסמוכה (שם ס"ח), ודוקא שהאוכל מרובה על הפסולת, דאל"כ אפי' לטלטל כל הערובות אסור, ורק באוזים ולוזים שנשתבר קליפתן, ומונחים מעורבים עם הקליפות הגבורות, לא הוה כפסולת מרובה על האוכל, מדהו"ל כשומר לפרי (תק"י ס"ב ופע"ז שם). וכ"כ באינו בורר לאכול מיד רק כדי לאכול בסעודה שניה, חייב (ש"ע פ"ג). ג) הבורר אוכל מאוכל, אם הן ב' מינין, כגון ב' מיני דגים מבושלים יחד, אע"פ שהתיכות גדולות, ומיכר כל מין מחבירו היטב, אפ"ה אותו שרוצה לאכול מיד, הו"ל האוכל, והשני הו"ל הפסולת, ולהכי בבורר אותו שרוצה לאכול מיד בסעודה הסמוכה, דינו כבורר אוכל מפסולת, שיש אופן שמותר לברר, וכלעיל סי' ב', ואם איפכא, דינו כבורר פסולת מאוכל, וכמבואר לעיל סי' א'. ד) ובבורר אוכל מאוכל התיכות גדולות מקטנות או איפכא, בין ממין א', בין מב' מינין ובורר משניהן יחד הגדולות מתוך הקטנות או להיפך שרי (שם), ויש להחמיר לברור אותו שרוצה לאכול בסעודה הסמוכה [*וכלעיל] (רש"ז שם סק"ב). מיהו מלה (רייביכס), משום דדק בקמח, לכ"ע אסור לברור מתוכו פרורין הנשן (תק"ד מג"א סק"ט), אם לא שרוצה לאכלן בסעודה הסמוכה. ה) בורר שיך נמי אפילו במילי דלאו מיני מאכל, כבגלים עלים בגדים גרורות שבורר ממין הדומה להן (כשבת דע"ד ב' ורש"ז סי' ש"ע סקי"ב). ומה"מ כ"ל הבורר לאמר יפה מהלאו יפה כמו שעושין סוחרי לאמר, חייב. ואם כ"ל השיעור ברירת עלים כדי לבטל כגרוגרת, וכלעיל במעמר, ובגלים ובגדים וגרורות וכדומה שיעורן בכ"ש. והו כ"ל דבהכך דלאו מאוכלא אין חלוק בין בורר היפות מתוך הרעות או איפכא, הרי בחביתא אתם כ' רש"י דחייב משום בורר, כשבורר הגרורות מתוך האבק הדק דהיינו הפסולת מתוך היפות, ובחילתא אתם פי' רש"י שבורר הנטועות היפות מתוך הרעות, ש"מ דבשניהן חייב. מיהו בערוך (ערך חילתא) כ', השליך קנים שאינן ראויין למלאכתו חייב משום בורר. מזה משמע קצת דגם בהך חייב רק בבורר פסולת מבין היפות. תולדת בורר הוא המסנן כגרוגרת, וד' מדות בסינון. א) באינו ראוי כלל בלי סינון, או בסינון במשמרת (זייער בל"ח) או בגופה המיוחדת לסינון (מג"א ש"ע סקי"ג), חייב הנאת. ואם סינון בסודר, יש חילוק אם סינון יין אדום כעור אבל אסור, ואם סינון מים או יין לבן (רש"ז ספס"כ), חייב גם [*בסודר] משום מלבן (רמב"ם פ"ת משנה, ורש"ז ש"ע סק"י). ב) ובאינו ראוי לרוב בע"א בלי סינון, אז במשמרת לכ"ע אסור. ובסודרים, לרמב"ם אסור, ולב"י מותר בין אדום (מג"א ש"ע סקי"ב). ג) ובראוי לרוב בע"א בלי סינון, (היינו דינו דזשיני בגמ') אבל יש בו מעט שמרים, לרמב"ם במשמרת אסור ובסודר מותר [דס"ל לרמב"ם הא דשרי זשיני במשמרת, היינו בסודרין (כ"כ הכ"י). ואילה"ק הרי זשיני גם מים לגולים נקט, וא"כ אין

ואי כסודרים, הרי במים שרייתו זהו כבוסו (כשבת קמ"ג). וא"ל דס"ל לרמב"ם כרמ"א (ש"ב ס"ע) דכשאין על הבגד לכלוך ל"א שרייתו זהו כבוסו. או דס"ל דמשום דיש בהמים שמרים מועטים, דרך לכלוך הוא זה ולא דרך כבוס (וכסי' ש"ב ס"י)]. אבל לב"י מדרשו לרוב בע"א בלי סינון, בין מים בין יין מותר לסנן במשמרת. אבל בסודרים יין לרוב בע"א בלי סינון, בין מים בין יין מותר לסנן במשמרת. אבל בסודרים יין אדום שרי, אבל מים או יין לבן, אסור (שי"ע פ"י ורש"ז פקי"י). ד) ובגלול ביותר, רק שנפל לתוכו קסמין, אף לרמב"ם מותר לסנן יין אפי' במשמרת, ומים רק במשמרת ולא בסודרים מדשייך בהן מלבן (רש"ז שי"ע פקי"ט). וכל מקום שמותר לסנן בסודר, לא יעשה גומא בסודר, משום שנוי (שם סי"ח), וכשמסנן בגופה יזהר שלא יהא משולי הגפה עד שולי הכלי שמסנן לתוכו גובה טפח, משום שנוי. אבל מלבן יהא משולי הגפה עד שולי הכלי התחתון רחב ביותר (רמב"ם שם פקי"ג). מים משום אהל ליכא, כיון שאין שאין הכלי התחתון רחב ביותר. ומשום שיש בהן תולעים מותר לשתותן ע"י מפה, דבשעת שתיה לא שייך בורר. ומשום בהן תולעים מותר לשתותן ע"י מפה, דבשעת שתיה לא שייך בורר. ומשום מלבן ליכא, מדאין הסודר מסונף, ויש אוסרין (מג"א שם סקי"ז). מותר לערות מכלי אל כלי משקה שיש בו שמרים (אבלייטערן). וכ"כ מותר לערות (קאפפע) מעל (הגרונד), ובלבד שיהיה קלת משקה עם השמרים (והגרונד) (ש"ע י"ד). גם מחבץ. ר"ל שמוליא החמאה מהחלב, או שמותן קיבה או (לאב) לחלב כדי שתקפיא לגבינה, הולדה דבורר הוא, וחייב (שם סי"ז). אסור לקלוט (זאהנען) מעל החלב, רק כדי לאכלו מיד, ויניח קלת ממנה ברלב (רמב"ם תק"י פקי"ג). אסור ליתן קטניות עם עפרירותן למים כדי להסיר הפסולת, דהו"ל כבורר (ש"ע פ"ח). הנפזרו כירות בחלר, אם בהרבה מקומות אסור ללקטן משום בירורה, אא"כ יאכלם מיד כשילקטן. אבל בנפלו לתוך הגרורות ועפר אפי' נפלו במקום א' אסור ללקטן רק כדי לאכלם מיד (שם ס"י סל"ה). אסור לקלוף פירות להניח, אבל כדי לאכול ולהלהר שרי (שסס"ל). אסור לרסק חלת דבש בשבת, דכיון דהשעוה אינו רוצה לאכילה, הו"ל כבורר אוכל מבפסולת (מג"א שכ"ל סקע"ז) אא"כ רוצה לאכול הדבש מיד. אסור לשחוט בוסר אפי' לתוך המאכל, דאע"ג דבכה"ג ליכא משום דש, מדשוחטו לתוך המאכל, עכ"פ מדשורק הנשאר, הו"ל כבורר אוכל מפסולת. אם לא שרוצה לאכול הנשחט מיד (ש"ב רע"ז סק"ד). ומה"ע כ"ל דהשוחטו (ליטרלגען) על (זוקקער) לעשות (פוטס), דשרי כלעיל, עכ"פ ישאיר מעט מהמאכל בקליפת (הליטרלן) ולא ישחט רק שמוך לשתייתו. אסור ליקח זבוב הנף במשקה מתוך המשקה, מדהו"ל כבורר. אם לא שיסיל קלת משקה עמה (רש"ז שסס"ע ורע"ז תק"ז פקי"ג). אמנם מותר ליתן בילה מרופה או מלח לתוך המשקין בשביל שילללו (רמב"ם פ"ת ה"ד):

ח) השוחן כגרוגרת חייב, [*והיינו ברחיים דיד שטוחן בידיים. ובנותן לאפרכסת של רחיים דמים מסתפק רמג"א (רפ"ב [רס"ב] סק"ב). מיהו ברחיים של רוח נ"ל דלכ"ע פטור דהרי הו"ל כהרלת כפק שמא יפסוק הרוח. ובנותן לאפרכסת של רחיים של מים, נ"ל דלא גרע ממבשל אע"ג שבשעה שמבשל כבר שלק ידו מהקדירה, אפ"ה חייב, ה"נ כן אם לא שנחלק לומר דהתם כל בישול ממילא הוא, משא"כ הכא דלמא רק בטוחן בידים חייבי רחמנא]. וכ"כ השוחק או כותש הבלין וסממנים במכתשת, חייב (רמב"ם פ"ת הע"ו): תולדת טוחן, הממחק ירק לגון יבלא דק דק, כשיעור גרוגרת ודוקא בחותך להניח. אבל סמוך לסעודה אפי' לגורך בהמה ועוף שרי (מג"א שכ"ל סקע"ו). וב"כ מותר לדוך (לוקקער) או מלח והבלין בקתה של סכין או ע"י שנוי אחר. אבל לחתכן בסכין ולהניח, אסור [שם ס"ז ומג"א סק"ע) ולתוס' ורא"ש אין איסור באוכלין שאינן גדולי קרקע, כבשר ודגים וכדומה (מג"א שם סק"י). השף מתכות (כל שהוא) עם (פיילע), או נסר עלים ולריך לגסורת של הבחל או של העלים, או מבקע עלים לחתיכות קטנות, כולהו תולדה דש"ח (רמב"ם שם). אבל המבקע עלים לחתיכות גדולות אינה מלאכה רק עובדין דחול וכעור אבל אסור (מג"א ש"ד סקי"ד). המפרר לרור עפר חייב משום טוחן (שבת דע"ד כ') [*ובילה ד"ז ב' דקאמר והא קעביד בתים'].אסור לרסק (קארטאפפעל) מבושלין, או שאר מאכל, משום טוחן; רק בהיום מרוסקין קצת מותר לגמור רסוקן (שכ"ל ש"ע). אסור לעשות דבר שאינו חפץ לאכלו מדדמי לטוחן (מג"א שם סקי"ב). אסור לשחוק מלח או גבינה (ברייבלייזען) או במכתשת, דהו"ל עובדין דחול (שם ס"י). אבל מותר לפרר לחם בידו, דכיון דלא היה בכלי, אין טוחן אחר טוחן (שם סי"ב). אסור להסיר בלפורן או בשפשוף טיט יבש שעל בגדו. ולכן יש נוהר מלהפריך רגבי (סנופף טאבאק), דדמי לטוחן. ואם משפשפו לבגד מבחוץ להסיר הלכלוך שבפנים, הו"ל מלבן (ש"ב ס"ד). מיהו באין שם ממשות רק מראה טיט, מותר לגרוד להסיר המראה (ש"ז שם סקי"י). אסור לעשות שום רפואה משום גזירת שחיקה סממנים, ואפי' אין בה שום שחיקת סממנים כששיית (קליסטער) וכדומה. ולעשות פתילה בפי הטבעת, דוקא ע"י בגוי מותר, כגון לנקבו בב' אצבעות (פשסס"ח). אולם המהנך הפתילה להתחבו שם, חייב (עי' במתא"). אסור להאכיל לבהמה כדרך שמאכילה בחול, גזירה שמא ישחק קטניות להאכילה, ולפיכך אין אודבין גמל ולא יתחיב מאכל בפה בהמה היה ועוף במקום שאינו יכול להחזיר (רמב"ם פכ"ח הל"ה). ולפיכך אסור להמרות האווזות, רק ע"י עובד כוכבים. ואי ליכא עובד כוכבים שרי ע"י ישראל פ"א ביום משום לעב"ח. ועוד לעשות ע"י קטן וכלעיל (מג"א ס"ה):

ט) המרקד כגרוגרת חייב (וכגמ' מקצי, היינו זורה, בורר, ומרקד. ומשני מדשוו כולהו במשכן, להכי חשיב להו בכולהו). ואפי' אוכל מאוכל, כגון לרקד מלה (רייביכס)

שרי בסודרים, הרי במים שרייתו זהו כבוסו (כשבת קמ"ג). וא"ל דס"ל לרמב"ם כרמ"א (ש"ב ס"ע) דכשאין על הבגד לכלוך ל"א שרייתו זהו כבוסו. או דס"ל דמשום דיש בהמים שמרים מועטים, דרך לכלוך הוא זה ולא דרך כבוס (וכסי' ש"ב ס"י)]. אבל לב"י מדרשו לרוב בע"א בלי סינון, בין מים בין יין מותר לסנן במשמרת. אבל בסודרים יין אדום שרי, אבל מים או יין לבן, אסור (שי"ע פ"י ורש"ז פקי"י). ד) ובגלול ביותר, רק שנפל לתוכו קסמין, אף לרמב"ם מותר לסנן יין אפי' במשמרת, ומים רק במשמרת ולא בסודרים מדשייך בהן מלבן (רש"ז שי"ע פקי"ט). וכל מקום שמותר לסנן בסודר, לא יעשה גומא בסודר, משום שנוי (שם סי"ח), וכשמסנן בגופה יזהר שלא יהא משולי הגפה עד שולי הכלי שמסנן לתוכו גובה טפח, משום שנוי. אבל משום אהל ליכא, כיון שאין שאין הכלי התחתון רחב ביותר (רמב"ם שם פקי"ג). מים בהן תולעים מותר לשתותן ע"י מפה, דבשעת שתיה לא שייך בורר. ומשום מלבן ליכא, מדאין הסודר מסונף, ויש אוסרין (מג"א שם סקי"ז). מותר לערות מכלי אל כלי משקה שיש בו שמרים (אבלייטערן). וכ"כ מותר לערות (קאפפע) מעל (הגרונד), ובלבד שיהיה קלת משקה עם השמרים (והגרונד) (ש"ע י"ד). גם מחבץ. ר"ל שמוליא החמאה מהחלב, או שמותן קיבה או (לאב) לחלב כדי שתקפיא לגבינה, הולדה דבורר הוא, וחייב (שם סי"ז). אסור לקלוט (זאהנען) מעל החלב, רק כדי לאכלו מיד, ויניח קלת ממנה ברלב (רמג"א תק"י פקי"ג). אסור ליתן קטניות עם עפרירותן למים כדי להסיר הפסולת, דהו"ל כבורר (ש"ע פ"ח). הנפזרו כירות בחלר, אם בהרבה מקומות אסור ללקטן משום בירורה, אא"כ יאכלם מיד כשילקטן. אבל בנפלו לתוך הגרורות ועפר אפי' נפלו במקום א' אסור ללקטן רק כדי לאכלם מיד (שם ס"י סל"ה). אסור לקלוף פירות להניח, אבל כדי לאכול ולהלהר שרי (שסס"ל). אסור לרסק חלת דבש בשבת, דכיון דהשעוה אינו רוצה לאכילה, הו"ל כבורר אוכל מבפסולת (מג"א שכ"ל סקע"ז) אא"כ רוצה לאכול הדבש מיד. אסור לשחוט בוסר אפי' לתוך המאכל, דאע"ג דבכה"ג ליכא משום דש, מדשוחטו לתוך המאכל, עכ"פ מדשורק הנשאר, הו"ל כבורר אוכל מפסולת. אם לא שרוצה לאכול הנשחט מיד (ש"ב רע"ז סק"ד). ומה"ע כ"ל דהשוחטו (ליטרלגען) על (זוקקער) לעשות (פוטס), דשרי כלעיל, עכ"פ ישאיר מעט מהמאכל בקליפת (הליטרלן) ולא ישחט רק שמוך לשתייתו. אסור ליקח זבוב הנף במשקה מתוך המשקה, מדהו"ל כבורר. אם לא שיסיל קלת משקה עמה (רש"ז שסס"ע ורע"ז תק"ז פקי"ג). אמנם מותר ליתן בילה מרופה או מלח לתוך המשקין בשביל שילללו (רמב"ם פ"ת ה"ד):

ח) השוחן כגרוגרת חייב, [*והיינו ברחיים דיד שטוחן בידיים. ובנותן לאפרכסת של רחיים דמים מסתפק רמג"א (רפ"ב [רס"ב] סק"ב). מיהו ברחיים של רוח נ"ל דלכ"ע פטור דהרי הו"ל כהרלת כפק שמא יפסוק הרוח. ובנותן לאפרכסת של רחיים של מים, נ"ל דלא גרע ממבשל אע"ג שבשעה שמבשל כבר שלק ידו מהקדירה, אפ"ה חייב, ה"נ כן אם לא שנחלק לומר דהתם כל בישול ממילא הוא, משא"כ הכא דלמא רק בטוחן בידים חייבי רחמנא]. וכ"כ השוחק או כותש הבלין וסממנים במכתשת, חייב (רמב"ם פ"ת הע"ו): תולדת טוחן, הממחק ירק לגון יבלא דק דק, כשיעור גרוגרת ודוקא בחותך להניח. אבל סמוך לסעודה אפי' לגורך בהמה ועוף שרי (מג"א שכ"ל סקע"ו). וב"כ מותר לדוך (לוקקער) או מלח והבלין בקתה של סכין או ע"י שנוי אחר. אבל לחתכן בסכין ולהניח, אסור [שם ס"ז ומג"א סק"ע) ולתוס' ורא"ש אין איסור באוכלין שאינן גדולי קרקע, כבשר ודגים וכדומה (מג"א שם סק"י). השף מתכות (כל שהוא) עם (פיילע), או נסר עלים ולריך לגסורת של הבחל או של העלים, או מבקע עלים לחתיכות קטנות, כולהו תולדה דש"ח (רמב"ם שם). אבל המבקע עלים לחתיכות גדולות אינה מלאכה רק עובדין דחול וכעור אבל אסור (מג"א ש"ד סקי"ד). המפרר לרור עפר חייב משום טוחן (שבת דע"ד כ') [*ובילה ד"ז ב' דקאמר והא קעביד בתים'].אסור לרסק (קארטאפפעל) מבושלין, או שאר מאכל, משום טוחן; רק בהיום מרוסקין קצת מותר לגמור רסוקן (שכ"ל ש"ע). אסור לעשות דבר שאינו חפץ לאכלו מדדמי לטוחן (מג"א שם סקי"ב). אסור לשחוק מלח או גבינה (ברייבלייזען) או במכתשת, דהו"ל עובדין דחול (שם ס"י). אבל מותר לפרר לחם בידו, דכיון דלא היה בכלי, אין טוחן אחר טוחן (שם סי"ב). אסור להסיר בלפורן או בשפשוף טיט יבש שעל בגדו. ולכן יש נוהר מלהפריך רגבי (סנופף טאבאק), דדמי לטוחן. ואם משפשפו לבגד מבחוץ להסיר הלכלוך שבפנים, הו"ל מלבן (ש"ב ס"ד). מיהו באין שם ממשות רק מראה טיט, מותר לגרוד להסיר המראה (ש"ז שם סקי"י). אסור לעשות שום רפואה משום גזירת שחיקה סממנים, ואפי' אין בה שום שחיקת סממנים כששיית (קליסטער) וכדומה. ולעשות פתילה בפי הטבעת, דוקא ע"י בגוי מותר, כגון לנקבו בב' אצבעות (פשסס"ח). אולם המהנך הפתילה להתחבו שם, חייב (עי' במתא"). אסור להאכיל לבהמה כדרך שמאכילה בחול, גזירה שמא ישחק קטניות להאכילה, ולפיכך אין אודבין גמל ולא יתחיב מאכל בפה בהמה היה ועוף במקום שאינו יכול להחזיר (רמב"ם פכ"ח הל"ה). ולפיכך אסור להמרות האווזות, רק ע"י עובד כוכבים. ואי ליכא עובד כוכבים שרי ע"י ישראל פ"א ביום משום לעב"ח. ועוד לעשות ע"י קטן וכלעיל (מג"א ס"ה):

ט) המרקד כגרוגרת חייב (וכגמ' מקצי, היינו זורה, בורר, ומרקד. ומשני מדשוו כולהו במשכן, להכי חשיב להו בכולהו). ואפי' אוכל מאוכל, כגון לרקד מלה

מרקד, לש, אופה, בשל, מתיך, ערוי, גוזז, מלבן, מכבס, סורט.

(רייביכס) מהתחיכות הנשות שבהן אסור, כמו בבורר לעיל. מותר ליטול (שטטער) לסוסי' בכברה, אע"פ שהמזון טופל דרך הנקבים שבכברה, הרי אינו מהכוון (שכ"ד). וא"ר נלא הוה מדאפשר שלא יפול, דלעלא זה אף דלא מיחל, עכ"פ אסור. גם אינו עושה מעשה בידים (וזה רמז רש"י דק"מ ע"א שב' מלת „מאליו"). תולדת מרקד המוזן שמרים במסננת, אי שהוא תולדת בורר (רמב"ם פכ"א י"ז). ולפיכך המסנן משקה לגוו, דהרי כשמסנן בשודר, עכ"פ לא יעשה גומא בשודר, מדדמי למסננת הכ"ל:

י) הלש כגרוגרות ליעשה עבה, חייב. תולדתו הלש עפר או טיט. מיהו דבר שהוא בר ניטול כקמח, מורסן, טיט, או עפר, ותרדל כהוא, חייב רק כשלשו, אבל בנהן מים עליהן ולא לש, פטור אבל אסור. ובאינו בר ניטול, כאפר וחול הגם, אפי' לש פטור אבל אסור (רמב"ם פכ"א). ולרא"ש במידי דלאו בר ניטול, בנחיצת מים לחוד חייב (מג"א שכ"א סקי"ט). הנוהן זרע בשהן או זרע שומשמין למים, היכף כשנתן חייב משום לש, מדמהדבקין תיכף כשלהלן (ש"מ סי"ב). הרולה לערב (מעערעטטינג) או חרדל בשבת בחומץ, יתן המשקה תחלה, ויעשה בלילה רכה מאד, גם לא יערב בכף. וכ"כ במורסין לתרגולים (שכ"א ט"ו וט"ז, ושכ"ד ג'). אמנם מה שאוסר רט"ז (שכ"א סקי"א) לתת מלח שחוקה כקמח, ביין או במי דבש. אפי' בבלילה רכה, אין נוהגין כן, רק מותר בשמנו, וכחרדל לעיל (תי' תע"ג סקכ"ו). מיהו בחרוסת לערוך מטה בשבת בפסח, מדלריך שיהיה עב, להכי לכ"ע סגי בשיעור ליתן המשקה תחלה (תע"ג). הרוחץ מותר ליקח בידיו הלחים מורסין לנקות ח"ע בהן, דניטול כלאחר יד שרי. אבל (בזייפט) אסור מדמימות והו"ל עולד. ויש מתירין (מג"א שכ"ו סקי"א). וי"ל (דבזייפט) רכה לכ"ע אסור, דהו"ל ממרח (כפ"ד סי"א). אסור להשתין מים לטיט (רמ"א שכ"א סקי"ט):

יא) האופה וכ"כ המבשל או טולה, כגרוגרות בשם או בהולדת אש, כגון (ברעהר) או ע"ע המר בית החרדל, או מפקיע בילה ע"ע סודר שהחיה בשם חייב. אבל תולדת חמה מד"ס. מיהו המבשל דבר שהוא טוב חי כמו מבושל, פטור אבל אסור (רמב"ם פ"ט ה"ג, ולא כמשמע מתוי אדם). הנותן דבר שמתבשל מהר, כחבלין, או דבר שיש בו לחלוחית, לתוך כלי ראשון רותח, אפי' לאחר שהעבירו מאש, דינו כמבשל (שי' אשל ש"ח כ"ט). וכ"כ עירוי מכלי ראשון שיש"ב, על גוש חי, מבשל כדי קליפה. אבל מותר לערות רותחין מוטעים על מים טוגמן מרובים (ש"ח סי"ח). תולדתו הוא המעגים אוכלין בקדירה רותחת שאינו הש, אפי' מבושל כ"ל [ו"ו"ח דוקא באינו מבושל כ"ל] (מג"א ש"ח סקמ"ב). ודוקא בהגשה ראשונה, דאלא אח"כ אין בישול אחר בישול, מיהו מד"ס אסור אפי' הגשה ב'. ואפי' העביר מאש, אם לא נתבשל כ"ל, ובנתבשל כ"ל יש לחוש כלא דאפשר (ש"ח ש"ח). אבל מותר להוציא מאכל עב בכף מהקדירה שנתבשל כ"ל, אם אינו מהפך הכף בהקדירה (רש"ו שם סקכ"ג). המתיך מתכת או מלבני, ומתכוון לרככו (דנתכוון לגופו, חייב משום מכעיר מג"א ש"ח סק"י). או הממס שעוה או חמאה, וחלב או זפת, או דבר אחר שהוא קפוי בטבע [אפוקי שמן או שומן שנקרשו בקור, דמותר לפתיכם (כפי' ש"ח סע"ז וכל בו דכ"א)], או שנתן כ"ח לכבשן לגרפו, וכן כל דבר רך בטבע, שהקישו באש, או שקשה בטבע ורככו באש, חייב משום מבשל (עי' רמב"ם פ"ט). המוהן עץ רטוב בתנור חם, חייב משום מבשל (כשבת דע"ד ב', בשדי סיכתא לתוספת, דחייב משום מבשל, ובע"ז דל"ח א' כ' רש"י שהוא יתד עץ). אחד נתן אור, וא' עצים, וא' שפת הקדירה, וא' נתן לתוכה מים, וא' המאכל, וא' החבלין, וא' הגיס, סגם חייבין משום מבשל [כ"כ הרמב"ם שם, ורש"י ביצה דל"ד א' פי' בתוספ אחר, ואילה"ק ממה דפטר הרמב"ם לעיל כל דבר שהוא טוב חי כמבושל, והרי הכא במים אדרבה יותר גרועים מבושלים מחיין, ונפטר כשבשלם. י"ל דהכא שאני שבולה שיתחוה מהמים רוטב, ולזה ליכ שיתבשלו. אמנם ק"ל לרמב"ם למה כולם חייבים משום מבשל, הרי כולם לא עשו יתד רק בישול א' ולהוי כל' שעשוהו פעורים (כפ"י מ"ה). ותא"ל דהכא מדליכ מלאכת כל א' וא' לבשול, הו"ל כשניהן ליכן יכולין זה בלי"ז, דאז שניהן חייבין (כפ"ם י"ג). ליתא דשניהן חייבין דוקא בהתעסקו ביחד, משא"כ הכא שהתעסקו זא"ז, דלהוי כל א' וא' כאילו עשה חצי מלאכה, כזה עוקר וזה מנית, וכ"כ בתורג דשיעורו ב' חוטין, ואילו תרג זה חוט וזה חוט ודאי שניהן פעורים (כר"ש התורג), והרי כל חוט וחוט שתרג הוא קלת מגוף המלאכה, ואפ"ה כולם פעורים, מכ"ש הכא שכולן עשו כל א' וא' דבר אחר. ותא"ל שאני בישול משאר מלאכות שבת, שבכולם הוא עושה גוף המלאכה, משא"כ בבישול אין האדם עושה גוף המלאכה, דאינו רק מכין שיתבשל, והדבר מתבשל מאליו, ואפ"ה חייבתו תורה (כמנחות דנ"ו ב'), ולפיכך מדגש כולו אינו רק הכנה ואפ"ה חייב, להכי כל הכנה שעשה לבישול חייב עלה. עכ"פ ק"ל הרי בישב א' על הפתח ולא מלאהו וכא הבני וישב בלדו ומלאהו, הב' חייב ולא הא' (כפ"ם התורג). והרי התם נמי לא לד בידיו רק הלידה עשה מלאה ואפ"ה הב' חייב והא' פטור, ומ"ש מאלו ההכנות שעשו להבשול שכולם חייבים. ותא"ל דלידה לא מתבשב כעשה מלאה, דהרי תיכף כשיבב בהפתח ומלאהו מילד הלני, להכי הו"ל כלדו בידים, מדגעשה הדבר קודם שסילק ידיו. משא"כ בבישול, שאינו מתבשל רק עד לאחר זמן מה משסילק ידיו. עכ"פ ק"ל למה פליגי רבנן על ר"א (כר"ש התורג) ופטרו בא' פל הארינ, אע"פ שע"י נגמר ומתחזק סמלאכה, ומ"ש מב' שיבבו על הפתח וא"ר שבשמלא הב' את הפתח ומילד אלבי מודו דהשני חייב, מ"ש חוט א' על הארינ משני שמילא הפתח. וג"ל דה"ע, דבלידה לא אסרה התורה הפעולה, כ"א התכלית, דאין אסור ליבב בפתח, כ"א במתכון לגוד. ולהכי ג"כ לא נתנה תורה שיעור למלאכתו, רק פני כשיבא הדבר מילד. וא"כ מה גרינותא שיבב הראשון בהפתח, על ידו נעשה הפתח לר, ובשבא הב' ושב בה ומלאהו נעשה התכלית שנגמר הלידה, להכי חייב הב'. משא"כ בא' הארינ, בארינה אסרה תורה הפעולה בעצמה, ולהכי נתנה בה שיעור כ' חוטין, ולהכי כל שלא עשה רק מקצת השיעור ס"ל לרבנן אע"ג דמתקיימת מלאכתו פטור]. מיהו כל שבתבשל כבר כמאכל בן דרוסאי אין בו עוד חיוב בישול, דאין בישול אחר בישול מדאו', וכן מדבר שמתקשה אחר שיצטנן, בבה"ג חייב בבישול אחר בישול [ורא"ייתי מדאמרינן (יבמות ד"ו ב') דמיתת שריפה אינה דומה שבת דמה לי בישול פתילה ומה לי בישול סממנים. וסרי שאבר כבר הותר מעיקרו וכו אסור לשרפה (כפסחים דע"ה א'), וא"כ כשיתיבו אח"כ מה בישול פתילה איכא. אע"כ דגמתבות יש בישול אחר בישול. וכ"כ הראב"ד (פי"ב ה"א) דמלבן מתבת חייב משום בישול, אף דבבר נתלבן מעיקרא כשנשפה. וכ"כ אמרינן בירושלמי בפרקן האי מאן דשתין חפף, ר"ל שתימס כ"ח חייב משום מבשל, והרי כ"ח בבר נשרף בכבשן מקודם. וכ"כ גם הרמב"ם גופיה (פ"ט ה"ד) שהמשיב הקדירה ביקנית אצל האש חייב משום מבשל וריינו על כרחך החיסום שזכר הש"ס (ביצה דל"ד א'), אף שבבר נשרף בכבשן, אע"כ כל כה"ג אפילו חימם ק' פעמים חייב בכל פעם. ולק בקדירה שאינו מתחזקת אחר החיסום הראשון פעור כשחסמה פעם ב'. אולם מד"ס אפי' בב"ש שיש"ב אסור ליתן שם פת וכדומה, דיש בישול אחר אפיה (שי"ח ס"ס). רון (מהערינג), שבשהיתו בחמין אפי' בב"ש חייב (רמב"ם פ"ט). אבל מותר להניחו בלוגן (ט"ז שי"ח סק"ה). ועי' שאר דיני בישול בכללי הסמנה ובשולי שבת. אסור לערות רותחין על כלים מלוכלכים בשומן, להחיקן. רק יערה הרותחין לכ"ש ויניח הכלים לתוכן (רב"ג מג"א סקמ"א). אסור לכבוש בכשין בשבת, דדמי למבשל (וי"א משום מעבד וי"א משום מכה בפטיש) (שכ"א ס"ג) ולכן אסור לכבוש למוקים ביין או ליתן מים לחומץ, שיתהפכו כולן לחומץ (רט"ז שם סק"ג). ומה"ש אסור למלח לגון או (גורקען, וזאלצאט) אפי' רולה לאכלן מיד. אבל מעבד כל תחיכה לבדה ואוכלה מיד. (ובגורקען וזאלצאט) נוהגין עליהן חומץ, ואח"כ המלח (שכ"א מג"א סק"ו). מיהו בגורקען (הגורקען והזאלצאט) לתוך חומץ חזק, שיהו שם י"ח (מיוטטען), אסור, ואפשר דאפי' בדיעבד אסורים (משנות שכ"א סק"ג). אסור לערוך בילים בכף בקערה, דמחזי כרולה לבשלן, וה"ה דבר אחר (שכ"א מג"א סקכ"ד). אבל מותר לערוך בילה א' עם מעט מים ללבן (הקאפפע), רק יזהר בלא יהא יש"ב (בקאפפע), דלא אסור (כש"ח י"א). עד כאן הם י"א מלאכות שבפת.

יב) הגוזז לאר לא שער מנוף חי לא מת, ואפי' מעור שכבר הופשט, חייב.

ושיעורו כדי לעשות חוט אורך כסיט כפול, וסיט שיעורו כהמרחק שבין בהן לאצבע, כשיפתח ביניהן בכל כחו (רמב"ם פ"ט ה"ו), [*וכשהוא כפול], הוא חוט של ד' טפחים (מג"א ש"מ ג'). אבל בהולש שער מבהמה חי, פטור אבל אסור, [*ונ"ל דהייטו רק משום גוזז אסור רק מדרבנן, ועכ"פ חייב משום תולדת קולר, מדהו"ל עוקר דבר מגידולו (כשבת ק"ז ב', ובכורות דכ"ה א'), ועיין לעיל במלאכת קולר. וכ"כ בהולש לצורן לא שערות של אדם לקמן, בכולן חייב משום עוקר דבר מגידולו. מיהו בהולש שער מעור מתה חייב. מיהו בהשו' יד אהרן כ' דמש"ם משמע דאינו אסור רק מדרבנן א"כ מזה מוכח הירושלמי שהביא רט"ז שכ' שחייב חטאת הוא דלא כהלכתא]. ולכן יש לזהר מלהולש שער (מפעלן). וכ"כ מלהולש קליפת בשרו (רט"ז שסס"ו). מיהו בגוזז וא"ל לשער ולאמר שהולש, שה מלאכה שאינ"ו ופטור (מג"א ש"מ א'). תולדתו ההולש כולה מעוה חי, או הטוטל לפרניו לא ב' שערות בין לו בין לתבירו בכלי, חייב, אבל בהולש לצורן לא שערות ביחד, פטור אבל אסור. והחותך יבלת (ווארצע) בל"א, אפי' בכלי פטור ואסור. לפורן לא (ניטומאגעל) שפירש רוכו כלפי מעלה ומלערו, מותר לתלשו ביד, דבמקום לערא ל"ג רבנן, רק מדמספקינן, מיהו כלפי מעלה, להכי גם במלערו יש לחוש לאיסור (שכ"ח סג"א). אסור לסרוק במסרק בשבת, מדהו"ל פ"ר, מדא"א שלא יתלש. — אבל (בבירסטע) רכה מיוחדת לשבת, מותר. וכ"כ מותר להפריד ביד השערות זמ"ז (ספס"ג).

יג) המלבן לאר לא ספתן לא כל דבר שדרך ללבן, וספסו לא החליקו ע"י (מאנגעלהאלן) וכדומה, לא עשה דבר אחר שהתלבן על ידו, כגון שהניח ב"פ בחמה וזרק עליו מים, חייב ושיעורו בחוט אורך ד' טפחים. תולדתו הוא המכבס בגד במים לא ביין לבן (רט"ז ספס"ב), בין שנתן בגד מלובלך במים (וי"א אפי' אינו מלובלך), בין שספך מים על בגד כזה, וכ"ש כשספסף לד אחד של בגד במים על גו הב', כמו שנהגין בכביסה, חייב. הסותם בגד ממים, חייב. מיהו אין חיוב סחיטה בשטר לא בעור, ופטור אבל אסור. אבל כ"ום שייך בעור [*(כזכתים פ"ח מ"ג ומ"ד)] ודוקא כשמספסף לדו א' על ב'. אבל מותר לספוך מים על מגעל מזוהם לנקותו. אבל בגד מזוהם אסור ליתן עליו מים, דשרייתו זהו כבוסו. ויש אוסרים אפי' בנקי, ואפי' מים מועטים (ש"ב ס"ט). מיהו מותר לקנח ידיו במסה לכ"ע, ר"ה דרך לכלוך. ואעפ"כ יזהר

לגער

כלכלת שבת

מלבן, מכבס, סורט, מנפץ, צובע, מסייד, טווה, מסיך, ב׳ בתי נירין, אורג, פוצע

לגער ידיו יפה מהמים קודם טיגנב, אבל לגנב כלים נקיים רטובים, דוקא במעלית המיוחד לכך שרי, דאל״כ מדקפיד שלא ירטב הבגד, חייבי׳ חטאת. וכוס לר, אפי׳ במעלית מיוחד לכך אסור לקנח, דהוה פ״ר, דודאי יסחט (מג״א סס״ב). אסור לכסות כלי מלא משקה עם מפה, גזירה שמא יתלחלח ויסחטו, אם לא שמיוחד לכך (ש״ב סע״ו). לי״א הל״ל דאפי׳ בבגד נקי, אמרי׳ שרייתו זהו כבוסו, אסור לסגן אפי׳ מים גלוים בסודר, ואפי׳ לשתות דרך סיגון אסור, אם לא בשעת הדחק (מג״א שי״ע י״ז). מיהו כשרוחצין היטוק, מותר לשוס (ווינדעלן) נקיים תחתיו בעריבה שרוחצין אותו בה, דדרך לכלוך הוא, ומשום שחיטה ל״ג, דאין מקפיד עליהן שירטבו, ובשעת הדחק אפי׳ (בווינדעלן) מלוכלכים שרי, דהיטוק הו״ל כחולה שאינו מסוכן (כפי׳ שכ״ת י״ז), דמותר באיסור דרבנן, כי הכא דהו״ל מלאכה שאינ״ז, דאין כוונתו לכבסן, רק שלא יהדק הקטן מ״ע, ואעפ״כ יבנה קלת, וכדקיי״ל (כפי׳ שכ״ת) דחולה שאינו מסוכן אסור לחגל עליו שבת באיסור דרבנן רק בשנוי (משבלות ספי׳ ש״ב), ואילה״ק דעכ״פ פסיק רישא הוה, דע״כ יתלחלחו, ושרייתו הוא כבוסו, י״ל דהוה פ״ר דלא מיחל, דטפי הוה מיח״ל שלא יתלחלחו (הווינדעלן) כדי שלא יוכלו התיטוק בטיטופת שעליהן, ואע״ג דעכ״פ אסור משום לערא דיטוקא ל״ג בה רבנן. תינוק שהתיר על בגד אסור לשפוך מים על הבגד כדי לבטלן (ש״ב ס״ו) ומה״ט לא יטול תינוק בחיקו בלי הפסק כר, שמא יסתין (מג״א ש״ב כ״ג). בגד שכרה במים, אסור לטלטלו, שמא יסחוט, ומה״ט אין מקנחין בספוג (ש״א סמ״ו וש״ב י״ז), אבל בסמרטוט המיוחד לכך מותר לקנח ספסל או שולחן שנשפך עליו מים, מדליכא פ״ר, דהרי אפשר בלי סחיטה, אבל צריך שלא יקפיד על המים הנסחטין, לשתותן או לד״א (מג״א ספי׳ ש״ב). ומה״ט אסור להדק מוכין או בגד פשתן בפי פך של משקין (ש״ב סע״ז). מי שטרו בגדיו בגשמים מותר לילך בהן, אבל לא יעמוד בהן אצל האש במקום שהיש״ב, וכשהוא פושטן אסור לשתות אפי׳ בחדרי חדרים, ואפי׳ רטובים רק מזיעתו, שלא יחשידוהו שכבסן היום, וכ״ש דאסור לשתות אצל האש או בלד התנור, מיהו בשעותין כבר מע״ש, א״ל להסירן (ש״א מ״ה מ״ו מ״ז). היו ידיו מלוכלכות בטיט ולותה אסור לקנחן במפה, שמא יבוא לכבסו (ש״ב סי״א). אסור לסחוט שערותיו אחר שטבל, לפיכך אסורה אשה לטבול בשבת, כשאינה טבילה בזמנה, גזירה שמא תסחט שערותיה. מיהו דוקא בטבילת נדה דאו׳, דמחשב נמי כמתקן מנא, הרי קולי לא מקילינן (כרא״ש סוף נדה), אבל טבילת בעל קרי שרית מדרבנן, שרי (מג״א שכ״ת סק״ח). אסור לכסכס הבגדים שהן קשים לאחר הכביסה, רק חלוק שלובשו כמוך לבשרו, ואינו מקפיד לאחלחו ע״י השפשוף, רק שמתכוון לרככו, מותר, אבל בגדים שלובש מבחוץ, מדהנה ומתכוון בלחלוחו, הו״ל כמלבן ואסור (ש״ב ה׳). אסור לגער מים מבגד הדש שלא נשתמש בו עדיין הרבה, שעוד גרלה בו חדשו, וכ״כ אסור לגער בגד שחור שעדיין בחידושו שעדיין לא נשתמש הרבה, מחבק ושב שעליו (ש״ב א׳). אסור להסיר הלבק מהבגדים ע״י (בירסטע) שעשויה מקסמין דקין (של״ז), ונהגו לאסור אפי׳ ע״י (בירסטע) משערות, וכ״כ בעורות דבש, וג״ל דאסור מדהו״ל עובדין דחול, דעריחה מלתא, ומחזי כמתקן מנא. וללקט הנוצות שעל הבגדים, לרמ״א מותר ולרמנ״א אסור (ש״ב ס״ח). בגד שנתלכלך בטיט אם לח מותר לגרדו בסכין או בצפרניו, דלא דמי למלבן, מה״ט מותר נמי לשפשפו מבפנים. אבל אסור לשפשפו מבחוץ, דהה״ג מחזי כמלבן, אבל אם הטיט יבש, אסור לשפשפו כלל, מדהוי כעוקר, רק ע״י עובד כוכבים מותר, דמדא״ל להדבר הנעקר הו״ל מלאכה שאינ״ז (כמג״א ש״ב סע״ז), ובמקום כבוד הבריות, ליך בבגדים מלוכלכים, מותר

שבת השבות:

יד) המנפץ אמר לו פשתן או ד״א או סרקן במסרק, חייב. ושיעורו חוט של ד״ט: תולדתו, המכה על הגידין עד שנעשו כלמר, או מנפץ כיב או נמי עד שנעשו כעין חוטין, חייב (רמב״ם פ״ע הי״ב וירושלמי):

טו) הצובע חוט של צמר או פשתן או דבר אחר, שארכו ד״ט, או שאפשר לעוות מהצבע חוט כזה, או הצובע בגד או כלי או כיוצא, חייב:

ואין הצובע חייב רק בצבע המתקיים זמן ארוך, לאפוקי בצבע מהכות בסרק ושער, דאינו מתקיים פעור (רמב״ם פ״ע הי״ג). המסייד כותל, חייב משום צובע ומשום בונה, מדהוסיף על בנין כ״ש. תולדתו שעשה עין לצבע, כגון שנתן (פיטריאל) למים והשתחרו, או שנתן (שארטע) לתוך מי כרכום ונתהפכו לצבע (גרין), חייב. ולראב״ד בנתן הצבע למים פטור ואסור דבזה לא נגמר עדיין מלאכת הצביעה (פ״ע משנת). אבל בצובע מים בבזכוכית לנוי, לכ״ע חייב, דהרי נגמר מלאכת הצביעה. אשה שצבעה פיה בסרק (שמינקע) בל״א, לרמב״ם פטור ואסור, ולסמ״ג חייב. מיהו בלום, מדאין דרכו בכך לכ״ע פטור ואסור (ש״ג כ״ה, ומג״א שם סקי״ט. ופי׳ י״ד קס״ב). אין לצביע באוכלין. ומה״ט מותר לתת כרכום במאכל (ש״ב י״ט). ודוקא במתכוון להבל ולאכול לאלתר. אבל סותרים אבורים לצבוע יי״ש או עוגות וכדומה, בכוונתם למראה ושיתקיים (אבל שם ספי׳). וכ״ל רא׳ דבכה״ג יש לצביעי באוכלין דהרי רב אמר (בבא פ״ה ב׳) דשותא חייב משום לובע בית הסתיות. האוכל (הייזעלבערען) או שאר פירות, לא יגע בידיו לצבועות בבגד, דלביעה דרך לכלוך אסור (מג״א ש״ב ס״ק כ״ד). וה״ה בחתך באלבנו, או מי שמכתו מוגלא דם, לא יגיח עליה מעלית בין אדום או לבן או שאר מראות, דאע״ג דבשאר מראות מקלקל הוא, הרי פטור אבל אסור, וכ״כ באדום, אף שרק מוסיף אדמימות על האדמימות, הרי בירושלמי אמרי דבבה״ג חייב משום לובע (ועי׳ שכ״ת מג״א סקי״ב):

טז) הטווה חוט באורך ד״ט מאיזה מין שיהיה, חייב. תולדתו העושה (פלים) או (פילן) בעושה (ההוטמאכער). ולראב״ד עשיית (פלים) אינה בכלל טויה רק בכלל מגבן. השוזר חייב משום טוה (ירושלמי):

יז) המסיך ר״ל שמתח חוטי השתי (לויפטוג) מכובד עליון, הוא כעין קורה עגולה שכרוך עליה חוטי השתי לארגס, ונקרא (קעטטענבויס), לכובד התחתון שנקרא (גייגבויס) שכרוך עליו הבגד שנארג כבר, ומניחת החוטין מזה לזה נקרא (אנלעטטענן), מי שמתח כן חייב. תולדתו המכה על חוטי השתי בשעת האריגה, כדי ליישר ולייסד חוטי השתי יפה זה בלד זה:

יח) העושה ב׳ בתי נירין, דע שיש בכסא האריגה ב׳ כלים שנקראין (שעפטע), וכל (שאפט) עשוי מד׳ קנים מחוברים יחד כעין מלבן וב׳ (השעפטען) תלויין באמצע חלל כסא האריגה לרחבו, בין כובד עליון לתחתון. ויש בכל מלבן חוטי (בינדפאדען), רבים, קבועין ומתוחים לרחבה. ומנין כל חוטי (הבינדפאדען) שבכל (שאפט), כחצי מנין חוטי השתי שבכסא. וכן (בהשאפט) האחרת. וע״ש אותן חוטי (הבינדפאדען) נקראת (השאפט) בלשון חז״ל „נירין", שבלשון יון נקרא חוט (ניילן). ובכל חוט והוט הל״ל שבהמלבנים הנ״ל קבוע בו באמצעיתו טבעת או עטיבה, אשר מכנים בכל טבעת או בהעטיבה, חוט שתי א׳, וחוט שתי שבלדו הולך בין חוטי (הבינדפאדען) שבשאפט), וונכנס בטבעת שבאמצע החוט (שבשאפט) האחרת, שהעטיבה לאחורי (השאפט) הראשונה שזכרנו. וכן בכל חוטי השתי, חוט א׳ נכנס בטבעת (שבבינדפאדען שבשאפט) ז׳, וחוט שתי השני שבלדו הולך בין חוטי (הבינדפאדען שבשאפט) הראשונה, ונכנס בטבעת (שבבינדפאדען שבשאפט) האחרת. והאורג יושב וב׳ (השעפטען) תלויין לפניו זה לאחורי זה, וחלי חוטי השתי (בשאפט) א׳, וחלי הוטי השתי האחריים תלויין בסירוגין (בשאפט) שלאחורי הראשונה, והאורג דורך ברגלו במדריגה שקשורה (בשאפט) למטה, וע״י הדריכה נגבה ונמשך (שאפט) א׳ עם חלי חוטי השתי שבטבעותיו, למעלה, (והשאפט) האחרת עם חלי חוטי השתי האחרים עדיין למטה. ולכן נשאר מקום פנוי בין חלי הוט שתי (שבשאפט) שלמעלה לחלי חוטי השתי (שבשאפט) שלמטה. והוא משליך את חוט הערב במקום הפנוי ההוא, דהיינו בין חוטי השתי העליונים לחוטי שתי התחתונים. וחוזר ודורך ברגלו השנית ומעלה (השאפט) התחתונה ומוריד העליונה, וחוזר ומשליך חוט הערב. וכן יעשה עד שיגמר הבגד. ואותן הטבעות או העטיבות שנכנסים בהן חוטי השתי, נקראים „בתי נירין" ר״ל הבתים של החוטין. ואם עשה או היקן ב׳ בתי נירין כאלה, חייב (פרלת״מ). ולפעד״נ דאמר אמר אמר בגמ׳ „ב׳ בבתי נירין וחד בנירא" והוא מכוון לומר ששמעתי מהאורגים, שבזמן הקודם היו מכניסין ב׳ חוטי שתי בכל טבעת וטבעת שבנירין, וחוטי שתי א׳ הולך בין חוטי הנירין, ונכנס אל טבעת הנירין (שבשאפט) השנית. וכן בכל חוטי השתי, ב׳ נכנסים אל טבעת הנר (שבשאפט) הראשונה, וחוט א׳ הולך בין הנירין ונכנס אל טבעת הנר (שבשאפט) השנית שהעליה אחורי הראשונה. והמונח (השאפט) הוא כזה:

וכל הדברים והצורות יגעים מלפרש ענין זה במכתב היטב. והרוצה להבין דבר זה על בורי׳, ילך וירלה ככה האריגה, ויסתכל היטב על שמותם, ואז ע״י פירושינו יבין נכון לאמורו. תולדתו העושה נפה או כברה או סל או סבכה (נעטץ) בל״א, או המסרג מטה בחבלים או בתבן או בד״א, הר״ז חייב:

יט) האורג שהשליך ב׳ פעמים חוט הערב בין חוטי שתי שלמעלה לחוטי שתי שלמטה, חייב. תולדתו הקולע (פלעכטען) בל״א. ואין קלועה פחותה מג׳ ימין. ושיעור האורג והקולע, ברוחב ב׳ אצבעות המדקדק ומפריד החוטין בשעת האריגה, הר״ז תולדת אורג וחייב. אשה שקלעה שער ראשה, אין בה משום אורג, מדהוא במחובר, ונם עומד לסתור. רק אסור׳ משום שבות דבונה (ש״ג כ״ז):

כ) הפוצע ב׳ חוטין, שהסיר חוטי השתי מהערב האחרונים יחד, כאותן שקורעים הרופאים (שארפיע), אם לא ההכוון לקלקל הבגד, רק לתקן, משהסיר ב׳ חוטין ברוחב ב׳ אצבעות, חייב. ולבני הרב המאה״ג מהו׳ ברוך יצחק שליט״א העושה (שארפיע) להניח על חבורה, הו״ל כחופר גומא וא״ל אלא לעפרה דפטור. ויפה אמר. תולדתו הסותר קלועת החוטים ברוחב ב׳ אצבעות, והתכוון לתקן עי״ז. ולראב״ד פועל היינו שלאחר גמר האריגה, חוקר (הלייג) מהחוטין שעל

פוצע, קושר, מחיר, כתונת, עניבה, פירות, דלת, מנעל, אגודה, תופר, דפי ספר, חוט תפירה, באנד, מוכין, קורע,
נייר, הצד, תרנגולת, בהמה, זבובים, פרעוש, דגים, עכברים, השוחט

כובד העליון, הקרקע (קעטעגביים), משחתך ב' חוטין חייב. ולר"ן פועל היינו כשניתק לו חוט באמצע אריגה, פועל המורג ראשי החוטין, ושוזרן יחד עד שיהא נארג. ובעשה כן בב' חוטין חייב:

כא) הקושר קשר של קיימא, חייב. וכ"כ

כב) והמתיר קשר של קיימא חייב. ומהו קשר של קיימא, לרי"ף ולרמב"ם כל שיש ב' לריעותא, מעשה חומן, ועשוי לקיום, חייב. ובחדא לריעותא, פטור ואסור. ובב' לטיבותא מותר לכתחילה. ולרש"י ורא"ש, כל קשר שאין זמן קבוע מתי יתירו, חייב. ובקבוע לו זמן יותר מיום א' פטור ואסור. ובקשר ליומו מותר לכתחילה. ואמר קי"ל להתמיר בכל קשר קיימא, דהיינו כל שעושה ב' קשרים זע"ז ומהודקין. ודוקא בקושר ב' קלוות זע"ז. אבל במולגם וקושרים יחד בקשר א', או שקשר ראש א' של חוט, בקשר א' שני, וכל זה אפי' בקשר שעשוי להתירו בו ביום, מדאין אנו בקיאין ושמא הוא קשר אומן, ושמא הלכה כרי"ף. מיהו כשאין הקשר מהודק מאד, יש להקל במקום לערא (שי"ז, ורש"ז ומגא"ש שם). תולדת קושר הפותל פתילי חבלים, מכל מין שיהיה, כמעשה (הזיילער). [וגי"ל דשותר דאמרי' לעיל שחייב משום טוה, היינו בחוט דק כדרך טוויה]. ושיטורו שיעמוד החבל בפתילתו בלי קשר בראשו, דאז מלאכתו מתקיימת. ותולדת מתיר היינו במפריד פתיל כזה, ולא התכוון לקלקל (רמב"ם פ"י). מנעלים שתפר האומן זוג ביחד אסור לנתקן, ולא משום מתיר, רק מדתפורים דמי לפותח בית הלולאה בכתונת, דחייב משום מכה בפטיש (כש"ז מגא"ש י'). ולגורך גדול (עי' רכ"מ פ"י), יש להקל לנתקן ע"י עובד כוכבים. כתונת שנתקשרה בבית הלולאה, מדדרך לענבו, הו"ל כעשוי להתירו כל שעה, ומותר להתירו בשבת. ובאו אפשר מותר אפי' לקרעו בלנעת (שם מגא"ש סקי"א) [*ולא גרע מחותמות שבכלים שמתיר ומפקיע וחותך (כביאה ל"א ב')]. עניבה מותרת ואפי' יש קשר תחתיה. ודוקא בעשוי להתירו ביומו, אבל בעניבה ע"ג עניבה אפי' לזמן ארוך שרי (שי"ז ומגא"ש סקט"ו). ולכן יש לזהר כשלובש כתונת שיש בשפתו שסביב לצואר ב' חוטים, וכן במכנסים וכדומה, לא יקשר ב' החוטים ויעשה עניבה עליה, דאף שמתכוון להתירן ביומו, עכ"פ מדעשוי להניחו קשור, דילמא ממלא (רמגא"ש שם סס"י). פירות שקשורים או תפורים יחד בחוט, או עוף ממולא, שדרך לתפרו קודם ניטול, וכ"כ כסוי כלים שקשור בחבל לכלי, וכ"כ לגלגת יי"ש או (מעדיליין) שדרך לקשר חוט סביב האתיאה למעלה, מתיר או מפקיע או חותך החוט, כשאינו מתקן הכלי ע"י שיתקן. אבל דלת שנאבד לקרקע, אם קשר בחבל, מתיר אבל לא מפקיע (ר"ל להתיר קליעת החבל) ולא חותך (שי"ד ס' י'). נשמטו רצועות מנעל או של אחורי מכנסים, אם יש עורת להחזירם, שהנקבים לר, חייב משום מתקן מנא כשמבטלו שם. ואם לא מבטלו אסור מדרבנן שמא ישכח ויבטלו, כבעניבה לעיל. ואם הנקבים רחבים, שאין עורת להחזירם, אסור להחזירן שמא יקשור (שי"ז ב' ורש"ז שם סק"ד). וג"מ בין חיוב ואסור בזה"ז, כבכל דוכתא, דבאין עורת דרך אסור הוא, לרבי שרי ע"י עובד כוכבים לצורך גדול, כשבות דשבות לצורך גדול דשרי (כש"ז ס'). אגודות תבן או דשא (הייא) בל"א אפי' קשורין קשר של קיימא כל ל. מותר להתירן, דלא שייך קשר קיימא באוכלי בהמה. ויש אוסרים (שכ"ד ד'):

כג) התופר שתחב המחט עם החוט ב' פעמים בהבגד שתופר, ונקשר ראשי החוט מכאן ומכאן [*בקשר מזה וקשר מזה], או שקשר אח"כ ראשי החוט יחד בקשר קיימא, אלא תפתח התפירה, או שהכניס המחט ג' פעמים. אפי' אלא תקדן, חייב, שהרי התפירה מתקיימת [ונכוון חייב כמו משום קושר. ולר"ן וסמ"ג (הובא בכ"י ס"ז) אפשר שתופר לא יתחייב משום קושר, ומה שהקשה רתו"ש הכא לדבריהם [משבת דפ"ד] דמאן דחייב לפומא דחלתא חייב משום תופר וקושר, נ"ל דהתם מיירי בקשר בלתם, וכן כ' רש"י התם להדיא, אבל ר"ן וסמ"ג דפסרי תופר משום קושר, מיירי בתפר ג' תפירות דאז א"ל קשר, או שקשר רק קשר א' כ' החוטים יחד וכמבואר בכ"י. ושוברני זה כמו הרב המאה"ג מהרב"י אליע"ז אבדק"ק לאנדסבערג. אמנם נ"מ כ"ל דגם בג' תפירות בלי קשר, פטור דחייב משום קושר, דלא גרע ג' תפירות מפתילת חבל דהו"ל תולדות קושר כלעיל. ועי' במגא"ש ס"מ סקי"א]. תולדתו המדבק ניירות או עורות יחד ע"י דבק. והמפריד ואין כוונתו לקלקל הו"ל תולדת קורע (ס"מ ש"ד). מ"מ בנדבקו דפי ספר יחד ע"י שעוה, או (בקלייסטער) שע"י הלוגד הספרים, מותר להפריד. דהא חותמות שבכלים מתיר ומפקיע וחותך מדאינו עשוי לקיום, וכ"ש הכא דנעשה ממילא (מגא"ש פסס"מ). מיהו דפי ספר שלא נחתכו עדיין זמ"ז, אסור לחתכן זמ"ז ע"י עובד כוכבים דהו"ל מתקן כלי. המשתת חוט התפירה, חייב משום תופר. ומהו מותת, לרש"י היינו בגד שהוא תפור ועומד, והניח חוט ארוך בסופו, ונתפרדו ב' התיכות הבגד זמ"ז במקלת, ומתח את החוט בסוף ועי"ז שוב הדקן וחברן יחד, זהו הפירתו וחייב (ס"מ ס"ו). ולרמב"ם ר"ל שמתח חוט התפירה קודם שתפר, כדי שלא יתכוון החוט בשעת תפירתו. ומשום שזה מלרכי תפירה חייב משום תופר. בגדים שיש בהן נקבים, שמכנים בהן חוט או (באנד) ע"י כלי הקרקעת (שטיפט), אסור לעשות זה בשבת. אם לא שהנקבים רחבים וענולים ומהוקנים בתפירה סביב, [*ואין רגיל לקשור ב' קלוות החוט] (נעזיימט) בל"א. דאל"כ אפי' רק למהות החוט המוכנס כבר בהנקבים מע"ם, אסור (שם ס"ז). מוכין, כגון (בוימוולגלע) או טוטת או שאר דבר רך, שנפלו מתוך הכרים והכסהות, מותר להחזירן. אבל אסור למלאותן לכתחילה, גזירה שמא יתפור (שם ס"ח):

כד) הקורע, ונתכוון לתקן עי"ז, חייב. מיהו לרמב"ם דמחייב במלאכה שאינ"ז, אם קרע בכעסו או על מתו, הרי נתכוון לתקן לגבי יצרו, וחייב. ולדידן פטור ואסור. אסור לקרוע נייר, דהו"ל כמתקן מנא (ס"מ י"ג) ולפר"ח (י"ד קי"ח ס"ק י"ח) חייב חטאת. [*אב"י ועיין במלאכת מושלם שחלק ע"ר זצוק"ל על זה]. בלים שכרוך על פיהן עור או מטלית, מותר לקרעו כדי לאכול או לשתות מה שבכלי (שי"ד מגא"ש י"ד). הרי י"ג מלאכות בעשיית בגד.

כה) הצד שוס דבר שבמינו מיצוד, אפי' בהמה חיה ועוף סומא או ישן, אם שאינו יכול להשמע, ונעל בפניו, או אפילו נכנס מעצמו למקום דמטי ליה בחד שהיה [וי"א דשיורו ו' עפחים (תל"ז מגא"ש סק"ו)] ונעל בפניו, חייב (שע"ז ס"א ב' וג'). וג"ל דאפי' הוא חיה רעה שירא לתפסו שם אף שיהי' במקום לר אפ"ה כיון שנילד חייב, ועפש"ז מ"ז. אבל אם היה הנילד שם והפתח סתום מותר לסגרו ביותר (שם ס"ה). וכן לפור קטן שנכנס לתיבה, או למגדל (ברלאנק) בל"א. או לפור גדול שנכנס לבית ונעל בפניו, חייב (שם ס"א). אבל בלד לפור קטן לבית גדול, או הלד היה זקינה או תגרת או חולה מעיפות, שאינה יכולה לזוז ממקומה (לאפוקי חולי מחמימות), פטור ואסור (רע"ז שם סק"ב). בהמה חיה ועוף שברשותו, אם מרדו באין לכלובן בערב, אפי' שור, סוס, ותרנגולת (ירושלמי). או תרנגולת חדשה שאינה מורגלת עוד לבוא בערב לבית, אם לדן ותפסן, חייב. ואפי' הן בבית סתום, אם הבית גדול אסור לגודן שם (שע"ז י"ב ומגא"ש תל"ז סק"ז). וכ"ש כשנכנסו מעצמן לבית פתוח, אסור לסגור הדלת שלא יברחו (ת"ר שע"ז). ואסור נ"כ לומר לעובד כוכבים לגודן, מדלידהן אסור מדאורי'. אמנם בלא מרדו, יש חלוק, אם א"ל לגודן כלל, שכשרולה לתפסו, מיד הוא עומד מעצמו, וכ"כ תרנגולת, שדרכה כשאדם רולה לתפסה, מיד מושבת א"ע לפני הרודף, כשברחה מותר לדחותה מאחוריה לבית. אבל לא יגע תחת כנפיה, מדמשרבעת נפשה, הו"ל מושא מוקלה, שאסור לטלטל (ש"ת ס"מ). אבל אם נשמטת וברחת, ואינו יכול לתפסה בקלות, אעפ"י שבאין לכלובן לערב אסור לגודן. ואעפ"כ אם קטן או עובד כוכבים יודוה להחזירה, אין מוחין להן (שע"ז מגא"ש כ"ו). ובהמה שלא מרדה, אף שנשמטת כשיתפסוה, לא שייך גבה לידה. ותתול דינה כחיה (ספי' שע"ז). דברים שאין במינן מילד, כזבובים ופרעושין הלדן פטור אבל אסור. ובנכנסו זבובים לכלי קטן ופריחם קודם שיסתום הכלי. אבל אם הכלי גדול ולא מטו להו בחד שחיה, מותר לסגרו כשאין מתכוון לגודם (שע"ז ס"ג). ופרעוש שנקרא (פלאה) אסור לגודו. ובעוקצתו מותר ליטול ולזרקה. אבל לא ימלנה, שמא יהרגנה (שע"ז ט'). אבל מותר לזרקה למים (מגא"ש שם סקכ"א), ובחו"י (קס"ד) אוסר. הצד דג בין בחכה בין ברשת [*שפרסו בשבת ושם הדג לתוכו פטור אבל אסור, והוא שלא העלה אותו מהמים, דבכה"ג אפשר שיהי' חייב כלקמן במלאכת שותט. אבל אם לד הדג שבמים בידו ממש, או אם פרס הרשת על המים ועל הדג שבתוכן והרשת קטן] אם היה הדג תחלה במקום שיכול להשתמש, חייב. מיהו גם במקום לר, אם המים עכורים שלא ראה אותם, עכ"פ מוקלה הם (תל"ז, רע"ז סקב' ומגא"ש סק"א). אמנם גם אם הדג כבר מילוד ועומד בחבית שבבית, כשמעלהו משם אפשר שיהיה חייב, כלקמן במלאכת שותט. ע"ש תולדת צד הוא, המשמה כלב מילוד היה, והוא עשה מעשה קלה, שהבהיל החיה או עמד בפניה עד שהגיעה הכלב, חייב. ובלא עשה מעשה, פטור ואסור (שע"ז ומגא"ש סק"ד). הפורש מצודה אם בשעה שפירש לדה, חייב, ואם אח"כ מילד ממילו פטור ואסור. ומה"ע אסור להעמיד מלודה לעכבריס בשבת אף דהו"ל מלאכה שאינ"ז (ומגא"ש שע"ז סק"ט). דברים שנוטכים וממיתים ודלי, מותר לגודן ולהרגן אפי' אין רלון אחריו (שע"ז ס"י):

כו) השוחט. ה"ס כל הנוטל נשמה מדבר שפרה ורבה, יהי' בהמה, חי' או עוף או דג או שאר בריות המים או שרץ, ואפי' פרעוש ההורגו כהורג גמל (רמב"ם פי"א). וכ"כ ההורג שממית (שפינגע) בל"א, או זבוב ושאר רמש חייב (כמג"א שע"ז סקכ"ג):

תולדת שוחט הוא החונק. וכ"כ הנוטל דג מחבית מים, אף שהניחו מידו, כיון שהעלה הדג רירין בין סנפיריו ברוחב פלג (הוא רוחב שלש עפח (כיו"ד ס"ג)) אף שהחזירו אח"כ למים חייב (שבת ק"ז ב') וכ"ל דזהו אפי' בדג גדול, ואם הוא קטן יותר מפלג, הכל לפי קטנו (כי"ד מ"א פ"ב). ועוד כ"ל דה"ה כשספך המים מעליו, דהרי זה גרע טובא מנוטל שמן שבגר שחייב משום מבבה (ביצה כ"ב א'), אף דהתם כל כבוד בידים הוא, ומכ"ש הכא נטילת נשמה מעצמה הוא, ודו"ק. ולפיכך לריך לזהר מלומר לעובד כוכבים להעלותו מהבית או להריק המים

כלכלת שבת

שורש, חובל, מקיז, איגעלן, שרעפפען, כנים, גבינה, המפשיט, והמולח, והמעבד, סיכת מנעלים, גורקען, משרטט, ממחק, מורט נוצה, פוזע, ממרח, וויקסען, רטיה, מאכל עב, מחתך, קורע, כותב

המיס ממנו (שע"ז מג"א סקי"ז). ואף שאינו מתכוון להמית הדג, רק להחליף מימיו כדי שלא ימות, מ"מ אם גם ימות ביני ביני מתעסק הוא אצל טעילת נשמה דלא ניחא לי' בה (בשבת דע"ה א'), וא"כ ע"י עובד כוכבים יהיה שבות דשבות, עכ"פ גם שבות דשבות מותר רק לצורך גדול וחיות הדג אינו צורך גדול כ"כ, ומלבד זה אין כל הסבותיו שיין (כמג"א ש"ז סק"ז) כך נ"ל. החובל באדם בהמה חיה ועוף, או בשאר ח' שרצים שנזכרו בפרשת שמיני, החולד והעכבר וגו', שיש להן עור, ואפי' רק גלדר הדס בין עור לבשר ע"י הכאה [*דעכ"פ נעקר הדס ממקומו רק שהעור עכבו מלגאת], אם לא התכוון לקלקל, יש אומרים דהוה תולדת שוחט. וי"א דהו"ל הולדת טובא, מדלגבא העור (ודוקא בלהוך שיעטבא העור, בשבת דע"ה). וי"א דהוה תולדת דם. ולפ"ז צריך להוציא דם כנרוגרת (מ"מ פ"ת ה"ת ורמג"א שע"ז סקע"ז). ובחובל בשאר שרצים, אינו חייב עד שיוציא דם (שם פ"ת). וכל זה בחבל וצריך לדם, אז אפי' בגלדר הדם חייב, דסופו לצאת. אבל בחבל בחבירו או בבהמת חבירו דרך נקמה, י"א דנקרא מתקן מדעשה נייחא לגופו, וי"א דהו"ל מקלקל (מ"מ פ"ת ה"ת ומג"א רע"ת א'). אבל במתכוון להזיק בלא דרך כעס ונקימה, לכ"ע הו"ל מקלקל ופטור [וכפי הנראה מדברי הרמב"ם (פ"ת ה"ת) ומדברי מ"מ שם, לא משכחת לה, רק בלא התכוון להזיק לבעליה, ואז לא שייך נקימה כבהמה, מדאינה מלטערת על שבת רוגזו כהכאתה, [*ואף דמלינו דוגמתו (פ"ה דבכורות מ"ד) בהיה רדפו ונעשו אחר רדיפה אינו כמטיל מום, אלו להשקיע בעשו רק כדי שיראל ממנו פעם אחר ולא ירדוף אחר בני אדם, ומשום זה לא מתשב בשבת מתקן, מדלא מתקן בשעה שתובלו — כך נ"ל]]. המקיז דם לבטל חי במקום שאין סכנה לנפש אדם, או שמוציא (איגעלן), או שעשה (שרעפפען) ע"י (קאפפען), חייב (מג"א שכ"ת נ"ג). ואעפ"כ מותר להקיז דם ע"י עובד כוכבים לבהמה מסוכנת (של"ב פ"ד). אסור למלון דם בפיו מחבורה או מבין שיניו, או להמיח (צוגזאלבע) על מכה, ואפשר דהוה אב מלאכה (מג"א שכ"ת נ"ג). כנים שברלסו מותר להרגן, ושבבגדיו אסור להרגן, אף דכולן מולידים מזיעה, עכ"פ מדמלוי פרעוש בבגדו, שמא יהרגנו. אבל מדאסור הרינת הכינה רק מד"ס, לכן מותר למלה ולזורקה ולא חיישי' שמא יהרגנה, דהו"ל גזירה לגזירה (שע"ז ע'). גבינה שיש בה תולעים, מותר לאכלה בשבת, דמזיה קא רבו (כ"ד פ"ד), ולפיכך דינן כבינים שנולדין מזיעה שמותר להרגן (עמג"א שע"ז ס"כ). ואולה"ק הרי גם בחול לאסר מלאכלו, מדהו"ל דבר חי, וכבושיבא (שבת ד"ל ע"ב), כ"ל דהכך דמזיה קא רבו, אפי' כחי לא הוה. או כ"ל דהתם באכל לי' בעינא משא"כ הכא דאוכלו ע"י תערובות מקום גדולו, וכתולעים שבמים שבבורות שיחין ומערות, דאדם שותה ושותה מהן ואינו נזקק (בתולין ס"ו ב'):

בז) המפשיט עור מבע"ח מת, שיעורו כדי לעשות קמיע. מיהו כ"ל המפשיט מבע"ח חי, לא גרע מטוויה, דאין דרך טוויה בכך (בשבת פ"ד ב'), ה"נ אין דרך הפשט בכך. תולדתו המפשיט דוכסוסטוס מעל קלף, והם הדלדילין שעל העור לגד הבשר (בא"ח ל"כ ס"ו):

כח) המולח והמעבד בגמ' מקשה, היינו מולח היינו מעבד, ומתרץ, חשבינהו בחד, ושייל שיעטוש במקומו. ולהכי חשבינהו הכא לתרוויהו, דקמ"ל דהמולח הו"ל כמעבד, ולהכי המעבד בסיד או במלין, או המולח העור, חייב ושיעור מעבד, כדי לעשות קמיע. תולדת מעבד הוא כשדורס על העור עד שיתקשה, או שמרכבו בידו, או שמושכו עד שמשוה אותו (רמב"ם פי"א ה"ו) או שסך עור בשמן (שם פכ"ג ה"י). אסור לסוך מנעלים חדשים בשמן, אף שמרוכבים כבר קלת דדמי לעיבוד (רש"י שבת קמ"א ב', ותי"ת שכ"ז ס"ד ורמב"ם פכ"ג משבת). ולרא"ד גם ישנים אסור לסוך (מ"מ פכ"ב הי"ח) וכן נוהגין. וכ"ל דמותר ע"י עובד כוכבים אבל (וויקסען) ע"י עובד כוכבים אסור בכדי שיעשה, ולקמן בממרח. אע"ג דאין עיבוד באוכלין מדאורייא, עכ"פ מדרבנן אסור (בתוס' בשבת דע"ה ב'). ולפיכך אסור למלוח בשר או דגים או כל דבר שמועיל לו המלח. וכ"כ לגון או (גורקען) ובגליס שרולה למלחן, טובל חתיכה ואוכל. אבל להעביל ולהניח, אפי' אוכלן מיד זא"ז אסור (מג"א שכ"א סק"ה י"ז). והמולח (זאלצלאכ וגורקען), יתן מיד חומץ עליו (שכ"א ד'). ועי' לעיל במלאכת אופה. חלב ושומן שאינן אוכל נמור, יש בהן משום עיבוד (רש"י, ור"ן פ"א דביצה קפ"ו ב'). בשר שיש בה ג' ימים בלי מליחה אסור ליתן עליו מים, מדמתרבך עי"ז ומתקן הבשר, ואפי' ע"י עובד כוכבים אסור, בליבא פסידא לאכלו לגי (מג"א שם ז'). מיהו באבל (שם) כ' דאם כבר מונח בכלי דאז די בשריי, מותר לישראל לבפוך מים עליו, ואם אפשר בהערמה, דהיינו ליטול ידיו עליו, עדיף טפי. אבל בחין לו כלי, דצריך שפשוף במים, אז יעשה ע"י עובד כוכבים (ועי' מ"ש פר"ת ת"א ת"ק). וכן יש להקל בים הפסד קצת:

בח) המשרטט בין בגבע בין בלא לגבע, בין על קלף, נייר או עץ או שאר דבר, בין שסרטט כדי לכתוב במקומו ב' אותיות, או שסרטט כדי להתוך מיושר, כבויים שמושכין חוט סקרה כדי לחתוך מיושר חייב, (רמב"ם פי"א):

ל) המחתכו ר"ל שגרד העור עם ברזל חד, להסיר השער והצמר, והיה בעור כדי לעשות קמיע (רמב"ם שם). וכן המקרח שער מהעור מתה, חייב. [*ולא דמי לגוזז וא"ל לשער דפעור, מדהו"ל מלאכה שאצלב"ן וכלעיל, דהתם טעילת השער הוא המלאכה וכשא"ל לה פעור. משא"כ הכא, לא טעילת השער היא המלאכה, רק קריחת העור, ולה וודאי הוא לריך (ועי' רמג"א שסש"ג)]. תולדתו המפרק (פוזע) מן (פלעדערווים), וכן המורט נוצות (פעדערן שלייסען) (שבת ע"ד ב'), וכן המגרד כלי חדש או ישן להחליקו ולצחצחו, חייב משום ממחק (שב"ג ע'). ולכן אסור לגרד המנעלים לקנחם בברזל שלפני ביה"כ, אפילו אינו חד (ש"ב רע"ז סק"ג). הממרח זפת או שעוה וחלב או שאר דבר שהוא בר מרוח, ע"ג רטייה, או ע"ג שאר דבר, הרי זה תולדת ממחק. וכן בלק בר מרוח הוא (רע"ז שי"ח י'. ורמג"א שם כ"ב תולק): המצחצח מנעלים ע"י (וויקסען) חייב משום ממרח. ולפיכך אפי' ע"י עובד כוכבים אסור, ואפי' עשה כן עובד כוכבים מעצמו לצורך ישראל, אסור למולאי שבת בכדי שיעשה, ככל מלאכה דאו' שעשה העובד כוכבים לצורך ישראל (כפי' שכ"ה ס"ו). אסור למשות רטיי' ע"י עובד כוכבים, רק בחלה כל גופו עי"ז. מיהו ברטיי' ממורחת מע"ש מותר עובד כוכבים להניחה ע"ג מכה כשמלטער הרבה (שכ"ח). רטייה שנפלה, לא יחזירנה. ודוקא בנפל ע"ג קרקע. אבל ע"ג כלי, וכ"ש כשהוחלק רק ממקומו, יחזירנה. (שם). מיהו בהסירה במזיד, אפי' מע"ג כלי לא יחזירנה (מג"א שם סקכ"ז). מכה שנתרפאה, מותר ישראל להניח עליה רטייה ממורחת מע"ש לשמרה, דבכה"ג ליכא למגזר משום שחיקת סממנים. ובלבד שלא ימרח (שי"ד רע"ז סק"י). אסור לשפשף פה כלי עם מגופה משטוח, גזירה שמא ימרח (שי"ד רע"ז סק"י). אסור לשפשף רוק או ליחה שע"ג קרקע בידו, אבל לא משום מרוח, מדמתכוון להבליעו, רק משום אשוויי גומות, להכי רק בקרקע שאינו מרולף אסור, אבל על רלפה שרי (שע"ז מג"א סקכ"ד). אין מרוח שייך במאכל שיכול לאכלו בלא מרוח. ולכן מותר להחליק דייסא או מאכל תפוחים (וקארטאפפעל) (עי' בטוחן), או למשוח חמאה ושומן על הלחם (שכ"א):

לא) המחתך או קורע עור או נייר בשיעור כדי לעשות קמיע, או המחתך קולמס (מלבד שתיקן כלי), או המחתך או מנסר עץ או מתכות או חרס או שאר דבר, שמקפיד על מדת ארכו או רחבו, ותחכו או קרעו או שברו כפי הצורך שרולה [*ועי' ביצה פ"ד מ"ה]. וכן תגוני שדהכו למכור לאמה או לאמות מן (לייג) או (בצאבל), כשחתכו כפי המדה שרלה למכור, חייב משום מתחך (ועי' רמב"ם פי"א). הקושם קיסם להנוץ בו שיניו, או לעשות בו שום תשמיש אחר, או שקטם שרביע מענף תנוס, להכות בו התינוק, אם בדי חייב משום מחתך (ולרמ"ם פי"א ה"י פטור), ואם בכלי חייב משום מתקן כלי (שם). המחתך חתיכת לפת, לעשות ממנו מנופה (פרלפפען) לכלי וכדומה, חייב משום מחתך, מדמקפיד שיהיה רחבו כמדת פה הכלי, וחייב נמי משום מתקן כלי. ואף דאין באוכלין משום תקון כלי (כפי' שכ"ב ד'), היינו לעשות מהן כלי, אבל לתקן מהן כלי אחר, אסור, וכטרפא דאסא בחביתא, דאסור משום מרזב (בשבת קמ"ו ב'). ועי' ר"ן ביצה (ד"ל ע"ב בד"ה אוכלי, ועי' א"ח שי"ד ס"ה). הנוסר עצים, אם כדי ליהנות מהעצים, חייב משום מחתך, אם כדי ליהנות מנסורת חייב משום טוחן. הקורע או חותך נייר לבן לקנח א"ע או לשאר תשמיש, חייב משום מחתך. ואם כתוב עליו אותיות י"ל דהו"ל נמי מוחק מדרבנן (משבלות סקי"א ב'). מיהו המקרע הנייר שאינו מקפיד על מדתה כפי השיעור שלריך לו, גם אין כוונתו לקלקל, זה אינו בכלל מחתך, רק כבר נתבאר לעיל במלאכת קורע, אבל בקורע או חותך דרך הפסד או כמתעסק, פטור (רמב"ם פ"ת ופי"א):

לב) הכותב ב' אותיות בכל כתב ולשון (כב"ש אה"ע קכ"ו ס"א, ומג"א ש"מ י', ודלא כרמ"א ש"ו י"א, ולפיכך אסור לומר לחתי לחתוב אגרת בשבת, רק במקום דמותר שבות דאמירה, כגון לגורך חולה או לגורך מצוה (כפי' ש"ז סכ"ב), ואפי' ב' (ליפפערן), ואפי' ב' אותיות דומות שהן מלא אחת כגון גג דד הת וכדומה, או שכתב אות א' והשאיר בו הספר, חייב. צריך שיכתוב בדבר המתקיים, כגון בדיו או לבע, ואפילו אות א' בדיו וא' בלבע אחר, לאפוקי בכתב במים או במי פירות וכדומה, וצריך שיכתוב ע"ג דבר המתקיים. כגון ע"ג נייר או קלף או עץ או כותל וכדומה, לאפוקי בכתב ע"ג עני ירקות. כתב בדיו או לבע ע"ג בשרו חייב, שרט ע"ג בשרו ב' אותיות, פטור. קרע בקלף צורת ב' אותיות. כתב ע"ג ב' מגילות בב' עיירות ביום א', [*אב"י ובהעלם אחד] חייב, מדיכול לקרב ב' המגילות יחד. כתב [*בדיו] ע"ג כתב [*של סקרא] חייב משום כותב ומשום מוחק. אבל כתב בדיו ע"ג דיו או סקרא ע"ג סקרא, או סקרא ע"ג דיו, פטור. דדה כתוב חית, וחילק גנו ועשאו ב' זיינין, חייב. תולדתו,

המים ממנו (שע"ז מג"א סקי"ז). ואף שאינו מתכוון להמית הדג, רק להחליף מימיו כדי שלא ימות, מ"מ אם גם ימות ביני ביני מתעסק הוא אצל טעילת נשמה דלא ניחא לי' בה (בשבת דע"ה א'), וא"כ ע"י עובד כוכבים יהיה שבות דשבות, עכ"פ גם שבות דשבות מותר רק לצורך גדול וחיות הדג אינו צורך גדול כ"כ, ומלבד זה אין כל הסבותיו שיין (כמג"א ש"ז סק"ז) כך נ"ל. החובל באדם בהמה חיה ועוף, או בשאר ח' שרצים שנזכרו בפרשת שמיני, החולד והעכבר וגו', שיש להן עור, ואפי' רק גלדר הדס בין עור לבשר ע"י הכאה [*דעכ"פ נעקר הדס ממקומו רק שהעור עכבו מלגאת], אם לא התכוון לקלקל, יש אומרים דהוה תולדת שוחט. וי"א דהו"ל הולדת טובא, מדלגבא העור (ודוקא בלהוך שיעטבא העור, בשבת דע"ה). וי"א דהוה תולדת דם. ולפ"ז צריך להוציא דם כנרוגרת (מ"מ פ"ת ה"ת ורמג"א שע"ז סקע"ז). ובחובל בשאר שרצים, אינו חייב עד שיוציא דם (שם פ"ת). וכל זה בחבל וצריך לדם, אז אפי' בגלדר הדס חייב, דסופו לצאת. אבל בחבל בחבירו או בבהמת חבירו דרך נקמה, י"א דנקרא מתקן מדעשה נייחא לגופו, וי"א דהו"ל מקלקל (מ"מ פ"ת ה"ת ומג"א רע"ת א'). אבל במתכוון להזיק בלא דרך כעס ונקימה, לכ"ע הו"ל מקלקל ופטור [וכפי הנראה מדברי הרמב"ם (פ"ת ה"ת) ומדברי מ"מ שם, לא משכחת לה, רק בלא התכוון להזיק לבעליה, ואז לא שייך נקימה כבהמה, מדאינה מלטערת על שבת רוגזו כהכאתה, [*ואף דמלינו דוגמתו (פ"ה דבכורות מ"ד) בהיה רדפו ונעשו אחר רדיפה אינו כמטיל מום, אלו להשקיע בעשו רק כדי שיראל ממנו פעם אחר ולא ירדוף אחר בני אדם, ומשום זה לא מתשב בשבת מתקן, מדלא מתקן בשעה שתובלו — כך נ"ל]]. המקיז דם לבטל חי במקום שאין סכנה לנפש אדם, או שמוציא (איגעלן), או שעשה (שרעפפען) ע"י (קאפפען), חייב (מג"א שכ"ת נ"ג). ואעפ"כ מותר להקיז דם ע"י עובד כוכבים לבהמה מסוכנת (של"ב פ"ד). אסור למלון דם בפיו מחבורה או מבין שיניו, או להמיח (צוגזאלבע) על מכה, ואפשר דהוה אב מלאכה (מג"א שכ"ת נ"ג). כנים שברלסו מותר להרגן, ושבבגדיו אסור להרגן, אף דכולן מולידים מזיעה, עכ"פ מדמלוי פרעוש בבגדו, שמא יהרגנו. אבל מדאסור הרינת הכינה רק מד"ס, לכן מותר למלה ולזורקה ולא חיישי' שמא יהרגנה, דהו"ל גזירה לגזירה (שע"ז ע'). גבינה שיש בה תולעים, מותר לאכלה בשבת, דמזיה קא רבו (כ"ד פ"ד), ולפיכך דינן כבינים שנולדין מזיעה שמותר להרגן (עמג"א שע"ז ס"כ). ואולה"ק הרי גם בחול לאסר מלאכלו, מדהו"ל דבר חי, וכבושיבא (שבת ד"ל ע"ב), כ"ל דהכך דמזיה קא רבו, אפי' כחי לא הוה. או כ"ל דהתם באכל לי' בעינא משא"כ הכא דאוכלו ע"י תערובות מקום גדולו, וכתולעים שבמים שבבורות שיחין ומערות, דאדם שותה ושותה מהן ואינו נזקק (בתולין ס"ו ב'):

בז) המפשיט עור מבע"ח מת, שיעורו כדי לעשות קמיע. מיהו כ"ל המפשיט מבע"ח חי, לא גרע מטוויה, דאין דרך טוויה בכך (בשבת פ"ד ב'), ה"נ אין דרך הפשט בכך. תולדתו המפשיט דוכסוסטוס מעל קלף, והם הדלדילין שעל העור לגד הבשר (בא"ח ל"כ ס"ו):

כח) המולח והמעבד בגמ' מקשה, היינו מולח היינו מעבד, ומתרץ, חשבינהו בחד, ושייל שיעטוש במקומו. ולהכי חשבינהו הכא לתרוויהו, דקמ"ל דהמולח הו"ל כמעבד, ולהכי המעבד בסיד או במלין, או המולח העור, חייב ושיעור מעבד, כדי לעשות קמיע. תולדת מעבד הוא כשדורס על העור עד שיתקשה, או שמרכבו בידו, או שמושכו עד שמשוה אותו (רמב"ם פי"א ה"ו) או שסך עור בשמן (שם פכ"ג ה"י). אסור לסוך מנעלים חדשים בשמן, אף שמרוכבים כבר קלת דדמי לעיבוד (רש"י שבת קמ"א ב', ותי"ת שכ"ז ס"ד ורמב"ם פכ"ג משבת). ולרא"ד גם ישנים אסור לסוך (מ"מ פכ"ב הי"ח) וכן נוהגין. וכ"ל דמותר ע"י עובד כוכבים אבל (וויקסען) ע"י עובד כוכבים אסור בכדי שיעשה, ולקמן בממרח. אע"ג דאין עיבוד באוכלין מדאורייא, עכ"פ מדרבנן אסור (בתוס' בשבת דע"ה ב'). ולפיכך אסור למלוח בשר או דגים או כל דבר שמועיל לו המלח. וכ"כ לגון או (גורקען) ובגליס שרולה למלחן, טובל חתיכה ואוכל. אבל להעביל ולהניח, אפי' אוכלן מיד זא"ז אסור (מג"א שכ"א סק"ה י"ז). והמולח (זאלצלאכ וגורקען), יתן מיד חומץ עליו (שכ"א ד'). ועי' לעיל במלאכת אופה. חלב ושומן שאינן אוכל נמור, יש בהן משום עיבוד (רש"י, ור"ן פ"א דביצה קפ"ו ב'). בשר שיש בה ג' ימים בלי מליחה אסור ליתן עליו מים, מדמתרבך עי"ז ומתקן הבשר, ואפי' ע"י עובד כוכבים אסור, בליבא פסידא לאכלו לגי (מג"א שם ז'). מיהו באבל (שם) כ' דאם כבר מונח בכלי דאז די בשריי, מותר לישראל לבפוך מים עליו, ואם אפשר בהערמה, דהיינו ליטול ידיו עליו, עדיף טפי. אבל בחין לו כלי, דצריך שפשוף במים, אז יעשה ע"י עובד כוכבים (ועי' מ"ש פר"ת ת"א ת"ק). וכן יש להקל בים הפסד קצת:

בט) המשרטט בין בגבע בין בלא לגבע, בין על קלף, נייר או עץ או שאר דבר, בין שסרטט כדי לכתוב במקומו ב' אותיות, או שסרטט

מדפים, רושם בצפורן, מודק, שעוה בס"ת, דיו, עוגה, בוטעלליע, שמינקע, מוכר, שאילה, חשבון, דין, גורל, שחוק, שטר, מעשיות, צייטונג, הבונה, גומא

רוסם, בעשה ב' רשימות בעלמא, או ציר שוס ציר על נייר או כותל וכדומה, חייב (כ"ז ברמב"ם פי"ח). המדפים חייב משום כותב, והמסדר האותיות בדפוס, חייב משום בונה, ולמ"ד יש עימור אף בלא בנדולו קרקע, חייב נמי משום מעמר, והמגיה ומתקן ומוסיף אותיות עוברות אחרות תחת האותיות המשובשות חייב משום בורר (כע"ז פסי' ש"ע), ומשום כותב ע"מ לבנות, ומשום מכה בפטיש. והסותר האותיות ממובאן ומחזירן לאחר שהדפיס בהן, חייב משום כותב, ומשום בורר (שן חיים). הכותב ונתכוין לקלקל הקלף או הנייר עי"ז, חייב. קטן אוחז בקולמס וגדול אוחז בידו וכותב. חייב, גדול אוחז בקולמס, וקטן אוחז בידו וכותב, כטור [*עי' פרש פי"ב מ"י]. הכותב בשמאל פטור ואסור, אבל ליטר, שמאלו כימין כל אדם (רמב"ם פי"ח). אסור לכתיב במים או במשקין ע"ג שולחן, או ע"ג חלונות לחין, או באצבעו ע"ג חול או עפר, אע"ג דאינו מתקיים. אסור לרשום בלפורן על גליון ספר בהוא נייר, לשימון, אבל על ספר של קלף, בע"ז מתיר, וב"ח ומג"א אוסרים (ש"מ). אסור לחבר או לחסיר אותיות של כסף על פרוסת וכדומה (מג"א ש"מ סק"י). מיהו כ"ל דאינו חייב חטאת, דהרי אפי' שם רקם אותיות בבגד, דדמי עפי לכותב האות אחת אחת, אפ"ה מסתבר דפטור בשבת מטעם כותב, דהרי כל כה"ג לא מחשב כתב לגבי בגד אשה ועבד (בגיעין ד"כ ע"א), א"כ ה"ה לענין שבת, וכ"ש בחיבר כל האות בפעם א' על הבגד, אף דדינו ככתב (ברמב"ם ל"ב סקט"ז ושל"ד סקי"ז), עכ"פ לא דמי לכותב ואפי' למדפיס או למפריד נג החית לא דמי כלל, דהתם עשה האות משא"כ הכא האות עשוי ושומד, לכן כ"ל דאסור רק מדרבנן, מוהר לרשום באצבע אותיות באויר או ע"ג שלחן, כל שאינו ניכר רושם עי"ז (ש"מ ס"ד): לג) המחתך ע"מ לכתוב ב' אותיות במקום המחתך, אפי' לא מחק רק מעשוש

דיו, ויש במקומו כדי לכתוב ב' אותיות, חייב. ואם מחק ע"מ לקלקל, פטור (ש"מ ס"ג ומרב"ם פי"ח). נטף שעוה על אות א', אסור לסלקו, ואם על ב' אותיות, המסירו חייב חטאת, אבל לא משום כותב דהרי הכתב נשאר תחת הטיפה כמלא דמוגח בקופסא, וכי ס"ד דבנטף שעוה על אותיות שבתפילין, אף שיסירו יפסל משום שלא כסדרן (פמג"א ל"ב סב"ג), או בנטף על ס"ת שלא במקום הקריאה, יפסל לקרות בה במקום אחר מדהוו האותיות שתחת השעוה כמחוקים, אבל הכא חייב משום ממרח (ופי' בתשובת משיב לדקה סי' כ"ה). מיהו בנמלא שעוה על אותיות ס"ת במקום הקריאה בשבת, כ"ל דאם נראין האותיות מתוך השעוה, מותר לקרות שם, דלא נרע מקורא מתוך זכוכית (הברילנט), דלית דהם בה, וכ"כ בתשו' הלקט (ח"א סי' נ"ט) מתיר, משום דכמו ערוה בעשבית אסור לקרות ק"ש כנגדה (בסי' ע"ה ס"ה), ה"נ דאיה מקרי. מיהו בלין נראה האות מתחת השעוה, אף דבמקום אחר פשיטא דמותר לקרות לכתחילה, עכ"פ בנמלא במקום הקריאה, יוציא אחרת [*אב"י וכדין המבואר בא"ת קמ"ג ס"ד ברמ"א] דאי"ל יקרא המכוסה בע"פ ויסיימו מעיין הקרואים בה, ואח"כ יוציא ס"ת אחרת ויקראו בה אחו פסוק עם ב' פסוקים שבאו בברכה תחלה וסוף, וכהגאון בעל ח"ד ורלייתו מא"ח (קל"ז ס"ג וא"ר שם) נ"ל דלא דמי, דהתם רק בדיעבד, בשכח לקרות פסוק א' או ב', אבל הכא דלכתחלה, לא. שלא יאמרו למפרע הוא דקרי (כדאמרינן בשלרי מגילה). ולשבות יעקב (ת"ב סי' ד') אם נתיבש השעוה עד שיכול להסירו כלאחר יד, ע"י שיכפיל הגויל יפרוך ויפול, מותר להסירו בכך (ופי' רמב"א ל"ב סקב"ג). דיו שנשפך על ספר, לכהורה היה נראה מעשה הנ"ל שבמלאכו או המקנאו מסם אינו כמוחק, דכל זמן שהדיו הנשפך לח, הו"ל רק כמסיר דבר המכסה האותיות שתחתיהן, אבל ממ"ש רש"י לגבי הפילין (ל"ב סקט"ו) דכה"ג הו"ל כמוחק, א"כ לגבי שבת המלאכו או מקנאו חייב חטאת. [וא"כ מ"ש בתוספתא דשבת (פי"ב) נפל דיו על ספר ומתקו, או שעוה על הפנקס (הוא עשוי מלוחות עוחין בשעוה, שחוקקין עליהן אותיות, כרש"י שבת דק"ד ב' ד"ה על שני לוחות) ומתקו, אם יש במקומו כדי לכתוב ב' אותיות חייב. הייגו בין בדיו לא או יבש]. ספר שכתוב על עודי עליו אותיות ועורות, יש להחמיר היכא דאפשר מלפתחו או לסגרו. אבל עוגה שכ' עליה אותיות ועורות (מוטקקער) ונבעונין אסור לשברה, אבל אם מגוף העוגה מעייר עליה, מותר לשברה משום עונג שבת, והרי מקלקל הוא, וקיל מדפי ספר הנ"ל (עי' מג"א ש"מ סק"ו ורע"ז סק"ב). אסור לשבור חותם אינרת או (שבבוטעלייע), בין על החותם אותיות, ואפי' ע"י עודד כוכבים אסור (תקי"ט במג"א ורע"ז). מיהו כ"ל דמותר לומר לעודד כוכבים לקרע הנייר בלי החותם, דאף לבתר מ"ש רב"ע (ש"מ סי"ג) דאסור לקרע נייר דהו"ל כמתקן מנא, הייט בקורע נייר לשום תכשיט. וגם משום מחתך ליכא, כלעיל במלאכת מחתך, דהייט במתכוון לקרעו כמדה הצריכה לו, משא"כ הכא דליכא לא תכשיט ולא מדה. ואף דרש"ח בי"ד (קי"ח סקי"ח) כ' דהקורע נייר מחותם עובר מלאכה דאו', כבר כתב עליו רח"ל (פי' ל"ט) שטעות גמור הוא, ולא כ' טעם בדבר. ולפע"ד כוונתו משום שכתבתי מדאין מתכוון בקריעת הנייר למדת תרכו ורחבו לא הוה מתקן מנא ממש דהייגו מלאכה דאו' רק כמתקן מנא (פי' ש"מ סי"ג) שאינו מדרבנן, וכיון שכן הו"ל שבות השבות בשמירה לעובד כוכבים דמותר לצורך גדול, ושמא יש בהאיגרת צורך נפש (כש"ו ס"ה), וכמו דשריגן ריש"ע ליגע בהאיגרת שבת מחוץ לתחום (ממג"א שם). ואולה"ק עכ"פ תרי קולא לא מקלינן (כי"ד קל"ש ס"ז והט"ז ספי"ל), והאיך נקל הכא בנגיעה ובפתיחת האיגרת, כ"ל דהיינו דוקא בדבר א' משא"כ הכא נגיעה לחוד ופתיחה לחוד. כך נ"ל. אסור לכחול בשבת או לצבוע לחייו (בשמינקע), מדהוא ככותב (רמב"ם פכ"ג סי"ב). אסור לקנות או למכור, לשכור ולהשכיר לנות ולהלוות, בין בפה לומר הגני מוכר לך או הגני קונה ממך דבר זה, או למסור לו בהורה מכירה אף שלא א"ל לשון מכירה, בין במשקל, מניין, או מדה, או בלעדן, נזירה שמא יכתוב (רמב"ם פכ"ג ות"ח ש"ז ופכ"ג). וחמירא נזירה זו, משאר נזירות, דהכא יליפינן לה מקרא, ממנוא חפץ ודבר דבר (ברש"י ביאה ל"ז א' ד"ה משום מו"מ, וכ"כ רש"י שבת קי"ג ב' ד"ה שלא יהא). ואף אח"ל דהך קרא רק אסמכתא בעלמא הוא עכ"פ הרי ודאי בימי נחמיי כבר נאסר (ברש"י ביאה דכ"ז ב' ד"ה אין פוסקין), וא"כ דברי קבלה הוא, וכדאו' דמינא (וכרע"ז בשם ר"ת בא"ת תרפ"ז סק"ב). ומה"ש מדחמירא כולי האי אסרוה אפילו במקום מצוה, כגון לפדות הבן בכלים בשבת אסור, מדדמי למו"מ (בא"ט). מיהו כשנגרך דבר בשבת, כמאכל וכדומה, מותר לומר להמוכר הן לי דבר זה (ולמוכר לעובד כוכבים בכה"ג אסור כסי' ת"ק מג"א סק"ג). ועכ"פ ראוי ליזהר מלהזכיר מעות, לומר הן לי בכך וכך מעות, שזהו עיקר מקח וממכר (כרע"ז שכ"ג סק"ב). וגם מלהזכיר שם מדה ראוי ליזהר, רק יאמר מלא לי כלי זה (והמוכר יתפיר מעט מהמדה), ונוהגין היתר בהיך, מדמודיע רק למוכר כמה צריך, אבל אסור לעשות עם המוכר חשבון, לומר כבר נעלתי מאז כך וכך [*ויהיוס אקח כך וכך], נמצא בין הכל כך וכך. גם לא יזכיר לשון מכירה, רק הן לי (כל זה בסי' שכ"ג), ואם אין מאמינו מותר ליהן משכון, ולא יאמר הילך משכון, רק הילך דבר זה ותן לי מאכל פלוני (ש"ו סי"א). ובששואל דבר מחבירו, לא יזכיר לשון הלואה, דמשמע לזמן מרובה וגזרי' שמא יכתוב. רק לדיהן מותר, דהרי גם הלואה מוהגין ברשאי לתבעו לאלתר לחזרה (מג"א ש"ז סקי"ד). וכשם שאסור מו"מ ואיך, כ"כ אסור לפרוע בשבת, אפי' ע"י משכון או ע"י עודד כוכבים, רק בנשבע לפרוע לחבירו ביום זה, ואירע בשבת, מותר לפרוע ע"י עודד כוכבים או במשכון (מג"א ס"ו סקט"ז). ומה"ש שמא יכתוב אסור לדון, או להכניס לבית הסוהר, או להלקות, ולא מקדשין (ויש מתירין לקדש בשעת הדחק), ולא חולצין ולא מיבמין וכו' ולא מגרשין (וכשב"מ שרי), בכולהו גזירה שמא יכתוב (בא"ט). הבונם אלמנה לא יבא עליה ביאה ראשונה בשבת דהוה כקונה קניין, דחופתה אינו קונה כמו בתולה (שם) אסור לקבל קניין סודר בשבת, ורק בשב"מ, וכדי להניח דעתו, שרי מדא"ל קניין, דדברי שב"מ ככתובין ומסורין דמי, וי"א אפי' בלריך קניינו, כגון שמפרש שאפי' יעמוד לא יחזור בו, או שמהנה במקלה מנכסיו (ח"מ רי"ד). אסור ליהן מהנה בשבת. כ"א לצורך מצוה או לצורך שבת (ס"ז מ"א ס"ק ט"ו). אסור להטיל גורל בשבת אפי' ע"י עודד כוכבים, גזירה שמא יכתוב (שכ"ב ס"ו). אבל מי יאמר קדים או מי יעלה לתורה מותר להטיל גורל (מג"א שם סק"ט). עובד כוכבים שמביא מעות לפרוע חובו בשבת, מותר שיוחו העובד כוכבים ולא יגע בו ישראל בהמעות, ולא יהפוך עמו, ומותר הישראל לחזיר לו משכונו, או להחליף אותו במשכון אחר. וטוב שיקח העובד כוכבים המשכון בעצמו ולא יגע בו ישראל (שכ"ה ומג"א שם סק"ח). אסור לחוק שום שחוק כדי להרוויח (בא"ח ס"ה). ולאו דוקא בכל שחוק (מג"א שם סק"ח). אסור להניח בשבת ויו"ט ערובי תחומין וערובי חצרות, דאקנויי רשותא בשבתא, לא (בילה די' א', ות"ה תקכ"ת ס"ב). אסור לקרות בשטרי הדיוטות, כשט"ח, והשבונות, ושטרי מכר ומתנות, ואפי' לעיין בהם מבור, גזירה שמא ימחוק, ובאגרות של שלילת שלום יש לזהר היכא דאפשר, אבל מכתב שקבל היום, מותר לעיין בו שמא יש בו לורך היום, ולא יקרא בפה, אבל מותר לשמש לקרות הקרואים לשעודה, ע"פ הכתב שנתן לו בעל השעודה. וספרי מעשיות ומלחמות, וספרי מלילה, אם כתובים בלה"ק מותר, ובלשון לע"ז אסור לקרותן (כ"ז בסי' ש"ז י"ב י"ג ט"ו). יש מקילין לקרות (הלייטונג) בשבת מדמתענגים בזה ויש להחמיר (עני שעים). וכל שאסור לקרותו אסור לטלטלו (רע"ז ש"ז סקי"ג). הרי ט' כלאבות הצריכים לכתב:

לד) הבונה כל שהוא, דהיינו שעשה בניין קבוע בקרקע, בין מחבנים או עליה חייב. בד"א בשורה האמצעית. אבל בשורה העליונה, גם המניח הלבן או העץ ע"ג הטיט חייב משום בונה, מדלין ממיחין עליו טיט. אבל בשורה התחתונה, אם רק שדד הלבן או האבן (בוטעלגע) והניחו ביותר על הקרקע במקום הבנין, ושם עפר בגדיה, חייב משום מכה בפטיש (שבת קכ"ב ב'). בל העושה פעולה בגוף הקרקע, או במה שבמחובר בה, וכוונת הכלאתו לצורך בנין חייב משום בונה. לכן החופר גומא בביתו או בהצירו (ולמג"א תל"ח סקל"ב, אפי'

כלכלת שבת

נומא, המפנה זבל, נקב בכתל, אהל, בני בכלים, מגבן, כללא דבונה, גלאזער, אהל קבוע, אהל עראי, גג, מחיצה, דף שלחן, קלאפע, ברייטעל, רעגענשירם,

בעפר וחול תלושי עכ"פ אסור לעשות גומא) לו שעטל תל לו מילא גומא ברלפת בית ואחר (דבשדה וגינה ברלווי לזריעה חייב משום חורש, לעיל) ונתכוון להשוות הרלפה חייב משום בונה (שבת דע"ג ב'). המפנה זבל שברחוב ושבחלר, חייב מדלו', ומש"ה אסור ע"י עובד כוכבים [רמב"ם רמ"ד סק"ח. וכ"ל דמדמייתי רמב"ם ראי' לדבריו מהך דשבת (דע"ג א') דהיתה לו גבשושית ונעלה חייב, מוכח דרמב"ם מייירי בדפש ופיע שברחובות, דהוי כמי מחובר, דאבל זבל שמתבן מוקבץ ומאחבץ וחול ומאחר דבריס שהוכלו לשם, אין שייך בהפנותן איסור דלו', דהרי מבריס אדם מלא קופתו עפר ושופה בה כל לרכו (ביצה ד"ח ח'). ואי"ל דהכא שאני דהו"ל כעפר ובעלו, דהו"ל כארעא סמיכתא (בסוכה ד"ד ח'), וה"נ איכא בהזבל תבן ועפר שהוסלק לשם, ואיתא דהרי הכא דרך לגקות הרחוב, וא"כ לא בעלו ברחוב, ואת"ל דבוונת רמב"ם דבירן שאין קרקע רחוב מרוקף, איכא למיחש דלמא אתא לאשווי גומות בשינקה הרחוב, וכביכול הבית ע"י (בעזשן) דאסור מה"ש (בסי' שנ"ז), הרי התם וודאי הוא מדרבנן, דהרי יש מתירין גם שם, ואת"ל דהכא בשינקה הרחוב, יהיה ע"י מרא ואליצא, והו"ל פסיק רישא, מדא"א שלא יעשה גומות, היינו להתיר הכא מה"ש לגקות ע"י ישראל, אבל ע"י עובד כוכבים מותר פסיק רישא (כרמב"ם רנ"ג סקמ"ח), אלא ודאי הכא בדפש ופיע שהוא במחובר ברחוב מייירי]. אבל בחפר גומא בביתו וא"ל אלא לעפרה, פטור, מדהוא מקלקל לגבי גומא בביתו, ובשדה דאינו מקלקל, הו"ל פסיק רישא, והייב לרמב"ם דש"ל מלאכה שאינצ"ו הייב עלה (רכ"מ פ"ח משבת הי"ז). מיהו בקבה וסירות אין בהן משום גומא ומותר לכתחילה (ר"ן פ"ק דביצה). העושה נקב כל שהוא בכותל (עי' לקמן בס"ד), או עשה נקב בקרקע הבית ביצלו בו המים (מג"א שי"ד סק"ג), או תוקע יתד בכותל, או המחזיר דלת או חלון אל ציריו בבית בור ודות, חייב משום בונה (רמב"ם שבת פ"י). תולדות בונה כל העושה אהל קבע שהוא טפח על טפח בגובה טפח, ואע"ג דמשכן גופי' אהל הוי התם הוי האדנים מחוברים בקרקע, משא"כ אהל קבוע שהוא תולה, היינו בחוט מחובר בקרקע. וכן התוקע עץ בעץ, בין שחברם ע"י מסמר, או שתקע עץ בעץ עלמו עד שנתחברו, וכן העושה כלי אדמה, או כלי חרס קודם שישרפן בכבשן, ואפי' הם קטנים משיעור מקוה כל שהוא בין גמור, יש בהן בכלים וחייב, אבל בין גרוע, כגון להחזיר פרקי כלי, או לדבק שבריה יחד, דוקא בכלי גדול שמחזיק מ' סאה יש בהן בכלי (מג"א שי"ד א'). ומה"ש העופה כלי זכוכית או שבכים יד הקורדים בהבראל, חייב משום בונה (רמב"ם פ"י משבת). המגבן גבינה, או המגבל מין מולגין או פירות יחד, ונתכוון שעושה כן לייפותן (דאל"כ הו"ל מעמר, מג"א ש"ח סקי"ז), כולהון שיעורן בגרוגרת, והוא $\frac{1}{9}$ ביצה, וכולהון תולדות בונה הן. כללא דבונה, ג' מדות בבונה, בנין בקרקע, אהל קבוע, ואהל עראי. (א) בנין בקרקע, אם בנה או סתר במחובר לקרקע, כל שהוא, חייב ואפי' רק מוסיף על הבנין כל שהוא, בין שהוסיף על המחילה בעצמו או המשכו, בין שהוסיף על הרלפה, כגון שתקע יתד או מוליאו מבנין מחובר לקרקע או שעם שם טיט, או קבע שם דף בכותל או ברלפה. או (גלאזער) שהוסיב אשגב בחלון (מלבד שחייב משום ממרח) (הקיעבו). וכן השובר או מנתק ציר דלת כמו שעושה (הסלאסער) כשלא יוכל לפתוח הדלת, או המסיר או מחזיר דלת או חלון לצירן, חייב משום סותר או בונה, ולהכי נם ע"ו עובד כוכבים אסור (מג"א ס"ח סקכ"ב, ולע"ז שי"ג ה'), ואפי' אם אין הדלת והחלון מחוברין בצירן רק תחובי' בחוזק, ואינו עשוי להוציאן רק לעתים רחוקים, כשסתרם או תקנן בשבת חייב משום בונה וסותר (מג"א שי"ג ז'). ובמחוברין בצירן, אפי' באינן תחובים בחוזק, חייב כשהוציאן מהצירין או מחזירן (בשבת קכ"ב ב' ושיטה ק"ב), דדוקא בכלים גזרינן שמא יתקע בחוזק, אבל בבנין אפי' באינו תקוע בחוזק חייב (ע"ש). אבל דלת או חלון שעשוי לפתחן או לסגרן תמיד בין שמחוברין בצירן או לא, מותר לפתחן ולסגור בהן הפתח (מג"א שי"ג סק"ח). וכן דלת שבתקרה, בין הי' לירין, מותר לפתחן ולסגרה (תרכ"ו ג'), ובאין לה לירין, אם עשוי' לפתוח ולסתום בו תמיד, שרי לסלקו ולסתמו (מג"א שי"ג א'). ודלת שעשוי לסתרו בשבת, אפי' בשרוק בטיט מותר לסתרו, ויש מחמירין (רנ"ע ז'). דבר המחובר לקרקע ע"י שקשור בחבל, לרש"י הו"ל סתירת שהתמת בקרקע מד"ס. ולתוס' י"ל דהוה דאו'. מיהו לכ"ע שרי ע"ו עובד כוכבים (משבלות שי"ם ע'): (ב) ואהל קבוע, היינו אפי' אינו מחובר לקרקע [כך מ"כ וכן מוכח לע"ד מכמה דוכתי, ודק בבונה פ"ג כלים פטור, ירושלמי, מדמפסקו כין הבנין לקרקע, אין דרך בנין בכך, ואילה"ק א"כ דרק מעשה הפסק לא מחשב בניין, א"כ אדמקשי הירושלמי מהמשכן הסי' בנוי ע"ג אדנים, ומתרץ דאדנים בקרקע חשיבין (כרמ"ם פ"י הי"כ), ואי רק מעשה הפסק, אפי' הו"ל לתרץ דאדנים כמשכן תשיבי, וא"כ אין כאן הפסק, ול"ל אלא מאי לתרץ כן, מדכתיב והי' המשכן אחד, א"כ כל מה שאינו אחד עם המשכן, אינו נחשב משכן, והרי סקרסים לא היו רק תחובים בהאדנים (כשבת ל"ח ב'), ולא היו תחובים בחוזק, מדלריך להוציאן בסמא המחתנל] אם עשה ג' מחילות ואהל עליהן (רע"ז שע"ו סק"ד וי"א, וכ"כ בחי' רשב"א שבת קל"ח, ובמשבלות שע"ו ח' כתב, דאפי' סדין בד' קולבסין מחשב אהל קבע אם הוא קשור בהן), וגם יש בגנו או בפחות מג"ט סמוך לגנו, טפח על טפח ברום טפח, אז דינו כבנין מחובר לקרקע (מג"א שע"ו כ"א), ולהכי אפי' רק מוסיף עליו חייב מדאו' (משבלות שע"ו ח'). מיהו רק הוגדה הוה ולא אב, וכמש"ל. ודוקא בעשוי לזמן מרובה, דהיינו לח' לו ט' ימים [משבלות שם ואהל שם א', וכן משמע לע"ד מרש"י ביצה (דל"ב ב' ד"ה בנין ערלאי) פי' רש"י שאינו להתקיים, וכן משמע נמי מרש"י עירובין (ק"ב א' ד"ה מותר לנעותו) יע"ש. ואילה"ק מירושלמי בפרקין (ד"ל ע"ב) וכ"כ ברים פרק הבונה דמקשי, הרי כל מלאכות המשכן יפיפין, והרי מדהביתיהן הקב"ה להבניהן לאחרן, בנין לשעה הוא, ומתרץ הדא אמר' דאבנין לשעה חייב, אלמא דא"ל לבנין קבוע המשך זמן ל"ל דע"כ ל"ל לרש"י הכ"ל דעכ"פ ביון דבכלי לא מקבי הכא כן, וקדמקשינן באמת בכבלי לעניין קטירה (דע"ד ב'), ע"כ ל"ל דבכלי לא חש להך סברא דמכיון שהביתיהן הקב"ה וכו', ועכ"פ לא הביתיהן מתי יכניסן, והרי לבסוף נשאלו באמת מ' שנה במדבר. וגם לירושל' אשבר אומר, דבפחות מח' או ט' ימים אפי' בנין שעה לא הוה, רק בנין ערלאי ובבסוכה. והא דלא מקשי הירושלמי מוגעלה הענן מערב עד בוקר, י"ל משום דעכ"פ בשבנו הי' ספק דלמא לשעה או לשנים רבות, בנין קבוע הוה, כל זה כ"ל] (ג) אבל אהל עראי דהיינו כשאינו עשוי לח' וט' ימים, כך דינו, בב' לגיבותא, שעשוי לזמן מועט, ואין בגנו או בסמוך לג"ט לגנו טע"ט ברו"ט, אז אפי' עשה גם המחילות, י"א דמותר לעשות לכתחילה (משבלות שע"ו ח' ואהל שע"ו י'). ובחדא לגיבותא שעשוי לזמן מרובה ואין בו טע"ט ברו"ט, או שעשוי לזמן מועט ויש בו טע"ט ברו"ט (במדורתא וכו' ביצה ל"ג א'), לכ"ע אסור לכתחילה. ובב' לריעותא, שעשוי לזמן מרובה, ויש בו טע"ט ברו"ט, כבר בינארנו דהוה אהל קבוע, והייב עליו מדאו'. ובל אהל ערלאי שאסור, יש חלוק בין גג למחילה. דבגג יש ד' חלוקים, (א) באין שם ג' מחילות ויש טע"ט ברו"ט תחת הגג שעשה, אז דוקא במתכוון להגן או גלגל אסור, ומה"ש אסור לפרוס מפה ע"ג (רייפטן) שעל עריסת התינוק, וכדומה, אם לא שמתוח כבר מע"ש טע"ש מלבד שובי העמוד הכרוך או שהרייפטן בעצמן רחבן טפח, או שאין בין רייפטן לחבירו ג"ט, דהו"ל כלבוד, דבכל אלו גוזרת הו"ל מוסיף על אהל ערעי דשרי (בע"ו כ' ורמב"ם שם). (ב) ובים שם ג' מחילות מגיעות לארץ, אז אפילו אין מתכוון אלא או להגן או לשום תשמיש עכ"פ מדחזי להשמיש, אסור לעשות הגג. ומה"ש אסור להניח כשוי על היבה, ריק הטפח סמוך לגג, כשאינו קבוע בה בלירים (מג"א שפ"ו סק"ו), או לכסות כלי שיש בה טע"ט ריק, או להניח כשוי על חבית של מים, או להניח לוחות על חבות ריקות להיות כשולחן, כמו שנהגין (בפלטין) בסעודות, כ"ז אסור באין הכשוי מיוחד מע"ש להכלי שמכסה בו (רע"ז שסעש"ו). מיהו באינו מכוון כלל לכשוי, כמחזיר קדירה על הכירה, שרי (תוס' שבת דל"ו ב' ד"ה וב"ה). (ג) ובהרתי לגיבותא, שאין שם ג' מחילות, והגג שעושה אינו להגן או לגלל או לשום תשמיש תחתיו, רק על גביו, מותר לעשותו לכתחילה. ומה"ש מותר להניח דף שולחן על הרגלים מדאין שם מחילות וגם אינו מתכוון לאהל (שע"ז מג"א שע"ו סק"ז), וכ"כ מותר מה"ש לנעות ולפרוק הקלאפפע שבביה"כ בכותל (מג"א שע"ו סק"ח), דמלבד טעמי' הנ"ל שרי ג"כ, מדעשוי לנעות ולפרוק תמיד, דמי לכסא של פרקים שמותר למתחו (שע"ו ס"ה, ופי' תרכ"ו ג') ומה"ש שרי לנטות ברייטעל או (הוט וקאפלוס), מדאין לו מחילות ואינו מתכוון לגלל (רע"ז שע"ו סק"ח), ואפילו במשים הטלית על (הברייטעל), דהו"ל כמו דפנות סביב, עכ"פ מדאינו מתכוון לגל, שרי (מג"א ש"ח סקנ"א). (ד) וכל זה בדרך להשתמש תחת האהל, אבל באין דרך להשתמש תחתיו (כן הוא ל' הרי"ן בשבת דפ"ב א'), אז אפי' לעשות ד' מחילות ואהל עליהן, מותר לעשות בשבת, ולכן מותר להניח ספרים מכאן ומכאן וספר על גביהן, כשלריך ללמוד מכולן (שע"ו ס"ז ואו"ח כאן, ודלא כרע"ז שע"ו סק"ד דכספרים דוקא בב' מחילות שרי, אלא אפילו בד מחילות שרי, רק ר"י אורחא דמלתא נקט). ולפי האמור יש לבאורה לאסור לנטות בשבת רעגענשירם: (א) דאף דאין מחילות (השירם) מגיעות לארץ, והרי הוס' (ביצה דל"ב ב') מלריכין לאהל שיהיו מחילותיו מגיעות לארץ, וכ"ל רמיה לדבריהם מסוכה (דע"ז א') דקיי"ל דמחילות תלויות אינן כמחילות, ורק במים הקילו חכמים דלהני, ולא בשאר דוכתי (בעירובין דס"ז ב'), ליתא דדוקא בהאי דביצה, כמדורתא, ביעי ודטיתייהו, דלא התכוון בגג להגן, כ' הוס' דלריך שיהיו מחילות מגיעות לארץ, אבל הכא דמתכוון בגג (השירם) למחסה ולמסתר מגרם ומטר, דל מחילות מהכא, גם בגג בלי מחילות אסור, וכלעיל (סי' א'). ב) ואי"ל דבשירם הו"ל שפוע אוהלים דלאו כאוהלים דמי (בסוכה י"ט ב'), ג"כ ליתא דהרי כבר מסקינן בשבת (קל"ח ב') דלענין שבת אמרי' שפוע אוהלים כאוהלים דמי (ערא"ש שם), ואפילו לרבינו שמואל שב' הוס' שם דלא גרסינן הך לישנא, ע"כ בשירם מדים סמוך לג"ט לגנה טע"ט ברו"ט, כיש לה גג דמי (וכפי' שע"ו סי"א ומג"א תרל"א סק"ב). ג) וגם אי"ל מדמתעלעל ע"י הנושאו, הרי קיי"ל כר' מחבירו (מיר כ"ה א') דאהל זרוק לאו כמי אהל, ליתא, דהיינו רק

כלכלת שבת

רעגענשירם

אחלון בפני הטומאה, אבל וודאי שפיר הוה אהל להביא טומאה התחיו, וא"כ בשבת אסור, והא דאיה דבמרדעת שאדם נושאו והאהיל לד ה' מהמרדעת על הטומאה נטמאת האדם (כרפש"ז דכלים). — ד) דאי"ל דאיכי עובר דנקט התם, היינו שהאהיל עם המרדעת על הטומאה בשעה שעמד, אבל בשעת הלוכו הרי קיי"ל מהלך לא כעומד דמי (כשבת ד"ס כ'), וא"כ כשפותח (השירם) בשעה שהולך, הו"ל כאוהל ארוך בשעת טלטולו, דאינו מביא ואינו חולץ (כתוס' שיבוכין ד"ל ע"ב ד"ה ומר), נ"כ ליתא, דהוקא בעלית המטופפת ועוף פורח או בדבר הנדרך, כ' הוס' דאינו אהל כלל (ובאהלות פ"ה מ"ה), וכ"ל טעמא מדאין להן שום סמיכה באהן, הו"ל גג העומד ברוח דאינו גג, כמו מחילה העומדת ברוח דאינו מחילה (כסוכה כ"ד ח'), ואפילו לר"ע דס"ל קלוטה כמי שהונחה דמיא (שבת ל"ו ח'), היינו דתהוי כמונה על הקרקע, אבל לא דתהוי כאהל. — אבל בשעה שהולך וודאי מחשב (השירם) שנושא על עצמו כאהל, וכדלהות שעל השוורים (סוכה דכ"ח ח') דמחשבו הדלתות כאהל אף לרוץ בפני הטומאה, וע"כ מעשה שיש לאהל סמיכה על האהן (ומתוכן קו' תוס' שיבוכין הנ"ל), והרי סייאני, שהוא כובע שפתותיו בולטין סביב (בקאפלוש שלנו) (שבת קל"ח ב') נמי מתטלטל הוא, ואפ"ה סד"א הוו"ל אהל (אפי' לרש"י), לולא דאינו מתכוין להגן וכדמסיק וכ"ש דקשה להוס' שם שכ' באמת דגם סייאני הו"ל אוהל, אף דמתטלטל.— ה) גם אין לדמות (השירם) (לאויפשונדלך) של סוכה, דמותר לפתחו ולנגרו מדמחובר הגג בציריס (כפי' תרכ"ז) וכ"כ פקק החלון במיוחד לכך מותר לסתום בו, מכ"ש בקשור בציריס בסוכה, או במיוחד לכך בפקק, הו"ל כדלת שנועל הפתח, משא"כ (בשירם), כשדותק מלמעה, עושה אהל מחדש — . ו) גם אין לדמות (השירם) לכסא של פרקים (שבת קל"ח ח') שטופלין אותו והוזרין ופותחין אותו, ישרי, ליתא, דהתם אין עשוי לגל ולהגן על שתחתיו, רק לישב על גביו, משא"כ הכא. הרי תתרנו על כל הלדים ולא מצאנו היתר (לשירם) הכ"ל לכאורה, ואעפ"כ כ"ל דשרי מדינא, מדאמרי' התם (שבת קל"ח ח') טלית כפולה, לא יעשה. פי' רש"י שלא יסתח הטלית ע"ג ד' קונדבין בשבת [שספתות הטלית מגולגלות בלדדיו לגד האהן לדפנות]. ואם היה כרוך עליה חוט או משיכה, מותר לנטותה, פי' רש"י שאם היה תלויים על הקונדס מע"ש מכופלת, וכרך חוטים על הטלית מע"ש למשכה בהן לכאן ולכאן, מותר למשכה בהן בשבת, ולתוס' שם מיירי סיפא, בפרוסה מע"ש טפח, או דמיירי באינה פרוסה טפח, ואפ"ה שרי לנטותה דכריכת החוט מע"ש הו"ל כמייר טפח מע"ש. ואנה וודאי מסתבר טפי תי' בתרא של תוס', דקשירת החוט מועיל כמו שייר טפח, דהרי הגמ' לא הזכיר כלל משייר טפח מע"ש, כמו שהזכיר בבודאי (שיבוכין דק"ב ח'), ואו לי בשייר בה טפח עשקינן, א"כ נ"ל כריכת חוט כלל, ומ"ש מבודאי, אלא ודאי דתי' בתרא עיקר, דכריכת החוט הו"ל כמו שייר טפח. וגם דברי רבינו רש"י, טעין לזה לענין היטב בדבריו, ומה"ע גם הרא"ש לא הביא רק תי' הב'. והנה במקום כריכת החוטים, יש ב' פירושים, לרש"י ולשאר המפרשים ר"ל שכרוכים חוטים בשפולי הטלית למושכו בהן לכאן ולכאן וכמש"ל, ולרמב"ם (פכ"ב משבת הכ"ט) ר"ל שכרוכים חוטים בטלית שהם תלויים בהן בהקודם — . ויהיה איך שיהיה, נחזי אנן (בשירם), לו יהא שהקנה שבאמצע (השירם) היה נעוץ באהן דוגמת הגם שהטלית תלוי עליו, וגם דפנות (השירם) היו מגיעין לאהן דוגמת הטלית הנ"ל, אפ"ה כיון דהגג של (השירם) מחובר למעלה אל המקל שבאמצע מע"ש, וגם יש תחתיו חוטי ברזל (דראהטע) למתחה בהן לכאן ולכאן, וודאי לא גרע מטלית כפולה הנ"ל דמותר למתחו בשבת, כתי' הב' של הוס' הנ"ל. ואפילו תימא דב' תרוצי תוס' שקולין הן, ולא מסתבר חד מניהו עפי מחברים, עכ"פ מדאין (השירם) עשוי רק לזמן מועט, הו"ל רק אהל ארעי דרבנן, ובדרבנן שומעין להקל — ושרי, ולא דמי לסייאני דאסור להוס', וכלעיל, דהתם עושה אהל חדש בשבת, משא"כ הכא כבר היה הגג במקומו מע"ש אל הקנה שבאמצע, שכל האהל תמוך עליו, והו"ל כאילו כבר התחיל לפרסו מע"ש, וכמ"ש שלטי גבורים בטלית כפולה הנ"ל יע"ש. הן אמת שדמנ"ל (שבת שקנ"ב) כ' דהך דטלית כפולה מיירי שאין בה אחר נטייתה טע"מ ברו"ע, א"כ (בשירם) שיש כשיטור זה, נראה לאסור, אולם זה דעת הרי"ף, והרי כבר תמה עליו הרא"ש שם בפרק תולין (סי' ב'), וכ' וז"ל ואין דבריו נראין בזה כלל, דהרי טלית כפולה וודאי הוא אהל ערלי יותר מכילת התנים, דמותר לנטותה ולפורקה בלי חוט ומשיחה, אלא טלית כפולה מיירי בים בגנה טפח עכ"ל. וכן רש"י לעיל באבני דמקיבו חומרי מהניית', פי' דכילה מיירי בים בגנה טפח, לא אזל בשיטת הרי"ף, וכ"כ רב"י (סי' שע"ו), וא"כ נוכח דחוטים דמותר בטלית כפולה מיירי אפילו בים בגנה טפח, דכיון דאפילו בכה"ע לרש"י הוא מדרבנן, מ"ש הא מהא, וכן ממקומו הוא מוכרע, דבטלית כפולה לא יעשה, פי' רש"י לפרוס הטלית ע"ג יחידות, א"כ וודאי יש בד' יחידות טע"ש, א"כ בסיפא נמי הכא מיירי בים טע"ש. דאי"ל דסיפא מיירי באין בה טע"ש, ליתא, דחדא דמלבון הגמ' ואם כרך עליה חוט או משיחה משמע שפיר דאריסא קאי, ותו דא"כ למה נקט תקנתא דמשיחה טפי מתקנתא דפחות מטע"ש, אלא וודאי מה דנקט רש"י בסיפא נתנה על הגם שעל הקנוף, אורחא דמילתא נקט שהעמיד המטה עם הקנוף (עי' סוכה ד"י מ"כ) באמצע הד' יחידות, ובחוט מושכ"ז למעלה מהיחידות, א"כ יש טע"ט בהגג, ואפ"ה מותר מחמת החוטים שכרוך בה מע"ש. ותו דאפשר לומר דאף לרי"ף מותר, דעד כאן לא משמע מרי"ף דבים טע"ט בגג אסור, אלא בשמחילות מגיעות לאהן, וכדדייק הרי"ף וכ' והטלית משולשלת ומגעת לאהן, ומעמי', כ"ל מדאמ"ל כר"ן שהביא רע"ז (שע"ו סק"ד וי"ח) דלכל אהל קבע צריך מחילות וגג, וכמש"ל, וכן משמע מרי"ף כאן, ומרי"ף בילה פרק המביא במדורתא, שכ' דמלמעלה למטה שרי, דאין דרך בנין בכך, עכ"ל, אלמא דס"ל לרי"ף דגג בלי מחילות, אין אהל מדאו', ואף דאסור עכ"פ מדרבנן, עכ"פ במדורתא וכדומה דאין מתכוון לגל, שרי בכה"ג לכתחילה, ולהכי הכא בטלית, מדמתכוון לגל ויש גם גג ומחילות מגיעות לאהן לא שרי רק באין בגג טפח. וכן מוכח לכע"ד דלרי"ף צריך גג ומחילות לאוהל קבע, דאל"כ מה יענה רבינו הרי"ף בסוגיית דעירובין (דק"כ ח') שהביאה גם הרי"ף, בבודאי דא"ל שיפרוס טפח מע"ש, דאז רשאי להוסיף בה בשבת. וק' מה יועיל, הרי בשיש גג טפח הו"ל לרי"ף אהל קבע, והוספת אהל קבע לכ"ע חייב הטלת (במשבלות בע"ו ח') וע"כ נ"ל דהתם באין דפנות מיירי, מדבעו אוירא, או דהתם אף שהיו גג ומחילות עכ"פ לא היה רק ערלי, אלא נעשה לזמן ארוך דהרי בכל לילה סלקו הגג, ולהכי סגי בהיה פרוס אהל טפח מע"ש, והו"ל מוכיח על אהי ערלו ושרי, משא"כ הכא בטלית שקשור בכתליס לזמן מרובה, וגם משולשל לאהן והיה גם דפנות, א"כ א"א שיהיה שהיתר בפריסת טפח מע"ש, דהרי אז הו"ל אהל קבע דאסור להוסיף עליו, ע"כ נקט הש"ס תיקון אחר של חוט ומשיחה. אבל (בשירם) דאינו רק גג, דמחילות תלויות בבו אינן מחילה, אף שבתבנו למעלה דבמתכוון לגל אסור גם גג בלי מחילות, עכ"פ אינו אסור רק מדרבנן, ותו דעשוי רק לזמן מועט, א"כ מ"ש הך אהל דרבנן, או בשאין גג טע"ט דמדרבנן, כמו דהתם מתיר הרי"ף בחוט ומשיחה ה"ל הכא בשירם. ואף דלאחד תי' תוס' הנ"ל, הכא בדים גג ומחילות לריך פריסת טפח וגם חוט ומשיחה, עכ"פ כיון דאהל ערלי הוא, בדרבנן שומעין להקל, ובפרש במלטער מגשמים, במקום לערא ל"ג רבנן (ס"א י"ג). גם במקום פסידא ל"ג רבנן (בכתובות ד"ס ח'), והכא יפסדו מלבושיו בגשמים. גם גדול כבוד הבריות אילך בבגדים מלוכלכים וכמו שהתירו מה"ט לטלטל מוקלה, או להוליא מכרמלית לר"ה, כדי לקנה מ"ט (שי"ב ח'). וכ"כ התירו בת בוקתי לעשות בגין ערלו משום כבוד הבריות (סס פ"ו), אף דהתם אינו כבוד הבריות כל כך, דהרי אסור לפנות במקום שיש רואין (בברכות דס"ב ח'), רק שלא יתבזה בעיני עצמו להיות כבהמה, מכ"ש כשרואה אילך בין הכבדים ובגדיו מלוכלכים שיש לחוש לכבוד הבריות. ואח"ל לא אילך בין הבריות, אין לך לער יותר מזה (בתוס' דשבת ד"נ ב' ד"ה בשביל) ועיין שבת פכ"ב מ"ד. והגאון רבינו אלי' וילנא זצוק"ל מהיר כל שבות כדרכו במקום לערא (רפ"ז סקפ"ו), וגם באשל (שע"ו ח') משמע להקל בהך דינן שאין קובדין רלוטותיו בשבת, יע"ש. אחר אינה שיש שכתבתי זה, דאיתי בתשו' נב"י (סי' ג'), הוסש (ברענענשירם) לאיסור סקילה — ובמה"כ הפריז על המדה, דכל עיקר סמיכתו על הרי"ף, והרי כבר הוכחנו שגם לרי"ף לא אסור רק בשים מחילות מגיעות לאהן, וכדדייק הרי"ף וכ' אבל בשאין מגיעות לאהן, הו"ל רק מחילות תלויות דאינן מחילה וכמש"ל, — ואם אפי' יש טע"ט בגגו הו"ל ערלי, רק דהרי"ף לא רצה לומר דמיירי הכא בך משום דטלית כפולה הוא, משמע אפי' משולשלות לאהן. או שהרי"ף מקובל היה מרבותיו דטלית כפולה משולבה דפוטיתי' לאהן, ואף דבסייאני כ' תוס' (שבת דקל"ח ב' ד"ה הא דמיירדק) שבשאינו בשפוע כפוף, הו"ל כאהל ואסור, אף שאין שם דפנות י"ל, דחדא הרי קיי"ל שם כרש"י דאין בסייאני משום אהל מדאין שם מחילות (וכדע"ז שע"ו ח' ומנ"א כשם הב"ח ש"ח סקנ"א), ותו דאפי' לתוס' דוקא סייאני אסור, מדלא הי' האהל מע"ש קשור בחוטין בהדבר בתמוך עליו האהל, ממלא כשלובשו הוא עושה אהל חדש בשבת, ואף שאינו מתכוון, עכ"פ פסיק רישא הוא, משא"כ (בשירם), שהאהל קשור בחוט ברזל מע"ש בהמקל שבאמצע שהאהל תמוך עליו, הו"ל כאילו כבר התחיל לנטותו מע"ש טפח ושרי. ואעפ"כ לאסר הגאון הנ"ל החמיר כ"כ באיסורו, לא מלאני לבי להתיר הדבר לגמרי מבלי שיסכימו עמי חבירי המקום יהי' בעזרם. אבל עכ"פ נ"ל ברור דמותר לומר לגוי למתחו ולפתחו בשבת, כיון דאפי' שבות שבו לא בדירא כל כך, לפיכך אפי' שבות דשבות לא הוי, ויש להתירו עכ"פ משום פסידא ולער' ולכבוד הבריות, וכדאמרן. ואי"ל דעכ"פ להסר מעשה תשדא שיחשידוהו שהוא מתחו ופתחו בשבת, דהרי גם באיסור דרבנן חייש' לחשדא, דדוקא לעניין לאסור גם בחדרי חדרים אסור רק באיסור דאורייתא (כתוס' כתובות ד"ס ע"א ד"ה מעמכן, ומ"ק ד"ת ע"א ד"ה מנסכן ופי' רע"ז רמ"ג סק"ג ורמנ"א ס"א סקנ"ו, ופי' טוד בא"ח סי' כ"ז ס"ב) אבל לעניין לחוש לחשדא אפי' באיסור דרבנן חייש', וכהאי דלא הלא בזוג שבאוטר' מדמחזי כאזלה לחינגא (א"ח ס"ב) ואת"ל מו"מ בשבת דברי קבלה מדהחכר בגחמי', ודברי קבלה כדאו' דמי (עי' מ"ש לעיל במלאכת כותב) ליתא,

כלכלת שבת

רעגענשירם . מחיצה

דהרי גם בבשר עוף בחלב שקדים מחמריגן (כי"ד פ"ו וש"ך שם סק"ו) ואפי' כשכל עיקר האיסור מדרבנן מחמריגן, כגר תנוכה בחלר שים לו ב' פתחים שלריך להדליק בשניהן, מעטם חשדא שיחשידוהו שלא הדליק (כפי' תרע"א ס"מ) דלעפע"ד דדוקא על להבא או על ההווה, חייבי- למרלית עין בין בדאו' או בדרבנן, שיחשידוהו שעושה איסור או שעשה איסור, אבל על לשעבר שיחשידוהו שעשה איסור, רק באיסור דאוריי' חייבי, כגון האי שכשרו כליו במים שלא יבעיחם בחמה, שיחשידוהו שכבשן היום (שבת קמ"ו ב'), וכ"כ אסור לעשות לעשות לעומת הדומות מבפנים שיחשידוהו שבעל נדה (כמנחות ל"ה א'), דשניהן איסור דאו', אבל באיסור דרבנן לשעבר לא חייבי' לחשדא. ורלייתי מתיטוקות דמותרי' ברחילה וסיכה ביו"כ דאמרי' מאתמול עבדו' לי' ולא יחשידוהו (ביומא ע"ח ב'), מעשה דכולהו לחירי רק מדרבנן (כרא"ש ר"פ יו"כ), וכ"כ דייסא ביו"ט, לי לאו דחזי' דקליף ליהרי', דמוכח דעשה היום, הוה שרי', ואמרי' דמאתמול עבדי לי' ולא חייבי' לחשדא (בביצה די"ד ב') משום דמדאו' כל לורך אכל נפש שרי אפי' קנירה ובחיצה (כפי' תל"ה ס"כ) ורק מדרבנן אסור, להרי בלשעבר ל"ג. [*וכ"כ כותי שבא לכבות שריפה בשבת א"ל למחות (כא"ת אל"ד סכ"ה) ולא חייבי' שיחשידוהו שא"ל לכבות. ואא"ל התם משום פסידא ל"ג בה רבנן הרי גם במרביע כלאי' (י"ד ל"ז ס"ד) ובמסרם בהמה (אה"ע ס"ה) בעושה נכרי מעצמו שרי, וא"ה שע"פ ליווי ישראל עושה, כיון דאמירה לעובד כוכבים רק מדרבנן אסור]. והא דלא יסכיר מרחץ לעובד כוכבים שיחשידוהו שא"ל לעשות בשבת (כפי' רמ"ג) אע"ג דאמירתו רק שבות ולשעבר אפ"ה חשדינן ליה י"ל התם טעמא אחרינא איכא דרגלי' לדבר שא"ל לעשות, מדהתם מרחץ לאו לאיסורא קיימי. והרלוה דבשדה באמת מותר וכמבואר שם. וכ"כ הא דאסור לבשוק עם העובד כוכבים על מלאכת ישראל בפרהסיא שיחשידוהו שבכרו ישראל לימים (כפי' רמ"ד ס"א), התם נמי רגלי' לדבר לאיסור מפי מלהיתר, וכמ"ש הוס' (פ"ז כ"א ב' ד"ה אריס') דרגלי' עפי לשכור ליום יום (ועי' רע"ז רמ"ד סק"ב. ועי' ביצה די"ב ב' תוס' ד"ה אין, שכ"כ בשם ירושלמי ודו"ק). ותו כ"ל דהכך (דפי' רמ"ג ורמ"ד) אינן חשדא לעבר, רק חשדא דהוה ולהבא, שיחשדו שהמעשה שעושה ושעשה העובד כוכבים הוא באיסורא, מדא"ל ישראל, אבל במילי דרבנן שכבר נעשה ונגמר, לא חייבינן שעשה באופן האסור. וטעמא כ"ל דכל לשעבר לא חייבי' בה כל כך, כדאשכחן (גיטין כ"ח ב') שמא מת לא חייבי', שמא ימות תנאי היא, להכי בחשד איסור דרבנן הו"ל קלת כגזירה לגזירה. ומ"ש רמ"א (רי"ב ס"ה) דלהכי שרי למהוח (המאיר) מע"ש לא אפ שמשמעת קול בשבת, עכ"פ הכל יודעים שדרך להעמידו מאתמול משמע אי לאו ה"ע הוה אסור. כ"ל דהתם לאו משום מרלית עין ה"א לאוסרה, דא"כ מה קאמר דהכל יודעים וכו', מה זה טעם, הרי בשר עוף בחלב, וכדומה באיסורים נמי הכל יודעים דאסור, ואפ"ה חשבו גבייהו מפני מרלית עין, אלא משום דסד"א לאסור, מדהחמירו בכל השמעת קול מדהו"ל אזהל שבת (כרמב"ם רי"ב ב' ורע"ז של"ח ב'), להכי קאמר רמ"א מדהכל יודעי' שדרכו לערכו מאתמול וליכא אזהל שבת בהשמעת קולו. ותו כ"ל דכל שאפשר בקלות בהיתר, אפי' באיסור דאו' בהוה או בלהבא, לא חייבי', דהרי עליה שאולה פטור מעלית כל ל' יום (כתובות ק"י ע"א), וע"כ שעמא משום דעליה ופורלמי בזול (ע"ש). [*וכ"כ בהולך לעיר שבה חג לעבודת כוכבים אם יכול לילך דרך שם לעיר אחרת מותר לילך לשם ולא חייבי' להשדא (כע"ז פ"א מ"ד)]. ואפשר עוד דאפילו באיסור דאו' כל שהוא לשעבר, דוקא באיכא הוכחה קלה שנעשה באיסור חייבי' למרלית עין, וכהאי שכשרו כליו ב ד ר ך במים (שבת קמ"ו ב') דאסור לשעבן, דמי יודע שכשרו ונפלו בגדיו ב ד ר ך במים. ואפילו לרש"י (שבת ס"ה א') שפי' שכשרו בגשמים (עי' תוס' קמ"ו ב' ד"ה מי), עכ"פ לא לחכם נקטה המשנה שכשרו ב ד ר ך, וכ"ל שהיו הגשמים בדרך ולא בעיר, להכי חייבי' שיחשידוהו שכבשן היום מדאיכא קלת הוכחה לזה, וכ"כ ברלועות אדומות מבפנים, איכא קלת הוכחה לאוסרא, דהרי רלועות שחורות מבחוץ הלממ"ם, ולמה עשה ב' לבעים בהרלועות, מזה יוכיחו לחשדא. אבל בלין הוכחה לאוסרא אפי' מלהתירא, גם לאוסר דאוריתא לא חייבי' רק להבא ולא לשעבר, ורלייתי מחותמו בולע, דלולא חשדא שיאמרו שהוא שובדה, דשלו לקיימה (ועי' ע"ז מ"ג ב', רש"י שם ותוס' ד"ה והא) ולא חייבי' שיחשידוהו שעשאה, דכלל גדול אחז"ל (שבת קכ"ז ב') הוה דן את כל אדם לכף זכות. ומשם מוכח, דאף היכא דיש קלת הוכחה לאיסור, וכהך שובדא בחסיד שפדה ריבה, וכאינך עובדי דמייתי התם עכ"פ היכא דלא אפשר בנקלות בלא אותה מעשה שאפשר לחשדו על ידה, לא חייבי' לחשדא, ועד כאן לא אמרו (יומא דל"ח א') שלא יביא אדם א"ע לידי חשד מדכתיב והייתם נקיים מה' ומישראל, הייגו היכא דאפשר בנקלות בלא אותה מעשה. וכ"כ גבאי תמחוי מוכרין לאחרים מה"ע (כפסחים די"ג א'). וב"כ התוס' לא יכנס בפרגוד חפות (שקלים פ"ג מ"ב), דכולן אפשר בנקל בלעדי אותה מעשה. אבל היכא דלא אפשר בנקל, שרי ולא חייבי' לחשדא, דאין דנין אפשר משאי אפשר (בסוכה ד"נ ע"ב), רק היכא דאין רגלים לדבר כלל שחטא, ע"ז אמרו החושד בכשרים לוקה בגופו, וכמשרע"ה שחשד ליעקב הן לא יאמינו לי (בבבא דל"ז א') וכזקני כהונה שחשדו לכה"ג שהוא לזדוני. הולרכו לבבות להראות לו שבעל כרחם

השביעוהו (ביומא די"ט ב'). נהדר לקמייתא, (ברענענשירם), דאית בי' ד' לעיבותא. שהוא מדרבנן, וגם לשעבר, וגם אין בו הוכחה שעשאו באיסור, וגם בקלות יכול למשבו ע"י עובד כוכבים היום. כל כה"ג ודאי לא חייבינן להשדא, ולא כהגאון בו"ב הנ"ל דאוסר גם ע"י עובד כוכבים. ומה"ט נ"ל נמי דכשעומד מתוה כבר, אבל זקוף אבל הכותל, מותר לנשאו על עצמו בשבת, דדמי למטה זקופה (שבת קל"ח א'), דמותר לנטותה, אע"ג דמחהלת על סדלין שתתהיה, אמרי' התם דמחקופה כבר לאו מידי עביד (ועי' רע"ז שע"ז סק"ה), ואין להקשות מכובע (ש"א מ') דליתא דהרי כבר כ' המרדכי (שבת ר"פ תולין) דטהגין כרש"י שם ליתא כובע, וכ"כ המג"א (ש"ח סקי"א), וכן בתשו' מ"ב בהגהותיו שבסוף הספר (א"ח סי' ב') משמע דאסור רק לנשאו חוץ למקום מעורב היכא דלא מיהדק אבל משום אהל שרי, אפי' אין מה שעל הראש שום עם מה שולא ומאהיל [ולא כרע"ז שמקיל מעשה זה רק בבייגל ולא בהוט ולאפלום), וא"כ ה"ה (בשירם), וכן במשבלות (פסי' ש"א) מתיר לנשאו בשבת בשכבר מתוה, ורק בכרמלית אסור לנשאו, וכמבואר שם. אחר כמה שנים שכתבתי כל הנ"ל מלאתי דאתא לידי ספר ברכי יוסף מהגאון מהו' חיים יוסף דוד אזולאי זצוק"ל, שכתב בביאורי ברכה (פי' שע"ו) וז"ל ועתה ראיתי בשו"ת נשבעת יוסף כ"י להרב המפורסם מהו' פנחס עניו ז"ל ר"מ דקק"ו פירמרא שכתב בחלק ה' סי' י"ט השובה שלומה על כל דברי הרב המגאר (הוא הרב מהר"ד פאלדו שכתב לאיסור פתיחת אומברילא הוא רענענשירם) ומסיק דהאומברילא כבהיא פתוחה מערב יו"ט בשיעה דמותר לנשאה, ולא מבעי' כשהיא פתוחה ועומדת על רגלה, אלא אף אם איה עומדת על רגלה רק שמוכה לכותל על אה שרי להנשיאה, ושמוה להגן עליו. ואם האומברילא יבשה ופתוחה קלת למטה כמהגה, מותר לנטותה, דהיון דאין באומברילא דפנות שרי לפותחה, והוא מורה ובא להשתמש ביו"ט באומברילא הפתוחה מעיו"ט, וכן ראה לרבותיו שלא מיחו ביד הטוהר כן, אבל בשבת דיש איסור הוצאה, איכא למיגזר. עכ"ל שיורי ברכה. הרי שכתב גם הוא להקל לפותחה כשפתוחה קלת, וכן הש רוב (רענענשירם) שלו. ומה שאסר בשבת, כ"ל דר"ל דבשבת אסור לנשאו בחצר שאינה מעורבת, משום גזירת הוצאה בר"ה אף שאין ר"ה מצוי ביניהו, (כרמב"ם רפ"ו ג') אפ"ה גזרי' (בפי' ש"ג פי"ח). אבל ליכא למימר דכוונתו דאף בחצר מעורבת אסור לנשאו בשבת משום גזירת הילאה, דא"כ כל מילי נמי נתסר לנשאו אפי' בחצר מעורבת מה"ט. — ועוד דמ"ש ממקל דשרי לי' רמב"ם (פ"ח סקכ"ז) בשבתו לכבוד, ורק בבשאו שלא לכבוד אסור, מדאיכא זילותא לשבת, וכ"ל דטעמי' דמחזי כרולה לנלאת לדרך כמ"ד ומקלכם בידכם [*ואפי' סומא אסור ואפי' בחצר מעורבת (כביצה כ"ה ב')], (וגם על זה ק"ל מביצה דף ל"ג א' דרק להגהיג בהמה במקל אסור דמחזי כמנהיגה לאכרה ש"מ דמותר לנלאת כמקל). [*ע"ל דש"ס רבותא קמ"ל אפי' מנהיג בהמה במקל, דא"ל סד"א דלא הוה זילותא לבשתא כאילו רולה לנלאת לדרך, אפ"ה אסור, מדמחזי כמולוך בהמתו למכרה. ואין להביא ראי' מבשבת (קפ"ג ב') דלא שרי ת"ק לטלטל מקלות בע"פ בשבת רק מדאין שבות במקדש, ש"מ דבנבולין אסור משום מוקלה, י"ל דהתם רק במקלות דקין וחלקין וכדקאמר במתני', והגך לא חזו לא לתמוך עליו ולא לכבוד, רק להפסיע בהמה דאויה להכי הו"ל ספיר מוקלה משא"כ שאר מקל]. והכא דנוכא בהמה דאויה להכי הו"ל ספיר מוקלה משא"כ שאר מקל]. ומה דנוכא (הרענענשירם) משום המעבר אין לך, דרך הכבוד יותר מזה, שלא יתלכלו בגדיו מגשמים. אמנם לתלות פרוכת בקומדסין לעשות חופה כמו שנוהגין בעשות (בפאלנין) בשמחת תורה, נ"ל דאסור, ובמש"ל (פי' ח'). ומה שהקיל רמ"א (שע"ו ח'), היינו רק בקשורה בקומדסין מעיו"ט, ואין להקל משום כבוד התורה (כרע"ז של"ע ב'), דהכא עיקרו דאו', וגם בל"ז אין מדמין שבותין זל"ז (כמג"א ס"ז ז'). כל זה בנג של אהל ארעי. אבל במחיצה בלי גג, דוקא בעשאה להתיר דבר מה, כגון כדי לטלטל בשבת, או כדי להיות דופן לסוכה, או כ"ש להתיר תשמיש בפני ספרים, אסור לעשותה, אבל בעשאה להגן או לגוי, (כעאפעטען) שתולה על כתלי הסוכה או (פענסטערגארדינען), וכדומה, אז כשאין טרחא או מעשה אומן בתלייתן, מותר להלותו בשבת (בע"ו א'), אבל כל דבר של טרחה, אסור לעשות בשבת (של"ג). מיהו בפרוסין כבר טפח מן הלד מע"ש, אז אפי' עשויין להתיר דבר מה, מותר לסוסיף ולפתחן בשבת, ומה"ט (שפאנישע וועגעדע) הפתוחים טפח מע"ש, מותר לגמור פתיחתן בשבת, אפי' בעושה להתיר דבר מה (משבלות שע"ו ב'). מחיצה שאינה קשורה למטה, ולדה ונעה ברוח, אינה מחילה כלל להתיר שום דבר, ואינה אלא לנטיעות, ולפיכך מותר לנטותה בשבת. ומה"ט מותר לתלות וילון לפני הפתח, ופרוכת לפני ארון הקודש, אף בתלוי שם בקבועות. [כ"י בפירושיו שע"ו, ומג"א שם סק"א ולא כיש מזהרין בהבית המג"א שם סקי"ט. וע"ל ראי' מהו' שפ"ב ס"א ס"ט. והו כ"ל דהא לריך רמג"א לטעמא דנע ונד ברוח היינו להתיר וילון שלפני הפתח, ומיירי שרלה להתיר על ידו דבר מה. אבל פרוכת אפי' הו' מחוכר למעה ואינו מתנועע לרוח, שרי לעשותה, מדאינו עשוי רק לנטיעות או לגוי וכמבואר בסעיף א' (שם). ואילה"ק מעלית ספולה וכילה (שבת קל"ח א') דלרע"ף ורמב"ם מיירי בתין בגגן שפח, לתה מתכבו אהל, הרי לא בתו המתילות להתיר, וגם נדיס ברוח דנ"ל דהתם שאני דנשבו לאהל, אף דאין להן אהל רוחב שפח,

כלכלת שבת

המבעיר, מכבה, מכה בפטיש, מחט עקום, אורג אויפציהען, זאנדאורג, זאנענצייגער, הדחת כלים, טבילת כלים, רצועות מנעל, חלה, ספינה, קלינגעל, המוציא.

ע"י עובד כוכבים בת"ל כל כך שיעשה ישראל. אבל כל שמן שנפל כה"ג אסור כה"ג ע"י ישראל (רע"ז ג') וע"י עובד כוכבים גם בכל שמן מותר (מג"א שם סק"ז): לז) המבעיר כ"ש בין להתחמם בין להאור, חייב, אבל בהבעיר דרך השתתה מקלקל הוא ופטור, אבל בהתכוון להקשה מלאיבו, חייב מדמתקן לגבי כעסו. ויש פוטרין בזה. המחמם ברזל כדי לגרפו אח"כ במים, לרמב"ם הו"ל תולדת מבעיר, ולראב"ד פטור, מדהו"ל נולאכה שא"צ"ו. החותה בגחלים, חייב משום מכבה ומשום מבעיר (כריתות ד"כ ע"ב). [וכ"ל דמה"ש נקט תנא הכא מכבה קודם למלאכת מבעיר, דקמ"ל דאפי' לא הבעיר רק ע"י שביבה, נמי חייב מהבערה, ולא תימא מקלקל בהבערה הוא בסברה ת"ק (שם). אבל ליכא למימר דלכתי הקדים תנא מכבה למבעיר לאמשינן דדוקא בביבה לצורך להבעיר חייב, דליתא, דא"כ מה יענה הרמב"ם דפ"ל מלאכה שאלג"ו ג"כ חייב, ותו דא"כ למה לא אמרינן תנא הכי ג"כ אלא קודם ומתיר, [*אורג ומנפן], קורע ותופר, וכותב ומוחק, וכונה וסותר, דקדמי למכבה ומבעיר, ובכולן אינו חייב רק בעשה בקלקולו לתכלית הפוכו, עי' רתוו"ש ד"ה והמתיר]. הנותן שמן בנר, או המטה (לאמפע) כדי שיתקרב השמן להפתילה, חייב משום מבעיר, והבוטל שמן מנר, או המטה (לאמפע) לאחוריה כדי להרחיק השמן מהפתילה, חייב משום מכבה, וכ"ל דשניהן תולדות הן (עי' ביצה כ"ב ב'). תנור שיש בו נחלים בוערות, הפותחו חייב משום מבעיר, והסותמו חייב משום מכבה, ואף דלא מכוון לכך, עכ"פ פסיק רישא הוא (רע"א מג"א סק"י). אסור לפתוח דלת או חלון נגד נר החולק או עד מדורה שמוקחים סמוך לדלת הנפתח, ומכווים ממש נגד הפתח, שמא יכבה הנר, או שמא יבעיר המדורה. אבל אם פתוחים, מותר לנעלן ולסגרן, ואין כאן משום מכבה או משום מבעיר. מיהו בקבוע הנר בדלת עצמו, פותח וסוגר בנחת ומותר (כ"ז נפי' רע"ז). אין פולין ואין קורין לאור הנר. גזירה שמא יטה (ער"ה): לח) המכה בפטיש ר"ל אפי' עשה רק פעולה קטנה כהכאת פטיש, להשוות עקמימות שנעשה בכלי אחר שנגמר, או על הלבינה שבבגדין, כדי להשוותה עם חברותיה חייב. וה"ה בעשה שום דבר שע"י נגמר המלאכה. תולדתו הוא כל דבר שלא מלאו חכמים דוגמתו בהתכות, אמנם להולדת מכה בפטיש (ירושל'). המנפח כלי זכוכית והלר אפי' מקלת טורה בכלי, והמגרד כ"ש בכלי להשוות פניה, והעושה נקב כ"ש, שיהי' להכנים וגם להוציא, בין בעץ בין במתכת בין בבגדין בין בכלי, חייב (רמב"ם פ"י). הכסתת האבן כ"ש, או המלבד האבן ביסוד הבנין והוסיבה במקום הראוי לה, חייב (שם). הנוטל קסמין או קסרים שנשברו בהבגד מהארינה, או הסיר שלג חוט שהגיע הייב, (העפטפאדען) בל"ת (עי' כתופר), או המוציר מלבוש שחור וחדש מהשבק, חייב (שם). הפותח בית הצואר בכתונת ע"י חתוך או קרע, חייב (שבת מ"ת א'). הקושם קיסם לאזן בו שיניו, בסכין חייב, ביד פטור. מיהו קש וכל מאכל בהמה (וכ"ש מאכל אדם) אין בהן משום תקון כלי, דמדרכיך ואינו מתקיים, לא חשיב כלי, ואפי' בסכין מותר לקוטמו (שב"ב). וכן עלי בשמים אפי' קשים כעץ מותר לקשמן ביד כדי שיריחו יותר (מג"א שם ו'). [*אבל להוליד ריח בדבר שאין בו ריח אסור מדדמי לעושה מלאכה חדשה, וכמכה בפטיש (רש"י ביצה כ"ג א' ד"ה דקמוליד)]. אסור ליתן עלה הדס בנקב שבחבית, שיהיה כמרזב לזוב היין דרך שם, ואף דאין באוכלין משום תקון כלי, היינו כדי לעשות מהן כלי בתחלה, אבל לתקן בהן כלי העשוי כבר, אסור (מג"א שי"ד ו'). ומזה נ"ל דאסור לעשות מגופה מקלא כרוב שקורין (ריבע). סכין שפגם והשחיזו, חייב. מחט שנתעקמה ונפוד שנתעקם, אסור להפשיטן משום תקון כלי (מג"א ס"מ י"א). אסור לשבור חרס או לקרוע נייר, אפי' אינו מהכוון למדת אורך ורוחב, דמחזי כמתקן מנא (רמב"ם פכ"ג משבת, ועי' לעיל במתתן). אסור לקפל בגד משום תקון כלי, רק בדאיכא ה' לטיבותא, וסי' אח לאה. שמקפלו רק אדם אחד, והן חדשים שלא נתכבסו עדיין, והן לבנים, ואין לו בגד אחר להחליף, ורולה ללבוש היום בגד המקופל. ובאיכא כולהו ה', שרי לקפלו. מיהו במקפלו שלא בקפולו הראשון, או באין בהבגד מקום קבוע לקפלו שם, אז בכל גוונא מותר (ס"ב). אסור למתוח כלי שעות (אוהר אויפציהען) בל"ת, משום תקון כלי (רי"ב ס"ה, ובל"ת). ולכאורה משמע מרש"י (שיבוכן ק"ג א' ד"ה משלשל), דהוא מלאכה דאו', מיהו יש לחלק, דהתם כשנפסקו החבלים מייריו, ונשאל (ש"ת ע"ת) משתפק אם הוא דאו'. ואעפ"כ נ"ל דלעולך חולה שאינו משוכן שיקח מעדיפין בשעות יחודות, שרי למשוך עבורו האוהר, כדשריגן לעצבל מוקלה עבורו, מדאין בו דרך דאיסור דאו' (שב"ת מג"א ט"ו) ו' ושב"ת ל"ג). וגם שבות שלא כדרכו, אפי' רק במלטער, שרי (כמג"א ש"ז ו' ושב"ת ל"ג). וכן בחשל שם התיר בכה"ג, וכן בתבו' הר הכרמל כי' א' התיר למשוך (האוהר) בעודה הולכת. וכן מותר להעמיד (האוהר לייגער שטעלנען) בלי למתתה, באינה משמיע קול נעים ני"ז (משבלות בל"ת ') ולמתתה ע"י כותי לעולך, פשיטא דשרי בכל שבות דשרי במקום עולך גדול (כפ' ז"ז ס"ה). מיהו (זאמדאוהר, וזאגענלייגער אסור לטלטלן (ספס"ת). ובמבלות (רי"ב ו') מתיר בפשיטות להפך (הזאמדאוהר) יע"ש. אסור להניע המטות משבת למ"ש, רק באם הנעה במדר שדר שם, ואינה דבר מגומה שיעמוד כך, מותר להניעה, מדהיה אז עולך שבת, אבל מניעין המטות מגיל שבת לשבת, ומ"מ טוב יותר להניעה מע"ש (מג"א ש"כ סק"ו). מריחין כלים לעולך היום, ולעולך מחר אסור משום תקון כלי (שב"ג). ולעולך היום היינו עד אחר סעודה ג', דמשם ואילך כל שאין ברור לו שיאכל אח"כ, אסור להדיח. ודוקא בכלי אכילה, אבל כלי שתיי' מדיחין כל היום רק בין מנחה למערב, דאז נוהגין היסור לשתות לכן אסור אז להדיח הכוסות (מג"א שם). אסור להטבול כלי חדש, אם לא בהערמה, כאילו שואב בה מים, או יתנו לנכרי המכירו במתנה, ויחזור וישאלנו ממנו. מיהו בטובל בהערמה מפסיד הברכה על הטבילה, משא"כ בנותנו במתנה, ולרע"ז (שב"ח ו') גם בנותנו במתנה יטבלנו ביום א' בלי ברכה. אסור להכנים רצועות במנעל חדש, או (בחנד בסטעפען) במלבוש חדש, (ואפשר דחייב נמי עלה), ובים טרחא אפי' ביום אסור (פי"ז מג"א ז'). מיהו היכא דאין רצונו להניחו שם לעולם, ולא מבטל לי' התם שרי (ועי' כתופר). אסור להפרים חלה בשבת דמחזי כמתקן מנא (שב"ע) ובשכח להפרים חלה מע"ש ישייר בשבת תחיכה, ולמחר יפרים מתחיכה זו (תק"ו). ובשכח להפרים החלה בע"ש שחל בע"פ, כ' רמב"א (תק"ו סק"ח) דאין לו תקנה. ותמהני דלבתר מ"ש הר"ן בסוגיא דהואיל, דלפי מאי דמסיק בקדושין דטובת הגאה ממון, טעמי' דר"א משום טובת הגאה, א"כ יש תקנה הכא שיתנה לכותי, שיתננה הוא לכהן שירלה, ובפרט לדידן שנורפין אותה. ואי"ל עכ"פ הרי לריך להשאיר קלת יותר מהחלה (כרמב"א שם סק"ע), ומה יעשה עם הנשאר, ושמא יאכל הכותי הכל, ולא קיים מצות חלה, כל זה היו רק תומרת בעלמא וחשבא רחוקה. הו נ"ל דאם יש מצות שלא הופרש חלהן עדיין, כמלוי אצל אופי המצות למכור בפסח, יוכל לגרף העוגות חמץ עם המצות העבולים בבל, ויאכל החמץ, וישייר במצות להפרים בחא"מ חלה מהמצות. ובפרט באין לו לחם מצה בשבת; אפשר דאתי עשה דרבנן דלחם משנה ודחי ל"ת דהפרשה, ואע"ג דלא הוה בעידנא, כיון דאי אפשר לקיים העשה רק בכה"ג, כבעידנא דמי (כפסקי תוס' זבחים ל"ו ב'), ועוד אפשר תקנה לבטל החלה ברוב [ועי' כי"ד שכ"ג וש"ך שם, ועי' במבלות בת"ח ת"ם סק"ת ודו"ק]. אין שטין על כני המים שבקרקע שמא יעשה כלי השטה (אבל במים שבכלי מותר). ואין עוברין בספינה, גזירה שיעשה חבית שייטין (בל"ע), ואפי' כדי להעמיד למנין י' אסור (מו"א קי"ב, ושה"ג קל"ג). ואפי' לעולך מ"ע דאו' אסור (תקפ"ו כ"ת, ועי' סי' תרי"ג מג"א ס"ק ת' דיש מקילין לעולך הפסד ברור, וכ"ש לעולך מלוה עוברת). מיהו מותר לרופא לעבור אצל החולה שאין בו סכנה, או אצל בר חולה, ע"י קניית קלת שביתה [*דאת ליכא גזירת שם, ואפי' ביו"ט בע"ש מותר לקנות שביתה בו] (רמ"א ס"ג). ובתבו' שב יעקב מתיר כה"ג כשהכותי מוליך הספינה, ואין ישראל עושה דבר (סי' ע"ז), אבל זולת זה אסור אפי' לכתם להספינה בלי להושיט בה. רק אם היא יושבת על קרקעית המים ואינה שטה כלל, או באם היא קשורה כמנהג הספינות העומדות בנמל, ויש קרם ראשו א' קשור בספינה וראשו הב' ביבשה, אז אע"פ שהיא שטה, מותר ליכנס בה (מג"א בל"ע). קסמין שבעין במים שבקרקע, אסור להפלין לכאן ולכאן כדי לנקות המים (שם). אסור להשמיע קול בכלי שיר, וה"ה כל השמעת קול נעים בשום כלי אסור אף אם אינו בכלי שיר, גזירה שמא יתקן כלי שיר. ובמיוחד להשמיע קול, אפי' אינו מנעים קול אסור. ולכן אסור לתקוע על הדלת בטבעת הקבוע בה, וכ"ש דאסור למשוך (הקלינגעל) שבפתח (בל"ח). [*ובשעת החתן יש לתקל למשוך (בקלינגעל) בשבת, ע"פ מה שכתב הרמ"א (בל"ח) דהשידנא אין מוחין במספקין מדאין אנו בקיאין בתיקון כלי שיר, א"כ כ"ש הכא כשאין יכול לכנוס לבית, במקום עערא לא נזרו בה רבנן ויש לשמוך כמי בכה"ג אחעת הרי"ף דדוקא במתכוון או במיוחד לשיר אסור. והרי נמי תינוק בהדיא בנות מלכים יולאין בזנין, דשבטותא ושתמא אפי' באינו פקוק (ופרמ"א ס"א ס"ה ג"ה ומתלית השקל שם), וכ"ש הכא בנדינה אשכח הו"ל גזירה שאין רוב הלבור יכולין לעמוד בו]. פעמונים שבפרוכת, מיהגין להתיר, מדאין המשיך הפרוכת מתכוון להשמיע קול, וגם בלא"ה מדהוא לעולך מלוה דמי למרקד לכבוד התורה דשרי (כמג"א בל"ת סק"ת, ומ"ך בי"ד רפ"ב, ודלא כרע"ז הכא ובי"ד דאוסר). מותר לומר לכותי לנגן בכלי שיר, אבל אסור לומר להקן כלי שירו (מג"א שם ד'). מותר לשורר בפה, ואפי' בלפלוף שקורין (פייפען). אין מטפחין (קלאטשען) בהידים, ואין מספקין להכות כף על יד, ולא מרקדין, גזירה שיעשה כלי שיר. והאידנא דאין אנו בקיאין בעשית כלי שיר, אין מוחין בהנהגין היתר באלו, וכ"ש לכבוד התורה או לכבוד חתן וכלה מותר (בל"ע):

לט) המוציא מרשות לרשות ר"ל מר"הי לר"ה או איפכא, וה"ה המעביר ד"א בר"ה, או מולך או מוביל או זורק, בעשה עקירה והנחה חייב (ועי' בפתיחה שייב לשבת ברים מכולתין):

כלכלת שבת

ב) כללי הטמנה ובישולי שבת

(סייכים לפ"ג ופ"ד משבת)

אמר המחבר מפני שדיני שבת כהררי הלויין בשערה, לכן רציתי לסדר כאן עניני דין בישולי שבת על אופניו, שהדבר נחלק לד' אופנים

חמום לכתחילה, חזרה, שהוי. הטמנה.

א) חמום לכתחילה, קי"ל אין בישול אחר בישול ואין אפייה או צלייה אחר אפייה או צלייה, אבל יש בישול אחר אפייה או צלייה, ויש צלייה או אפי' אחר בישול (מג"א ש"ת סקי"ז), ולפיכך יש חלוק לענין חמום לכתחילה בין גוש לגוש, שוב יש חלוק בין גוש לגוש מבושל. גוש צלי או אפיה כבשר צלוי, או עוגה (וקוגעל) אפוייה או לחם, אסור ליתנן ברוטב שהיה סולדת בו, אפי' בב"ם (ש"ת ס'), ומכ"ש דאסור לערות מכ"ר רותח עליהן, דהא ערוי קיי"ל דמבטל כ"ק (י"ד ס"ח) והרי יש בישול אחר צלייה ואפייה. ומכ"ש בצלים או שאר דברים חיין אסור ליתנן לרותח, או לערות רותח עליהן, דאע"ג דנאכלין חיין, והרי הרמב"ם כ' (פ"ע משבת), דכל דבר שא"צ בישול, המבטלו בשבת פטור מדאו', עכ"פ הני מדהשביתו ע"י בישול, אסור מדאו'. ואפי' ליתנן סמוך לאש שאפשר שיצלו שם אסור, אבל רחוק מהאש, אפי' אין הפירות נאכלין כמות שהן חיין, מותר להניחן שם (ש"ת מג"א סקי"ז). אבל דבר צלוי או אפוי, אפי' נצטנן לגמרי, מותר ליתנו אצל האש (זבלבד שלא יקרבו ביותר) דאין צלי אחר צלי (מג"א שם סקי"ז). וכ"ל דחוקא במצטמק ורע לו, דאל"כ חיישינן שיחתה (כסי' רנ"ג ס"א). אבל גוש מבושל שהבטל כל צרכו (כל כ"ל שנזכר בעניין זה היינו כ"ל ממש, ולא סגי כדחזי לבן דרוסאי בשלים בישולו, והיינו כרמב"ם פ"ע משבת, ודלא כרשב"א שהביא המ"מ שם בשמו דסגי כדחזי לב"ד), שאין בו מרק, אם חזר ונצטנן לגמרי, אסור לתנו אצל האש בשאפשר שילוו שם אפי' מצטמק ורע לו, דעכ"פ יש צלייה אחר בישול (ש"ת מג"א סקי"ז), אבל מותר להניחו רחוק קצת מאש שא"א שילוה שם, אפי' אפשר שיתהוה שם יש"ב (ש"ת סע"ז), דבמרוחק קצת אית לי' הכירא ולא אתי לתתויי (מג"א שם סקל"ח). מיהו בין גוש צלי או גוש מבושל הע"ג שאין בו מרק, ונתבטל כ"ל, ונצטנן לגמרי אפי' כשמצטמק ורע לו, אסור לתנו ע"ג תנור אפי' גרוף וקטוס, או תוך (הרעהר) אחר שהוסק התנור מעובד כוכבים, כל שאפשר שיתהוה שם המאכל יש"ב (רנ"ג ס', ומג"א שם סקל"ג וסקל"ו) ולר"ן דוקא במצטמק ויפה ט' אסור בכה"ג (שם מג"א סקל"ד). אמנם להניחו שם קודם שהוסק, יש להקל אף ע"י ישראל אם א"א בעובד כוכבים, כשאין בו מרק, ומ"מ אין להקל ע"י ישראל בפני ע"ה (מג"א ספרנ"ג וש"ת סקמ"ב), אבל ליתנן לוגנים תוך התנור, אפי' גרוף וקטוס, אסור כשאפשר שיתהוה שם המאכל יש"ב, דכל תוך התנור הו"ל כמטמין לכתחילה בשבת (רנ"ג מג"א סקל"ג וסקל"ד וסקל"ו וסקכ"ה, כן משמע מרמ"א רנ"ג ס"ה, דרק יש מתירין כה"ג, ועי' מג"א סקל"ה דרק ע"ג מותר כשהתבטל עדיין חם קצת, ולא לתוכו). וכל שאסור לעשות, בעשאו עובד כוכבים אסור לאכלו (רמ"א שם). רק בהי' התבטל חם במקצת והממנו שם עובד כוכבים, מותר ליתנן לוגנים סמוך להתנור, או על הלגביז תנור, בקירין (געזימס), אף שאין התנור גרוף וקטוס (רנ"ג מג"א סקמ"ג), וכ"ש דמותר להניחן ע"פ קדירת חמין שהבטל מע"ש ועדיין חם (רנ"ג ס"ה). ואם ממח תחת הכלי שבו הגוף היבש הלוגן, דף או כלי אחר מותר להעמידן אפי' ע"ג התנור שאינו גרוף וקטוס, ולא בתוך התנור אפי' גרוף וקטוס (רנ"ג מג"א סקל"ח). ורוטב או שומן קרוש, דינו כגוש, אף ביהי' ממוח אח"כ, ואף דעכ"פ כשיהיה ממוח הו"ל מולד, דהא דבשאר פירות מותר לכתחילה לטחנן, (כסי' ש"כ ס"א) כבר כ' הר"ן ס"פ במה טומנין, דהתם לא הוה משקה מעולם, ולהכי לא מחשב מולד, משא"כ הכא מדהוה משקה הו"ל כפירות הטומדין למשקה, ודמי לתותים ורמונים דבשומדין למשקה ולאו משקין מעלמן אסורים (כסי' ש"כ ס"א). וי"ל דעכ"פ מה שנבלע מהשומן והרוטב בגוש החתיכה שרי (מג"א ש"ת סקמ"ב). מיהו רק בדיעבד או לצורך שרי מה"ט (שם), ולכן כ"ל דמותר ליתן מלח שנעשה ממים, או (לוקקער), לתוך תבשיל רותח, דהמלח (לוקקער) דינו כגוש שנתבטל, שאין בו בישול אחר בישול [ודיינו כמ"ש הד"מ סי' ש"ת בשם הר"ר דן, וסיים דהמחמיר תע"ב, די"א דהה"ג שחוזר ונמוח הו"ל כלח שנתבטל דשייך בו בישול אחר בישול. ואשתמיטתי' לרמג"א סקל"א דברי ד"מ אלו ובתשובת פנים מאירות כ' ג"כ להתיר במלח ולוקקער]: אולם כל זה בגוש. אבל בלח חמיר טפי, מדקיי"ל (ש"ת ד') דבלח שייך בישול אחר בישול. ולפיכך לא לוגן אפי' מבושל כ"ל (או גוש שלא נתבטל כ"ל) אסור להניחו על התנור אפי' קודם היסק בשאפשר שיתהוה שם הלח יש"ב (ש"ת מג"א סקי"ח). ואפי' להעמיד על (געזימס) התנור אסור בכה"ג (מג"א ספרנ"ג). וכ"כ אסור להעמיד (קאפפע) אע"פ שכר אפי' רחוק מאש להפיג ליהן, אם באותו מקום יכול להתהוות יש"ב. אבל במקום שאין יכול להתהוות יש"ב, מותר להעמיד אפי' לא לוגן שלא נתבטל כלל עדיין (ש"ת י"ד). וכן הדין בתפוחי או שאר פירות חיין, דבאפשר שיתהוו שם יש"ב אסור, אפי' אפשר לאכלן חיין, ובא"א שיתהוו יש"ב, שרחוקים מהאש מותר להניחן אפי' א"א לאכלן חיין וכמש"ל (ש"ת מג"א סקל"ז). אבל מותר

להעמיד ע"י עובד כוכבים (קאפפע) או שאר מאכל לח מבושל לוגן ע"ג תנור קודם שהוסק, מדאין כוונת העובד כוכבים להמם התבשיל, רק הבית, ואף דהו"ל פסיק רישא, בשבות אמירה הקילו פ"ר (רנ"ג מג"א סקמ"ח, ורט"ז אוסר שם). אבל לאחר שהוסק, אפי' ע"י עובד כוכבים אסור להעמידן ע"ג תנור בשאפשר שיהיו שם יש"ב, ואפי' בהפסק דף תחתיו אסור, רק בדיעבד, אפי' העמידו ישראל אח"כ שם, ואפי' בלי הפסק דף, מדי"א דאין בישול אחר בישול אפי' ברוטב שנלוגן לגמרי, להכי בדיעבד לא החמירו בכה"ג (ש"ת מג"א סקל"ט). אבל אם חימם כיתי (קאפפע) או ד"ל שאינו רגיל לאכלו לוגן, אלא אם, אפי' הבעיר הכותי האש לצורך עצמו, אסור אפי' בדיעבד בכדי שיעשה (רנ"ג מג"א ס"ק י"ג ג"ח ג"ט). ולפי מ"ש דבלח שנתבטל כ"ל יש בו משום בישול אחר בישול, א"כ תבשיל לח שהעבירו מתוך התנור שנתבטל כ"ל, אפי' נתחמם שיש"ב, אסור להניח בו בכף בכ"ר דהנסה כבישול [אב"י ולפי מ"ש אאמ"ו הגאון ר"י פ"ג דשבת סי' ס' בשם הר"ן, דכל שהוא כמאכ"ד ועדיין חם, אם מגיס לא הוה בישול מדאו', ונסי' י"ג כ' דלענין חמום כ"ל אינו מועיל כמאכ"ד, רק לריך כ"ל ממש, א"כ שאני לן בין חמום להנסה, דבמחמם לא שלא נתבטל כ"ל, יש בו משום בישול אחר בישול, אף באם הוא כבר כמאכ"ד, אבל במגיסו אחר שנתבטל כמאכל בן דרוסאי ליכא משום מבטל, ואפשר דכוונת אאמ"ו ע"ר הגאון ר"י הכא, דכמו דבחימום יש בישול אחר בישול מדאורייתא, אף באם הוא כמאכ"ד, כן יש בהנסה אף אחר מאכ"ד, מדמקרב עכ"פ הבישול, עכ"פ בישול מדרבנן). אולם אם עדיין עומדת הקדירה על האש, אפילו מבושל כבר כ"ל, אם הגיס חייב משום מבטל מע"ש (ש"ת מג"א סקמ"ב). ואסור ליתן לח רותח לוגן או איפכא, ואפילו בכלי שני, אלא א"כ הלוגן מרובה, אז מותר ליתן הם לוגן דוקא (עט"ז ש"ת סקי"ח, ושם סעיף ח'). ומה"ט אסור ליתן חלב לוגן לתוך (קאפפע) רותח שבכ"ם אם יש"ב. ואפי' איפכא אסור אם החלב הלוגן מועט. ומדקיי"ל יש בישול אחר בישול בלח (ש"ת ד'), א"כ מה שמהגין שמערין רותחין מועטין מע"ש על (קאפפע וטהע) (בויפבריהען) בל"א, ובשבת לוקחין חמין שחימם עובד כוכבים לצרכו, או מן (העלגטאפף) שאין בו עובד כוכבים מיס אפי' אחר שהוסק, דמותרין לישראל, מדאין כוונתו רק שלא יקדיח הכלי (כמג"א רנ"ג סקמ"ח), ומערין בשבת מיס חמין הלו על (הטהע) המועט שעירו אתמול, עד שיהא יש"ב בהכל, זה אסור לפי הנ"ל, מדהבר נצטנן מעט (הטהע) שמאתמול (ערנ"ג ד', ואשל סקמ"ח, ושו"ת ה' וי"ח. וכ"ד בע"ז פסל"ב [*וש"ך שם פל"ח סק"ח. ואפילו בדיעבד אסור], ואי"ל דמועט הלח הוא בטל בס', ליתא, דמלבד שאין מבטלין איסור לכתחילה, הוה כמי דסיל"מ דלא בטל. אבל כ"ל שקודם שעירה עליהן בשבת הרותחין, יריק מעל עלי (הטהע) ומעל (הקאפפענגרונד) כל הלח שעירה עליהן אתמול, ואז כשמערה בשבת על גוש הצלין כבר נתבטלו מאתמול כ"ק, ועלין הדקין של (הטהע וגרונד) הדק של (הקאפפע), טול בקליפה, ושרי לחממן אח"כ אפי' נצטנן כבר, ככל גוש שלא שייך בו בישול אחר בישול. וכשילטנן אח"כ שלא יהי' עוד יש"ב בחמין שעירה השתא, אז שרי להחזיר לתוכן מעט הלח שעירה אתמול:

ב) אמנם בדיני חזרה, דסיינו להחזיר בשבת קדירה שלקח היום מתנור וכיריים, כך דינו. כל שאסור לחמם לכתחילה כ"ם שמותר להשהות או להחזיר, וכל שאסור לחמם לכתחילה, אפ"ה מותר להחזירו בשבת, אבל צריך לזה ד' תנאים, א) שנתבטל כ"ל. ב) שעדיין חם קצת. ג) שבשלקחו מהכירה היה דעתו להחזיר. ד) שלא הניחו עדיין ע"ג קרקע (ולרמ"א אפי' ע"ג כסא וספסל) (מג"א רנ"ג סק"כ) ורק לצורך גדול אפי' הניחו ע"ג קרקע, שרי להניחו בשבת אפי' ע"ג כירה או ע"ג תנור אחר כשהוא גרוף וקטוס, דבלאינו גרוף לריך ביניח דף או כלי אחר תחת הקדירה, אבל לתוך התנור בכל גוונא אסור. וי"א דהא דלריך תנאים הנ"ל דוקא כשלא היה הקדירה ע"ג תנור או כירה בשבת, אבל אם לקחוה משם בשבת, בכל גוונא מותר להחזיר ע"ג תנור, כל זמן שהתבטל עדיין חם קצת, וכן מוהגין, וראוי להחמיר (רנ"ג כ'). ובהחזיר במקום שאסור להחזיר, דינו כעבר והשהה לקמן (רנ"ג ח'):

ג) אמנם דין שהוי, דסיינו להשהות מע"ש תבשיל או צלי על התנור או על האש, קיל טפי מהחזרה, וכך דינו, כל שנתבטל מע"ש כלב"ד (והוא תלי שיעור בישולו, ועיור שלים בישולו), או שעוד היום גדול, שקודם שבת עדיין יכול להתבטל כשיעור הנ"ל, או שהן פירות שעוביים חיים כמבושלים, דאז דינן כאילו כבר נתבטלו כשיעור הנ"ל [אבל בחיין עוביים חיים כמבושלים, אף שלפעמים אוכלין חיין, בכלל ותפוחי יער, לריך שיתבטלו מע"ש כמאכ"ד (רנ"ד מג"א סקי"ד)] בכולן אם מצטמק ורע לו, או שנתבטלו כ"ל אפי' מצטמק ויפה לו, אמרינן בגרוף וקטוס שרי להשהות (רנ"ג ז' ורנ"ד ב'). ובהשהה ע"ג גחלים, ראוי לנתקו קודם שבת. ואם לא נתקו, אם אין הגחלים סביב לקדירה מותר לנקחו בשבת ע"י ישראל בנחת שלא יזיז הגחלים, אם א"א בעובד כוכבים, אבל אם הגחלים כל כך סביב לקדירה עד שא"א לנקחו מבלי שיזיז הגחלים, אז דוקא ע"י עובד

כוכבים

כללי הטמנה, שאלענט, אינגרוהען, מוקצה, מוקצה מחמת חסרון כיס, מוקצה דלא חזי למידי

טוכבים שרי ללקחו. ומצטמק ורע לו, היינו כל מאכל שיש בו מיני קמחין, או לפת שאין בו בשר, או דבעי ליה לאורחין ואפי' יש בו בשר, דכל אלו לריכין לרוטב שבו, ולא ניחא לי' שיצטמק, וכמו כן מים חמין, לא ניחא לי' שיצטמקו, אבל כרוב, ירק, קטנית, פולין, בשר טרוף, הו"ל מצטמק ויפה לו. ובמעורב מצטמק ויפה לו עם מצטמק ורע לו, אזלינן בתר רובא (רי"ש משבלות סק"ג). אמנם לאלי' רבה (שי"ח י') בשם מגחת כהן, אין אנו בקיאין במצטמק ורע לו, ולהכי כל שלא ידעינן בודאי דמצטמק ורע לו, מחמרינן, ולכן אין להושיב (האשלענט) רק בעוד היום גדול, כשיעור שיתבשל כל לרכו קודם הלילה. אבל בשר חי לגמרי, שאפי' יחתה אי אפשר שיגמור בלילה, שרי לכולי עלמא לשהוי בקדירה בתנור. וכ"כ בתחב בקדירתו חתיכת בשר חי, שרי לשהוי אף בלא גרוף וקטום, שעי"ז יזכור שלא לאחתה. אבל שאר תבשיל חי, או שנתן לקדירתו ירק חי, אסור, דלא מהני רק בשר חי (מג"א רי"ג סק"ד, וש"ו שם סק"ג). מיהו בשר שנתן אצל האש שלא ע"ג נחלים, אפי' הוא חי לגמרי, לכ"ע אסור לשהוי. וכ"כ בתבשיל פחות כלב"ד קודם שבת, לכ"ע אסור לשהוי. רק בשתה התנור בעוד שלא ברקק, בכל גווגא שרי לשהוי, דע"י שהתה התנור יזכור שלא יאחה, אבל בשתמו בשמרטוטין, לא מהני (רי"ד ת"). וכל היכא דאסור להשהות ועבר והשהה, אסור לכל, אבל בשכח והשהה, דוקא בלא חזי לאכילה קודם שהשהה, אסור לכל. ובשניהן בין בעבר והשהה בין שכח והשהה, אסור לכל עד מוצאי שבת בכדי שיעשה:

ד) אמנם בדין הטמנה בשבת או בע"ש, דהיינו שמכסה הקדירה כולה בדבר המחממה, חמור משהיה, דאפי' בתבשיל כ"ל ומצטמק ורע לו, או שהוא חי לגמרי (ויש להקל באלו במקום שנהגו), או בטומן בלופן כזה בע"ש לעורך מחר, אסור. ואעפ"כ יש חלוק, דבטומן בשבת אסור אפי' בתין מוסיף הבל, גזירה שמא ימלא קדירתו טננת וירתיחנה, ובטומן מע"ש רק בדבר המוסיף הבל אסור, גזירה שמא יטמין בנחלים בוערות, ויחתה בשבת בהן למהר בבוא. אולם מותר להטמין בשבת דבר לון בדברים שאין מוסיף הבל, כדי שלא יצטנן ביותר (רי"ז א' כ' ו' ז'). ושאר פרטי הטמנה בע"ש, יבואר במס' שבת בפ"ד:

ה) אמנם בדיני הטמנה קיי"ל דאין בשאלענט שלנו דין הטמנה, מדאין הקדירה מסביב טונג בתנור. ומכ"ש בתנור שהוא בעוד דעי"ז שלא יאחה רק בכה"ג לא יטמין ברמץ. ואף שיש בתנור נחלים לוחשות, לא חיישינן שמא יתחה, דע"י טיחה מדבר דביר. מיהו אז אין לפתוח רק ע"י עובד כוכבים, דע"י פתיחה מתלהבין הנחלים. ואם הקדירה עומדת על הנחלים, שרי אף לישראל ללקחו בנחת משם, אם לא אפשר בעצין אחר (ועי' לעיל ג' בדין שהוי, ועי' סס"י רנ"ט). ומה שנוהגין להעמיד (הקאפפע) על תנור (האשלענט) מע"ש, ולכסותו בבגדים מותר, דעכ"פ כיון שאין נחלים תחת הקדירה גופה, אין הבגדים מוסיפים הבל (רי"ז ס"ח). אבל להטמין בשבת, אפי' במה ברק מעמיד החמימות, אסור, שמא יצטן קדירתו וירתיחנה. ומאכל שהוציא מתנור, אסור לעמוד תחת כרים (רי"ג ס"כ). וכ"כ אסור לתת כלי עם מאכל תוך מים חמין שיתחמם, כל שכולו טמון בתוכו, (רע"ז רי"ח). ומה שנוהגין באשכנז שטומנין מע"ש תבשיל מבושל כ"ל (בעפר) [באפר] הם אינגרוהען, והאפר והנחלים מסבבים כל הקדירה, ומניחין על הקדירה חתיכת (טארף) דולק (עי' רא"ש ריש במה טומנין, ותשו' רש"ל סי' ס'), [*ועי' בעל המאור בריי"ף דכ"ה כ' משם ולהלן עד סוף הפרק, דבשהנחלים מכוסות באפר לא מתבב מוסיף הבל, דמתכבין והולכין, ול"ל נפ"ז דהא דקאמר בש"ס שמא יטמין ברמץ היינו נחלים קטנים שאינן מכוסין באפר]. כ"ל דאף דבטמון בנחלים בוערות, ודאי גזרינן שמא יתחה (בשבת דל"ד ב') עכ"פ לא גרע משאר דבר המוסיף הבל, דיש מקילין להטמין בו מע"ש כשהמאכל חי או כשהבשל כבר כמבד"ר (רי"ז ס"ז). גם י"ל דדוקא בטומן לעורך הלילה, אסור להטמין בע"ש בדבר המוסיף הבל, אבל בטומן לעורך מחר, דבלא הכי ג"כ יתבשל עד למחר, אפשר דלא גזרי' שיתחה (שם ס"א). וכ"ש הכא דאיכא הרתי שיתבשל כבר כרלוי, וטומן לעורך מחר. ועוד אפשר כיון דהכא הקדירה מכוסה לגמרי, ואי אפשר לגזרה בקלות, לראות אם לא יזיק לה החתוי שיקדיח הבשילו, הו"ל כתנור שרוק וסתום, דשרי להטמין בו (שם ס"מ). והרי מותר להטמין במוקלה לכתחילה, כלקמן (מ"ב), ומכ"ש לדידהו דלית להו הטמנה אחרת, וכל שעת הדחק כדיעבד דמי (כ"ד ל"א רע"ז סק"ב). ובל זה כתבתי לייסב מנהגן, אבל בשאר מקומות חלילה לסמוך על כל זה, דהרי גם להטמין רק באפר קר בתנור חם בלי נחלים החמיר הרא"ש הנ"ל. וגם בתנור שרוק שבו נחלים, החמיר המשבלות (רי"ש ג') ומכ"ש להטמין בנחלים בוערות. [*אולם להטמין (בעפר) [באפר] אם קיי"ל דאינו מוסיף הבל (רי"ז מגא"ח סקי"ח)]:

כללי מוקצה

ג) שייכים לסוף פי"ז משבת

לשון מוקצה, הוא דבר שאדם מקלה ומפרים מדעתו מלהשתמש בו, אסרו חכמים מלטלטל, וטעם הדבר שאסרו מלטלטל, כדי שיהא שביתת האדם ניכרת שהיא כמלוה ההורה לעמוד יומו, שיהא לבו פנוי להורת ה' ביום השבת. ולהכי אלא שגזרו כן, היה האדם מיחד יום השבת שאסור במלאכה, לפנות כלים וכדומה, ולא היה מתעסק בעבודת ה' ותורתו. ומלבד טעם זה יש לחוש שיבוא לעשות מלאכה בכלים ההם (רמב"ם פכ"ד משבת). ולראב"ד בטלטול מוקלה נאסר מחשש הולאה, רק שבכלים שצריך להן בשבת ל"ג, מדא"א בלעדן, וכן כ' רש"י (שבת קכ"ד ב', וביצה ל"ז א'). וקי"ל א"כ למה התירו מוקלה בשבת ואסרוה ביו"ט, בכמה דברים (ביצה ד"ב ב' וא"ח תל"ה) [תל"ה], הרי ליפכא מסתברא, דהרי אין עירוב והולאה ליו"ט (תקי"ח). והא תיתה לפוסקים דס"ל דבאין בהולאה צורך כלל צוקה, שפיר (ועי' מג"א שם סק"ג). אבל לרמב"ם דס"ל דהותר לגמרי ק' (עי' רמ"מ פ"א מיו"ט ה"ד). והנה י"ב מיני מוקלה הן,

ט' מהן אפי' לר"ש דלית ליה מוקלה, ס"ל דאסור לטלטלן, ואלו הן:

א) מוקצה מחמת חסרון כיס, ר"ל כל דבר שמקפיד בתשמישו אחר, כגון סחורה שמוכה בחנות ואולר (רע"ש מגא"ח ד'. מיהו י"ל דבתשמישו מיותדין לו (כשלאפמיקן ומטופ טוך ומנעלים), מותר ליטלן מהנות, ולאייתי מרמג"א רכ"ב סקט"ו). ותשובות, וצייר הלק, וכ"ש כשהדברים ההם מוכנים ג"כ לתשמיש האסור בשבת, (כפעדערמעסעסער), וסכין שחיטה, ומילה, ושערות, (וטרעזאלסיין) וכדומה (ש"ת א' ומג"א שם סק"ו). כל אלו אפי' לצורך גופו ומקומו אסור לטלטל [ש"ת. ופי' מלות לצורך גופו, היינו כשלריך להדבר המוקלה להשתמש בו היתר, כגון (פעדערמעסעסער) הל"ל רולה לתתוך בו דבר מאכל, או שרולה צייר חלק לקנח בו לצלוך, וכדומה כדברים. ולצורך מקומו היינו כשרולה להשתמש באותו מקום שהכלי מונח שם]. אבל אוכל שבאולר שרי לטלטלו ולאכלו (ש"ו ב'). וכן סחורה שיחדה מע"ש בדיבור להתמישו, מותר לטלטל (אבל רע"ש ב'):

ב) מוקצה דלא חזי למידי דהיינו כל דבר שאין בו שייכות כלי, כעפר, ולרורות ותבנים [אבל לבנים, כלים מיהו, וכשאין מוקלין לבנין שרי לטלטלן (ש"ת י"ז)] ובקעת, וחרסים מכלים שנשבר בחול, וזרקה לאשפה מבעו"י (ש"ת ז') או שירי מטלניות שזרקן מבעו"י לאשפה ולא חזו לקנות (ש"ת י"א), ומהו שיטול הודה או חורה (ש"ת י"א), וקליפי פירות, ועלמות דלא חזו לבהמה (ש"ת כ"ז) ובשר בהמה חי, ושומן קרום, ודג חי, דכל אלו אין עומדין לכלבים רק בנסרתו (מג"א ש"ת סקכ"ו), ובעלי חיים (ש"ת ל"מ). וכן ספרי חכמה הכתובים בלשון אחר או בלה"ק, וכ"ש קיפורי מעשיות או (לייטונג) בטלן יש חשש איסור מוקלה (עי' ש"ו ס"ב דהתם מייירי בע"פ ועי' ש"ת ס"ב, ושל"ד סי"ב). כל אלו ודומיהן מחשבי מוקלה דלא חזו למידי דאפילו לצורך גופן ומקומן אסור לטלטלן (ש"ת ז'). מיהו קופת עפר או חול שיחדן בבית מע"ש לצרכיו, או חול שטמן בו פירות מע"ש, מותר לטלטל העפר והחול ההוא לצרכיו, ולהוציא מהן הפירות שטמן שם כי אין העפר ההוא מוקלה (ש"ת סל"ח), וכן כל מוקלה דלא חזי למידי, אם יחדן מע"ש לתשמיש דאורהייהו בהכי (חוז מבע"ח) מותר לתשמיש ההוא. ובתשמיש דלאו אורחא, כבקעת שיחדו לשמש כבריח גדלת, לריך שייחדן לאותו תשמיש עולמית, או שיעשה בהן מעשה מע"ש (רי"ע, ושי"ח כ"ב). ומה"ש אם יחד ארבע מע"ש להניף הזבובים או להכות היתוק, מותר לטלטלו בשבת. אבל אסור לומר לעובד כוכבים ליטול ארבע ממכבדת (ש"ת כ"ג וברע"ז שם). בגד שעטנז הוא מוקלה דלא חזי למידי [ש"ת מגא"ח סקט"ד. וקי"ל הרי חזי לכסות לבהמה ולעובד כוכבים, ומ"ש מבשר טרפה (שם סקכ"ו). וצ"ל דהתם מדלא חזי לתקנו לישראל, עומד לבהמה או לעובד כוכבים, משא"כ הכא מדחזי לישראל כשיוליא ממנו האיסור, דמי לבגד בשר חי, דאסור לטלטלו, מלאיכו מותו לכלב, וגם כמות שהוא לא חזי לישראל, [*ולפי"ז בכולו אתרוג ומשולב בשעטנז שא"א להוליא החוט האסור, מותר לטלטלו מדמוכן לבהמה. והא מתורץ מה דק"ל מדמקשה (ביצה ד"ל ב') אלא כלאים למאי חזי, וק' מה קושיא והרי חזי לכסות בו בהמתו, דדוקא באבד בו כלאים לא יעשנו מרדעת לחמור, (כנדה ס"א ב') אבל בידע ויוכר שיש בו כלאים מותר, וביו"ט מי גרע משעורים לבהמתו דשרי ר"ש, אלא על כרחך כדבריהו דמדקתני סתמא משמע דכל כלאים שרי אפי' בנתערב בו רק א' שאפשר להוליא הכלאים, וכיון דחזי לאדם, לא קאים לה לבהמה). מעות אבד כסף או נחשת, הו"ל מוקלה דלא חזי למידי (כ"י בעור סי' ס"י), ולא מהני בהו יחוד לתשמיש היתר, אפילו כשמיקבן, רק לריך שיעשה בהן מעשה מבוררת לתשמיש היתר מע"ש (ש"ת מגא"ח סקמ"ה, וש"ג כ"ב). אבל כ"ל דכשהו דמעות הוה נמי מוקלה מהמה איסור, מדמיוחדין לטון דאסור מדברי קבלה הכדאו' דמיא (וכמש"ל במלאכת כתיבה). דבר דלא חזי למידי לבעלים, כבגד שאין בו ג' על ג' אם הוא אגל ב"ב עשיר, הו"ל מוקלה לכל אדם. מיהו דוקא בלא חזי לבעלים מלד עלמו, כמטלגית הנ"ל, אבל בלא חזי מלד דבר אחר, כגון שגדר מכבר, או תרומה ביד כהן, אמרי' ליפכא, דמדחזי לאחריגא, שרי נם לדידהו לטלטלן (ש"ת כ"ב, רמג"א ורע"ז שם ועי' תוס' תולין דפ"ד ב' ד"ה תקישות). דלתות כלים שנתפרקו בחול או בשבת, מותר לטלטלן, אף דלא חזו למידי, עכ"פ כיון דחזו להתחבר עם הכלי אחר שבת, לא נתבטל שם כלי מהן (ש"ת ת'). אבל דלתות בית ואחר שנתפרקו בחול או בשבת, אסור לטלטלן, אם לא שיחדן מע"ש לפתיחה ונעילה או להשמיש שמשתמש בזו השתא (ש"ת מגא"ח)

לשון מוקצה, הוא דבר שאדם מקלה ומפרים מדעתו מלהשתמש בו, אסרו (משניות סדר מועד) גימל

מרחצה, נקב, מפים מורסא, פזור חול, בעזען, קליעת שער, ציהען לתינוק, סותר, בנין בכלים, שרויבען, שובלאדע פראפפען, מכבה, דליקה, נר שנפל.

מ"מ בלירוף רוחב המעה שבאמלע כילה דשם רחבה ספח, וגם המחיצות משולשות, לפי שם אהל עלו, ואסור אפי' המחיצות נעות ברוח וגם אינן עשויין להתיר, וכן משמע נמי מרמב"ם (שע"ו י"ז). וכ"כ אילה"ק לרש"י (שבת קכ"ה ב'), דמחילה בכל גוונא שרי, אע"פ ל"ל לרש"י לפרש (עירובין ק"ב א') כוילון דמותר לנעותו ולפרקו, משום דלא קביע, ופי' כ"י מדאינו קשור ומתנועע בכות, תיפוק לי' דמן הלד כל"ז לא מחשב אהל לרש"י, י"ל דהתקוע בחוזק מכל הלדים גם רש"י מודה לאסור, וכמ"ש רש"י בעשמא דפקק (שבת שם). או נ"ל דהא דשרי לרש"י מחילה, היינו בלא פי' שם גג, אבל בשבבר יש גם גג, כוילון עירובין הנ"ל, גם רש"י מודה דמחילה אסור בקבוע בחוזק, כמוסיף על אהל קבוע]. עוד דם חלוק בין גג למחיצות דבהעמיד עליס כמוך לדופן, ולא התכוון לעבות הדופן, מותר לעלן בשבת משם, ואין בו משום סותר. אבל בהניח עליס על הסכך, אסור ליטלן משם בשבת, דהוה כסותר אהל (רע"ז תקי"ח ה'). העושה נקב בכותל לא בשאר דבר המחובר לקרקע, אם היה הנקב להכנים או להוציא, חייב משום בונה, ואם הי' הנקב להכנים וגם להוציא, חייב נמי משום מכה בפטיש. וכן הדין בנקב שעשה בכלי שיש בו רוחב שיעור מקוה. אבל בעשה נקב בכלי שקטן משיעור מקוה, דלא שייך ביה בנין בכלי, לפיכך אם עשה הנקב להכנים ולהוציא, חייב משום מכה בפטיש, ובעשה הנקב רק להכנים או להוציא, אסור רק מדרבנן (אבל ש"ד ג'). המפיס מורסא בשבת, אם מרחיב פה הנקב שישאר פתוח, חייב משום בונה דבבנין מי נמי שייך בונה (כרש"י דתחומות דל"ב). או משום מכה בפטיש (כרש"י שבת ק"ז א'), ואם התכוון רק להוציא הליחה עכשיו, מותר לכתחילה (שכ"ח כ"ח). ואם"ה טוב לעשות ע"י עובד כוכבים (שם). (ופלגמאנעלל) נ"ע אם מותר להניח בתוכה קמנית בשבת. אבל להניח עליה מעלית נקי, שלא ישריח ושלא יעטער מותר, דגחול כבוד הבריות וכו', וגם במקום לערא נ"ע רבנן (מג"א שם פקנ"ג). אסור לפזר חול בחצר או בבית שאינו מרולף, דמדמבטל ליה שם, הו"ל כבונה (מג"א ש"ג י"ז). חול שהזמיט מע"ש, ויחד לו קרן זוית (דאל"כ בטל תנב עפר הבית ואסור לטלטלו), מותר לפזר ממנו בבית מרולף, או לכסות בו לוחה (ב"ח נ"ח). מיהו כשהחול רעיב כל כך שבאם יקח ממנו ישאר נומא במקומו, ואינו טופל מיד אחר הטעילה לתוך הנומא, אז אסור ליקח מהחול רק בשוה למעלה (רע"ז תנ"ח). אסור לכבד הבית עם (בעזען) אפי' מרולף באבנים או בקרשים אעפ"י שאינו מרולף, משום אשויי נומות, אבל עם כנף אוז או עם (בירסטע), אפי' באינו מרולף מותר (שנ"ז). מותר לרבץ (שפרעגען) הבית אפי' אינו מרולף, אם מתכוון שלא יעלה אבק, אבל אסור להדיח הקרקע, אפי' מרולף (שם). מותר לגרר מטה כסא וספסל, מדאינו מתכוון לעשות נומא או חריץ, אבל בגדול או כבד, דהו"ל פסיק רישא אסור, ומה"ט אסור לגדד הבית כבד על הארץ, מדודאי עושה נומא (שם). רוק או ליחה ע"ג קרקע שאינו מרולף אסור לשפשפו ברגליו, משום אשויי נומות, אבל דורסו לפי תומו, או מעמיד רגלו עליו, ובלבד שלא יפשפש (שע"ז סי"א). סבין או דבר אחר התחוב בארץ אסור להוציאו, דלמא אתא לאשויי נומות (שבת קי"ג וש"א מג"א סקכ"ג), אבל לגון שעמן בשדה ומקלת עלין מגולין, אותו בעלין ומוציאו, דנומא ממילא הוה, ובשדה לא חיים למלאתו אח"כ (שם). אבל בבית אסור, דחיישי' לאשויי נומות (ועי' לעיל במלאכת חורש). אסור לקלוע שער אשה בשבת מדאמי לבנין (ש"ג כ"ז). תינוק שנתעקמו אבריו, שקורין (אנגשוואכסען), אסור למתח אבריו ליישרן ע"י (ליהען), דמחזי כבונה ורק ביוש לידה שרי, דמדמלוי כן, לא מחזי כבונה. ואסמכוה אקרא (ש"ג). מיהו נ"ל דע"י עובד כוכבים, בכל תיקון שרי, דבתיקון חולה עי"ז:

לה) הסותר כל שהוא חייב, ודוקא בסותר ע"מ לתקן. [*והא דלא מפרש כן תנא כדמפרש במוחק וקורע, י"ל דגם התם לא אצטריך למנקט כן רק מדבעי למנקט בהו שיעור דב' אותיות וב' תפירות, אבל במכבה וסותר אפי' כ"ש חייב (תוס' שבת נ"ח, ב')]. וכל שהוא בכלל בונה דאורייתא או דרבנן וכלעיל הרי אם עשה הפוכו הו"ל סותר דאורייתא או דרבנן, ולכן הסותר אהל קבוע, או פורק עץ או יתד מכותלו או המסיר דלת או חלון הקבועין מהכותל, חייב משום סותר. ולכן בנאבד המפתח של פתח הבית, אסור להסיר (האנגעלין והסלאם) ע"י עובד כוכבים, וע"י (דיעריך), ע"י ישראל אסור מדהו"ל עובדין דחול, וע"י עובד כוכבים שרי. מיהו לפתוח ע"י סבין או מחט, אפילו ע"י ישראל שרי (ש"ד מג"א י"ח). והא דאין בנין וסתירה בכלים, עכ"פ כלי שהוא כשיעור אמה על אמה ברוס ג' אמות עם הדפנות, בלי עובי הלוחות והרגלים, הינו כאהל ממש (ש"ד ח'). אמנם אף בכלים קטנים, דוקא בנין וסתירה גרוע (מג"א ש"ד י'), דבאהל נמיה וסתירת אהל ארעי אסור רק מדרבנן, וכ"כ סותמות שבקרקע אסור רק מדרבנן להפקיע או לחתוך, לכלי אין חלוק. דסתירה גרוע שרי לכתחילה [*כתו' עירובין דל"ד ב'], כחותמות שבכלים, מתיר הקשר, דלא נחשב קשר קיימא, או מפקיעו או חותכו. ומה"ע תיבה או (פלאסט) שקשור פתחה בחבל, קורעו או חותכו לפתחה (ש"ד ז'). וכ"כ מותר להוציא דלת תיבה או (שראנק) מעל ציריו (ש"ח ס') אבל בנין גרוע בכלים, אסור עכ"פ שמא יתקע [*בשבת קכ"ב ב'], לכן אסור מדרבנן להחזיר דלת של תיבה (ושראנק), גזירה שמא יתקענו בחוזק, ויתחייב משום מכה בפטיש (שם), ואפי' בצירין שלנו, שבקל יכול לעלן ולהחזירן, אסור (מג"א ש"ג ע'). מיהו לצורך, כ"ל דשרי להחזירן ע"י עובד כוכבים. אבל בנין וסתירה מעלין, דבאהל הוא מדאו' גם בכלים הוא מדאו'. [*ולכן לא מבעי' בעושה כלי מתחלתו, כעופה כלי זכוכית (יהולא) או עושה שאר כלי, חייב משום בונה. אלא אפי' המכנים רק יד הקורדס, הר"ז תולדת בונה (רמב"ם פ"י סי"ג)]. וכ"כ העושה נקב בתבית או בשאר כלי שאינו מחזיק שיעור מקוה, אם עשה הנקב להכנים ולהוציא, הו"ל בנין גרוע ואסור מדרבנן וכמש"ל. [*ואאמ"ז ע"ר הגאון"ל היה נותן בה סימנים, צ' מ' א' דהיינו, בעשה צורת כלי, או מחזיק מ"ס, או שעשה מעשה אומן בהכלי, בכל הה"ג יש בנין בכלי ואסור]. וב"כ המחזיר רגל שנשבר מספסל, אם צריך לזה אומנות או גבורה, חייב משום בונה (ש"ח רע"ז ע"ז). ואפי' לעלעל הספסל בלי הרגל, להניחו על ספסל אחר, אסור, אם לא שיעב כבר עליה באופן זה מע"ש. מיהו אם אי אפשר להחזיק הפרקים במעה והרגל בספסל, שלעולם ישאינו רפויין, שרי להחזירן (ב"ח סע"ו, ושי"ג ז'). וסתירה מעלין בכלים, כלשבור הצירים (והסלאם) של כלים (ש"ד ז'), או להסיר החשוקים (רייפען) מחבית (מג"א שם סקי"ח), או לשבר כלי שלם (שם ס"ח), כולן אסורים מדרבנן, ושרי ע"י עובד כוכבים לצורך מלוה או הפ"מ (מג"א שם סקי"ח). אסור להניח כסוי על כלי שיש בו עע"ם ברו"ע, אם אינו מיוחד לכך, אבל במיוחד לכך נוהגין היתר (רע"ז ספי' שע"ו). כלי שאין דרך להסיר (ברויבען) שלו, אם הסירן או הדקן חייב משום בונה, ואפילו לעלען אסור שמא יתפרקו ויחזירן (רע"ע ז'). מיהו (פלאשען) של בדיל או כוסות של כסף, שדרך להסיר ולפתוח (ברוינען) שלהן, מותר לפתחן ולסגרן, דאין דרך להדקן בחוזק (שם וט"ז שי"ג ז'). שובלאדע שבשלחן, מותר להחזירה כשמשך אותה מתחת השולחן, חדא דמיוחד לכך (כרע"ז ספשע"ו). ותו דבמשיס הדפנות תחת הגג, אין בכה"ג משום אהל (שע"ו ס"ג), ודלא כה"א שאוסר. ומה"ש אותן תיבות קטנים שיש להם כסוי כעין (שאכטעל), שדוחק הכסוי סביב שפתה, או שכסוי שלה נמשך בחדקין כעין (שובבע), כיון דמיוחד הכסוי להכלי, מותר לחזור ולהשיב הכסוי על הכלי, כהסירוהו משם (רע"ז ספשע"ז). מגופה שקורין (פרלאפפען). נ"ל דיש לזהר היכא דאפשר, מלהוציאו (בפרלאפפענליכער) מהכלי שתחוב בו, מדעושה מעשה מקדח מחצי כעובדין דחול. אבל ע"י יהד (וגאבל), שרי, מדאינו עשוי להכנים ולהוציא כלל (ש"ד ז'):

לו) המכבה נר או נחלת עץ כל שהוא, חייב. ודוקא במתכוון לעשות פחמין, דאל"כ הו"ל מלאכה שאינה"ג, דלרמב"ם חייב, ולדידן פטור. המכבה נחלת מתכת, פטור. מיהו בכבהו כדי לגרפו, לרמב"ם הו"ל תולדת מכבה, ולראב"ד לירוף מדרבנן הוא ופטור. מותר לכבות נחלת בר"ה, כדי שלא יזוקו בה רבים (שנ"ד סכ"ז). ולרמב"ם דמחייב בה במלאכה שאינה"ג, רק נחלת מתכת מותר לכבות שלא יזוקו בה, מדכבוי מתכת כשאינו מתכוון לצירוף מדרבנן, ופ"ר לא הוה, דאפשר שלא יגיע לצירוף, אבל נחלת עץ אסור. דליקה שנפלה בשבת, אסור לכבותה משום הפסד, אם לא שיש לחוש לסכנת נפשות. דאז פשוט דמותר לכבות, ומה"ע אנו שאנו שרויין בין בלהי ישראלים מותר לכבות, אפי' הדליקה בבית כותי, מדהו"ל מלאכה שאינה"ג, ואיכא ספק סכנה כשיהיה להבא שריפה בבית ישראל לא יכבוהו ומכל מקום הכל לפי הענין, דבאפשר שלא לכבות ולסייע להם בדבר אחר לעורך כבוי שאין בו נדנוד איסור דאו', אסור לכבות (שנ"ד סכ"ז). גרם כבוי מותר במקום פסידא, דהיינו להעמיד כלים מלאים מים בפני הדליקה, שכשיגיע האש לשם יתבקעו ויכבו, ומכ"ש כלי שאחז בה האש, מותר לפרוס עליו שמוך להאש עור לח, או לתת מים על בגד שאחז בו האור, במקום אחר. ויש אוסרים במים דה"ל כבוס, אבל לפרוס עור לח על (מארגשטיין) הבוער, כמו שעושין בדליקה באפשר ע"י עובד כוכבים אסור ע"י ישראל, דזה מכבה ממש הוא, דהו"ל כסונר דלת בפני נחלים בוערות, דחייב משום מכבה (רע"ע מג"א י"ח). טלית שאחז בה האור, פושטה ומתכסה בה, ואם כבתה כבתה, ובלבד שלא יתכסה בבהילות, רק כדרכו. גם לא ידלג בו הגה והגה כדי שיתכבה מהר. וכן ספר שאחז בו האור, פותחו לאט וקורא בו, ואם כבה כבה (שנ"ד כ"ב וכ"ג). בותחי שבת לכבות א"ל למחות בידו, ואפי' הוא עבדו המושכר לו. אבל אסור לומר לו שיכבה, רק מותר לומר בפניו כל המכבה אינו מפסיד, גם מותר לקרותו למקום האש, אף שיודע שבשירלה האש יכבהו. אבל נ"ל שאסור לומר לו כל הרולה יכבה, דהרי הך ליטנא בתרומה מהני, וכל התורם אינו מפסיד לא מהני בתרומה (כר"ן נדרים דל"ז ב', ופ"ש). אבל קטן שבת לכבות, כיון שטוותו להנות אותו, שלא נפסיד, להכי צריך למחות בידו (שנ"ד כ"ה). נר חלב או שעוה שנפל על הבלאן, מעטר הטבלא בתחת, עד שיפול הנר, ומוב לעשות

מוקצה דדחי בידים, אינו מקווה היתירו, הכנה, מוקצה דהכנה, חוץ לתחום, נולד, מוקצה מחמת בסים

י"ע, וכפי' ס"ג). מת מותר לטלטל מחמה לצל ע"י כסר מו תיבוק (ס"ת ת'). וי"ל דמותר גם לטלטלו ע"י שחר כלי שמלאכתו להיתר, כשמניחו עליו (שם ג'), מיהו בצריך למקומו, מו כשרולה להוליכו לצורך כהנים מו לצורך קרוביו שלא ולטערו אסור לטלטלו ע"י כסר מו תינוק, רק ע"י טלטול מהלך, דהיינו להפכו ממטה למטה, עד שיוליכו (שם ס"ה ומג"ת סקי"ל) וכ"ש דמותר לטלטלו ע"י עובד כוכבים לצורך זה (שם ס"ג):

ג) מוקצה דדחי בידים, כגון גרוגרת ומוקיס שהניחן מע"ש להתיבש, ונעשו רחוי' לאכילה בשבת אסור לטלטלן אפי' לצורך גופו ומקומן. וחוקת הגהו, דאוכל הרתי, דדחיהו בידים, גם מסריחות קודם שנתיבשו. ולהכי אפי' הזמינן מע"ש כשיתיבשו, אפ"ה דינן כמוקלה דלא חזי למידי, אבל בשאר פירות, ליכא ב' לריעותא, אין שום דבר מאכל שלא הכינו, דינו כמוקלה בשבת (לאפוקי בהוקלה מחמת איסור, כשמן שמותר מכר שהליקוהו בע"ש ביה"ש וכבה, ואפי' איסור שממילא, כגון פירות הנושרין ממחובר, או משקין שזכו מותים ונגנבים, או חלב שנחלב בשבת, או שהיה מחוסר לידה, דאסירי, ובלקמן). ולכן פירות העומדים לסחורה, או אפי' לגון המומן בארץ בהתכוון לזרעו, אם לא הבריש עדיין, ומקלת עליו מגולין לאחזו בהן, שומעו בהן מהקרקע ואוכלו, וכ"ש ביוים שתחת תרנגולת, אם עדיין ראויין לאכילה, מותר ליטלן משם ולאכלן (ס"י ת', ופ"ת ת'). ואפי' כל מאכל בהמה שרלוי לשום בע"ח המלוי מותר לטלטלו, ובלין רלוי רק לבע"ח שאינו מלוי, אם יש לו אותו הבע"ח מותר לטלטל המאכל, ואם לאו אסור (ס"ת כ"ע). קש שע"ג המטה מסתמא עומד לבהמה או לכסיבה ומותר לטלטלו (ס"ת מג"ת סקכ"ג). מאכל שעמד ביה"ש לאדם, ובשבת נתקלקל וחזי רק לבהמה, מותר לטלטלו דמוכן לאדם הוה מוכן לכלבים (שכ"ד ס"ז). ורק בי"ט י"ל דאסור, וכבהמה בריאה שמתה, ולקמן סי' ד'. ואפי' בלא חזי רק לתנו לעובד כוכבים, כמאכל טריפה וסתם יינן (לאפוקי איסור גמלה) מותר לטלטלו (מג"ת ס"ת סקנ"ו). אולם דוקא בשבת אין שום מאכל שלא הכינו מבעו"י מוקלה אבל ביו"ט כל מאכל שלא הכינו מעיו"ט לאכל, אסור לטלטלו (תל"ה ד'). מיהו אפי' גרוגרת ומוקיס בשבת או ביו"ט, אם אחחו ביה"ש ולא מודע לו דאתחזו עד היום, אף שחזרו ונתקלקלו בשבת, וחזרו ונתקנו, אין מוקלה לחלי שבת, וכיון דאתחזו ביה"ש, אף שלא נודע לו עד עכשיו, מותרים (ס"י כ'):

ד) מוקצה שאינו מקווה היתירו, כבע"ח בריאים שמתו ביו"ט, או בית חזק שנפל, אסור לטלטלן אפי' לצורך גופן ומקומן ביו"ט, למ"ד מוקלה אסור ביו"ט, ורק במסוכנת מעיו"ט מותר (תקי"ת ז' ת'). אבל במתה בשבת אפי' היתה בריאה מע"ש, מותר לטלטל להאכיל לכלבים (שכ"ד ס"ז). וכ"כ בנחרו בהמת ישראל בשבת (וכ"כ בהמת עובד כוכבים, דאין מוקלה בשל עובד כוכבים) מותר לטלטל הבשר (ס"ת ומג"ת סקנ"ו). וי"ל דמיירי שבשלו העובד כוכבים, דאל"כ וכי עדיף מבשר כשר מי דאסור לטלטלו, מדאינו עומד לכלבים, וגם לאדם לא חזי מי, או מיירי בבשר רך דחזי לתימלא. וכ"ב בשחט לחולה בשבת, והבשר רך, מותר לבריא (שי"ת כ'), אבל בביטול לחולה בשבת, אסור לבריא אמת ירבה בשבילו (שי"ת שם):

ה) מוקצה דהכנה, היינו שהיה ביה"ש מחובר או מחוסר לידה, אפי' לדן או לקטן עובד כוכבים לעצמו, או שכשרו מלאיהן, ואפי' סכך אם נעשו היום, אסור אף בטלטול לצורך גופו ומקומו, לא לבד משום גזירת שילה ויתלש, רק גם משום מוקלה [שכ"כ מג"ת סק"ג ושכ"ה ס"ה. ועכמג"ת תקע"ו סק"ת. ואילה"ק מ"ש פירות הנושרין דאסרי' לפו משום מוקלה, ומ"ש בשחט בהמה לחולה בשבת דאפי' בהוחלה בשבת מותר אף לבריא באומלא, ואי"ל דבהמה שנשחטה לחולה שאני, דוודאי הי' דעתו שבשיחלה לו חולה בשבת, ודאי ישחטנה לו, ולהכי לא אקלי' מדעתי' ביה"ש, משא"כ פירות הנושרין, אין הדבר תלוי בדעתו שיחשוב ביה"ש שבשיבר יאכלם, דסרי אין בידו להשיבן, ליתא, דהכי בבהמה אפי' מתה מאליה בשבת, דאין בידו להמיתה מאליה, אפ"ה אין בה מוקלה וכלעיל, וכ"כ פירות אפי' לקטן לחולה בשבת, וודאי אסור לבריא, ולא לבד משום שמא ירבה בשבילו, רק גם משום מוקלה (ושי' רש"י ותוס' חולין דע"ו כ' בד"ה שקלן וכו', ודו"ק), וכיצו כ"י (בטור שי"ת) תירץ, דבבהמה אפשר שלא הזדמן לו שוחט או סכין בדוק ביה"ש, ולהכי לא הוה בדחיהו בידים. ואני בער ולא אדע, מדהיה בידו להשיבן ולא השיבן מע"ש, הו"ל כאילו בדחיהו בידים. ואני בער ולא אדע, דמי לא אחיכי בבהמה של אדם שהות עמו שוחט, והיה לו סכין בדוק, ואפ"ה בשחטה או בתגלה בשבת אין בה דין מוקלה, וכ"כ פירות הנושרין מי לא אחיכי אפי' כאילו אנוסים (פאה פ"ד מ"ת וכ'), שלריך סולמות לפלות ולקטן, ולא הי' לו סולם בביה"ש, ואפ"ה מחשבו בדחיהו בידים, דבנכרו בשבת אחיכי. ולולא מסתפינא כ"ל, דבשלמא בהמה כיון דלא אפשר לבדוק בסר בלא שחיטה, לא אקלייה לכל הבהמה מע"ש, דשמא יתלה לו חולה בשבת ויחשטנה, ולהכי אפי' מתה מאליה אין בה מוקלה, משא"כ פירות שנשרו, כיון דאפשר ללקוט לחולה רק מה שלריך לו, השאר אקלי' מדעתי' ודו"ק. ועי' רמג"ת ס"י סק"ד ולע"ז שם סק"כ] אמנם כל שלא אפשר שנתלש לא נילוד היום רק שהוא מ חוץ ל ת חוס לצורך עובד כוכבים, או בספינה אפי' לצורך ישראל, מותרים לאכלן היום, רק שלא יוליכו חוץ לחוט העירוב, ובהוכא מחוץ לתחום לצורך ישראל אותרים לו רק לטלטל אבל לא לאכלן למי שהובאו בשבילו, עד לערב בכדי שיעשה, אבל לאחר מותרים בו ביום לאכלן. ובמסופק אם הובאו מחוץ לתחום, דינו כודאי הובאו היום (שכ"ה ס"ת). ובעיר שרובה עובדי כוכבים, מצד הדין מותרים, דהו"ל כלא הובאו בשבילו, ואנפ"כ יש לזהר (רמג"ת תקע"ו סקכ"ג). י"א דאין מוקלה והכנה אסור בשל עובד כוכבים, כשלא עשה לצורך ישראל, ואפי' מוקלה דדחי בידים שרי בשל עובד כוכבים (פי' ס"י ס"ג). מיהו לכ"ע יש מולד בשל עובד כוכבים (תק"ה מג"ת סק"ג), ולכן בילה שנולדה לו, או בהלש ממחובר, או בחולב בהמתו לכלי ריקנית, והיא עומדת לגדל וכדומה לכ"ע אסור, דבכל כי הני גזונא יש שייכות מולד, וכלקמן:

ו) מוקצה דנולד אסור לטלטל אפילו לצורך גופו ומקומו. ויש ב' מיני מולד, א') נולד גמור הוא אסור לכ"ע, ור"ל שנתהווה היום דבר חדש, כגון בילה שנולדה בשבת או ביו"ט (שכ"ב ס"ת ותקי"ג. ועי' תוס' שילוחין מ"ו ת' ד"ה כ"ש ודו"ק). וכ"כ אפר מעצים שהוסקו בשבת ע"י עובד כוכבים (ס"י מג"ת סק"ת), וביו"ט אפילו ע"י ישראל, ואתקרר האפר (תל"ת מג"ת סקכ"ת). וכ"כ חלב שחלבוה בשבת או ביו"ט לתוך קדירה ריקנית (ס"ה מג"ת סקי"ב, ותק"ה סק"ת. ובחולב לתוך המאכל, אסור בשבת משום מוקלה דבע"ת בסי' ת' לעיל), כולן מחשבו מולד גמור, דאסור לכ"ע לטלטלו. ב') מולד ממין ב', דלר"ש מותר, ולא קיי"ל כוותיה, והיינו היכא שנשתנה הדבר ממה שהיה תחלה, ככלים חדשים שעשאן עובד כוכבים בשבת או ביו"ט (ס"ת מג"ת סקט"ו, וסי' תקפ"ו), וכ"כ שנשבר היום, ואין השברים ראויין למלאכתן הראשונה (ס"ת ס"ו), וכ"כ עצמות שנתברכו היום מהבשר, אף שראויין למאכל בהמה (ס"ת רמג"ת סקמ"ט). ב' מיני מולד אלו אפי' לצורך גופן ומקומן אסור לטלטל, רק י"ת דמולד בע"י שנשתנה מבתחלה מותר בשבת ואסור ביו"ט (ברמג"ת ס"ת סקט"ו, ותל"ה ס"ד). לחם שאפה עובד כוכבים לצורך עובד כוכבים בשבת, י"ת דהו"ל מולד, והרי מולד בשל עובד כוכבים אסור, וכלעיל סוף סי' ה', וי"ת דאינו כמולד, מדחזי החיטין לכוס, ויש להקל בשעת הדחק או לצורך מלוה, רק שלא יאמר מע"ש לעובד כוכבים שיאפה בשבילו (שכ"ה ד'). וי"א כל שנמרו בידי אדם, אין בו משום מולד (רג"ב רמג"ת סקט"ו ותקפ"ו סקכ"ה):

ז) מוקצה מחמת בסים. ב' מיני בסים הן. (א) מין בסים הראשון אפי' ר"ש מודה בה, והוא כשהוא השתא על ההיתר מוקלה מחמת הסרון כיס (ס"ת ת'). או מוקלה דלא חזי למידי (ס"ת כ"ו), או מעות (ס"י ז'), או ת' משאר מיני מוקלה או מולד, אז לכ"ע אסור לטלטל ההיתר אפי' לצורך גופו ומקומו (ס"י ס"ז). אבל מותר לגער המוקלה מהכלי, כטבלא שהונח עליה עצמות וקליפין שאינן ראויין לבהמה מגביה הטבלא ומנערן, או מגרדן עם סכין מהשולחן, דבכל כה"ג הו"ל טלטול מהלך ומרי (ס"ת רט"ו סקי"ח). ואח"כ, אף שהיה מונח מוקלה על השולחן, כיון שעתה חזר והוסר ממנו, מותר לטלטל השולחן דאין מוקלה לאלי שבת (רע"ע ד' וס'). מיהו דוקא כשלריך לשולחן עצמו אבל כשלריך למקום השולחן מותר להגביהו למקום אחר אף שאין עליו רק הקליפות שאינן ראויין לבהמה (ס"ת סכ"ז) משום דלא חשש היאך יפלו העצמות והקליפין, לא הו"ל כהוכחה עליו מדעת (תשל ס"ת סקנ"ב). וי"ת דכל שלא הונח עליו המוקלה ביה"ש לא הוה בסים (מג"ת ס"ת סקנ"ו). אולם כלי המיוחד להניח עליו מוקלה כ כ י ם מ ע ו ת וכדומה, אף שעכשיו אין בו ועליו מוקלה כלל, אסור לטלטלו, רק לצורך גופו ומקומו (ס"י ז'). אסור ליתן בשבת כלי תחת נר או פמוט, הדליקים והם מוטפים, כדי שיטף לתוכו, או תחת שאר מוקלה שרלא שיפול, כדי שיפול לתוכו, מ ד מ ב ט ל ע י " ז כ ל י מ ה י כ נ ו, שהרי יאסר אח"כ לטלטל הכלי, והרי זה כאלו חברו בידיד בשבת (עי' רש"י ותוס' שבת מג"ת). ואף דיכול לטלטל הכלי ע"י שיניח היתר אצל (כרע"ז סס' ס"ו). עכ"פ מבטל הכלי מהיכנו על מקלת שבת קודם שיניח ההיתר אצלו, אם לא שיש כבר בהכלי דבר היתר החשוב יותר מהמוקלה שיפול לתוכו, או מותר לתתו שיפול המוקלה לתוכו, דהרי לא נהבטל הכלי מהכנתו כלל. אבל כשרלא שיפול נר חלב או שעוה על השולחן וידלק, מותר לתת כלי תחתיו שיפול לתוכו דבמקום פסידא רבה ל"ג בה רבנן (לאפוקי שמן מעט המוטף, הפסד מועט הוא). וכ"ש בדליכא חשש דליקה, דשרי לשום כלי תחתיו. וכ"כ מותר לתת כלי תחת הגר כדי לקבל הגלילות, מדמתכבין מהר, ואח"כ אין בהן ממש, א"כ לא נתבטל הכלי מהכנתו עי"ז (רס"ה ד'). אבנם מותר לשום הכלי תחת הגר מע"ש כדי שכשיפול או יטיחו הגר, יפול לתוכו, ובלבד שלא יתן לתוכו מיס אפי' מע"ש דגרס כבוי אפי' מע"ש אסור, גזירה שמא יעשה כן בשבת, מדאינו רק גרס כבוי. ואם נתן הכלי תחת הגר מע"ש, ולא נפל לתוכו, מותר לטלטלו בשבת, דלא נאסר בשבול מהשבתו (רס"ה). הבל נעשה בסים, ואפי' אוכל (ס"ת מג"ת כ"ג). תינוק שיש ביתו מעות או אבן, אסור ליקח התינוק על הזרוע, רק בים להתינוק נענועין להנוחתו, או באבן שרי, ובמעות אסור, דלמא נפל ואתא לאתויו (ס"ע ת'). אם מונח על ההיתר כלי שמלאכתו לאיסור ל"ע אם הו"ל בסים (תשל ס"ת). (ב) מין בסים השני לר"ש מותר, ולא קיי"ל כוותיה. והוא כשהיה מונח עליו איסור בין הסמכות, והוא חמור לדינן ממין בסים הראשון בג' דברים. א) דאסור לגער האיסור מעליו כלא"ר יד (ס"ע ס"ד). ב) במין בסים הראשון כשעדיין מונח האיסור עליו, יוכל להניח אצלו דבר היתר החשוב לו יותר מהאיסור, ומטלטלן

מוקצה מחמת בסים, מוקצה מחמת מצוה, מוקצה מחמת איסור שבגופן

יחד כשמ"ת לגבר האיסור משמ"כ מין בסים השני, אינו מועיל זה, רק כשהיה מונח עליו ההיתר והאיסור יחד בביה"ש, וכלקמן (רפ"ז סי' ס"ו). וקי"ל סרי כש"ס קמ"ב ב' אמרי' דלא התירו כבר או תיוק אלא למת בלבד, ול"ל דהיינו לטלטל המוקצה בלי כלי, ופרע"ז סי' ש"ת פק"ה ורמג"ת ש"ת סקנ"ת). (ג) במין בסים הראשון, כשהאסר האיסור מעל ההיתר, מותר לטלטל ההיתר, דבכה"ג אין מוקצה לחלי שבת, וכלעיל, משמ"כ במין בסים השני אפי' לאחר שהאסר המוקצה מהכלי, אסור לטלטלה, [*כגון מונחה שדלק עליה ביה"ש אסור לטלטלה] אפי' אחר שכבה הגר, ואפי' לעורך גופו ומקומו (רפ"ע ס"ב). ולא לבד מנורה אלא אפי' שלחן שמלאכתו להיתר, נעשה בסים כשהניחו עליו מנורה דולקת ביה"ש, כשלא היה מונח אז היתר אצלו, וכלקמן (רע"ז ס"ג). מיהו חוקת בהיה מונח עליו איסור ביה"ש, אבל בנעשה בה מלאכה ביה"ש לא נעשה בסים (ס"ח מג"ת סק"ו). אמנם למין בסים הב' צריך ו' תנאים. (א) תנאי א', שהונח המוקצה עליו מדעת ובכוונה, אבל בשכח ביה"ש המוקצה מונח על עיקר הכלי, אבל בגד שיש בו כיס שקורין (טאשע) שתפורה בבגד, אף שלכתחילה אסור להניח בו מעות מע"ש, שמא ישכח ולא, עכ"פ בהניח בה מעות אפי' מדעת, אם יכול לנערה בשבת מוטב, ואם לאו מותר לטלטל הבגד עם המעות, דלא נעשה כל הבגד בסים למעות גבי הכיס שאינו עיקר הבגד, אבל לגובשו אסור שמא ישכח ולא (ש"ו ס"ו). מיהו כשתשש שיגבו המעות, מותר לגבשו עם המעות (ש"ת רע"ז סקנ"ג). וג"ל דכ"ש בהי' מונח (בהטאשע) ביה"ש גם שאר דברים של היתר, ודאי מותר לגבוש הבגד בשבת בכה"ג, אם הם חשובים כמו המעות (כלעיל תנאי ג'). וכ"ב שלחן אז תיבה שיש בו אגרנ מחובר שקולין (בייפאך), אם מונח (בהכייפאך) מעות, מותר לטלטל השלחן והתיבה, כיון שאין האגרנ בהן עיקר הכלי. וחוקת במחובר האגרנ בגוף הכלי, אבל (שובבע) שבשלחן שמונחין אותו אילך ואילך, ואינה מחוברת להשלחן, או תיבה שעומדת על כלי אחר שמונח בו מעות, אסור לטלטל אותה הכלי אגב התיבה שעליה, ולא את השולחן עם האגרנ, אם לא שמונח על התיבה או על השולחן דברים החשובים יותר מהמעות, דאז לא גרע מאילו היו מונחים אותן הדברים בהכלי שבו המעות, שהיו מותרין לטלטל (שם). אלו הן ו'

תנאי בסים ביה"ש שזכרנו במוקצה של בסים:

ח) מוקצה מחמת מצוה. כר שהודלק למצות כר שבת או לגר יו"ט, אפי' בעוד היום גדול דלא אתקלאי לביה"ש עדיין, אפ"ה מדאתקלאי למלותו, אסור לשום אדם לטלטלו, אף מי שלא קבל שבת ויו"ט עדיין (רס"ג רמג"ת סקכ"ז) וכ"ב שמן המטפטף וכר הארתר מכר מצוה שהדליקו לשבת ויו"ט, אסור לטלטל בשבת ויו"ט מדהוקלה למלותו. וכ"ש דאסור ליהנות ממנו מטעם זה (תקי"ד רמג"ת סק"ז). וכ"כ מוי סוכה של מצוה, ועלי סוכה שיבב בה פ"ת לשם מצוה, אפי' נפלה אח"כ, ואתרוג ולולב והדס וערבה בטלן פ"ת, אסור לטלטלן בשבת או ביו"ט, מדהוקלה למלותה. ובחוה"מ אסור עכ"פ להנות מהן (תרל"ת), אם לא שהתנה בפירוש קודם ביה"ש שבתחלת יו"ט או שבת שאינו בודל מהן כל ביה"ש. — ונוהגין להקל בכל הנך בלי תנאי, דמסתמא כהתנו דמי לבלי לבוה לידי מכשול (רע"ז ספי' תרל"ת. וג"ל דאי' דש"כ אשכחן בשלמא (זבחים ד"ו ב'), לב ב"ד מתנה עליהן. ומה"ש נמי אין משילה בבגדי כסונה, דלא נתנה תורה למלאכי שרת, ומסתמא מתשבתן כך (בקידושין דנ"ד ת'). וכ"ב אמרי', ע"מ כן סקדישו ישראל ספתיהם (ספתיהם ד"ל ע"ת). ומה"ש מותר להשתמש בכר ביום"כ, דמסתמא כך התנו בלב (כת"ת קנ"ד), וכל שאין המתשבה שבלב פותר למה שאומר, אמרי' דברים שבלב הוה דברים (בשבועות"ו ב' תוס' ד"ה גמר). ואם"ה עוד להחמיר וכ"ב כר מנוכה שכבה תוך שיעור הדלקתו, אסור אפי' אחר חנוכה, דמשום חבבותא דנס, מקלהו לגמרי למלוה (שבת מ"ד ת' תוס' ד"ה שבגר), וג"ל דמה"ש נס אבוקת הבדלה מותר להשתמש בה לצורך חול. דאי"ל דדוקא מוי סוכה וכדומה, שאין כוונתו לחזור ולהשתמש בה אחר סוכות לסוכה הבאה, משמ"כ אבוקה מיוחדת תמיד לחזור ולהשתמש בה להבדלה, ודמי לאתרוג שהקלהו לז"ו, דאסור כל ז', אף דמפסקי לילות (בסוכה מ"ה ב') ליתא, דהרי שופר נמי מיוחד לתקוע בו כל שנה למלוה, ואפ"ה מותר להשתמש בו לתיוקי (בשבת ל"ה ב'). ואתרוג כ"ל

דשתאי, דאין הלילה הפסק, מדגם היא שם חג הסוכות עליה:

ט) מוקצה מחמת איסור שבגופן, שאינן כלי, רק עומדין למלאכה שיעשה בעצמן, כמוכין ומר שעומדין להעווה (רמג"ת רפי' רנ"ט). ועצים שעומדין להסקה (ס"ח ס"כ), או נסרי' של אומן שלא חושב עליהן מע"ש להשתמש בהן להיתר (אבל נסרים של בעפ"ב בכל ענין שרי לטלטלן (ס"ח כ"ז). ועורות של ב"ב או של אומן, של דקה לריך מחשבה מע"ש להשתמש בהן להיתר (אבל של גסה, אפי' בלי מחשבה מותרים). ואבנים ולבנים וקורות שיחדן לבנין (ס"ח כ"ח). ואפילו מיוחד לדבר אשור רק מדרבנן, כמעות שעומד לשחורה (ס"ג כ"ג). כל אלו אפי' לצורך נופן ומקומן אסור לטלטל, אם לא שיחדן מע"ש בקלת מעשה שיעשה בהן אז (ס"ג כ"ב, וס"ח רמג"ת סקמ"ח). תשעה מיני מוקלה אלו, אפי' ר"ש דלית לי' מוקלה מודה בהו, חוץ ממוקלה דנולד ממין השני שזכרנו, דהיינו בנשתנה ממה שהיה, ומוקלה דבסים ממין השני שזכרנו דהיינו מוקלה דביהמ"מ שנשתלק השתא. וכ"ב במוקלה דמלוה שנשתלק השתא, כגון מיין שהיו תלויין ביהמ"מ בסוכה והשתא נפלו, בהגך ס"ל לר' שמעון דאין מוקלה, ולא קיי"ל

המגולין ומוליאן (שי"ת רמג"ת סקכ"ב). וכשאינו מגולה כלל תוחב כוס בלמון, כדי שיתנער המוקלה ומוליאן (רע"ע מג"ת סק"ו). וב"ב ספל שבפהו והניח עליו עיגו מע"ש כדי להגביה הספל עי"ז מותר לשתו הספל מתחת העיגו בשבת, ולא נעשה הספל בסים להעיגו (רמג"ת שע"ב סקי"ת). מיהא י"ל דאפי' בהניח המוקלה שיהי' כסוי לחיתר, מחשב בסים (רמג"ת ש"ע סק"ו). מיהו בהדקו לא קבלו המוקלה בהכלי מע"ש, כגון כוכלה שהיתה נקובה, ותחב אבן בהנקב והדקו לב"ע מותר לטלטלה עם האבן בשבת (ס"ע ס"ב). וג"ל דהא דבעינן דהדקו בחוזק, היינו דוקא בלא יחדו לך לעולם, אבל ביחדו להאבן מע"ש להיות לעולם לכסוי לכלי, אפי' לא הדקו מותר לטלטלו, וכהאי דפורסת על האבן (ס"ג סב"ג), חוץ ממנבע דלא מהני בה יחוד לעולם מע"ש, רק לריך שיעשה בה מעשה ההיתר מע"ש, כגון שפירף כבר על המנבע מע"ש, אז מותר לטלטלה ולפרוף בה בשבת (שם). (ו) תנאי ו' שיהא המוקלה מונח על עיקר הכלי, אבל בגד שיש בו כיס שקורין (טאשע) שתפורה בבגד, אף שלכתחילה אסור להניח בו מעות מע"ש, שמא ישכח ולא, עכ"פ בהניח בה מעות אפי' מדעת, אם יכול לנערה בשבת מוטב, ואם לאו מותר לטלטל הבגד עם המעות, דלא נעשה כל הבגד בסים למעות גבי הכיס שאינו עיקר הבגד, אבל לגובשו אסור שמא ישכח ולא (ש"ו ס"ו). מיהו כשתשש שיגבו המעות, מותר לגבשו עם המעות (ש"ת רע"ז סקכ"ג). וג"ל דכ"ש בהי' מונח (בהטאשע) ביה"ש גם שאר דברים של היתר, ודאי מותר לגבוש הבגד בשבת בכה"ג, אם הם חשובים כמו המעות (כלעיל תנאי ג'). וכ"ב שלחן או תיבה שיש בו אגרנ מחובר שקולין (בייפאך), אם מונח (בהכייפאך) מעות, מותר לטלטל השלחן והתיבה, כיון שאין האגרנ בהן עיקר הכלי. וחוקת במחובר האגרנ בגוף הכלי, אבל (שובבע) שבשלחן שמונחין אותו אילך ואילך, ואינה מחוברת להשלחן, או תיבה שעומדת על כלי אחר שמונח בו מעות, אסור לטלטל אותה הכלי אגב התיבה שעליה, ולא את השולחן עם האגרנ, אם לא שמונח על התיבה או על השולחן דברים החשובים יותר מהמעות, דאז לא גרע מאילו היו מונחים אותן הדברים בהכלי שבו המעות, שהיו מותרין לטלטל (שם). אלו הן ו'

תנאי בסים ביה"ש שזכרנו במוקלה של בסים:

ח) מוקצה מחמת מצוה. כר שהודלק למצות כר שבת או לגר יו"ט, אפי' בעוד היום גדול דלא אתקלאי לביה"ש עדיין, אפ"ה מדאתקלאי למלותו, אסור לשום אדם לטלטלו, אף מי שלא קבל שבת ויו"ט עדיין (רס"ג רמג"ת סקכ"ז) וכ"ב שמן המטפטף וכר הארתר מכר מצוה שהדליקו לשבת ויו"ט, אסור לטלטל בשבת ויו"ט מדהוקלה למלותו. וכ"ש דאסור ליהנות ממנו מטעם זה (תקי"ד רמג"ת סקכ"ז). וכ"כ מוי סוכה של מצוה, ועלי סוכה שיבב בה פ"ת לשם מצוה, אפי' נפלה אח"כ, ואתרוג ולולב והדס וערבה בטלן פ"ת, אסור לטלטלן בשבת או ביו"ט, מדהוקלה למלותה. ובחוה"מ אסור עכ"פ להנות מהן (תרל"ת), אם לא שהתנה בפירוש קודם ביה"ש שבתחלת יו"ט או שבת שאינו בודל מהן כל ביה"ש. — ונוהגין להקל בכל הנך בלי תנאי, דמסתמא כהתנו דמי לבלי לבוה לידי מכשול (רע"ז ספי' תרל"ת. וג"ל דאי' דש"כ אשכחן בשלמא (זבחים ד"ו ב'), לב ב"ד מתנה עליהן. ומה"ש נמי אין משילה בבגדי כסונה, דלא נתנה תורה למלאכי שרת, ומסתמא מתשבתן כך (בקידושין דנ"ד ת'). וכ"ב אמרי', ע"מ כן סקדישו ישראל ספתיהם (ספתיהם ד"ל ע"ת). ומה"ש מותר להשתמש בכר ביום"כ, דמסתמא כך התנו בלב (כת"ת קנ"ד), וכל שאין המתשבה שבלב פותר למה שאומר, אמרי' דברים שבלב הוה דברים (בשבועות"ו ב' תוס' ד"ה גמר). ואם"ה עוד להחמיר וכ"ב כר מנוכה שכבה תוך שיעור הדלקתו, אסור אפי' אחר חנוכה, דמשום חבבותא דנס, מקלהו לגמרי למלוה (שבת מ"ד ת' תוס' ד"ה שבגר), וג"ל דמה"ש נס אבוקת הבדלה מותר להשתמש בה לצורך חול. דאי"ל דדוקא מוי סוכה וכדומה, שאין כוונתו לחזור ולהשתמש בה אחר סוכות לסוכה הבאה, משמ"כ אבוקה מיוחדת תמיד לחזור ולהשתמש בה להבדלה, ודמי לאתרוג שהקלהו לז"ו, דאסור כל ז', אף דמפסקי לילות (בסוכה מ"ה ב') ליתא, דהרי שופר נמי מיוחד לתקוע בו כל שנה למלוה, ואפ"ה מותר להשתמש בו לתיוקי (בשבת ל"ה ב'). ואתרוג כ"ל

דשתאי, דאין הלילה הפסק, מדגם היא שם חג הסוכות עליה:

ט) מוקצה מחמת איסור שבגופן, שאינן כלי, רק עומדין למלאכה שיעשה בעצמן, כמוכין ומר שעומדין להעווה (רמג"ת רפי' רנ"ט). ועצים שעומדין להסקה (ס"ח ס"כ), או נסרי' של אומן שלא חושב עליהן מע"ש להשתמש בהן להיתר (אבל נסרים של בעפ"ב בכל ענין שרי לטלטלן (ס"ח כ"ז). ועורות של ב"ב או של אומן, של דקה לריך מחשבה מע"ש להשתמש בהן להיתר (אבל של גסה, אפי' בלי מחשבה מותרים). ואבנים ולבנים וקורות שיחדן לבנין (ס"ח כ"ח). ואפילו מיוחד לדבר אשור רק מדרבנן, כמעות שעומד לשחורה (ס"ג כ"ג). כל אלו אפי' לצורך נופן ומקומן אסור לטלטל, אם לא שיחדן מע"ש בקלת מעשה שיעשה בהן אז (ס"ג כ"ב, וס"ח רמג"ת סקמ"ח). תשעה מיני מוקלה אלו, אפי' ר"ש דלית לי' מוקלה מודה בהו, חוץ ממוקלה דנולד ממין השני שזכרנו, דהיינו בנשתנה ממה שהיה, ומוקלה דבסים ממין השני שזכרנו דהיינו מוקלה דביהמ"מ שנשתלק השתא. וכ"כ במוקלה דמלוה שנשתלק השתא, כגון מיין שהיו תלויין ביהמ"מ בסוכה והשתא נפלו, בהגך ס"ל לר' שמעון דאין מוקלה, ולא קיי"ל

מוקצה מחמת איסור מלאכה, תפילין, זאנדאוהר, זאננענצייגער. נר שלם, מוקצה מחמת מיאוס, מוקצה שלא לצורך

קיי"ל כוותי' (כל זה מוכח בסוגי' דשבת דף מ"ה ומ"ו ובילה דף ל' ע"א וכמרדכי ריש ביצה, וכפירוש הכ"י לעור פי' ש"י, ובתוס' שירובין דמ"ו א' ד"ה כ"ם, ובתוס' ביצה ד"ב א' ד"ה קפ"ד):

י) אמנם עוד יש מוקצה מחמת איסור מלאכה, דלר"ש מותר, ולא קיימא לן כוותיה. והוא מב' מינין. (א) שהוא כלי העומד לעשות בו מלאכה האסורה בשבת, ככלי כתיבה (שרייבליינ), וכיס של מעות, אף שאין בו מעות, ומכבדות של שבטים (ש"מ מג"א סקפ"ה), וקורנס (האממער), וקרדום (האקקע), משור (זעגע), ומספרים (שערע), מרא (טיפפע, וטויפעל), מדוכה (מערזער), ומנורה אפי' לא הדליקו בה בתוכו שבת, וכדומה בכלי מלאכה. וכ"כ קדירות שרוב תשמישן לביסול, להכי כשהיא ריקה אסור לטלטל (ש"ח משבלות סק"א). ואפי' מיוחד רק למלאכה דרבנן, כשופר וכלי שיר, כל אלו אסור לטלטלן. אבל מיוחד מוקצה זה מכל מיני מוקצה, דזה מותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו מדיש תורת כלי עליהם, ולא הקלה אותן לגמרי מדעתו (ש"ח ס"ג). תפילין יש אוסרין לטלטלן ויש מתירין (רש"ז ש"ח סק"ג, ומגא"ח שם סקי"א). ולש"מ כ"ל דאסורים בטלטול מדהו"ל מוקצה מחמת איסור, [*דאין להביא ראיה מרים פ"ו דשירובין דהתם משום בזיון כתבי קודש כשירובין דל"ח א' ובילה ט"ו א' לא גרע מכבוד הבריות דשרי לטלטל מוקצה מה"ט כלקמן. אמנם מביצה (ע"ז א') משמע להדיא דמותר לטלטלן ביו"ט, וה"ה בשבת. דמ"ש]. והה"ה שופר של מצוה ולולב, אסורים לטלטל רק לצורך גופן ומקומן (תקפ"ת, ולע"ז סי' תרכ"ת סק"ג). זאנדאוהר (וזאמענלייגער) יש ספק אם מחשבו כלי שמלאכתו לאיסור (ש"ח ל"א). נר שלם של מלב או שעוה וכ"כ פתילה שלומה, מחשבו כלי שמיוחד לאיסור, ואסור לטלטלן רק לצורך גופו ומקומן (ש"ח מג"א סקי"ט). ב) מוקצה מחשש איסור מלאכה, כבור ודות ותיבה ושאר כלי המחובר לקרקע, אסור לטלטל כשוי שלהן, מחשש שיבנה, אא"כ יש להכשוי בית אחיזה, דאז לא מחשב הכשוי כמחובר, רק תורת כלי עליו (ש"ח י'). וב"כ ספסל שנשמט א' או ב' מרגליה, אסור לטלטלה להניחה על ספסל אחר, ליטב עליה, אפי' נשמט הרגל מע"ש, אם לא שיטב עליה כך פ"א קודם שבת, גזירה שמא יתקע בחוזק הרגל שנשמט שוב לאחורו, ויתחייב משום בונה (שם ט"ז). מיהו בנשבר או נאבד הרגל שנשמט, מותר לטלטל הספסל בכל גוונא (רש"ז שם י"ד). וב"כ כל כלי של פרקים עם (ברויבטן), (כפלאטע) של בדיל וכדומה, אם דרך להדקה בחוזק, אסור לטלטלה בשבת ויו"ט גזירה שמא יתקע (רש"ע ז'). ואפי' עשוי עם חריצים דרק דומה לחדקים (ברויבע), אסור לטלטלה (שם). וב"כ במטה של פרקים וכדומה. וי"א דוקא כשעיקר תשמישו כשלא יתפרק אסור לטלטלו (שי"ג רע"ז סק"ו):

יא) אמנם במוקצה מחמת מיאוס קיי"ל כר"ש, בין שהוא כלי, כגון עץ שתולין בו דגים ליבשן (ש"ו), או מצורה שלא הדליקו בו בתוכו שבת, ומאוסה לפניו (רע"ע), או שהוא דבר מאוס בעצמו, כגון עכבר מת, או כלי רעי והשתנה וכל דבר מטונף ואפי' עושה בלי כלי, כשהן במקום שמצויין בני אדם, יכול להוליכן. אבל אסור להחזיר העכבר של מימי רגליו, אם לא שיהן לתוכו מים, ויהיו זכין שראויין לשתיי' (ש"ח ל"ד וי"ה). מיהו בלין הדבר מאוס מצ"ע, רק שמאוס להשתמש בו כגון כוסות של מקזיי דם של זכוכית נקיים, או דוקא בראוי לכוסה בו כלי שרי לטלטלן (וכזה מיושב דברי הר"ן שהביא רמב"א רס"ז סקי"ג, ודו"ק. ולפמ"ש ל"מ ל"ל לתרץ קו' הר"ן שרי אתם אין מטלטלין מלפניו משום דמאיסי, ודו"ק):

יב) אולם מוקצה שלא לצורך הייט אפי' כלי שמלאכתו להיתר דמותר לטלטלה אפי' מחמה לגל, כקערות כוסות וסדינין, עכ"פ שלא לצורך כלל אסור לטלטלן, רק בירא שישבר או שינגב וכדומה, מותר לפנותן. אבל כתבי קודש ומוכלין אפי' שלא לצורך כלל מותר לטלטלן (ש"ת ד'):

זה הכלל בכל פרטי מוקצה הנ"ל דיש בהן ט' דינין:

א) כל מוקצה אסור רק בטלטול אבל ליגע בו שרי כשאינו מנדנדו ע"י נגיעתו, רק בדבר עגול (תקי"ג רע"ז סק"ה) או בתלוי בחבל, שבקל יתנדנד, אסור ליגע (רס"ה ג'). מיהו כשמונח דבר היתר על מוקצה התלוי, דאם גם יתנענע, הוא טלטול מהצד, מותר לטלטלו (רס"ה מג"א ד'):

ב) מותר לטלטל מוקצה מן הצד, לצורך דבר המותר, אבל לא לצורך המוקצה שלא יגנב וכדומה (ש"ש מג"א ה' ושי"א ח'). וטלטול מן הצד, היינו ע"י שיעבר הכלי שמונח המוקצה עליו (ש"ח כ"ז), או ע"י נפיחה (ש"ח ג'), או ע"י רגליו דרך הלוכו (ש"ח מג"א ז'), או ע"י דחיפה בגופו או בכלי אחר (ש"ח כ"ז). ומכ"ש בדחוה נמי דבר שאינו מתכוון, כגון שיושב על אבנים ומזיז עי"ז (ש"ח מג"א מ"א), או בשנמנע הכלי מתחת המוקצה (שי"א ח') וי"א דכל שאין מטלטל בידיו ממש אפי' לצורך המוקצה שרי (שי"א ח'):

ג) מותר לטלטל מוקצה להדיא מפני ד' דברים (כ"ע/ח' סי'). (א) מפני כבוד הבריות, כגון לקנח א"ע במוקצה, ואפי' לטלטל מרה"ע לכרמלית מותר מה"ט (שי"ב) וכ"כ מותר להיל מת מדליקה, אם ליכא ספר או מיוק, גם אם אינו יכול להוליאו ע"י טלטול מהצד, שרי להוליאו להדיא (שי"א ח'). (ב) משום חשש נזק לגוף, כגון קוץ המונח ברה"ר, או זכוכית על השלחן, שאפשר שיזוקו בו בני אדם (ש"ת ו' וי"ח). מיהו בהי' יכול לסלקו אחמול, אסור לטלטלו הוא רק בטלטול מהצד (מג"א ש"ח סקל"ז). (ג) משום פסידא, כגון שהי' בא מהדרך בליל שבת, וחמורו טעון כלי זכוכית מוקציים, ולריך לפורקן משום לעב"ח, דמניח כרים תחתיהן, ומתיר האזור של החמור כדי שיפלו המוקציי' עליהן. ואם לא יהיה אפשר לשמוע אחר כך הכרים מתחת המוקציים, אז פורק הכלים המוקציים בנחת, דביטול כלי מהיכנו חמיר מטלטול המוקצה (רס"ו ט'). וב"כ בלקח בידו כלי שמלאכתו לאיסור, בין שהי' לריך למקומו, או ששכח וטלו בידו, מותר לטלטלו למקום שירצה להניח, וא"ל לזרקו מידו. ולכן מי ששכח מעות בבגדו, והוא ברה"י, א"ל לזרקו ולנערו מיד, רק הולך לחדרו ומנערו שם (רס"ו). וב"כ שכין שמל בו, א"ל לזרקו מיד מידו, רק הולך למקום המשתמר ומניחו שם (יו"ד רס"ו בע"ז סק"א). וב"כ מותר לטלטל מעות ושאר דברים המוקציים להצילם מדליקה (או"ח של"ד). וכ"כ בנתאכסן בבית כותי, ולריך לנחת בשבת, ויולא שיגנבו מעותיו, מותר לטלטלן בבגדו (ש"ח ל"ג). ולאלי' רבה שם, בכה"ג אפי' לנשאן בידו שרי בא"א בעניין אחר, מדליכה ר"ה האידנא (ונ"ל דאין להקשות לדידי' ממא"ל מעות בשבת דאסור אפי' לומר לכותי בשבת להביאן לביתו, אף דליכא ר"ה האידנא [כרס"ו ח'], י"ל דהתם מניעת הכיות אינו כהפסד [כפי' קל"ז וקל"ח]. וגם אינה"ק מסתורה הנפסדת מגשמים או מד"ח, או תבית שנשברה, דמותר להציל רק ע"י כותי [ש"ו י"ט], אפי' התם מיירי בהפסד מועט דלא תשאו ליה (בשבת קנ"ד ב'), וגם אין להקשות לדבריו מדליקה דיש אוסרין להציל מוקלה (כשל"ד ס"ב) התם מיירי במסופק רק שמא יצרף, או משום דמסומה חייבי איבבה. גם אין להקשות מגשמים שיורדין על הבנים, דאפי' לכמן אסור רק ע"י כותי [כשל"ח מג"א י"ח], התם מיירי דאיכא ערחא יתירא. וכללו כמקום פסידא ל"ג בה רבנן, אם לא שיש עשה בדבר לאיסור [בכתובות ד"ס ע"א]). (ד) וכ"כ מותר לטלטל מוקלה משום חולה, אפי' אין בו סכנה כשא"א בעניין אחר (מג"א שכ"ח סקע"ו). ומה"ע מותר ליתן להרופא דיו וקולמס וייר לכתוב לו (רעלעפט) לחולה שאין בו סכנה, כשא"א בנכרי: ד) אסור לטלטל מוקלה משום לער בע"ח. ומה"ע בהמה שנפלה למים עם טיט, אסור למשכה להעלותה (ש"ה י"ט), אף דלער בע"ח דאו' (כב"מ ל"ב כ' וח"מ רע"ב ע') אפ"ה לא התירו לטלטל עבורו מוקלה, רק בטלטול במקלת, כהאי דמדדין עגלים וסייחין (ש"ח מ') [*ומסעדין בהמה בלידתה (של"ב)], אבל מותר לבטל כלי מהיכנו משום לער בע"ח, כגון להניח כלים תחת רגלי בהמה שטובעת בטיט (ש"ה י"ט). וב"כ שרי לכפות כל לפני האפרוחים כדי שיעלו עליו ללון בערב (ש"ח ל"ט). ולבאורה ק' על דברי רמב"ן ש"ח סקי"א, דמקשה הנך ב' דיינן אהדדי, דמשמע מדבריו דוקא בלעב"ח רבה כשביעת בהמה התירו לבטל כלי מהיכנו, ולא בלעב"ח זוטא כדי שיוכלו לעלות ללון, ומל"ל האי חילוקא, ואח"ל מדלריך ר' יצחק לאוקמא להך דאפרוחים דמטלטל הסל דמיירי בלריך למקום הסל (כשבת מ"ג א'), וכ"כ רש"י במתני' (קכ"ח ב'), משמע דאל"כ אסור לטלטלו. ליתא, דרק רבי יצחק ששתי' לריך לאוקמה כן, מדש"ל אין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת, אבל לדידן דלא ס"ל הכי (ברס' ש"ח, ושל"ח ח', ותקב"א כ'), וודאי דא"ל לאוקמה בלריך למקומה, וכ"כ הר"ן בסוף סוגיא. וא"ל דרמב"א דייק מדנקט מתני' כדי שיעלו וירדו, דלאו באו או מייריי, רק כדי שיעלה ושוב ירדו (וכך כ' הרמב"ם בפכ"ה הכ"ה), משמע הא שיעלו ושאינו יושבים עליו, אסור, וא"כ מקשה שפיר ממ"נ, אי דאיכא לעב"ח לאפרוחים, א"כ אפי' שיעלו ושאינו יושבים עליו שרי, כמו גבי בהמה הכא, אע"כ דהתם מיירי דליכא לעב"ח, כגון שיוכלו לעלות ללון בדוחק בלי סל, ואפ"ה התירו לבטל כלי מהיכנו אפי' שעה, ומ"ש מהכא דלא התירו לבטל הכא הכלי רק משום לעב"ח, ולהכי תי' שפיר, דהתם מדבילו להפריחן לא מחשב ביטול כלי מהיכנו, משא"כ הכא דאמא לא תעלה הבהמה ממנה, להכי דוקא משום לעב"ח התירו ביטול כלי מהיכנו. אמנם ק"ל למה כשפלה בהמה לעיש, משום לעב"ח הקילו לבטל כלי מהיכנו, אפי' מלטלטל המוקלה, דהיינו למוסכה ולהוליאה מהעיר (כסי' ש"ס י"ט). וכהי' בא מהדרך ותמורו טעון מוקלה כבד, שלא יוכל לשמוע הכר מתחת מוקלה, משום לעב"ח התירו לטלטל המוקלה, אפי' מלבטל כלי מהיכנו, ליתן כרים תחת המשא הכבד (כרס"ו ס"ם, ובשלמא באפרוחים י"ל מדבילו להפריחן בנעבה לא נתבטל כלי מהיכנו עי"ז אפי' לשעה, מדבל"ז לא ישתיר עליו לבסוף, אבל מבהמה הכ"ל ק'. וא"ל דבהמה נמי אפשר שתעלה מעצמה, מעל הכרים בשבת ולא יתבטל כלי מהיכנו, משא"כ התם כשיפלו המוקציים הכבדים על הכרים, לא יתפלקו מעצמן, והו"ל שפיר ביטול כלי מהיכנו. או י"ל דהתם נמי מ"ש הרמב"ם והמתבר פורק בנחת, לא כדי שלא ישברו, רק ר"ל שיטלטלן במקלת, וכ"ל כלאחר יד, אבל לא שיטלטל המוקלה להדיא. או כ"ל דבבהמה לא התירו לטלטל ולהוליאה מדליכא תרתי, טלטול מוקלה וטרחא יתירא להוליא. ופי' רלח"מ פכ"א ס"י משבת):

ה) אסור לטלטל מוקלה אפי' מקלתו, כגון להניח עלה בהאילן, אפי' שנשאר האילן עומד במקומו (שי' רע"ז סי' של"ו סקי"ד). וכ"כ אסור להטליס עיניו של מת או להניח בו אבר (שי"א ס"ו). אבל כשאינו מניחו, רק מנמיטו קלת ע"י שכובש עליו בידו או באצבעו מותר, דהרי שכין ומדיחין את המת (שם), אף שא"א שלא יכבש בשר המת כשיסכנו וכשידיחנו. ואי"ל מדהו"ל רק רק פ"ר במילי דרבנן, ליתא, דהרי גם בכה"ג אסור פ"ר (כמג"א שי"ד סקי"ה), אלא ודאי אפי' במהכוון לכבשו כך שרי:

ו) מותר לומר לנכרי לטלטל מוקלה לצורך ישראל (אלי' רבה רע"ו בשם

כלכלת שבת

דיני מוקצה, אמירה לעובד כוכבים,

ד"ו). ועי' רט"ז ורמנ"א (תקע"ו), דמשמע שם דבכל [*לאיסור] דרבנן שרי. (וכאשל שם רפ"ו סק"א כתב דתלי בפלוגתא, דתוס' ס"ל דבעשה עובד כוכבים מלאכה דרבנן לעורך ישראל, מותר לישראל אחר, ולר"ן שם אסור):

ו) שכח ונטל מוקצה בידו, מותר לטלטלו למקום המסתמר (ש"ח רמנ"א סק"ז),

ח) מוקצה מותר בהנאה חוס' ע"ז ס"ו ב' ד"ה אמר. וערמנ"א שכ"ת ס"ט).

ט) ספק מוקצה לתוס' ישרים פ"ק דביצה אסור. וקיי"ל דספק טולד ממש אסור (תקי"ג ב') אבל ספק אם גמר עובד כוכבים המלבוש היום, מותר (רי"ג פ"ד). ואעפ"כ אסור להביא מלבוש וכדומה מבית האומן בשבת (שם). והתהלה לאל אלהי ישראל שהאיר עיני הכהויים בכל אלה:

ונתחיל לבאר דיני אמירה לעובד כוכבים

א) כל דבר שאסור לישראל לעשותו אסור לומר לעובד כוכבים שיעשהו, ואפי' בבית עובד כוכבים. ודוקא שהיה לעורך ישראל, או שאינו לערכו אבל המלאכה נעשית בדבר שאיך לישראל, כגון שנותן לו בשר לבשלו לעורך עובד כוכבים אף שאינו חייב במזונותיו. אבל בב' לעיבותא, שאינו לעורך ישראל וגם אין הדבר שעושה בו שייך לישראל, מותר, דאז לא מחזי כשלומו. ולכן מותר לומר לו שיעשה מלאכה לעצמו בכל עצמו (ש"ו סכ"א). ובעושה בבית ישראל לריך שיעשה בלעבה משום חשד (פסיס"ד ומגמת כהן):

ב) אסור לומר לעובד כוכבים לעשות שבות, אע"ג שהאמירה לעובד כוכבים ג"כ שבות, וא"כ הו"ל שבות דשבות, אפ"ה אסור. אבל דבר שהוא רק חומרא בעלמא, מותר לומר לעובד כוכבים לעשותו (ש"ו רמנ"א סק"ב):

ג) וכן אסור לומר לעובד כוכבים בשבת שיעשה דבר בחול, או בחול שיעשה דבר בשבת (ש"ו ב' ו'). ולכן אסור לומר לו בחול לו בע"ש קנה לי או מכור לי למחר דבר זה. ואם יום השוק בשבת, שא"א למכור לו לקנות הדבר רק בשבת, אפי' לא אמר לו בפירוש שיקנה או ימכור בשבת, כאמר לו בפירוש דמי ואסור (ש"ו רמנ"א סק"ג):

ד) כל שאסור לומר לו שיעשה, אפי' לרמז לו דרך לוי אסור. וכ"ש שלא יאמר דרך לוי שיעשה דבר היתר, שיבין העובד כוכבים מעצמו מה שיעשה באיסור, כגון שיאמר לו לקנה חוטמו, שיבין העובד כוכבים מתוכו שימחט בכלי את הגר (ש"ו רמנ"א סקל"א):

ה) אבל מותר לומר לעובד כוכבים שלא בדרך לוי מה שחסר לו, כגון שיאמר לפניו הגר דולק עמוס, אף שיבין למחוט הגר בכלי, או איני יכול לקרות האיגרת החתום, אף שיבין ממוך דבריו לשבור החותם ולפתחו (שם סק"ב וסקל"א, ואשל שם). [ואילה"ק הרי אפי' עשה כן עובד כוכבים בעצמו לעורך ישראל, אסור להנות ממנו וכעובד כוכבים שהליק גר לעורך ישראל, דאסור לכל להנות ממנו (כפי' רע"ו ג' ובכ"ה, כ"ל דהתם נהנה מגוף ההלקה החסולה, משא"כ הכא אינו נהנה מקריעת הנייר עצמו רק מדבר שנסתחוב ממנו, דהיינו קריאת הכתב. וכ"כ במתיבות הגר אינו רק הנייר עצמו מה שמעכב סיכת הנהנה, ואין הישראל נהנה מגוף המתיבה, ודו"ק]. [*וכן מותר לומר בפניו הבית אינו מאיר יפה משום שדולק רק גר אחד, אף שיבין עי"ז להוסיף גרות]. וכן מותר לומר לו אחר שבת אמה לא הוספת גרות בשבת שלעבר אף שיבין עי"ז להוסיף בשבת הבא (רע"ו ד'). ובשו"ת חו"י (מ"ש וכ"ג) מסתפק אם אומר לעובד כוכבים שיאמר לעובד כוכבים אחר לעשות מלאכה אם אסור או מותר. ולפע"ד יש קלת ראיה להיתר ממ"ד עירובין (דס"ח א') הא מר לא א"ל זיל אחיס. ועי' פי' הסוגיא דהתם ברו"ף (סוף פי"ע דשבת). [ואילה"ק וכי גרע מרמיזה דאסור, כ"ל דגרע וגרע, דהתם רומז לו שיעשה מלאכה, והרי אשכחנה דרמיזה כדבור דמי (גיטין ל"ע א'). משא"כ הכא הו"ל כאומר אמרו — ולא א"ל שיעשה]. —

ו) בתשעה דרכים מותר אמירה לעובד כוכבים אפי' שיעשה מלאכה דאוריי'. ואלו הן. א) בחולי שלכל הנוף אפי' אין בו סכנה, שהרי ישראל עצמו מותר לעשות בכה"ג שבות, וכ"ש שבות דאמירה לעובד כוכבים דקיל (ש"ו רמנ"א סק"ו). וכן קטן שאין לו מה לאכול, מותר לומר לעובד כוכבים לבשל לו. וגם מותר להאכילו מוקצה בידים כשא"א באופן אחר (שכ"ת מג"א סקט"ו). ולכן מותר לומר לו שיקור לו שן שמעטר בו (שכ"ח ג' ועי' רע"ז כאן, ונגה כ"ם ב"י"ד קל"ח). וכ"כ מותר לומר לעובד כוכבים להסיק התנור מפני הקור באחלות הלפוויים דהו"ל כחולי כל הנוף, והכל לפי הקור (ספרע"ו). ב) משום ישוב א"י מותר לקנות מעובד כוכבים בית, ומראה לו כיס מעות שיטלנו, ואומר להשופט שיכתוב ויחתום לו בערכאות (ש"ו רמנ"א סק"כ). ג) בזמנו בהול כגון שהחשיך לו בדרך נותן כיסו לעובד כוכבים (רפ"ו רפ"ו). וכ"כ בהמה שאחזה הס, מקיזין לה ע"י עובד כוכבים, דאי לא שרית לי', אדם בהול על ממונו ואתי לעשות איסור דאו' (ספסל"ב). אבל אסור לומר לעובד כוכבים להליל מת מדליקה לר"ה, מדלאינו יכול לבוא לידי איסור דאו', דהרי כבוי מלאכה שא"ל לגופו הוא, רק לכרמלית מותר לומר לעובד כוכבים להוציאו. וכ"כ ע"י כבר אם תיכוק מותר גם ישראל להוציאו לכרמלית (ש"א רמנ"א סקו"ג). ד) משום בזיון כתבי קודש, מותר לומר לעובד כוכבים לכבות הדליקה או לעשות מלאכה אחרת שיתגלו משריפה אז שאר בזיון (של"ד פי"ח), ומה"ע התיר בתשו' שב יעקב (סע"ו) לומר לעובד כוכבים לכבות נרות שבביהכ"נ מחשש שריפת ספרי קודש, וגם בל"ז כבוי הו"ל שאלגא"ו. [*ונ"ל דמה"ע גם בביתו מותר בים חשש שמא יפול הגר בשעה שב"א ישרים ויתהווה שריפה וסכנות נפשות]. ה) משום לעבר בעה"ח מותר לומר לעובד כוכבים להלוב הבהמות אף דהו"ל הולדה דדש (ש"ש כ'). ו) בין השמשות [להיינו י"ג (מיהוטשן) ומתלה אחר שקיעת החמה] אפי' כבר קבל עליו שבת, מותר לומר לעובד כוכבים לעשות מלאכה דאו' במקום מלוה קלת, או שטרוד ונחפז על המעשה ההוא, כגון להליק גר יח"ל או גר לסעודתו, או במקום הפסד (רמנ"א רס"א ו' ורע"ז שמ"ב), או לקשור חוט העירוב שנתנתק אף דמוסיף על אהל קבע (תו"ש). אבל אסור לומר לעובד כוכבים ביו"ט שני לתקן העירוב לערך שבת שיהיה למחר, דאף דיו"ט שני כמי שבות עכ"פ הו"ל שבות רחוקה דלא התירוהו (גב"י תשו' מ"ד). ומסתפק רמנ"א [*רס"י שמ"ב] אם גם ביה"ש דמוצאי שבת לא גזרו עליו, מדלאתחזק איסורו, וברס"י תקס"ב החליט דביה"ש דמוצאי שבת חמור טפי. ולפע"ד הליא בחלי רבבא, דפלוגתא דרבותינו היא, דלתוס' (סריות די"ז ב' ד"ה מדסיפא) ביה"ש דמ"ש חמור טפי דמחשב איקבע אסורא. ולרמב"ם (פ"ת משנגות), אין חלוק בין ביה"ש דע"ש למ"ש. ובפירושי למשניות כריתות פ"ד הוכחתי ת"ל כרמב"ם. א"כ אין חלוק, דהרי אף ביה"ש של ע"ש מחשב איקבע איסורא, ואפ"ה מקלינן לעניין שבות א"כ ה"ה במ"ש, וכן משמע מתוס' מגילה ד"ד ע"ב ד"ה ויעבירנה שאף ביה"ש שבסוף היום לא גזרו, יע"ש. ועדיין י"ל דלמא כתי' קמא התם ועדיין יש לנמנם בזה. וגם באשל (רע"ו ע') כתב דש"ש הוא, דשמא הלכה כמ"ד דשבות מותר לערך מלוה, אף בשבת עצמו, ושמא שבות מ"ש כשבות ע"ש, ואעפ"כ הניח בל"ע. עד דאתא האי סבא קדישא ה"כ ע"ר הגאמ"ו זצוק"ל, ואיתא מתניתא בידיה בספרו על מ"ת, והוכיח שם מסוגיא דקדשה אביה בבוקר, והיא קדשה א"ע בערב (קדושין דע"ע), ומקושית הר"ן ספ"ד דשבת בגדרה ביה"ש של ע"ש, דאין חילוק, והדברים ארוכים. ז) מותר אמירה לעובד כוכבים בדבר שאינו מתכוון אע"ג דהוה פסיק רישא. ולכן מותר לומר לעובד כוכבים לשלק קדירה מעל האש, אע"ג שנחליש יסבוה, וא"א שלא יגערן ונמלא מכבה עליונות ומבעיר תחתונות (רי"ג פס"א). כ"כ תנור שרוק, וכו נחליש לוחשות מותר לפתחו ע"י עובד כוכבים אף שיתבערו הנחלים עי"ז שיפתח (רי"ע פ"ז). ח) במקום פסידא, כגון בדליקה (של"ד), או שחורה הנפסדת מגשמים או מד"א, או חבית שנתבקעה וכדומה (ש"ז פ"ו) אע"ג דאמירה לעובד כוכבים אסור, מותר לקרותו ולומר בפניו כל המכבה והמלא אינו מפסיד, וכ"ש שיכול לרמוז לו שיכבה (של"ד). ויהו כ"ל דאסור לומר כל הרולה יכבה, דהרי נבי הרומה מהני שיאמר כל הרולה יהרוס, וכל שהורס אינו מפסיד לא מהני בתרומה (כר"ן מדרש דל"ו ב'). ט) יש מהירין אפילו מלאכה דאו' ע"י אמירה לעובד כוכבים לצורך מלוה כל שהנוף נהנה ממנה (מג"א רפ"ו ת'. ואשל שם קושה להתיר אפי' אין הנוף נהנה ממנה) וכן נתפשט המנהג לומר לעובד כוכבים להליק גר לצורך מלות סעודת שבת אם חתונה או מילה כשאין לו גר אחר. וכ"ש בשאר בביה"כ לצורך תפלה בהיא מלוה דרבים. וכ"כ מתיר בתו"ש לומר לעובד כוכבים אפי' בשבת לקשור חוט העירוב שנתנתק. ויש לצרף לזה דמלות לאו ליהנות נתנו (כר"ש ב"ח א'). [*ובתוס' (גיטין ד"ח ב' ד"ה אע"ג) אוסר אפילו להביא ספרים בשבת ע"י עובד כוכבים דרך כרמלית וע"ש]. ואין להתיר כל הנך רק בשעת הדחק. ומכ"ש בדאו'א בדרכים בדבר, כאומר לו לתתון ערבה בשבת, דאסור (תרס"ד):

ז) כל זה בשאומר לעובד כוכבים לעשות מלאכה דאו', אבל לומר לעובד כוכבים לעשות דבר של שבות, דהו"ל שבות דשבות, יש עוד היתר בה' דרכים: א) במקום חולי קלת, והוא שמלטער הרבה, ולא במיחוש בעלמא. ולכן מותר שיהיה עובד כוכבים רשייה ממורחת מע"ש על מכתו, אבל לא ימרחה העובד כוכבים בשבת (שכ"ת כ"ס ומג"א שם סקי"ב) אם לא שחלה כל גופו ע"י המכה, אז גם מרוח שרי ע"י עובד כוכבים ולגעל. ב) לצורך מלוה. מותר לומר לעובד כוכבים להביא שופר ולולב וס"ת מתוך לתחום או חוץ לחום העירוב (ס"ז ס"ה ותקפ"ו מג"א סקכ"ד), וכ"כ מותר לומר לעובד כוכבים שיביא ספר וסידור מחוץ לעירוב מה"ט. וכ"ש במותר להביא על ידו לרבי מילה מחוץ לעירוב (של"א ס"ו). וכ"כ מותר לומר לעובד כוכבים לתקן כלי שיר של עלמו (ודו"ק) כדי לנגן לתקן וכלה אז לעונג שבת (א"ר של"ת). וכ"ש דמותר לומר לעובד כוכבים להוציא קדירות המתבל על התנור קודם שהוסק, דג"כ אינו רק שבות, דא' נותן הקדירה ואח"כ הביא אחר אור לבסוף, הראשון בטור אבל אסיר (בביה ל"ד א'), והכא משום עונג שבת לאכול מאכל חם מותר לומר לעובד כוכבים לעשותו (ועי' רמנ"א רנ"ג סקמ"א). וקילא הלי שבות משבות אחר, דהכא אין הפעולה אסורה מל"ע, רק משום מה שיעשה אח"כ (ודו"ק). וב"כ מותר לומר לעובד כוכבים לחתוח הגרות בידו לצורך סעודת שבת אז לכבוד אורחים ממקום אחר (לאפוקי אורחים שמאותו מקום) אז לכבוד הבן וכלה. אבל לחתוח בכלי אסור, דהו"ל איסור דאו' (אשל ס"ז ז'). וכ"כ מותר לשלוח עובד כוכבים

נר, מבע, שענקע, שותף עובד כוכבים, חנות, שדה, בנין, הוצאת סחורה, משכן מבית ישראל, שביתת בהמה, ומחמר,

י) ובעשה עובד כוכבים שבות לצורך עובד כוכבים, בדבר דאיכא חשש שירבה בשביל ישראל, כגון שמכיר לישראל ויודע שגם הוא צריך לאותו דבר, או שאינו מכירו ועושה להנאת עצמו, כגון שהבית פירות שאינן במינן במחובר מחוץ לתחום. לעיר ברובה כותים, וכשירצו שיקנו ישראל ג"כ מהן חיטין שירבו להביא גם בשבילן, אסור (תק"ש רמג"א סקכ"ב). וכ"ש בשאר שבות דחמיר מתחומין (רמג"א רע"ו ס"ו), דאסור בכה"ג. ורק בדליכא למיחש שמא ירבה בשבילו, מותר כה"ג אפי' באיסור דאורייתא, וכדאמרן (שכ"ה ס"י):

יא) עובד כוכבים שרצה להיטיב הגר וגכבה ביתו וחזר והבליקו מעצמו לישראל, דהא הדליקו לגרמו מדהוא בכבו (רע"ח א"ר סקי"ז) וכ"כ עובד כוכבים שבקש מחבירו עובד כוכבים שידליק גר, והחכמון המבקש שהליקו לצורך ישראל, מותר לישראל להשתמש בו (משבלות סרפ"ו). כל זה לענין שיהנה ישראל בשבת

או תוך כדי"י, ממלאכת עובד כוכבים בשבת:

יב) אבל לענין שיכיחנו ישראל לעובד כוכבים לעשות מלאכה לגרמו של ישראל, יש חלוק. א) אם גוף הדבר שעושה בו המלאכה הוא של ישראל, והוא מתכוון שיהנה בו הישראל עכשיו, כגון שרוצה להדליק גר או עצים של ישראל לצורך ישראל, צריך למחות בו. ואם רגיל לעשות כן צריך לגרשו מביתו (רע"ו מג"א סק"ד). ואם עשה כדי שיהנה בו הישראל לאחר זמן, צריך ז' תנאים שנפרש לקמן בכללי מסירת דבר מע"ש, ואם חסר א' מהתנאים צריך ישראל למחות בו. ב) ואם העובד כוכבים עושה מלאכה לצורך עובד כוכבים בגוף של ישראל, אע"פ למחות, אבל לא יאמר לו שיעשה בשבת. ג) ואם ב' לטיבותא שעושה המלאכה בגוף של עובד כוכבים ולצורך עובד כוכבים, מותר אפי' לומר לו שיעשה, רק שבעושה בבית ישראל לא יעשה בפרהסיא משום חשדא (כמ"ש לעיל באמירה לעובד כוכבים אות א'):

יג) ישראל הנובה מכס מותר לשכור עובד כוכבים שינבה המכס בשבת בקבולה, דהיינו שיהנה עמו שיתן להעובד כוכבים דבר מועט מכל ק' זהובים שירויח (רמ"ד ד' ה'). ומותר הישראל להיות עומד ורואה שלא יגנוב, אבל לא ידבר עמו כלל מאותו ענין (רע"ז ספרמ"ד). ואפי' לצורך המקבל מכס לכתוב שקבל המכס, אע"פ שרי, דאדרבה בכה"ג איכא למיחש טפי שיכתוב הישראל בעצמו או לא שרינן לי' (רמג"א רמ"ד סקי"ז):

יד) מותר ישראל ליתן לעובד כוכבים מעות להתעסק בהן לבדו, ואף שעוסק בהן גם בשבת, חולק עמו השכר ושרי. וב"כ מותר ליתן לעובד כוכבים שחורה בחול ולקנות לו שכר כשימכור, ואף שמוכר בשבת שרי. ובלבד שלא ימכור בבית הישראל, ולא יאמר לו למכור בשבת (רמ"ה ס"ד וס' ורנ"ב ב'). וישראל שיש לו שענקע למכור י"ש ושכר, אין שום תקנה שימכור העובד כוכבים בשבת לעובד כוכבים (עי' לעיל במלאכת מוקצה) רק שיתן ישראל לשכיר בע"ש אחר חצות כמה מדות מיי"ש ושכר, ויאמר לו מכל מדה ומדה שתמכור תקבל ממני כך וכך. אבל שימכור העובד כוכבים באופן זה בחדר המיוחד (להשענקע), אף שאין הישראל רר באותו חדר, אסור, מדמחזי כשכיר יום שלו וכשלוחו. וב"כ מותר לומר לעובד כוכבים בחול הילך מעות וקנה לי דבר זה, אע"ג שיקנה אח"כ בשבת שרי, ובלבד שלא יאמר לו קנה בשבת, גם לריך שלא יהא יום השוק בשבת, דאז הו"ל כאומר לו לקנות בשבת. וה"ה בנוהן לו דבר למכור כלעיל, לריך ג"כ שיהיה אסור למכרו גם בחול. מיהו אף כשיום השוק בשבת, מותר לומר לו קנה לעצמך, וכשאלוכך אקח ממך אחר שבת, אבל בשבת כ"ל דאסור לומר לו כן, משום ממצוא חפצך ודבר דבר (מ"ו וס"ז ג' וד'):

טו) אמנם כשיחוש שישראל ועובד כוכבים שותפין בסחורה שבחנות, או שהן שותפין בשדה, במרחץ ורחיים וכדומה, לריך שיתנה ישראל עמו קודם החלת השותפות, שיעבוד העובד כוכבים בשבת, וכגנדו יעבוד הישראל יום א' בחול, ושיטול העובד כוכבים רווח השבת, וכגנדו יטול הישראל הרווח של יומו. ואם אח"כ נתרלה העובד כוכבים לחלוק בשוה, מותר. ובלא התנו שכן, יטול העובד כוכבים שביעית השכר, ורק בהפ"מ חולקין בדיעבד בשוה. ומכ"ש כשהיהן עוסקין בחול, ובשבת עוסק רק העובד כוכבים, ודאי אדעת' דנפשיה קעביד, ושרי בהפ"מ (רמ"ה א' ב'). מיהו אם הבית או החנות שבו המסחור, של ישראל לבד, אסור גם בהתנו, אם לא שמפורסם שהמסחר בשותפות (רמ"ג ס"ב):

טז) כל שהחנות או המרחץ גופי' של ישראל, אסור אפי' להשכירן לעובד כוכבים שיעשה בו מלאכת העובד כוכבים, דמדאין דרך הדברים אלו להיות בארים"ת אז בהשכרה, איכא חשדא שיחשבו שעובד כוכבים עושה בה בשבת לצורך ישראל (רמג"א ס"א). ורק בשדרך דברים אלו להיות בארים"ת (דהיינו שיעבוד בו העובד כוכבים לבד, ויטול ישראל חלק מהרווח), אז שרי להיות באמת בארים"ת, או להשכירו לעובד כוכבים. אבל שיסכור ישראל עובד כוכבים שיעבוד בחנות או במרחץ או ברחיים שלו כל עת שילטרך, ויטול ישראל כל הרווח, זה אסור מדינא מדטעל ישראל כל הרווח, (רע"ז רמ"ג סק"ב). ולא מבעי' במרחץ וחנות וחודאי אסור כה"ג, דהרי כל עוד שירבה העובד כוכבים לעבוד בהן גם היום ירוויח ישראל עי"ז. אלא אפי' ישראל שיש לו שדה, ושכר את העובד כוכבים בשכר קבוע לשנה לעשות בהשדה כל המלטרך, כחריסה זריעה קצירה וכדומה, שאין לישראל מרוויח כלל בין שיעבוד העובד כוכבים המלאכה בהשדה היום או למחר, אפ"ה דוקא להשכיר השדה לעובד כוכבים, או לתנו לו בחריסות למחצה שלים וכיוצא, שרי, דמדדרך לתנו בחריסות, לא יחשיבהו שהעובד כוכבים שכיר יום שלו, אבל לשכור לו עובד כוכבים בקצילה שיהיה כל הרווח של המלאכה לישראל, אסור, דמחזי כשכיר יום (רמג"א רע"ז סק"ב):

יז) ומה"ש נמי בשכר ישראל את עובד כוכבים לבמות ביתו, וקצן לו שכרו שיקבל כשיגמור הבנין, אסור לישראל להניחו לעובד כוכבים לבנותו בשבת, שלא יחשידוהו שהוא לו שפיר יום. מיהו בדיעבד בבנאו בקצילה מותר. להשתמש בו (רע"ז ומג"א) אבל בבנאו בשכירי יום אסור לו לעולם (וא"ר מקו"). אבל בהתנה עמו ישראל שלא יעשה בשבת, והעובד כוכבים עבר על הנאו, כדי למהר להשלים מלאכתו, מותר אפי' לאותו ישראל לכ"ע (רמ"ד ס"ג). וכל מלאכה שלורך מחובר, כגון שכרו לעובד כוכבים לנסור נסרים ולפסול לבנים ולתקן קורות, ואפי' בעשאן עובד כוכבים, בבית עובד כוכבים כיון דמפורסם שהן של ישראל, דינו כמחובר, ואסור. וב"כ כל מלאכה שמפורסם שהגוף של ישראל, ועושה לאוהב בפרהסיא, ואפי' היא מעלעלין. כגון שבונה לו ספינה וכדומה, דינה כמלאכת מחובר, שאסור לשכור לו עובד כוכבים לעשותה אפי' בקצילה, מטעם חשדא כנ"ל אם לא שמפורסם קצילתן (רמ"ג ב'). ואפי' לין דרים שם ישראלים, אפ"ה חיישי' להשדא שיחשידוהו בני ביתו (רמ"ד א' ב' ד'). בד"א שעושין מלאכתן חוץ התחום, שאפשר לישראלים לבוא לשם, אבל חוץ לתחום שא"א לישראל לבוא לשם בשבת, מותר בקצן (רמ"ד א'):

יח) כל זה שהקרקע או השדה או החנות גופי' שייך לישראל, אבל כשכרו ישראל מעובד כוכבים, או אפי' קנאו, ועדיין לא דר שם, דלא נקרא שמו עליו, מותר להשכירו, או לתנו בחריסו' לעובד כוכבים שיעבוד העובד כוכבים לבד בחול ובשבת, ושיטול ישראל חלקו. או שיתתפו שיעבדו שניהן ויתנו קודם שותפתם כלעיל אות ט"ו:

יט) ובל זה בשעובד כוכבים עושה מלאכה ממש בשבת. אבל כשירצה להוליא דבר מבית ישראל, יש ד' חלוקים: א) אם הדבר של ישראל, אסור להשאילו או לתנו במתנה לעובד כוכבים בשבת בעיר שאין שם חומה סביב, או חוץ לחוט העירוב. ואפי' להניח לו לטלו מעצמו אסור, מפני הרואים שיחשידוהו שישראל נותן להוליאו. רק כשהעובד כוכבים הלה, או שיש מפני דרכי שלום, שרי (רמ"ו ב' ובכ"ה א'). וב"ש כשכר עובד כוכבים להוליך סחורתו, וכבר קצן שכירתו, ובא עובד כוכבים לטלו מביתו בשבת, אסור (ס"ו ד'). ב) ואם הוא פקדון שהפקידו עובד כוכבים אצל ישראל, מותר להניח לו שיוליאנו אפי' כשאין שם חוט העירוב. אבל לא יתננו לו ישראל מיד ליד (שכ"ה רמג"א סק"ד). ג) ואם הוא משכון שבא עובד כוכבים לפדותו בשבת, בין שהחזיר המעות על השולחן, או שהיא משכון אחר תחתיו, אם יש שם עירוב מותר להחזירו לו, ובלבד שלא יחשוב עמו ישראל כלל. ושוב שלא יגע ישראל במשכון, שלא ירלה כמשא ומתן. ואם אין שם חוט העירוב לא יניחנו להוליא רק דרך מלבוש. מיהו בעובד כוכבים הלה, או מפני דרכי שלום מותר להניחו להוליאו להדיא, רק לא יתננו מיד ליד ממש (שכ"ה רמג"א סק"ו). [*ואם בא ליטול משכונו ע"פ ערבות ישראל אחר אסור, משום ממצוא חפלך (שם סק"ח)]. ואם רלה העובד כוכבים להוליא בשבת שחורה שקנה מע"ש, אם יש בדבר לורך גדול או חשש הפסד לישראל, אז מהני כשיחיה לו ישראל מקום מע"ש להניח שם שחורתו, דבאיכא הכי תרתי מותר להניח לעובד כוכבים שיוליאנה בשבת. אבל באין לורך גדול, או שלא יחד לו מקום מע"ש אסור (רנ"ב ס"א ורע"ז ומג"א שם):

כ) אמנם אם הוא איפכא, שהעובד כוכבים מביא לישראל סחורה בשבת, מותר לישראל ליתן לו המפתח לאוצרו, ועובד כוכבים מניחו שם, ומודד וסופר ומונה, ומותר לישראל לעמוד ע"ג לראות שלא יהונו, אבל לא ידבר עמו כלל מאותו ענין (ס"ז סכ"ב):

ועתה נחל בעהש"י לבאר קיצור דיני שביתות בהמתו ומחמר

א) אמרה תורה (שמות כ"ג פ"ב) למען ינוח שורך וחמורך וגו', לפיכך בהמה וחיה ועוף של ישראל, אסורין מן התורה שיעשו שום מלאכה מהל"מ מלאכות בשבת (כנ"ק דכ"ד ב'). [*ומ"ש ברמב"ם (רפ"כ משבת) למען ינוח שורך וחמורך וכל בהמתך זהו ט"ס שאין שום פסוק שכ' כן), וזהו מלות עשה דשבתות בהמתו]. אמנם כתיב עוד קרא אחרינא, לא תעשה מלאכה אתה ובהמתך (שמות כ' פ"י), ור"ל אתה עם בהמתך, והיינו לאו דמחמר (אנטרייבען), שמטיב בהמתו ביד או בקול לעשות מלאכה מהל"ט מלאכות (ועי' מג"א רפ"ז סקי"ב, דכשמתחילה בשבת באלר ומשא עליה, פ"ל לריב"ם דאסור משום מחתר רק שהרן פ"ל דגם מחמר ליכא בכה"ג, מיהו י"ל דגם לריב"ם רק מדרבנן אסור באלר, וכן משמע ליפני) ואין לוקין על לאו דיחמר, מדמיתן לאזהרת מיתת ב"ד, דכל מלאכת שבת בשבילה

כלכלת שבת

שביתת בהמתו ומחמר, בעלי עגלות, רכיבה, שביתת כלים, שביתת עבד.

בסקילה, (רמב"ם פ"כ משבת, ושבת קנ"ד ח', ותוס' בשבת דנ"ח כ' ד"ה במה).
ולרש"י ור"ן (ע"ז דשל"ג) שביתת בהמה ומחמר שיהן נכלים בלאו:

ב) ויש חילוק בין משמעות שביתות בהמתו למשמעות דמחמר. דשביתות בהמתו אינו שייך רק בבהמה שלו. ואפי' בעשה בה עובד כוכבים מלאכה. ואפי' בעשה מלאכה מעלמה חייב למנעה (ס"ה רמג"ח סקט"ז). אבל איסור מחמר, היינו שמנהיגה בקול שתעשה מלאכה מהל"ט מלאכות, שייך בכל בהמה אפי' של עובד כוכבים (רש"ן ע"ז דשל"ד ח'). ולהג"ח ע"ז דט"ו ב', אף מחמר אינו חייב רק בבהמתו:

ג) מיהו שביתות בהמה או מחמר ביו"ט, ספק הוא, יש אוסרים ויש מתירין, ויש להחמיר, מיהו להשתמש בבע"ח, אסור ביו"ט כמו בשבת (רמ"ו רמג"ח סקי"ב ותל"ה ג'):

ד) אע"ג דשביתות בהמה בשבת לכ"ע דאו', אפ"ה מותר להעמיד בהמה לאכול עשב ממחובר, דכ' למען ינוח, וכשלא תאכל אין לה נייחא (תוס' שבת קכ"ב ח'). אבל ע"ג עשב הלום כשהוא מוקלה, אסור להעמידה עליו, דמוקלה קיל ושמא יטלטל הוא עלמו (שב"ל י"ג):

ה) אם שכר ישראל בהמה מעובד כוכבים, מטוה על שביתתה, ואסור להניחה לעבות מלאכה, מדיש ספק אם שכירות קניא להומרא (עי' ש"ך י"ד קי"ח סקי"ז), וי"ח אפי' לקולא (מג"ח רמ"ו ח'). מיהו בשכר גם את העובד כוכבים בעל הסוס להנהיגו, כל שלא קבל הישראל ע"ע משנות ואחריות הבהמה, וגם לא שכר דוקא בהמה זו לכ"ע אין מצוה על שביתתה (רמג"ח רס"ו ח'). אמנם לכ"ע בהמה שנשכר מעובד כוכבים מותר שוב להשכירה לעובד כוכבים אחר שיעשה בה בשבת מלאכת עובד כוכבים דמותר ממ"כ (מג"ח רמ"ו סק"ח):

ו) אסור להשכיר לו להשאיל בהמתו לעובד כוכבים קודם שבת עד לאחר שבת, שמא יעשה בה מלאכה בשבת. ואפי' מתנה עמו שתנוח בשבת. אין העובד כוכבים נאמן. ואם השאילה לו השכירה לעובד כוכבים והתנה שיחזירנה לו קודם שבת, והעובד כוכבים עכבה ולא החזירה, יפקירנה בינו לבין עלמו קודם שבת, והפקר זה מהני עכ"פ מדאו'. מיהו מותר להשכיר בהמתו על איזה ימים, כדי שיהיה שכר שבת בהבלעה, ויסמוך על ההפקר שיפקירה קודם שבת בפני שלשה (רמג"ח רמ"ו סק"ט):

ז) לא גזרו על שביתין בשביתת בהמתו (שבת קנ"ג ב'). ולהכי כל הדברים שנזכרו במשנה שלא תלה בהם בהמה בשבת מדהן משא, היינו לרה"ר, אבל לכרמלית שרי (מג"ח ש"ה סק"ו וכן הכיים במשבלות סק"ט). וי"א דאפי' דבר האסור מן התורה כי"ב מיל למ"ד דאורי', כל שאין בה כרת וסקילה, אין אסור משום שביתת בהמתו (רמג"ח רס"ה). וי"ח דבכרמלית דרבנן וכדומה גם מחמר ליכא (רמג"ח רס"ו סק"ז). ולכן מותר ליתן בהמתו לרועה אף שאפשר שיוליאהה חוץ לתחום, והבהמה והכלים כרגלי בעלים (כלילה ל"ז ח'), אפ"ה מדהחמירן באדם דרבנן (ת"ד), בבהמה ל"ג. אבל אסור לומר לו שיוליאהה חוץ לתחום, דהו"ל אמירה לעובד כוכבים שבות, ולא חיישינן שיעשה בה הרועה מלאכה כמו בשוכר לעיל לות ד', דהתם מדנוהן העובד כוכבים שכירות, ויוסיף לו שכירות כשיעבוד בה בשבת לא מרתת עובד כוכבים, משא"כ הכא מרתת עובד כוכבים, מדנתפס עליו כגנב (ס"ה כ"ג). וכ"ש שמותר לו להניח למשרתו עובד כוכבים לרכוב על סוסו כשיוליכה להשקותה, דהרי ליכא מלאכה דאורייתא כלל, דהרי הו משא"ע, וגם בל"ז המידנא ליכא ר"ה (ס"ה כ"ב). ולענין בעלי עגלות ישראלים שנולחין העגלות והסוסים עם עבדיהן עובדי כוכבים למרחוק לשאת משא, שם לחוש שלא שיהיו ישראל לגוח, אעפ"כ עובד כוכבים אדעתי' דנפשי' נוסע והולך כדרכו בשבת, עכ"פ כיון דהוה שכר שבת בהבלעה, יוכל לסמוך על ההפקר שיפקירנה קודם שבת בפני ג', כלעיל לות ד'. [ולבאורה היה נראה דכשאי אפשר להפקיר גם בל"ז שרי, דלמאי ניחש לה, אי משום מוליא מרשות לרשות או משביר ד"א בר"ה, הרי בזה"ז ליכא ר"ה (כרמג"ח רס"ו ג'), ואפי' ממ' שבת הנ"ל כל מלאה דלאדם אסור רק מדרבנן, בבהמה מותר לכתחלה. ואף די"ל דכרמלית שאני דהתמירו בה בבהמה דכיים בכר"ה (כסב"ג פי"ח) עכ"פ הענלה שגבוה י' ורחב ד' הו"ל רה"י גמור כרמג"ח רס"ו סק"ז, והו"ל כזורק רשות, ומשא שבענלה כאילו זורקה מרה"י לרה"י דרך ר"ה, דבאדם אינו רק מדרבנן (בשבת ד"ח ח' ותוס' שם ד"ה רחבה). ואי משום שכר שבת, הרי בהבלעה הוא ומותר (כסב"ו ס"ד). ואי משום תתומין, דהרי אף דיומא דהענלון דינו כרועה שבשכר לו בהמתו אין דינה כרגלי בעלים, והרי הכא, כיה"ש היתה בהבמה חוץ לתחום מבעליה (כסי' של"ז ס"ה, וסת"ח), עכ"פ קנתה הבהמה שביתה במקום שהיתה שם ביה"ש, והעובד כוכבים יוליכה חוץ לתחומה, ג"כ אין לחוש דהרי קיי"ל דאפי' י"ב מיל אינו רק מדרבנן (כרמג"ח שם ס"ה), וכל שבאדם מדרבנן, בבהמה מותר לכתחלה. אלא דקשה מדמקשה הש"ס (שבת קנ"ג ב') והרי מחמר ומתרץ מדהו"ל שבות כשתעשה בעיר בלי הבמה, להרי ל"ג בבהמה, ש"מ כרמג"ח הנ"ל דגם במחמר ל"ג בשבות. וקי' מדלתמ"ר בספסים (ס"ו ב'), שבת ולא שביא סיון מע"ש לשמוע הספסר, תוחב להסכין בלמרו, ומקשה הש"ס והרי מחמר עכ"פ בלאחר יד, ואסור עכ"פ מדרבנן, ומשני דבמקום מלוה ל"ג. וק' גם בלי מקום מלוה לשתרי מדהו"ל שבות בבהמה, ואת"ל הרי בל"ז ק' קו' תוס' שם, דהרי מלי להקשות דכשתוחב הסכין להפסת בלמרו משתמש בבע"ח, אע"כ ל"ל דבבה"ג דעיקרו מדרבנן ל"ג רק כשישתמש גופו אבל בשיית סכין פל הבהמה באלר מעורבת לא מלינו שנאסר משום שמוש בע"ח (ומתורץ בזה גם קו' תוס' שבת נ"ג ד' ד"ה תולין ע"ש) משא"כ מחמר דשיקרו דאוריי' כשעשתה הבהמה עקירה והנתה בר"ה, אף דבמחמרה בהולאה בלאחר יד אינו רק מדרבנן, אפ"ה אסירא, ורק במקום מלוה שרי. א"כ ל"ל דגם במחמר גופי' מתלינן בה"ג, דדוקא בלאחר יד דדמי עכ"פ לדאוריי', מדעשתה הבהמה עקירה והנתה. משא"כ עקירה בלי הנתה, ליכא תיובא דבותה בדאוריי'. ואדרבה הוה מסתבר דלא לאסר בלא אפי' מדרבנן, דלא דמי לשאר ח"ש, רק לבל ב' דברים שאסורים יחד בבשר וחלב, ואמר ופשטן, ושור ותמור דכל חד לחודא שרי, ואפ"ה גזרו בי'. ועכ"פ קיל עפי' משאר שבות, מדלא אשכחן דבותי' בדאורייתא. והא דלא תקנו בחמת בה"ג בספסים שיתמרה בעקירה בלי הנתה, ובקו' תוס' (פסחים ס"ו ב'), והרי לפי דברינו הר שבות קיל עפי' משבות דבלאחר יד. נ"ל דה"ש, משום דבפסחי' הדבר מסו' לרבים, דלפעמים היו פסחים בפליים מס' רבות (בפסחים ס"ד ב'), להכי תשבו דרבים ח"ח שיזהרו בראוי שלא יעול הסכין קודם שתנוח, ויתמרה ד' אמות בר"ה. — ואילה"ק בל"ז מה מקשה הש"ס והרי מתמר הפסח, ומה מתרץ במקום מלוה שאני, הרי בל"ז ירושלים כרמלית היתה (בעירובין ד"ו ח'), ומדהוה שני בלאחר יד, הו"ל שבות דשבות, דאפי' בלא מלוה גדולה בפסח דאית בה כרת, אם הק הי' לזורך לשתרי (ס"ו ס"ה), י"ל דהכא ע"כ בימי הלל בבר נפרלו בה פרלות ודינה אז בר"ה (בעירובין דק"ח ח'). אמנם עכ"פ ק"ל דלפי בללא הנ"ל דבל דבאדם מדרבנן בבהמה מותר לכתחילה, א"כ אמאי בהמה וכלים כרגלי בעלים (כבילה דל"ז ח' וח"ח של"ז ס"ג), ואמאי והרי עיקר תתומין אלפים לכ"ע מדרבנן (כתוס' פס"ק דעירובין) דלא קיי"ל בר"ע (סוטה כ"ז ב'), דס"ל תתומין דאוריי' ואפי' י"ב מיל קיי"ל שהוא מדרבנן (כרמג"ח ספס"ה), ולפי בללא הנ"ל בבהמה לבתחלה. ואי"ל דדוקא בעקירה בלא הנתה דרבנן הקילו בהך סברא לבהמה, מדלאינה מלאכה שלימה, משא"כ בתתומין, דאע"ג דמדרבנן הן, עכ"פ מלאכה שלימה דרבנן הוא, וכל דתקון רבנן כעין דאוריי' תיקון, ליתא דהרי לכיבה נמי מלאכה שלימה דרבנן היא, ואפ"ה ל"ג בשבות בוכבים רוכב עליה (כח"ח ש"ה כ"ב), ואמאי והרי רכיבה אסורה בישראל מדרבנן, (מלבד שמא יתתוך זמורה) גם משום משתמש בבע"ח, דלף דחי נושא ח"ע ומה"ע פטור משום שביתות בהמה, עכ"פ אסור מדרבנן (כמג"ח שם סקט"ו), גם אי"ל דהך בללא דשבת הנ"ל הייתו רק דבמקום פסידא אמרי' כל שבאדם פטור בבהמה מותר לכתחילה, כתוס' שבת ש"ה כ"ו). ליתא דכל שבאדם פטור בבהמה מותר, משמע בכל גוונא אף בלי הפסד. אע"ב ל"ל דעקירה בלי הנתה תעשה' שאסרוה חכמים, גרע עפי' ועפי' מכל שבות שבעולם, אפי' משבות שאין לו עיקר מה"ת, והיינו מעשה הנ"ל. — או י"ל דדוקא במחמר בשבות בבהמה ל"ג רבנן, מדלאינו רק גרמא בעלמא שמנהיגה בקולו, וכדפסקינן בחמת דכשבהמה תון לתחום קורא לה והיא באה (בשבת קנ"ח ח'). משא"כ בבהמה וכלים כרגלי בעלים, מיירי באדם עושה בהן מעשה להנהיגה, דומי' דכלים, להכי אף בלאדם אסור רק מדרבנן, בבהמה ל"כ אסור. א"כ הכא בבעלי עגלות, אף דיכא בעובד כוכבים מעלמו מוליכה הו"ל כאילו ישראל קורא לה (כסב"ה רמג"ח י"ח), עכ"פ י"ל דזה דוקא בבי רועה, שאין דרך שיאמר בעל הבהמה לרועה להיכן ירעה בהמותיו. משא"כ הכא שבכל יודעים שאוהו בעל העגלה שיולך העגלה וסוסיו למחות תפלו, ליכא שפיר למהדי' שישראל אוהו ליסע בשבת עם סוסיו וכבר לשם תון לתחום, דהרי בשאדם מנהיגה יש גם בבהמה איסור תתומין, והרי גם באיסור דרבנן חייש' למראית עין (כש"ה מג"ח ו' ותרע"ח ח'), והרי יש שליחות לעובד כוכבים לתומרא (כב"מ ע"ח ב' ותוס' שם). ולהכי אין תקנה בזה רק ע"י שיפקיר הסוסים והעגלה והמשא לפני שבת בפני ג', ובכה"ג ליכא לאימר שעכ"פ הרואה סוסיו מוסיי' תון לתחום יחשדוהו שבשליחותו נסע עמהן העובד כוכבים, דבכה"ג שאינו שלו שהפקירן, לא חיישינן לחשדא. תדע, דאל"כ ל"ל לטעמא דנסיוני אז שאלה ובכירות (ע"ז דט"ו ח'), דאמא דבשמכר לו בהמה גמר שעדיין היא של ישראל, ועובד כוכבים פושה מלאכה בה בשליחותו, אלא דבבה"ג לא חיישי' לחשדא. — ואף דבכינו ל"ל (בתב' ל"ה) התמיר גם בזה, כלאי הם לבותיהו, שבות יעקב (ח"ב ואחל רמ"ו ע'), לסמוך עליהן אפי' שלא בשעת הדחק]:

ח) אסרו חכמים לרכוב ע"ג בהמה או לסמוך א"ע עליה בלאה, לא לבד משום שביתת בהמתו, דאע"ג דחי נושא א"ע אסור עכ"פ מדרבנן, רק גם משום שמא יחתוך זמורה (ס"ה רמג"ח ז'):

ט) אמנם שביתות כלים אף דמדינא מותר (כרמ"ו וכי"ב ס'), אעפ"כ ראוי להחמיר לבלי להשאיל מע"ש כלי לעובד כוכבים שעושה בהן מלאכה בשבת, או אפי' ליכא שהכלי העשה מעלמה מלאכה בשבת, כרחיים ומלודה, אבל ביום ה' מותר להשאילן או להשכירן, ולקבל שכר שבת בהבלעה (כ"ח וא"ר רמ"ו):

י) שביתת עבד יש בו ד' חילוקים. א) עבד הקנוי קניין עולם שמל ועבד שחייב בכל מצות שהאשה חייבת, ונעשה כמותה בעשה מלאכה, רבו מוזהר עליו בעשה, אפי' בשעה מלאכה שאינו של רבו, כמו בשביתת בהמתו. (ולראב"ד שמביאו רמ"מ, כיון דהוא עלמו בר חיובין אין לרבו עשה עבור שביתתו).
ב) ובלא מל ועבד רק שקבל עליו הז' מצות בגר הובד, רבו מוזהר עליו בעשה רק במלאכת רבו, אפי' במקום שמותר לומר לשאר עובד כוכבים לעשות, כגון

לזורך

מסירת דבר למלאכה מערב שבת

לצורך חולה שאין בו סכנה וכדומה לו אסור לעשות, אפי' כשלא יאמר לו רבו, ואחרים אסורים לומר לו שיעשה, כדרך שאסור לומר לכותי אחר שיעשה מלאכה עבור ישראל. ג) ובלא קבל עליו ז' מצות הג"ל, י"א דדינו מדאו' כשאר עובד כוכבים, וי"א דדינו כאילו קבל עליו ז' מצות, כנ"ל. ד) מיהו עובד כוכבים שהסכיר את עצמו לישראל לשנה ושנתיים, לכ"ע הרי הוא כעובד כוכבים אחר, ואסור לעשות לצורך ישראל רק מדרבנן. אבל מלאכת עצמו מותר לעשות אפי' בבית ישראל, אבל יעשה בלעגעה משום חשדא (פי' ד"ם ורמב"ם פפ"ב משבת):

כללי מסירת דבר למלאכה מע"ש

בשרוצה למסור דבר מע"ש לעובד כוכבים שיעשה בה העובד כוכבים מלאכה, צריך לזה ז' תנאים, וסימנך הולאה, בבית, לא אמר, בחול, קצב, מטלטל, מפורסם:

א) הוצאה, שצריך שיוציאו העובד כוכבים מבית ישראל בערב שבת (ש"ו ס"ב ועי' מג"א שכ"ה סק"ד):

ב) בבית, שצריך שלא יעשה העובד כוכבים המלאכה בשבת בבית ישראל (רי"ב ס"ב):

ג) לא אמר, ר"ל שלא אמר לו הישראל שיעשה בשבת, או דבר אחר שמשמעותו כך, כגון ראה שאני צריך לדבר ביום פלוני, וא"א שלא יעשה בשבת (רמ"ה ס"ה, ורל"ב ס"ב, ורמ"ז מג"א סק"ב וש"ו ס"ג וד"). מיהו בדיעבד, בעבר ואמר קנה לי למחר, מותר בשבת ויו"ט כשאינו מוקלה (תקי"ז):

ד) בחול, ר"ל שיהי' אפשר שיעשה העובד כוכבים דבר זה בחול, ולא יצטרך לעשות בשבת, כגון שא"א לקנות רק ביום השוק שיהיה בשבת. מיהו בכה"ג באמר לו לעובד כוכבים בד' וה' שיקנה, ולא אמר לו בפירוש שיקנה בשבת ביום השוק, מותר בשעת הדחק (מג"א רמ"ז סק"ב, וש"ו סק"ג):

ה) קצב, ר"ל שהבטיח לו ישראל ליתן לו שכר המלאכה, ולא בשכרו לזמן, בין ששכרו לכל מלאכה שיקרה בזמן ההוא, דמקפיד ישראל שלא יתבטל.

או אפי' ששכרו לזמן המשך המלאכה כל יום בכך וכך, אסור (ולרמב"ם גם זה סו"ל כקלב, מדאינו מקפיד ישראל כשיעבד אחר יום בטל. רש"ו רמ"ד סק"ה, ורמ"ז ס"ו). מיהו בא"ל בד' וה', מותר גם בשכרו לכל מלאכה שיקרה תוך זמן כך וכך, די"א דגם זה מקרי קצב (מג"א רמ"ז סק"ו). ובבל קצב, סני אפי' לא פי' כמה יתן, כיון שהבטיח לו שכר, מותר (רמ"ז ס"ב). וכ"כ אפי' לא הבטיח לו שכר כלל, אם הוא טובא, שידוע שיתן לו שכר, וגם קלבתו ידוע, כל כהוגת בכך וכך, מותר (מג"א רל"ב סק"ו, כך נ"ל כוונתו, ודו"ק), מיהו במשלחו בד' וה', ויסול להגיע שם קודם שבת, אפי' לא קצב כלל מותר (רמ"ז מג"א סק"ד). ובעובד כוכבים עושה בחנם, והתחיל העובד כוכבים והתנדב לעשות המלאכה בלי שאלת הישראל, שרי (רמ"ז ס"ד. ולרע"ז שם אפי' התחיל ישראל ובקש מעובד כוכבים שיעשה לו זה בחנם. שרי) מיהו כל שהעובד כוכבים עושה בחנם, והדבר הוא של ישראל, ככתובת של ישראל שמכבסו העובד כוכבים בחנם, אם רואהו ישראל עושה בשבת, צריך למחות בידו אפי' נתנו לו כמה ימים קודם שבת (רל"ב ס"ב):

ו) מטלטל, שיהיה הדבר שמוסר לו דבר המטלטל, אבל לא במלאכ' במחובר (רמ"ד):

ז) מפורסם, כל מטלטל שמפורסם שהוא של ישראל, וגם עושה בפרהסיא, דינו כמחובר (רמ"ד ס"ד). וכ"כ כל בלצורך מחובר, כאבנים וקורות לצורך בנין מחובר, והן של ישראל, אפי' אינו מפורסם שהן של ישראל, וגם אפי' בעושה העובד כוכבים בביתו אסור, וי"א דוקא במפורסם שהן של ישראל (רמ"ד ס"ב). ובאינא כל הני, אפי' הביאו הגוי בשבת מותר לישראל ללבשו כשצריך לו מאד. ובים לתלות שנגמר מע"ש, אפילו אין צריך לו מותר ללבשו. ובמנעל שהי' מהוקן כבר מע"ש, אף שיודע שתקנו והתליקו בשבת, שרי (רל"ב ס"ד ומג"א שם סק"ב). אבל אסור לישראל ליקח כלים מבית האומן בשבת אפי' נגמרו מע"ש (שם, ובאבל שם סק"ד), ואפי' לא עשאום הכותי לאדם מיוחד. אבל מחנוני כותי שאינו אומן, מותר ליקח מנעלים וכדומה בשבת, כשיודע שנגמרו קודם שבת, ובלבד שלא יקנה דמי המקח (מג"א שם סק"ו):

כללא חמץ ונוקשה.

כללא דחמץ. ג' מדריגות יש בו. ממשות חמץ, טעם חמץ, חמץ נוקשה.

א.

ממשות חמץ בעין, אסור באכילה מדרבנן מתחלת שעה ה' בערב פסח, ומתחלת שעה ו' אסו' בהנאה מדרבנן. ומסוף שעה ו' עד סוף הפסח, אסור בהנאה מדאו'. ובאכל כזית ממנו מסוף ו' ולמעלה עד הלילה, חייב מלקות (רמב"ם פ"א מחמץ מ'), ואם אכל בפסח כזית ממנו תוך זמן שיוכל לאכול פרס (ופוא ד' כיצים לרש"י וג' ביצים לרמב"ם), חייב כרת. ובנשתהה חמץ בעין של ישראל עד אחר הפסח, אפי' בשוגג או באונס, אסור באכילה ובהנאה מדרבנן (א"ח תמ"ח):

אבל ממשות חמץ שנתערב, יש בו ד' חלוקים.

א) אם נתערב קודם זמן איסורו, דהיינו קודם סוף שעה ו' לא בלח, יש שוב חלוק, דאם הוא מין במינו, מדאו' ברובא בטל, ומותר אפי' באכילה בפסח, אפי' יש בו כזית בכדא"פ, דהרי נתבטל מדאו', אבל מדרבנן אסור בהנאה כל שאין ס' נגד החמץ, וחייב לבערו, ואם לא בערו ונשתהה עד לאח"פ, מותר בהנא', מדלא עבר על ב"י (תמ"ז מג"א סקמ"ב). אבל בב' גריעותא, דהיינו לח בלח, מין בשא"מ אם יש בהתערובות כזית בכדא"פ, אף שפטור מכרת כשאכלו בפסח, עכ"פ חייב מלקות כשאכל שיעור פרס מהתערובות, דאז אכל כזית חמץ שבו (רא"ב ורשב"א ורוב פוסקים. ויש פוסקים שהסיתר נספן לאיסור כשיש כזית בכדא"פ, וכשאכל רק כזית מהתערובות חייב מלקות). מיהו אפי' אין כזית בכדא"פ בהתערובות, כל שאין ס' נגד האיסור קיי"ל טעם כעיקר דאורייתא, ואסור מדאו' אפי' בהנאה, ועובר עליו בב"ו אם יש כזית בכל התערובות, אף שאין כזית בכדא"פ. ואם עבר והשהו עד לאח"פ דינו כמשהה חמץ בעין שדינו מבואר לעיל, ואסור לאחר"פ בהנאה דרבנן (כ"ז רסתמ"ב במג"א וח"י שם). אבל התערובות יבש ביבש, בין במב"מ דב' לגריעותא או בשא"מ, דאינו רק ג' לגריעותא, מדאו' ברובא בטל, ומותר לאכלו גם בפסח, ורק מדרבנן חייב לבערו. ולהכי בעבר והשהה, נותר לאח"פ (אבל רסתמ"ב). נמצא כשאין ס' נגד החמץ, חמיר לח בלח מבשא"מ מיבש ביבש. וכשיש ס' נגד החמץ, אז קיל לח בלח מיבש ביבש. דביבש ביבש שנתערב קודם פסח בס', אפי' מין במינו הו"ל בפסח, וחייב לבערו מדרבנן, רק בדלא בערו מותר לאח"פ (תמ"ז). אבל לח בלח אינו חתר ומיער בפסח

ומותר לאכלו בפסח. וכל שנתערב הלח קודם שעה ו' אפי' מבא"מ, מותר להוסיף עליו אז בזמן היתר עד ס' כדי לאכלו תוך הפסח (רש"ז תמ"ז סק"ה), אבל לערבו לכתחילה אסור (מבנות שם. והביא רשב"א דאי' מהרבא דשבע בחישתא [פסחים מ' ע"ב, דלא התיר לערבו ולעתנו ולהשהותו]). אבל ביש לחוש לפירורין, דהיינו שא"א לבטלו בנגד שאינו תכופים, אף לח בלח שנבטל קודם פסח בס', אסור לאכלו בפסח, אבל מותר בהנאה, וכ"ש לקיימו עד אח"פ (חי' תמ"ז סקי"ח):

ב) ואם נתערב חמץ בערב פסח משעה ו' ולמעלה עד הלילה, אם התערובות לח בלח, ויש ס' בהיתר נגד האיסור, מותר לאכול התערובות אף בפסח, כיון דכבר נתבטל מקודם. וגם שהן טעם לפגם מהני אז. ואם נתערב יבש ביבש, חד בתרי בטל, רק יאכלנו קודם הלילה, משום דאז חוזר ומיער לאסור במשהו (תמ"ז ס"ב):

ג) אמנם בנתערב חמץ בעין בפסח עצמו במשהו, בין לח בלח או יבש ביבש, בין מב"מ או בשא"מ מינו, אסור בהנאה רק מדרבנן מדאינו רק משהו, ובנשתהה עד אחר הפסח אפי' במזיד, י"א דמותר אפי' באכילה, דהרי לא עבר מן התורה (רמב"ם תמ"ז סקמ"ב). וכ"ש שהבטל בהן מותרים לאח"פ (רתמ"ז) ואינו אסור בהנאה לאחר הפסח רק בהשהה תערובות לח בלח מבשא"מ ולא היה ס', דהו"ל ב' לגריעותא וכמו שבארנו לעיל ואז גם הכלים אסורים (אבל י"ד ל"ג סק"ב). אמנם תערובות משהו ביום ז' ואילך, מותר להשהותו (תשו' ח"ל פ"ו):

ד) אמנם חמץ שעבר עליו הפסח, ונתערב אחר פסח, בטל בס', ובלילה ס' ואיכא רוב היתר, יולך הנאת החמץ לים המלח, ומותר התערובות אף באכילה (תמ"ז י"א, ועמג"א שם). כל זה בממשות חמץ.

ב.

אבל טעם חמץ יש בו ב' חלוקים.

א) אם קבל טעם ממשות חמץ, כגון שבישל או כבש מעל"ע אינה הבשיל עם חמץ בעין, אפי' קודם פסח, והסיר החמץ, ולא נשאר רק הטעם אז דינו כתערובות ממשות חמץ בכל חלוקיו, מדקיי"ל טעם כעיקר דאו', ואם יש בהתבטל

קופת הרוכלים

חמץ ונוקשה.

בהתבטל טעם מהחמץ כזית בכדי אכילת פרס, הר"ז נוקה על אכילתו מדאו'. מיהו רק חייב לבערו ואסור להשהותו, ולהכי בעבר והשהו מותר בהנאה אחר פסח (מ"י רתמ"ב, ולגנות חייב עליו בכ"י, ואסור לאח"פ):

ב) אבל בקבל טעם רק מכלי חמץ, יש חילוק בין קודם פסח או תוך הפסח. א) דאם קודם פסח נתבטל או נכבש מעל"ע בכלי חמץ בן יומו ואין ס' לבטל הכלי, — מותר בהנאה אפי' תוך הפסח, וב"ש להשהותו, רק יגיעינו היטב (ת"י שם ותמ"ז סקי"ח). ובהשתמש כן קודם פסח בכלי חמץ שאינו ב"י, צריך ב' לטיבותא, שיאמר ברי לי שהי' אז הכלי אב"י, ונם שהיה אז טוגתו שיהיה המאכל ההוא לצורך פסח [*מותר לאכלו בפסח]. דבמשפק אם היה ב"י, ל"א בחמץ סתם כלי אב"י. וכ"כ אם אומר ברי לי שהי' אב"י, אבל לא בתכוון לצורך פסח, חיישי' שהיה ב"י ושכח, דמלתא דלא רמי' עלי' דאיתי' (תמ"ז ס"ה). ואגב אעתיק פה גרגיר א' מבגילת סתרים שלי, וז"ל שם, ג' דברים צריכים דנימא מלתא דלא רמי' עלי' דאיתי' לאו אדעתיה. (א) צריך שיהיה מצוי לאיסור עפי מלהיתר (כס"ך י"ד ל"ד סקכ"ז). (ב) צריך שיהי' השאלה אין נעשה ולא אם נעשה. כמעשי' בכל יום שנשאלין באו"ה כמה שאלות, וכולם הם אם נעשה. דלא לבד שנשאלין אם נשתמשו בכלי זו תוך מעל"ע, הי"ל דלהכי נאמנים משום דסתם כלי אב"י. אלא אפי' בשאר שאלות שנשאלין „אם נעשה" ג"כ נאמנים. — ומה שנשאלין „איך הי' התבטל, אם שיש"כ או לא" ג"כ מחשב אם נעשה, דהיינו באם נתהווה התבטל אם או לא. ולא מחשב איך נעשה, רק כשודאי נעשה המעשה, ולא ידעינן באיזה אופן, כגון כשודאי נשתמש הכבשה, ולא ידעינן איך נשחטה, אם שחה או דרס, זה מחשב „איך נעשה" ולא מהימן (כי"ד סי' ק' ס"ג). וכ"כ כשודאי תתב הכף להתבטל, ולא ידעינן איך, אם כולו או מקצתו (כי"ד ל"ד ס"ז וס"ן וע"ז שם) וכ"כ בסכין (כי"ד ל"ו ס"ד וס"ך וע"ז שם), דכשולם שאלה הוא איך נעשה, ולהכי אמרי' מילתא דל"ר וכו'. (ג) מיהו אפי' בכל אם נעשה, אם הי' באופן שגם אם נעשה המעשה אפשר שיהי' מותר, כשומן שהתיכו בכלי חמץ, והוא אומר עכשיו שהי' הכלי אז אב"י, והרי אף שהי' כ"י אפשר לאכלו קודם פסח, להכי אמרי' בכה"ג מלתא דל"ר וכו' (כת"ת תמ"ו ס"ה ורמב"ת שם). וכך דמיא ממש לא עכרתי בלד עמוד פלוגו משולם, דאמרי' נמי מלתא דל"ר וכו' (כת"מ ע"ע סי"ת ודו"ק).

ב) אכנם אם תוך הפסח ביטל או כבש בכלי חמץ מעל"ע, אעפ"י שהכלי אב"י אנו מוהגין לאסור נטל"פ תוך הפסח אפי' בהנאה (תמ"ז ס"י. אב"י עי' תשו' ס"ל ס"ה דלאחר י"ב חודש מותר נטל"פ, אפי' בדבר חריף, והסכים עמו הגאון מהו' נפתלי כ"ן זצוק"ל. ובאדני פז בא"ת התיר אפי' רק כשהיה הקדירה איזה שבועות). וכ"ב לא מהני נ"ש בר נ"ע דהיתירא בפסח, מבטל דשם חמץ עליו (מג"א תמ"ז סקכ"ג וכ"ד). אבל משהו ונטל"פ יחד, ככף הב"י בתחבו בקדירה פסח, אף דאסור באכילה, מותר בהנאה (מג"א ת"ג י"ב), וכ"ש דמותר להשהותו (תמ"ז מ"י פקי"ח). וב"ב נ"ע בר נ"ע דהיתירא וסתם כלי אב"י יחד מהנעשה קודם פסח מותר אפי' באכילה בפסח [*לכל הפחות ביום האחרון] (מג"א תמ"ז סקכ"ה).

ג.

נוקשה, ב' מיני נוקשה הם (וכ"ל דנוקשה לשון כפלון הוא, כמו נוקשת באמרי פיך, כ"ל נכשלת, וה"נ ר"ל שנכשל כח החמץ, וב' מיני כפלון אפשריים בחמץ).

א) נוקשה באופן א', הוא עיסה שלא החמיץ כל צרכה, והוא הנקרא ביאור בש"ס, והוא עיסה שהכשיף פניה ולא נמרה חמצלה (רש"י פסחים דמ"ג ג' ד"ה מאן תנא), או שלא עיסה במי פירות עם מים, שגם עיסה כזאת אי אפשר שתגמר חמצלה [טור, ולדידן מי פירות עם מים יחד ממהר להחמיץ ביותר (סי' תס"ב כ')]. ולר"ב פ"ב דפסחים גם דגן שנפל עליו דלף נמי נוקשה הוא, ותמהני הרי דלף אפי' בנפל ע"ג קמח אינו מחמיץ (כס"ם דל"ע ב') וכדפסקינן להדיא (בא"ח בס"ר תס"ו). ואי"ל דר"ב מייירי בדלא נפל טיף להדי טיף, ק' דזה הו"ל לפרש דבכה"ג מייירי, ואת"ל דהא דשרינן דלף ע"ג קמח היינו בשיאפנו מיד, וכמ"ש הרא"ש וב"ע שם והכא בדגן א"א שיאפנו כ"א לאחר שהוי, מדמוקף בקרום, ולהכי לא היה צריך הר"ב להאריך דבכה"ג מייירי. עכ"פ ק"ל למה נקא דלף, אפי' נפלו עליהן מים להדיא נמי כ' הרמב"ם כאן דחיטין שנפלו עליהן מים נוקשה הוא, וגם לרמב"ם ק' דבגרא לאורה מדבריו דבגדעין אי אפשר שיחמוץ לחימוץ גמור, וגם זה ליתא, דא"כ באדרא דטבא בחיטתא (שם ד"מ ע"כ) מה מקשי מכלאים דאסור למכרו לשוכר כוכבים, ולכא שרי לזכוני לחיטי לשוכר כוכבים, הא דאו' והכא דרגן. ודוחק לומר דרמב"ם ור"ב מייירי בלא נתבקעו החטים, דאסורות משום דמינח נייחי, וס"ל לרמב"ם ור"ב דנוקשה הוא, ושובדא דאדרא מייירי בנתבקעו ממש, ואפ"ה מייירי שמא יעתנס וימכר הקמח ליבראל (וכמ"ש הר"ן). אמנם כל זה הי' לו לרמב"ם ור"ב לפרש. אב"י ול"מ נ"ל דמדקתני ולא יעשהו מרדעת לחמור, אלמא דנקטי' מייירי בכלאים פ"ע מ"ד, ואפ"ה גזרי' שלא ימכרנו, אף דסוף נמי מדרבנן).

ב) נוקשה באופן הב', היינו חמץ שמעולם לא הי' ראוי לאכילת אדם (דנהי' ראוי פעם א' לאדם, אסור בחמץ ממש עד שיפסל מאכילת כלב קודם זמן אסורו [תמ"ב מג"א סק"ג]) (בקליבטער) של אונדי הספרים, (ושטערקע) של כובסין, וכדומה, כל אלו הב' אופני נוקשה הן, ואסור להשהותן בפסח, מדאורייתא באכילה מדרבנן, וגזרינן שמא יאכלם. מיהו בעבר והשהן מותרים מדלא עבר עליהן בבל ירחה. ובנתערב בפסח בטל בס' (מג"א תמ"ז ס' ומ"ז שם י"ט). מיהו אפי' המץ גמור שנפסל מאכילת כלב קודם זמן איסורו אי אפי' חמץ גמור שנתערב קודם פסח בדבר מר מלוד שעי"ז נפסל מאכילת כלב, כדיו וכדומה, עדיפי ממוקשה ומותר לקיימן ולהנות מהן בפסח (תמ"ב ס"ב וס"ד):

כללי בגדי קדש של כהונה.

כל הבגדים של כה"ג ושל כהן הדיוט הוטן כפול ששה, וד' בגדים היו לכהן הדיוט (וסי' א'מ'ב'ם') אבנט, מכנסים, כתונת, מצנפת, מוכיח עליהן כוה"ג עוד ד' בגדים (וסי' א'מ'ח'ץ') אפוד, מעיל, חושן, ציץ. ונפרשם אחד לאחד, כפי שנזכרו על סדרן סוף פ"ז דיומא:

הכתונת ארוג מבגד פשתן, כולה בלי תפר, רק הבית יד ארוגה בפ"ע, ותפורה בגוף הכתונת, וכולה משובץ בתים בתים כבית הטסות, והבתי זרועות אינן רחבים ביותר, אבל ארוכים עד פסת היד. ואורך הכתונת עד למעלה מהעקב, ורחבו כרוחב הגב, ומהודק לגופו. ונקב ענול בו למעלה להכניס בו ראשו:

המכנסים הוא כבים, מגיע מתחת לגב עד הברכיים (מה י"ג ב') וכן נקבים בתחתיתו להכניס שם רגליו, ומגיע בשפתו למעלה, להכניס שם חוט שמושכו בו וסוגרין סביביו, ולובשן תחלה על בשרו, והכתונת למעלה הימנו, לכסות המכנסיים:

כיצנפת לא הי' כובע כלל רק חתיכת בגד פשתן לבן ודק ארוך ע"ז אמה. הכהן הדיוט לובשו כמגדל חד, לפיכך נקרא מגבעות, וכה"ג לובשו כלופף על השבר אילך ואילך, בלדדי הימין והשמאל שבראש, כך כ' הרמב"ם (בפ"ח מכלי המקדש), וכן משמע דעת הרמב"ן (בפ' תצוה). אבל תוס' (ביומא ז' א' וסוכה ה' א'), וסמ"ג (סי' קפ"ג) כתבו שהכהן הדיוט אינו לבש הציץ, והיה יכול ללבוש התפילין במקום הציץ, לכן הי' ליפה שבראשו גדול משום שהי' מתחיל ללפה בעומק המצח למעלה וסמוך להתפילין, ולפיכך נקרא מגבעות. אבל הכה"ג מחמת שלבש הציץ, ונמעלה מן הציץ לבש התפילין, לכן הי' מוכרח לדחוק הליפה אחורי הראש. ולכן היתה הטבה, ולהכי קרי לה מצנפת. ולרא"ש (שם) לא היה לכהן הדיוט ליפה, (בוגד) בל"א רק סובב חדה למעלה, כעין (טוקקערהוט), וליוסיפון לרומיים, הי' בראש מצנפתו של כה"ג כפהור זהב:

אבנט הי' של פשתן לבן רקום בצמר (תוך מאבנטו של כה"ג ביום"כ שהיה כולו פשתן). ארכו ל"ב אמה ורחבו ג' גודלים וחוגרו סביב גופו כנגד אילי ידיו כרך ע"ג כרך עד שנומר וקושרו (רמב"ם פ"ח ופ"י מכלי מקדש). ולרמ"ן (רפ"ח מכלי מקדש) הי' האבנט של כהן הדיוט ושל כה"ג בשאר ימות השנה, עשוי מד' מיני, תכלת וארגמן הולעת שני ושש, וכל מין ו' חוטין, נמצא כל חוט שבאבנט כפול מכ"ד חוטין. וביוסיפון לרומיים (ספר ג' פ"ח) שם' משוח מלחמה ובקי בבגדי כהונה, כתב שהאבנט הי' אחוז רחב ד' אצבעות, והוא נטוי מצויר בפרחים יפים הולעת שני ארגמן תכלת ושש, וע"י צבעים השונים (שפרלאך, ראשערלאטה, בלויא), ולבן, הי' כעור כחש מעמר, וחוגרו סביב, ואחר שקשר ב' הקצוות יחד, היה ב' הקצוות משולשין לכמיו, ורק בשעה שעובד קרבנות, משליך ב' קצות האלו ממעל לכתף השמאלי כדי שלא יגיעהו בעבודה. הגה מה שכ' שהי' נכוב וחלול, כך כתוב ג"כ בשליחה של מוסף יו"כ (כד"ה אבל אמתו). אמנם מה שכתוב שם ביוסיפון שבאבנט הי' מרוקם גם משי, שגיאת המעתיקים הוא. ואנו בני ישראל אין לנו רק דברי חז"ל אשר מפיהם אנו חיין, דאין הכהנים עובדין במקדש רק בצמר ופשתן (כלאים פ"ע מ"ח):

חושן ואפוד, כל חוט מחוטין שלהם היה כפול מכ"ח חוטין, דהיינו ו' חוטי תכלת, (היימעלבלאה), שזור עם חוט זהב, וששה חוטי ארגמן (פורפור רלטה), שזור עם חוט זהב, וששה חוטי הולעת שני (קארמעזין רלטה), שזור עם חוט זהב, וכל אלה הי"ח חוטין היו של צמר צובע בצבעים הנ"ל. ועוד ו' חוטי פשתן לבן שזור עם חוט זהב, ושזר ושזר כל הכ"ח חוטין הנ"ל לחוט א',

ומחוטין

קופת הרוכלים

בגדי קדש. תכלת.

ומחוטין כלה היה מריגת החושן והאפוד. אמנם החושן היה חתיכת בגד מרובע מלרע כזה, אשר ארש אמה ורחבו חצי אמה, וטפלו לשנים, נמצא שהיה ארכו ורחבו חצי אמה על חצי אמה מרובע. ומניח בין כפלו הללו, האורים ותומים, דלרש"י ותרגום יונתן (פרשת תצוה) הוא שם המפורש, שעל ידי שהוגה שם, הי' בכח אלדי התותיות שבאבני החושן בולעות, כפי התשובה הצריכה לשאלה שהושלים לכהן שלובשן (יומא דף ג' ב'). וכך כתב הרמב"ן ומזרחי ושאר גדולי המפרשים. [*והריקאנטי (פרשת תצוה) כתב שהיה שם של ע"ב אותיות, כתיב בטוטה קדושה. והרא"ע והרלב"ג במחב"ה בלו בהבל דברים אשר אין כפי קבלתינו ביומא ס"פ בא לו, וגם רבינו הרמב"ן כתב עליהן דשיקול הדעת דוחה דבריהן אלו מלת פני הקדם]. ועל החושן קובע עליו בחוץ ד' טורי אבן במשבצות זהב כמ"ש בפרשת תצוה, בכל טור הי' ג' אבנים. ולפי דברי יוסיפון הנ"ל, כך הי' שמות האבנים, אודם (רובין), פטדה (טופאס), וברקת (סמארגד), הטור הא'. הטור השני, נופך (קארבונקעל), ספיר (סאפיר), ויהלום (בריליאנט). והטור הג', לשם (טירקיס), שבו (אמעטיסט), ואחלמה (אגאטה). והטור הד' תרשיש (קריסטאלל), שהם (אניקס), וישפה (יאזפיס), וחוקק על כל אבן מי"ב אבנים הנ"ל שם א' מי"ב שבטים, ראובן שמעון לוי וכו' יוסף ביימין, כולם כסדר תולדותם, וחוקק על אודם למעלה ממלת „ראובן, ג' שמות האבות, דהיינו אברהם יצחק יעקב. וחוקק על ישפה למטה ממלת „ביימין נפ ב' מלות אלו, שבטי ישורון (ולרמב"ם פ"ע מכלי מקדש הגרסא הוא ש ב ע י ה) כדי שיהיו כל אותיות של א' ב' מלוין שם, [*(וב"ל הלממ"ם הי' שיכתבו כך דאל"כ עכרו על כל תוסיף ועי' רמב"ם פ"ה מתפילין ה"ד דהכותב במזוזה עפי ממה שלותה הטורה בעל מלות מזוזה)]. וקובע ד' טבעות זהב בד' זוית החושן. בב' טבעות שלמעלה תולה ב' שרשרות זהב, וכל שרשר תלוי במשבצות אחד שבכתפות האופד, האחד בימין והב' בשמאל, ועי"ז הי' החושן על לב הכה"ג תלוי בב' משבצות שבב' כתפיות האפוד. ובב' טבעות שלמטה בחושן, נותן בכל א' פתיל תכלת לקשור על ידן

את החושן ג"כ למטה בחשב האופד:

האופד הוא אריג מחוטין כמו אותן של חושן. ועשו כמין (שירלע), ולובשו הכה"ג מאחוריו, תחת אליי ידיו (עלענבאגען). ארכו מחצה אליי ידיו עד למעלה מהעקב, ורחבו כרוחב הגב מכתף לכתף. וב' ידות יולאין מראשו לרוחב האפוד, מכאן ומכאן כמין הגורה, שחוגר הכה"ג א"ע בהן וקושרן יחד לפניו, והוא הוא חשב האפוד, ותופר עוד בב' קצות שלמעלה באפוד ב' כתפות, שארוגי' כמעשה האופד, והב' כתפות הנ"ל משולשים מאחורי הכהן על הכתפות של הכהן עד לפניו עד חשב האפוד, שמחוברים שם בהחשב, ועל ב' כתפות הנ"ל, קבוע בכל א' נגד כתף הכהן, אבן שוהם מרובע במשבצות זהב, וחוקק בכל שוהם, ו' שמות מהי"ב שבטים. ולרש"י ששה הראשונים על כתף זו, וששה האחרונים על כתף האחר. ולרמב"ם ראובן בזו ושמעון בזו וכן כולם. ובב' משבצות שבכתפות הנ"ל, הי' בכל א' טבעת זהב א', בשפת [*משבצות] האבן הסרוס שבכתף ממול החושן, ולתוך אותן ב' הטבעות מכניסין ב' השרשרות שבב' זוית העליונות של החושן, ע"י גבעול זהב קטן שהי' בקלה גבול כל שרשר, שאורך כל גבעול הי' יותר מרוחב חלל הטבעת, ומכניס הגבעול הזה לתוך הטבעת, ומחזיר הגבעול שיהי' מונח לרוחב חללו של טבעת כדי שלא יחזור וילא מהטבעת. ועוד הי' טבעת זהב בכל כתף למטה, במקום שמתחבר הכתף אל חשב האפוד אל מול פני הכהן, ומכניס תוך אותן ב' הטבעות ב' פתילי תכלת, פתיל בכל טבעת, וחוזר ומכניס ב' פתילים הללו בב' טבעות שבב' זוית התחתונות של חושן, וקושר ע"י כל פתיל, ב' הטבעות יחד, דהיינו טבעת שבכל תחתית כתף עם טבעת שבעגדו בתחתית החושן, למען לא יזח החושן ממקומו מדמחבר בכתפות למעלה ע"י השרשרות, ולמטה ע"י הפתילים: המעיל כולו תכלת, וחוטיו כפולי י"ב. ולרמב"ם (פ"ע מכלי המקדש) הי' עשוי מחתיכת

בגד אחד שארכו פעמיים כגובה הכהן, ונקד רחב כמלא הראש באמצעיתו, וכשמכניס הכהן את ראשו שם, יהי' כנף א' לפניו וכנף א' לאחריו, כתמונת ליצית כנפות שלני. ולרלב"ד שם וכמו כן לרש"י (פ' תצוה), הי' כעין כתונת בלי אלרמעל, ולכל הדעות הי' מגיע עד למעה, קלת למעלה מהכתונת, וע"ב פעמוני זהב תליים בשולי המעיל, ולרמב"ם ל"ז פעמונים בכנף שלפניו, ול"ז בכנף שלאחריו. וכמין רמון עשוי מתכלת וארגמן ותולעת שני תלוי בין כל פעמון לחבירו. כך הוא דעת רש"י (זבחים דף"ת ב') וכ"כ הרמב"ם. אמנם לרמב"ן ובעל העקידה ור"י אברבנאל, הי' כל פעמון נתון תוך הרימון. וכן פליגי נמי בזה המפרש ותום' (קיצון דל"ה א'). וזה המעיל עבשו הכהן על הכתונת, והכתונת

ארלה מתחת המעיל. ואח"כ לובש חושן ואפוד עליו:

לידוד קודש

ציץ שם זהב רחב ב' נודלים מקיף מאזן לאזן, וכתיב עליו ב' שיטין באותיות בולטות „קודש למטה", ולידוד למעלה כזה [*אלא הגירסא תפס הרמב"ם (פ"ע מכלי מקדש) וכ' עוד שלפעמים כתבו הכל בשורה א' והיינו שרלה אותו ר"א בר' יוסי ברומי וכפי הארלה לכהי דחה הביני הגירסא שלפנינו בשבת וסוכה שהי' כתוב קודש למד למעה, וידוד למעלה דמהכ"ת ישנו ממה שכתוב בתורה לחלק מלת ידוד ומה טעם יש בשיטי זה ועיין סוף מס' ידיס ודו"ק]. והציץ נקוב ב' נקביס בב' קצותיו, ולרש"י ולרלב"ד הי' עוד נקב באמצע שפתו העליונה. ובכל א' מג' נקביס הנ"ל מכניס פתיל תכלת, וכשמניח הציץ על מצחו, נוקח הפתיל שמלד זה והפתיל שמלד זה, ומחזירם למול ערפו, ומחזיר גם הפתילה שבאמצע הציץ, למעלה מהמלכת, וקושר כל הג' פתילים לאחוריו יחד כנגד ערפו. ולרי"ף (שבת דכ"ח ח') כל א' מהפתילים הי' רחב ב' אצבעות ברוחב הציץ. וכ"כ הערוך (ערך כפה). וי"ל שהפתיל הרחב שבאמצע עם ב' הפתילים שמהלדיים הם נקראים יחד כפה שלמר שזכרוהו חז"ל (חולין קל"ח ח') שהיתה מונחת בראש כה"ג שעליה (ר"ל על ידה) הציץ נתון על מצחו. ונקרא כך מפני שכל הפתילים הללו כשהן קשורים יחד לאחורי הראש, הן כתמונת כפה הוא כובע עגולה של נשים (הויבע) בל"א (בזבים פ"ד מ"ח). עוד נ"ל שהפתיל שבאמצע הציץ, לא הי' באמצע הציץ ממש דא"כ איך הי' יכול להניח תפילין למעלה מהציץ על השער בין ציץ למצנפת (בזבחים די"ש ח'). ואפשר

שכשהי' מניח תפילין הי' כופף הפתיל האמצעי קצת למן הצד.

ואגב נפרש ג"כ הצבעים שנזכרו בבגדי כהונה, תכלת וארגמן, ותולעת שני. הרמב"ם (פ"ת מכלי מקדש הי"ג) כתב שטלה היו של צמר רק שהצבעים היו שונים, ולא כמ"ש הלאו"ש ריש פרשת תרומה שרבים מפרשים שתולעת שני הוא משי. ושונים כל האומרים כן, דהרי משנה שלימה שנינו (בלאים פ"ש מ"ח) אין הכהנים לובשין בבית המקדש אלא צמר ופשתן. אמנם בענין גוף הצבעים, דבר הי' לי עם ידידי הרו' מהו' אברהם ראטהענשטיין שליט"א זה לזה שנים, והשבתי לו בזה הלשון:

בענין תכלת יש לי ספק גדול. כי ידוע שהוא לבע (בלויא), ורגילין לומר בלון לבע תכלת, כי אם הגלבע בדם חלזון דוקא, וכך כ' רש"י ריש פ' תרומה וכך כ' רמ"ל (בפ"ת מכלי מקדש הי"ג), שהתכלת שזכר בכל מקום הוא הגלבע מדם חלזון:

והנה בענין חלזון נופר' מהו, רש"י כתב (מנחות דמ"ד ח') שהוא עולה מהארץ, [*(ובשבת דע"ד סוף ע"ב) כתב רש"י שהוא דג קטן. וא"כ הוא ביס]. ובסנהדרין (דל"ח ח') כ' רש"י שהיא תולעת שעולה מהיס, וכך כ' רש"י במגילה (די"ו ח'). וזה תמוה לע"ד, דהן אמת מה שכ' שהוא תולעת, כך משמע נמי מירושלמי (פ"ח דשבת ה"ג) שכ' שאין בו גידים ועצמות, וכן משמע נמי בבכורות (פ"ו מ"ב), אבל מה שכ' רש"י שעולה מהיס, ק' א"כ מה רא' מייתי הש"ס מברייתו לת"ח המתים שמתחוה בריה חדשה מעפר (בסנהדרין שם) הרי כיון שעולה מהיס דלמא מקמי הכי הוה ביס, רק שעל ידי הגשם יצא מהמיס, יע"ש. והרמב"ם (פ"ב מלילות ה"ב) כתב שהוא דג שמרחיתו תכלת, ודמו אחור כדיו, ומצוי ביס המלח עכ"ל (א"כ יש בריות חיות ביס המלח, לא כמו שיחשבו הטוס שלכן נקרא יס המת, מדאין בו בעלי חייס). אמנם מלבד הקושי' הנ"ל שהקשינו לרש"י דקשיא ג"כ לרמב"ם דכיון שהוא דג מנ"ל למילף מניה תהש"מ, דלמא מקמי הכי הוה ביס. אמנם

קשה תו, דהרי יש המלח בחלקו של יהודה היה סלו (ביהושע ט"ו פ"ב), והחלזון לא היה בגמלא רק בחלקו של זבולון (במגילה ד"ו ח'). ותו דבמסכת שבת (דכ"ו ח') אמרינן לדידי חלזון היו מסולמת דצור ועד חיפא, ע"כ, וידוע שמקומות הללו הם עוד היום על שפת יס הגדול, והם כנגד חלקו של זבולון. אמנם בערך ערך חלזון הבלשני הביא המדרש ויהי בבלח, שהחלזון הוא ברי' שיש לו נרתק על גביו א"כ הוא (מושעל קרעטהא), וכעין זה כ' גזעניוס, שהתכלת נעשה מדם מושעל, הקרלת (פורפור שנעקקע), ולובנין מדמו (פורכור בלויא) נוטה לפיאלעט, וכתב עוד שנמצא ביס האמצעי והקליפה שגדולה על הבריה הזאת לבעו (בלויא), עכ"ל, הנה גם במה שכ' שנמצאת ביס הגדול הוא אמת כך הביאו חז"ל (שבת דכ"ו ח'), ולכאורה. אמנם במ"ש שבדם הרומע לובנין (פורפור בלויא), דהיינו (דונקעל בלויא), בזה לא נשמע לו, דעל כרחך זה שלא כקבלתינו, דהרי חז"ל אמרו תכלת דומה לרקיע (מנחות מ"ג ב'), וכך כ' הרמב"ם שהבאנו שלבעו כעוהר הרקיע נגד זריחת השמש, והיינו (העלעטס הימעל בלויא), ועל כרחך

אינו שבטל שהזכיר גזעניוס, אחר הוא בל חזה שמש:

אמנם הדבר אחי מסופק בו, הוא אם באמת לריך לתכלת חלזון דוקא, דהנה כפי הנראה מהרמב"ם (כלי המקדש פ"ח) דבתכלת שבבגדי כהונה ה"ל חלזון, ותמהני על רמ"מ שם שרלה לומר שהרמב"ם סמך א"ע על מ"ש בפ"ב מהל' ציצית, דבתכלת שבציצית לריך חלזון, וכמו כן דינו כאן. ולפע"ד אי אפשר לומר כן, דשם בהל' ציצית ממקומו הוא מוכרע שהרמב"ם מחלק בין הדברים, שבתב תכלת האמור בכל מקום וכו' תכלת שבציצית לריך שתהיה לבעה שעומדת ביפיה ולא תשתנה, ואם לבעו לבעה אחרת, אף שהוא כעין הרקיע, פסול לציצית, עכ"ל. הנה מ"ש שעומדת ביפיה, היינו לבע שנעשה מדם חלזון, כמ"ש בש"ס, דרק חלזון יש לו מדה זו, אמנם מדבריו נראה ברור כשמש שמחלק בין תכלת שנזכר בציצית לתכלת שנזכר בכל מקום בתורה, ולא הרמב"ם הנ"ל. וכן מלאתי סמוכות לרמב"ם. מירושלמי (בבא פרק בלא נזהר ד"ל ע"ח), למאן דלא חשיב לידה בכלל ל"ע מלאכות, על כרחך לא היה לון תכלת במדבר לבגדי כהונה

מדם

כללי בגדי קדש של כהונה

תכלת, ארגמן, תולעת שני, הכנה

מדס חלזון, וכך כתב הקרבן עדה סס, ואף דלא קיי"ל כהך מ"ד, לאו משום חלזון, רק משום תחש, דס"ל שהי' חיה שבבריאת לשעתה, וא"ל לידה, וכמו שכ' בירושלמי סס, אבל בחלזון דבר רחוק הוא שהביאהו מא"י, שהי' רק בחלקו של זבולון, דרך רחוק מהמדבר שהיו סס ישראל, וכמ"ש הקרבן עדה סס, וכיון שהוכחנו שהתכלת שלריך לבגדי כהונה לא הי' לריך חלזון דוקא, א"כ הוא הדין לגבי ציצית אין לריך חלזון דוקא, דבשניהן לא נזכר רק מלת תכלת, וכן נראה מלשון הגמ' (מנחות מ"ב ב') דא"ל אביי לרב ושמואל, האי תכילתא במה צבעיתו לה, מדלא קאמר במה צבעינן לי' משמע דלא שאל ליה פי' המלה מהו תכלת, דכבר ידע שפירושו הוא צבע בגוית כזהר הרקיע, ושאינו משתנה יפיו, וכדקאמר הש"ס בתר הכי, רק שאל לו, איזהו במה צבעיתו ליה, משמע ודאי ברור דלפי' בשילבעו בדבר אחר אם רק יעמוד ביופי מראיתו, כשר אף לציצית וכן משמע נמי שם (דמ"ג א'), דבדקוה להלבע בבדיקה שהזכיר ר' יצחק ונתקלקל הלבע, וחזרו ובדקוה בדרך אחת וחזר ונתיפה, ורצו לפוסלו, א"ל רב אחאי, הא לאו תכילתא ולאו קלא אינון [פי' מלת קלא הוא, גוש, כמו שקל קלא פתק בה (ר"ה כ"ה א'), ואינון הוא שם הלבע, אינדיגא בל"א, כך כ' רש"י (ר"ש איזהו שכן ל"ו ב')]. משמע דאם רק אינו קלא אינון אף שלא נלבע

מחלזון, עכ"פ מדאינו משתנה מיפיו, כשר בין לציצית בין לבגדי כהונה:

אמנם גם על הרמב"ם אמי תמה, דמשמע מדבריו רפ"ב מציצית, דרק בציצית לריך שלא ישתנה מיפיו, משא"כ בתכלת שבבגדי כהונה, וק' מ"ש הא מהא, דכיון שחז"ל שם הזכירו בציצית דלריך שלא יהי' לפיד חזותה, על כרחך שכך משמעות מלת תכלת שיהי' לבע (היממעל בלוית) שאינו משתנה, א"כ מ"ש ציצית מבגדי כהונה, והו דמש"ם שם מוכח דאין ביניהן, דבש"ם שם נמר טעמא דפסול בלבע דציצית, מכלל תכלת שנאמר בבגדי כהונה, משמע דשניהן הוה: הבלל הטולה דבין בציצית ובין בבגדי כהונה א"ל חלזון דוקא אבל לריך בשניהן שיהיה מראה (היממעלבלוית) שאינו משתנה מיפיו ע"י בדיקה שהזכיר הש"ס. רק דאפ"ה אין נוהגין בתכלת בציצית מדאין אנו בקיאין באותן סממנין שהזכיר הש"ס שיבדקו בהן אם אינו משתנה כשיבדקוהו בהן, דהרי מגביה גילא ומיא השבלוליתא שהזכיר הש"ס, מחולקין רש"י ור"ת בפירושן. לפיכך מדאין תכלת מעכב לגבן, ואינא חשש שעטז להכי בטלו בימי הגאונים לתכלת לגמרי, והרמב"ם ר"פ התכלת כ' דאין אנו יודעין לצבוע תכלת, והיודע הוא שבהיבורו לא הזכיר דבר מזה. ועתה בא ראה כמה גדולים דברי חז"ל, שחקרמי אלל הלובעים היותר מפלומין במלאכתן, ואמרו לי שאין בעמלא (לעבראפטעס בלוית) שיהא ג"כ בת קיום (דויערהאפט). — הרי דב' מדות הנכללים במלות תכלת, דהיינו היופי והקיום, אינן בעמלא בשום לבע (בלוית), ורק דם הלזון יש בו ב' מדות הללו, והוא שנאבד ממנו. — ארגמן רגילין לפרשו (פורפורראטה), נמלא שהוא (דונקעלראטה). והרמב"ם (כפ"ח מכלי מקדש) כ' שארגמן הוא מראה אדום, משמע שכל מין אדום כשר (ושרמל"מ שם), ורש"י בחומש כ' שהוא לבע שעמו ארגמן, וראב"ד (שם) כתב שהוא אמר שארוג מב' או ג' מיני גווני, ועל כן נקרא ארגמן טוריקון אדום ג' מיני. אמנם בנזעניות כתב, שהוא (פורפורראטה) כנעשה מדם (מושעל) שבמים, כעין חומט, שנקרא ביוונית פארפירא, ושהחומט הנ"ל מצוי בים זרישן היא סוריא, ולכן נקרא בארמית ארגוון, .נוטריקון ארם נוון, ר"ל הלבע שבא מארם, שהיא עיר בזרישן מעזאפאטאמיען:

תולעת שני רגילין לפרשו שהוא אמר הלבוע (שארלאכראטה) או (האכראטה).

והרמב"ם (כפ"ח מכלי מקדש ה"י) כתב שהוא הלמר הלבוע בתולעת. ובהל' פרה אדומה (פ"ג ה"כ) ביאר יותר, שהתולעת הוא גרעון שהוא אדום ביותר, ונקרא תולעת, מפני שיש כמין יתום בכל גרגיר (וע"ש יש בכל ספרי הרמב"ם שם, שכ' שיש לוכפין מראה אדום בלבת. וזה תמוה דהרי לבת אינו מין לבע, רק הוא חמאה, כתרגום ירושלמי ר"פ וירא, וכן כ' הערוך, אבל ל"ל דיש לוכפין אדום בלבת, והוא מין לבע, וכן כ' הרמב"ם גופי' בפרה בפי' המשניות (פ"ג מ"י), וזה אינו תולעת שני ופסול לפרה). וכך כ' רש"י (ישעי' א' פי"ח) דתולעת שני הוא הלבע שנעשה מהגרגרים שיש בהן תולעת. והרמב"ם בפי' המשניות (פרה פ"ג מ"י), כתב שהוא הלבע האדום שנקרא (קארמעזין). וכך כ' בנזעניות, ויותר שם שהם כיני הולעים שנמלאין בעלים של מין אילן שנקרא (שעעבאלמע), ונקראה הלבע "שני", מפני שטבעין הלמר בו ב' פעמים, ושעל ידי זה מזהיר לבעו, ולכן נקרא בארמית זהורית, על שם זהוריתו. וכן נקרא ביוונית (דיבא פלן), ר"ל לבוע ב' פעמים (אב"ו מ' ביאור כ"ד שמות כ"ה ד'):

שש הוא פשתן לבן מובחר הבא ממצרים כמ"ש (ישעיה י"ט פ"מ):

אמנם ק"ל על מיני לבעים הנ"ל שהיו בהם דם שרלים כמבואר, והרי הוא אסור באכילה מדאו' (כתוב' תולין דקי"ב ב' ד"ה הטמאים, וא"כ האיך הוכשרו למשכן, והרי למסקנא דשבת (דכ"ח ב') תחש מין טהור היה, אלמא דגם למלאכת משכן לריך רק מין טהור דוקא, וא"ל שהי' ממתין מלבוע עם הדם, עד שיפסל מאכילת כלב, ויהיה עפרא בעלמא, והרי אדרבה שרוה מותר אף להדיוט מה"ע (כי"ד פ"ד סי"ז). ליתא, דבשבת (דע"ה מ') משמע דכל שלבוע בדם חי, אפי' לייל לבעיה, ויהיה יפה ביותר, ומסתמא אפי' כך לבגדי כהונה, דזה אלו ואלו כתיב (בסוכה י"א ב'), ותו דהרי שור התם ג"כ לא היה ראוי לאכילה ואפ"ה נולא שהתחש מין טהור, הי' אסור למשכן: כיצדו כ"ל דאע"ג דמין עמא אסור למשכן, היינו דוקא בשור שיש בו ממש, אבל לבע אע"ג דאחזותא מלאה היא (בכ"ק דק"א ב' ותוס' שם ד"ה רבא ודו"ק), היינו דוקא באסור לומר בו בשאת איסור שהי' בו מקודם, בגון עולה שמתחלה בשהיתה ממשות היתה אסור בהנאה, בשאת בבגתהיה לבע, אמי אפשר לומר בה שאסור בהנאה, וכמו כן שביעית ממשות אלא חייבת בביעור, ובשאת אמי שנתהווה לבע י"ל שחייב בביעור, אבל באיסור אכילה, אי אפשר לומר שיהי' אסור בשאת בשנתהווה לבע, כמו שהי' אסור מקודם, דהרי בשנתהווה לבע, נפסל מאכילת כלב וכיון דפרת מיני בשאת איסור אכילה, להכי מותר אמי למלאכת המשכן. ואע"ג דבשאר דוכתי מתמרינן בחזותא של איסור עפי מכל אסורי, דהרי חזותא לא בעל (כי"ד ק"כ ס"א, וא"ת קי"ג ג') ולפר"ת שם לריך שיהי' עכוי לחזותא, היינו בשניהן מיני מאכל דלא נפסל האיסור מאכילת כלב. ואף למנחת יעקב (כלל ע"ד אות ה') דס"ל דאף דחזותא אינו אוסר במאכל בבגד אוסר, היינו באסורי הנאה, וכדאמרן. ועכ"פ ק"ל הרי נלבע במלאכת המשכן בדם לב וחומט למיניהו וכלעיל, והן מת' שרלים בכוף פ' שמיני, והרי דם שרלים דמן מעמא בכעדשה בבארן מדאו' (בחולה די"ז ב'), וא"כ איך לבעו בהן הבגדי כהונה והיריעות, ואת"ל כיון דנלבעו לבע המתקיים, שאם יתבכסו לא יצא מהן כעדשה הו לא מעמא (בב"ק ק"א א'), ליתא. דהתם לעמא הבית, אבל הדבר שנלבע בו, וודאי בבאר בעומאתו, שהרי נגלע בו דם בשעור לעמא בתחלה, וכך כ' תוס' (שם ד"ה רואין, ועי' אהלות פ"ג מ"ב) וג"ל דעל פי הדבור באחי, והרי מלינו אפי' עומאת מת דאמורה שותרה בלבור (יומא ד"ו ב') או ל"ל דבאמת אחר שמתיבש הלבע עבלו הבגדים שנלבע בהן והרי אפי' כלים בשבן בשמן עמא, שדרבן להפליגו השמן בכלנו בכיוצאתם בהן, אפ"ה מהני להו עבילה (בערלה פ"ב מי"ג), מכ"ש לבע באין דרכו ביפלא בתשמיש הכלי, [*וכ"כ אמרינן (אהלות פ"ג מ"ב) כל בלוע שאינו יכול לצאת עהור, וע"ש בתוי"ט. אבל אין לומר בחלזון לפי דעת הערוך שהוא מין לב וכ"כ לב ארגמן, מדבון במים, עהור, (בפרק י' ד' דכלים), ליכא דהתם בשכל תיותן תמיד במים ולא כשעולין ויולאין נמי ליבשה, תדע דאל"כ היאך עיסת תורה הלב, הרי כל מיני לב דר בים וביבשה]:

כללי הכנה.

ששה כללי הכנה הם (ואין זה הכנה דרבה דרים מכילתן דבילה דהתם עשה האיסור מדהוכן משבת ליו"ע לו איפכא, וזה אסור מדאו'. אבל הכנה דשבת אסור משום דלא הוכן מאתמול, שהי' לריך להכנתו לעשות מלאכה האסורה ביו"ט, הו"ל מוקלה ואסור מדרבנן, ואפי' לאותן פוסקי' שמקילין במוקלה ביו"ט, במוקלה כי סך מודו).

א) כל דבר שאפשר שנילד (או נולד) לו נהנה, לו אפי' שנשר מאליו, בשבת לו אפי' ביו"ט שי, אסור אפי' בעלטול באותו יום לכל אדם. דאף דאין מוקלה בשל עובד כוכבים, בלידה, מחובר, ונולד יש מוקלה אף בשל עובד כוכבים. אמנם לערב מותר מיד לאכילה לכל, אפי' וודאי נילד ונלקט ונולד היום, דעכ"פ לא נילד ונלקט לעורך ישראל. ואפי' ב' י"ט של גליות, הנלקט בראשון מותר לערב מיד. אבל בשבת ויו"ט הסמוכין זל"ז, הנלקט ביום ו' אסור בשבת, והנלקט בשבת אסור ביום א'. וכמו כן ב' יו"ט של ר"ה ושבת הסמוך להן לפניהן או לאחריהן, הנולד או נילד או נלקט בא' מהן אסור בכולן, דב' ימי ר"ה כחד חשיבן (תקט"ו כ'). ובהך, טעם האיסור משום גזירת הכנה דרבה, כלעיל בדים מכילהן דבילה:

ב) כל זה בלא נעשה לעורך ישראל, אבל בשובד כוכבים שהביא מתנה ליסראל ביו"ט, דמסתמא לקטן או לדן לעורך ישראל (שם מג"א סקי"א), להכי דוקא בהביאן בתחלת ליל יו"ט ראשון, אמרי' חזקה שמעיו"ט נתנם ונילד (מג"א שם סק"ז), אבל בהביאן ביו"ט, אפי' ביו"ט א' של גליות, אסור לכל אדם עד מוצאי יו"ט שי בבדי שיעשו (שם ס"כ). מיהו אחר שלא הובא בשביל, אם אין לו אותו המין ביו"ט, הו"ל לעורך יו"ט לו, ולהכי בהובאו ביום א' מותר לו במוצאי יו"ט ראשון בבדי שיעשה. ואפי' אותו שהובא בשביל, אם לריך להדגים או להפירות בשביל אורחים שזמן מעיר אחרת מותר בהן גם הוא במוצאי יום טוב ראשון בבדי שיעשה [כיון דלרש"י מותר אף הוא לאכלן במוצאי יום טוב ראשון, רק שר"ת אוסר לעצמו עד מוצאי יו"ט שני ולסמ"ק אפי' לאחרים אסור עד מוצאי י"ט שני, להכי לבעוד אורחים מקילינן (רע"ז סק"ב)], ואפי' הוא עצמו מיתר לאכול עם האורחין, משום כבוד האורחין (מג"א סק"ו). אמנם לעורך גדול, מותר בהן ביו"ט שי גם אותו שהובאו בשבילו, גם בני אורחין (רע"ז סק"כ). מיהו ביו"ט השמוך לשבת, או ב' יו"ט של ר"ה ושבת שלפניהן ושלאחריהן, הבא באחד מהן אסור בכולן אפי' לכבוד אורחין, משום גזירת הכנה שהיא דאו' וכלעיל (שם ס"א). אבל ב' יו"ט של גליות ושבת שלפניהן ושלאחריהן, הבא ביום ראשון בשביל ישראל אף אחסור בשני אף לעלטול, עכ"פ מותר אף הוא עצמו בהן ביום השלישי (שם ס"ד). ואם הובא לו הנים ביום א' דיו"ט דגליות, [*אפי' אין בהן עורך יו"ט, או אפי' לדעת המחמירין גם לאחר שלא הובאו בשבילו, גם ביום ב', דאסורין גם בעלטול,

כללי הבנה

הבנה, מלאכת חוה"מ, שמחות

דכלי לבשלן] ע"י עובד כוכבים בב' ויו"ט, מדלאסור הוא לעלטלן בעצמו, כדי שיאכלן הוא עצמו בשבת (מג"א שם סקי"ז). [*ואין כאן משום בישול עובד כוכבים כשיתחה ישראל בנחלים או ישליך שם קיסם (כי"ד קי"ג)]:

ג) ובמסופק אם לדן או לקטן בשביל ישראל, אמרי' מסתמא עשה בשביל רובא דעלמא שהן שובדי כוכבים, ושרי (מג"א סקכ"ב). אבל במסופק אם נלקט או נולד או נולד היום, אסור [*כאילו ודאי נולד היום] (שם ס"ג). ואפ"ה אם עובד כוכבים שאינו יודע שכשנעשה היום אסור לישראל, והוא מסיח לפי תומו שלא נלקט ולא נולד היום, נאמן (שם ותקי"ג ס"ו). דאף דאין עובד כוכבים מפלפ"ת נאמן רק בעדות אשה (כב"ק קי"ד ב', וי"ד סס"ו), ואפ' לתומרא אינו נאמן (כי"ד סע"ו י"א) ואפי' בדרבנן אינו נאמן רק היכא דאיכא כמי למימר עובד כוכבים אמנקיותא קפדי (כי"ד ס"ע ס"ק סקמ"ב), ואי"ל דהכא נאמן מדמסתכר כדבריו, דהכי אינו מבינת מקחו בשבותו רק מרשו, שאומר שהבנים ישנים (כרע"ז הכא תקע"ו סקי"ב). ליתא, דהכי אפי' יש אומדנא להתמיר כדבריו אינו נאמן (כי"ד ק"ל ס"ח, וסי"ג ס"ק ד) שהתב דדוקא בהעלת מוס בכבור, דבל"ז אזלינן בתר אומדנא בהעלת מומו להכי גם .במפל"ת אזלינן בתר אומדנא אבל בשאר דוכתי לא. — (וע"ש סיקי"ת סקל"ח, וסיקכ"ז סקי"ב). ורק היכא די"ל דמתכוון להשבית מקחו, דוקא קודם שמכרה נאמן עליה לתומרא, אבל אחר שמכרה אפי' יש לו מגו אינו נאמן (כש"ך י"ד ע"ז סקכ"ג), י"ל דס"ע דנאמן הכא במפל"ת משום דבל הכ"ל היינו היכא דאתחזיק אסורא, משא"כ הכא דלא אתחזיק אסורא לבנים, סמכינן עליה אפי' לקולא (כש"ך י"ד סס"י קל"ז):

ד) אולם בהובא מחוץ לתחום, אפי' חוץ מי"ב מיל די"א שהוא דלא' (מג"א תקע"ו סקי"ח), אם"ה אם אינו מחוסר לידה, תלישה וגולד, אז בלא הובאו בשביל ישראל, מותר לבל לאכלן, דאין מוקלה בשל עובד כוכבים (תקע"ו ס"ה). אבל לא יטלטלן חוץ לעירוב חוץ לד' אמות (שם ורע"ז ספית"א). אמנם בהובאו בשביל ישראל אסור לו ולבני ביתו עד מוליט"ר בכדי שיעשה. ואפי' בי"ט הסמוך לשבת, או ב' י"ט של ר"ה, מותר ביום הבאתו לערב בכדי שיעשה, (שם ס"ח). ובשלא לישראל דורון מישראל חבירו ע"י עובד כוכבים מעיו"ט ועובד כוכבים אשתכי בדרך יותר מהראוי, ובא ביו"ט, מותר אף לאותו שהובא בשבילו, מיד ביו"ט, שהרי אין העובד כוכבים מביא משלו, דנזר שמא יאמר לו הביא לי. מיהו אסור לטלטלם חוץ לעירוב ד' אמות. ונם בים במיום במחובר או מין שאריך לידה, לריך חותם, שלא יוכל לומר שהחליף עובד כוכבים יפיס ברעים (תקע"ו ס"ע ומג"א שם) אמנם ביודע המשלח שיבוא השליח ביו"ט, אסור לשלחו, ואם אינו"כ שלח, אסור למשלח עד מוליט"ר בכדי שיעשה, דהו"ל כמבטל אים ר לכתחילה (מג"א שם סקכ"ו):

ה) ספק אם הובא מחוץ לתחום, ביו"ט ראשון אסור, וביו"ט שני מותר במסופק אם הובאו היום מחוץ לתחום (מג"א שם סקכ"ד):

ו) שיעור כדי שיעשה, הוא כדי שילך העובד כוכבים למקום שהביאן משם. ובמסופק מאין הביאם ישער כדי שיבואו מחוץ לתחום. ובהובאו ע"י עגלה או ברכיבה, א"ל להמתין בכדי הילוך ברגליו (שם ס"א ומג"א שם):

מלאכת חוה"מ

א) מלאכות האסורות בחוה"מ י"א דאוריי' וי"א דרבנן (מג"א תקל' א'). ויש שאבותיו חכמים אף שאינה מלאכה כלל רק טרחא, ככשיעה מבית לבית (מ"ק פ"ב י"ז), ולפעות זבל בשבילר (א"ת תקל"ה), ולאשיב תרנגולת על ביצים (תקל"ז ד'). ולהכף השאורה אז להכנים פירות מהשדה (תקל"ח), ובכולן אם יש חשש דבר האבוד יעשה בלנעא (שם, ופש"ב דמ"ג מ"ג):

ב) צורך אוכל נפש לחוה"מ, אפי' קלירה ועיהוה שרי, ואפי' כוון מלאכתו במועד (תקל"ז ט"ו ומג"א תקל"ג סק"א) וכ"ש לבקש עלים לצורך המועד, דאינו רק עובדא דחול (מג"א שי"ד י"ד, ותקל"ג ס"א). מיהו אם הוא מעשה אומן כטוחן ואופה, אז (ליכא ליטער) דג"כ מחשב מהקון מנא (כתקי"ד ח' ט', ואשל תקמ"א ב'). בעושה לעצמו, עושה להדיא, ובעושה למכור לשוק, מדעושה הרבה ביחד מחזי כעושה לחול, להכי יעשה בלנעא (תקל"ג). וחזקא בעושה רק למכור ואינו יודע אם יקנו וכמה יקנו, אבל בודאי לריכים רבים למלאכתו, קיל טפי, דאפי' בלאוס עובדא שרי (תקל"ז ט"ו ופי' תקמ"ד):

ג) מבשרי אוכל נפש לצורך מועד, כעשיית המור וקדירה, נמי שרי (תק"מ ז') אבל רשאות לוד דגים וכדומה, דאין מבשרין לאוכל להדיא. אז רק מעשה הדיוט שרי (מג"א תקמ"א):

ד) צורך חיצוני של נוף, אם לריך לו למועד (חוץ מנגוח וכבוס) כגון לעשות בגד שלריך למועד, או לתקן כרלת הבית, אם אין בו טורח עושה כדרכו, ובים טורח דוקא מעשה הדיוט שרי (אבל תק"מ ז' ותקמ"א ד'). מיהו ע"י שנוי, אפי' אומן שרי (שם). וכ"כ בדבר האבד, אפי' מעשה אומן שרי (תקל"ז ותקל"ח ותק"מ), מיהו בטרחא יתירה, דוקא בהפ"מ כנגבי וכדומה, שרי, ואל"כ אסור (תקל"ז ב') ·

ה) דבר האבד כשעיקר הדבר יהי' כפסד הרבה אם לא יעשהו (רע"ז ורמג"א תקמ"א), אפי' בלא לצורך מותר אפי' מעשה אומן, אם לא כיון מלאכתו במועד. מיהו באפשר יקל בטרחה (תקל"ז ותק"מ). ודוקא במפסיד מהקון מקרי דבר האבוד, אבל עבורי רווחא, לא שרי רק בלנעא, וגם שיוליא לממחת יו"ט יותר ממה שהי' בדעתו להוליא (תקל"ע א' וד'). ומה"ש מו"מ, אפי' עבורי רווחא שרי בלנעא (שם). מיהו לענין להתנלח בחוה"מ, מחמת שנאנים מלהתנלח מקודם, ע"י שהלך לא במדבר לעסקיו, שמפורסם אנשו לכל, אף שהלך נשם רק להרווחא, הו"ל כאילו הלך לבלי להפסיד, ושרי לנלח (במ"ק די"ד א' ותי"ת תקל"ח ד'), וכמו כן בנאנים מלעשות קודם יו"ט, אפי' רווחא שרי. אמנם שכתה כפשיטה לענין רווחא ולא לדבר אבוד (מג"א רפי' תקל"ח). ספק דבר אבוד מותר (מג"א תקל"ז). וכ"כ ספק לורך יו"ט ומי מותר (משבלות שם). מיהו כל ספק שמלוי טפי לחד גיסא, לא מחשב ספק בכל דוכתא, וה"ה במלאכת יו"ט (כתרנגולת במג"א תקל"ו ס"ג). כל שאינו דבר אבוד, אם הוא מלאכה גמורה אפי' בלי טרחא אסור. וכל שאינו מלאכה גמורה, כהוסבת הרעגולים על ביצים, בטרחא רבה אסור, ובעורת קלת שרי (תקל"ו ד', ומשבלות תקל"ז ג'):

ו) דבר האסור בחוה"מ, אסור אפי' ע"י עובד כוכבים בחוה"מ, אם לא שנתן לו דבר תלוש קודם המועד לעשות בבית עובד כוכבים. מיהו לורך מלוה מותר לומר לעובד כוכבים לעשותו בחוה"מ. מותר ליתן לעובד כוכבים מלאכה בתלוש לעשות אחר המועד, ובלבד שלא ימנה וישקול וימדוד כבהול, ויתנה עמו שלא לעשות בחוה"מ (ולכן אין ליתן כתובות לכוכבי בחוה"מ, אם לא שא"ל לעשות לה) ואם אעפ"כ אח"כ יעשה בחוה"מ, אדעתא דעפשיה קעביד, וא"ל למחות כשעושה בבית עובד כוכבים (תקמ"ג):

ז) דבר המותר לעשות בחוה"מ, כהנך דלעיל, דוקא ע"י עלמו שרי, אבל ע"י אחר, דוקא אם שכרו אינו כל כך רק כדי שיאכל עמו, או בעושה בחנם שרי. אבל בנותן לו שכר עבור מלאכה זו, אסור, אם לא שאין לו לפועל מה יאכל (תקמ"ב):

ח) צורך פועל שאין לו לחם לאכול (ולאלי' רבה אפי' כדי שיהי' יוכל להוליא ברוות ליו"ט) מותר ליתן לו כל מלאכות (תקמ"ב). מיהו יעשה בלנעא (מג"א תקל"ד סק"ז):

ט) צרכי רבים לצורך המועד, אפי' מעשה אומן שרי. ושלא לצורך המועד רק מעשה הדיוט שרי. רק כשהוא דבר האבוד, בכל גוונא שרי. וכל המותר לרבים, מותר אפי' בפרהסיא (תקמ"ד):

כללי שמחות

כל אבל חייב בט"ו דברים (וסי' לו דוה עליו). יש מהן שנקראין ג ז י ר ת ז'. ויש שנקראין ג ז י ר ת ל':

גזירת ז' הן י' דברים שהאבל אסור בהן בימי השבעה ואלו הן.

א) אסור במלאכה ובמו"מ או אלאת מביתו. מיהו אם הוא דבר האבוד יעשה ע"י אחרים שאינן בני ביתו. ובלי אפשר, מותר הוא עלמו אחר ג"י הראשונים לעשות בלנעא ואפי' מעשה אומן, ואפי' חוץ לביתו (ש"ך ס"פ, ושל"ג ס"כ). ובהפ"מ, אפי' תוך ג"י שרי (שם). מיהו באו"ח אסור לעשות בעצמו אפי' דבר האבוד (ס"פ סכ"ד ופי' תוס' מ"ק כ"ז א' ד"ה אם). [*ולא מקרי דבר האבוד רק בהפסיד מהקרן ע"י שיטנע ממלאכתו, אבל עבורי רווחא לא מקרי דבר האבוד, וכמ"ש בס"ד לעיל במלאכת חוה"מ (ס"פ ס"ו). אכנם נ"ל דעבורי רווחא גדול מאד ודאי מקרי דבר האבד, וכן מסתבר בלא יהיה הפסד פרוטה מהקרן עדיף מהפסד רווח של ק' ממה, והרי בשמה מבאר פרוטה לרווחא ק'. וחילי הרי שריגן להלות ברבית לעובד כוכבים בשרגיל אלו ויש לחוש שיתרגל לקנות אצל אחרים (ס"פ ס"ו). ול"ל דה"ה בקונים שרי כה"ג, בשים השש זה ג"כ מטעם שכתבנו מדהוה עבורי רווחא גדול, ומה"ש שריגן נמי התם לקנות סחורה, בשמלוין עתה מוברים בזול ולא אח"כ]. ואשה או מסרתה שהיא אבילה מותרת לאפות ולבשל ולעשות לרבי הבית (שם), וכן שוחט לקהל מותר ליכ לשחוט כשאין אחר (תשו' ס"י פ"ו):

ב) ואסור ברחיצה כל גופו בטוגן או קלת גופו בהמין. ונהגו לאסור רחילה בחמין קלת גופו כל ל' (שפ"א). מיהו הה שנזדמנה עבילתה תוך ז' אסורה לעבוד, אבל מותרת לעבוד לבנים, והרחץ רק באותו מקום ואפי' בחמין, אבל תוך ל' מותרת לעבוד כדרכה אפי' בחמין גם מותרת לטול לפרנים בסכין (שם):

ג) ואסור בסיכה של תענוג (שם):

ד) ואסור בנעילת הסנדל של עור. מיהו בדרך, או בר"ה או שהוא חולה, שרי. אבל בכה"ג יהן עפר במנעליו (רש"ז שפ"ב):

ה) ואסור בתשמיש המטה, ואפי' רק חבוק ונשוק אסור (שפ"ג):

ואסור

כללי שמחות

שמחות. גזירת ל.

ו) ואסור בלמוד תורה, ואפי' רק לעצות לתורה אסור. מיהו לגמוד ירמיה, איוב, ודיני אבילות, ופ' אלו מנלחין, או לפסוק איסור והיתר, או מלמד היוקת או רבים לריכים לו, ברי כשאין אחר (שפ"ד):

ז) ואסור בשאלת שלום, כילד, ג"י דאשונים אינו שואל בשלום אחרים, ואחרים שלא ידעו שהוא אבל ושאלו בשלומו, לא יביב בשלום, רק יודיעם שהוא אבל. מנ' ועד ז' אינו שואל בשלום אחרים, ואם אחרים שאלו שלומו יביב להם שלום. מז' ועד ל' שואל בשלום אחרים מדהן שרויין בשלום, אבל הם לא ישאלו בשלומו. אבל לאחר ל' הרי הוא ככל אדם. רק באבל לאו"א דינו תוך יב"ח כתוב ל' על שאר קרובים, ונהגו להקל בזה בלי טעם נכון (ש"ך שפ"ה). וכ"ש שאסור להרבות בדברים אם לא לכבוד רבים הבאים לנחמו (שפ"ה א'). וכ"כ אסור ליקח ילד בתוך חיקו כל ז' להרבות דברים עמו (של"ח א'):

ח) וחייב בעטיפת הראש, ולא נהגו בה, אבל מותר הכובע קלת למטה לכני העינים [שפ"ו ותמהני איך בטלו מלתת דיליף הש"ס מקרא, מפני שחוק האומות, ולמוד ערוך הוא בידינו שאל יתביים אדם מפני המלעיגים עליו בעבודת בורא, ויהיה נמי המקרא אסמכתא בעלמא, והמלוה רק מדרבנן, תכמים עשו חזוק לדבריהם יותר מכל תורה (בברכות דל"ו א'), ואי"ל משום דגדול בכוד הבריות שדוחה לאו דרבנן (בברכות די"ע כ'), ליתא דהיינו במתבזה ע"י דבר אחר כשיסמוך המלוה, כגון שנפסק ליאתו בבמה"ל בשבת בשיפשטו יעמוד ערום, וכדומה, אבל ח"ו שנחוש שיתביים מהמלעיגים על המלוה בעלמה, ול"ל דקל הוא שהקילו באבל, לחוש אפי' בכה"ג לכבוד הבריות כדאשכחן שהתירו לגלח בתכפוהו אבליו, או בגלח תלי זקנו ואמרו לו מת אביו, דמותר לגמור מה"ע (כי"ד ש"ל)]:

ט) וחייב בכפיית המטה דהיינו שיהפוך כל המטות שבבית, דמטות שלהן לא היה להן נקליטין ברחבו וברגליו, והפכוה כל ז' שיהיו הרגלים למעלה, והמלע ע"ג קרקע, כדי שישב וישן ע"ג מטה כפויה ועכשיו לא נהגו כן, מדאין שיכר במטות שלנו שהן כפויות (ריב"ש). אבל עכ"פ ישב וישן ע"ג קרקע. אבל מותר ליגע בחדר אמה ואמה, ובבות המנחמין אלו ישב ע"ג קרקע. מיהו זקן או חולה מותר לישב ע"ג כר קטן (שפ"ו):

י) ואסור בתכבוסת שיכבס בגדיו אפי' לצורך של אחר השבעה, או לגבוס בגדים חדשים, ואסור אפי' להשתמש בכלים או בגדים מכובסין או חדשים. וי"א דאפי' בגדי שבת אסור. ונהגו לאסור הכל עד ל' על שאר קרובים, ועל או"א עד י"ב חודש. מיהו במכובסין שלבשן אחר ההלה זמן מה, מותר לגבוס לאחר ז' (שפ"ט). כל אלו גזירת ז' מלבד הפילין באסור להניחן כל יום ראשון, אפי' יום א' של שמועה קרובה (שפ"ת):

וגזירת ל' הן ה' דברים שהאבל אסור בהו כל ל'. ואלו הן.

א) אסור בתגלחת, אפי' שער בית הסתרים או ליטול לפרניו בכלי, כל ל' יום על שאר קרובים, ובאביו ובאמו עד אחר ג' הדשים. רק בהכביד שערו או שהולך בין העובדי כוכבים ומתבזה עי"ז, אז מותר לגלח לאחר ל' וסומכין בזה על הב"י שכתב דשיעור גערה הוא קלת אחר ל' (כ"כ בד"מ בשם א"ז). מיהו תוך ז' אפי' גלוח הספה שמעכב האכילה, אסור. [ומה שכ' רש"י (מ"ק י"ח א') דאילו בקשו שפה התיר להם, שאין בו משום לא תשחית פאת זקנך, עכ"ל. ונשאלתי לפרש דברי רש"י אלו דמה ענין כל תשחית לכאן, וג"ל דפי' ק' לרש"י אדקאמר אילו בקשו שפה התיר דק' פשיעא, מ"ש מלפרנים שהתיר, והרי שפה המעכבת אכילה וודאי קילא מלפרנים שאינן מעכבין לאכילה, אע"כ דשב"פ הי' לריך שיהו דומי' דלפרנים, כמ"ש תוס', והיינו בתער, דומיא בתכפוהו אבליו (שם די"ז כ'), וכן כ' המרדכי שם לדמיא, וקמ"ל דאינו בכלל כל תשחית. אמנם לכאורה היה נ"ל דבמדינת אשכנז שרגילין לגלח הזקן כל שבוע פעם או פעמיים, אפשר שיש להקל להם בימי אבלם להיקל קלת בתער בשבוע ג' או ד' אם מנית מהשער בכדי שיכוף ראש השער לעיקרו, דהרי איסור תספורת ל' יום ילפינן מפרע פרע מנזיר (כמ"ק י"ט כ'). והנה הר"ן מ"ק (דרפ"ה כ') הראה פנים דהך ג"ש מדאו', ואחמ"כ רבינו הגדול ע"כ מוכח דלאו דאו' היא, דאל"כ אתיי מקלינן בגלח הזקן תלי זקנו ושמע שמת אביו שנומר גלוחו, וכמו כן באינשא דבר שהיה מותר לגלח על ידיו אח"כ בחוה"מ, ואחר אותו דבר תכפוהו ב' אבלות זה אחר זה, שמגלח כדרכו (כי"ד ש"ל ב' וג'), ואיכא לאימר משום דגדול בכוד הבריות שדוחה ל"ת, דזה רק בשב ואל"ת, או בלאו דלא תסור (בברכות די"ט), אע"כ דהך ילפותא ג"ש מדרבנן, ואסמכתא בעלמא היא. ואל תתמה, דהרי מלינו כמה ג"ש דמייתי הש"ס ואינן רק אסמכתא (כתוס' קדושין ד"כ ע"ב ד"ה גאולתו ומ"ק ד"ד א' רש"י שם ד"ה אתא), וא"כ הרי בנזיר דאו' שהוא המלמד, שהיה מהשער בכדי לכוף ראשו לעיקרו, לא מכשיל, דלא נקי (כרמב"ם נזירות פ"ה הי"א),

אלא אפי' פשה ליכא (כרלא"מ שם, ודלא כתוס' נזיר דל"ע כ' ד"ה ת"ר), ואפי' אח"ל דאף לרלא"מ אכ"פ איסורו דאורייתא ליכא משום תלי שיעור, אכ"פ גלות כזה לא נזכר איסורי כפירות בבי נזיר, והרי מאי דילפינן אבילות ממנזיר, אינו רק מה שנכתב בבי נזיר כפירות והרי לא נכתב כפירות בבי נזיר, רק בלא הניח מהשער בדי לכוף ראשו לעיקרו. ורק לתוס' הכ"ל ז"ל דאף במנית בדי לכוף ראשו לעיקרו, נכתב בבי נזיר כפירות, וא"כ הו"ל ספיקא דפלוגתא. באיסורא דרבנן, דהרי כבר הוכחנו דהך ג"ש לאו דאו', וא"כ הלכה כדברי המיקל באבל (במ"ק כ"ב א'), ובפרש שרלא"מ הכ"ל כתב דמש"ס לא מבמע כתו. ואף דלא הקילו להקל בתער מפני כבוד הבריות רק בתכפוהו אבליו וכל"ל, היינו באינו מנית בבדי לכוף ראשו לעיקרו. ותו די"ל דאף לתוס', דבנזיר אף במנית בבדי לכוף ראשו לעיקרו איכא עשה, וא"כ באבל אסור מדרבנן היינו במדינות מזרחיות, שלא היו רגילין להתער רק א' לב' יום (בתענית די"ז א'), ורק מלך מספער בכל יום, ואלעריך הש"ס לטעמא דמלך ביום תחזיקה עינך, וכה"ג מתגלח מע"ש לע"ש, ואלעריך הש"ס לטעמא משום דמשמורות מתחדשות למחר, אבל כל אדם לא. אבל במדינות אשכנז שרגילין להתער הזקן בכל שבוע פעם או פעמיים ומתעול בשבוע ג' או ד' כשנכנסין ויוצאין בין העובדי כוכבים לפרנסתן ויהיה לשחוק בעינהן, ויאבד פרנסתו, לא גרע מעטיפת סרחם וכפיית המטה, דילין להו הש"ס מקרא, ואפ"ה פקילו בהם בשתא לעיקרו, והיינו בבדי לפיל סי' ה' וט', מכ"ש להקל בבא במנית בבדי לכוף ראשו לעיקרו, והיינו בבדי גידול שער של שבוע א' (ובנזיר דל"ע א' וב'). ולפעתי דקרים פלגו לפני הגאון הגדול מהו' עקיבא אליע"ז, וקיבל בו קלת, ואפ"ה לא אמר בה לא איסור ולא היתר, כי בפי הגראה דברים הם ל' תזקה כראי מולק. לכן נ"ל דהמיקל לעת הלורך לא בפסיד, רק שיהי' לצורך מאוד]. נדה הטובלת תוך ל' הבול לפרנים ע"י אחר בשבוי במספרייס. ולעניין ביכרוק אבל ראשו, מותר אפילו תוך ז'. ויש אוסרין לאיש (ס"ז):

ב) אסור האבל ליכנס לבית השבתה. כל ל' על שאר קרובים וי"ב חודש על אביו ואמו. מיהו בסעודת ברית מילה, והוא מוהל או סנדק, מותר לגבוס בגדי שבת בשעת הסעודה והברית, ולאכול שם לאחר ז' בשאר קרובים, ואחר ל' על או"א. מיהו מותר לאכול בסעודת מצוה שבביתו, ורק בסעודת נשואין אפי' היא בביתו אסור לאכול. אבל מותר להכנים חתן וכלה תחת החופה תוך יב"ח על או"א וכ"ש הוך ל' על שאר קרובים, אבל לא יכנס להסעודת נשואין אפי' תוך ל"י על שאר קרובים ולאביו ולאמו לא יכנס לשום סעודה שבעולם תוך ל' [בל"ח ורש"ז שם פק"ג וד'. ואגב לאתא לידן נימא בה מלתא. דמ"ש רמ"א (שם ס"ג) דבתופה שנשין בבית הכנסת שברכין שם ברכות אירוסין ונשואין, מותר האבל להיות שם מיד אחר שבעה, וי"א עד ל'. ויש מחמירין שיעמוד האבל חוץ לבית הכנסת לשמוע הברכות, ומ"מ מותר האבל אחר ז' לברך ברכת אירוסין ונשואין תחת החופה שבבית הכנסת, עכ"ל רמ"א. הנה מדבבל רמ"א ובילם בלשונו תופה שנושין בבית הכנסת על זה סמכו האחרונים, אשר עליהן אנו בושין, אשר כל מגמתם לדמות אותם למי שלא נוכל להדמות, ואמרו דש"מ דבר יפה לנו לעשות החופה בביה"כ. אמנם מלבד שיש איסור בדבר זה מכמה טעמים, שלא נאריך בהן כאן, הנה תלו א"ע בקורי עבבים, דכל מה שנזכר בדברי רמ"א פאן בית הכנסת, במקור מקומו מבור ליתא, לא בהגה מיי' שהביאה רב"י, דשם נזכר בבית הנשואין וכ"כ בד"מ כתוב בפירוש בחוב העיר. — ונראה שטעות המדפיס הוא דהרי מימינו לא ראינו ולא שמענו נוהגין בן לעשות החופה תוך בית הכנסת, אלא שבשניהם הי' כתוב בב"ה, וי"ל ר"ת בבית הנשואין. או בתלר בית הכנסת, שהוא רחוב העיר, וטעה המדפיס שברלותו מרחיב ברלותו מקלר, וכתב בבית הכנסת. ונבדין דברי אמת]:

ג) אסור האבל ליבן לסחורה למרחוק ממדינה למדינה בשאר קרובים עד ל', ובאו"א עד שיגערו בו חבריו (ש"ע סי"ה). וי"ל דהיינו דאיכא דבר האבוד מותר, דלא עדיף מנזירת שבעה. ואף בהרא"ש והטור כתבו דהכא אסור מדאיכא פרסום גדול ודומה לשמחה, עכ"פ לא נרע דבר האבוד משמחת מריעות שהייב לפרעה, דמותר לעשותה מיד אחר ז' בשאר קרובים (כפי' של"ח ס"ב) ואפשר דליסע לייד לא דמי להולך ממדינה למדינה:

ד) אסור האבל כל ל' לישא אשה. ובמהה אשה לריך שימתין ג' רגלים. ור"ה ויו"כ לא מהשבי רגלים מיהו בלא קיים עדיין פריה ורביה מותר לישא אחר ז', ואפי' על אביו ואמו או"א. ובאין לו מי שיסמכו מותר לישא תוך ג' רגלים על אשתו (של"ב):

ה) אסור האבל לעשות אחוי הקרע, רק שולא לאחר ז' ומאחה לאחר ל' על שאר קרובים, ועל אביו ואמו שולא לאחר ל' ואינו מאחה לעולם. מיהו בחוקך סביב הקרע ומשליבו, ומושיב שם הניכת בגד אחר, מותר (רע"ז שם פק"ע):

סליק